STRATĒĢISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

POLITIKAS gadagrāmata

Latvija 2006

ZINĀTNE

STRATĒĢISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

STRATĒĢISKĀS
ANALĪZES
KOMISIJA

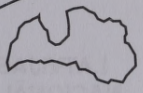

POLITIKAS gadagrāmata

Latvija 2006

ZINĀTNE

UDK 32(474.3)(058)
La 805

Zinātniskā redaktore
ŽANETA OZOLIŅA

Redkolēģija:
JURIS EKMANIS, ZIGRĪDA GOŠA, ATIS LEJIŅŠ,
AIVARS STRANGA, KALVIS TORGĀNS, AIJA ŽĪGURE

Atbildīgā par izdevumu
GUNDA IGNATĀNE

ANDRA NIKOLAJEVA
mākslinieciskais noformējums

No angļu valodas tulkojusi ILONA KUNDA

ISBN 978-9984-767-96-3

SATURS

STRATĒĢISKĀS ANALĪZES VĒRTĒJUMI

DOKUMENTI

PRIEKŠVĀRDS

Latvijai 2006. gads ir bijis karalisks. Stratēģiskās analīzes komisijas 2005. gada gadagrāmatā viena no prognozēm bija saistīta ar Latvijas lielāku interesi par iekšpolitiskajiem jautājumiem un uzmanības samazināšanu starptautiskajiem notikumiem pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un *NATO*. Tomēr, apkopojot svarīgākos pērnā gada notikumus, redkolēģija secināja, ka visvairāk varam būt gandarīti par Latvijas panākumiem pasaulē. Karaliskais – 2006. gads ir piepildīts gan ar Eiropas monarhiju daudzo pārstāvju vizītēm Latvijā, gan patiešām augstākajiem starptautiskās atzinības apliecinājumiem – *NATO* valstu vadītāju tikšanos Rīgā, Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas uzstāšanos ASV Kongresā. Valsts aizsāktā "robežu paplašināšanas" politika ir tikusi turpināta pilnā apmērā, izvirzot arvien jaunus uzdevumus kā politiķiem, tā arī sabiedrībai.

Gadagrāmatas pirmajā nodaļā valsts vadītāju runās ir atspoguļoti galvenie pagājušā gada notikumi un uzdevumi, kuriem būtu jāpievērš uzmanība. Sadaļu, kas veltīta valsts politikas nostādnēm, ievada Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runa ASV Kongresā. Šis patiešām bija nozīmīgs notikums Latvijas vēsturē, jo šādas runas divas reizes gadā aicina teikt tikai ietekmīgākos pasaules līderus. Latvijas Valsts prezidente izmantoja šo autoritatīvo politisko forumu, lai atgādinātu gan visai pasaule, gan arī pašiem sev, ka Latvijas vēsture ir bijusi piepildīta ar cilvēku ciešanām, pārdzīvojumiem un zaudējumiem, tomēr sasniegumi pēc neatkarības atgūšanas 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā ir padarījuši Latviju par paraugu daudzām valstīm un tautām, kuras uzsākušas režīmu maiņas sarežģīto procesu. Otra izdevumā iekļautā Valsts prezidentes runa atspoguļo valstī svarīgu nacionāla mēroga notikumu – 7. Saeimas vēlēšanas. Tās ir pirmās parlamenta vēlēšanas pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un *NATO*, kas uzliek lielu atbildību uz deputātu pleciem pieņemt likumus, kas atbilstu ne tikai vietējām īstermiņa interesēm, bet arī rastu līdzsvaru starp kopējām Eiropas Savienības interesēm un Latvijas sabiedrības vēlmi dzīvot labklājīgā un taisnīgā valstī. Tieši 2006. gadā ir noticis vēsturiskais Latvijas Nacionālā plāna pieņemšanas fakts, kurā nospraustas Latvijas attīstības prioritātes līdz 2013. gadam. Latvijas Republikas Ministru prezidents Aigars Kalvītis savā rakstā uzsver vienu no tuvāko gadu svarīgākajiem uzdevumiem – zināšanu sabiedrības veidošanu, savukārt ārlietu ministrs Artis Pabriks kopā ar Ziemeļu padomes ģenerālsekretāru Pēru Unkelu atgādina, ka Latvija atrodas izdevīgā reģionālā vidē – Baltijas jūras reģionā, kurš tiek raksturots kā

stabilākais un dinamiskākais reģions. Valstis ir ieguldījušas ievērojamus finansiālus un cilvēku resursus tā veidošanā. Ir pienācis laiks, lai to izmantotu nacionālu, reģionālu un globālu interešu īstenošanai.

Starptautiskās politikas rakstu sadaļā iekļauti trīs raksti. Viens no tiem ir Latvijas drauga Dr. Oto grāfa Lambsdorfa – bijušā Vācijas Federālās Republikas ministra vēsturiski filozofiskā apcere par godu Latvijas Republikas Valsts prezidentei prof. Dr. Vairai Vīķei-Freibergai, piešķirot Valtera Halšteina balvu. Grāfa *laudatio* ir veltīts Valsts prezidentes paveiktajam darbam un Latvijas attīstībai plašā kontekstā pēdējo piecpadsmit gadu laikā. Savukārt Vašingtonas Stratēģisko un starptautisko pētījuma centra (*CSIS*) analītiķa Saimona Serfatija raksts apkopo tās daudzās idejas par *NATO* turpmāko attīstību, kuras tika paustas ASV un Eiropas augsta līmeņa pētnieku seminārā, kas notika Rīgā 2006. gada septembrī sadarbībā ar Stratēģiskās analīzes komisiju. Lai arī varētu šķist, ka pērnā gada septembrī izskanējušām idejām un ieteikumiem nevarētu būt nozīmes pēc *NATO* samita Rīgā, tomēr šis raksts apliecina senu patiesību – nav nekā vērtīgāka par nopietnu un dziļu analīzi. Bažas, kuras pauž amerikāņu un eiropiešu pētnieki par nespēju vai nevēlēšanos alianses ietvaros debatēt par problēmjautājumiem un pretrunām, var kavēt alianses saliedētību un efektivitāti. Rīgā 2006. gada septembrī izskanējušie ieteikumi ir joprojām aktuāli un nepazūd no starptautisko debašu forumiem. Pirms *NATO* valstu vadītāju tikšanās Rīgā Vācijas Maršala fonds sadarbībā ar Latvijas Transatlantisko organizāciju un Stratēģiskās analīzes komisiju sagatavoja rakstu sēriju *Riga Papers*, sniedzot ieskatu aktuālākajos *NATO* tematos un sagatavojot augsni debatēm Rīgā. Latvijas skatījumu uz *NATO* transformāciju savā rakstā šīs sērijas ietvaros piedāvā Žaneta Ozoliņa.

Šajā – 2006. gada izdevumā iekļauts Stratēģiskās analīzes komisijas veikto projektu apkopojums, tā dodot iespēju kompaktā veidā plašākai sabiedrības daļai iepazīties ar galvenajiem pētījumu secinājumiem. Tradicionāli visi projekti ir bijuši starpdisciplināri par aktuāliem Latvijas attīstības jautājumiem, tajos piedalījušies dažādu nozaru un iestāžu pārstāvji.

Pagājušajā gadā viens no visplašāk apspriestajiem starptautiskās dienas kārtības tematiem bija Eiropas attīstības perspektīvas. Eiropas Konstitucionālā līguma noraidījums Francijā un Nīderlandē izraisīja plašas debates par Eiropas Savienības tālāko virzību. Gada garumā pētnieki, politiķi un nevalstiskā sektora pārstāvji diskutēja par Latvijas skatījumu uz Eiropas Savienības nākotni. Šo diskusiju un pētījumu rezultātā ir sagatavota apjomīga grāmata "Latvijas skatījums uz Eiropas Savienības nākotni" par Eiropas Savienības aktualitātēm un tām problēmām, kurām Latvijai būtu īpaši jāpievērš uzmanība. Viena no Latvijas jaunākajām ārpolitiskajām prioritātēm ir attīstības sadarbība. Pieredzējušo demokrātisko valstu ārpolitikā attīstības sadarbība ieņem visnotaļ noturīgu vietu un ir uzkrāta bagātīga pieredze. Jaunākās paaudzes pētnieki ir veikuši apjomīgu analīzes darbu par šīs politikas pašreizējo virzību un sniedz ieteikumus Latvijas ārpolitikas veidotājiem. Jau tradicionāli kļuvuši Latvijas demogrāfu pētījumi par dominējošām tendencēm pasaulē un Latvijā, kas varētu ietekmēt Latvijas

ekonomisko un sociālo attīstību. Arī 2006. gadā veiktā analīze izmantojama kā politikas dokumentu izstrādāšanā, tā arī akadēmiskajās norisēs. Sabiedrība jau ir iepazinusi Stratēģiskās analīzes komisijas izstrādāto projektu par dzīves kvalitāti Latvijā. Pētījuma noslēguma posms sakrita ar Latvijas Nacionālā attīstības plāna izstrādi, kurā dzīves kvalitāte ir galvenais mērķis un plāna kodols. Aktuāls kļuva jautājums, kā mērīt šīs parādības palielināšanos vai samazināšanos. Stratēģiskās analīzes komisija izveidoja ekspertu grupu, kura izstrādāja tieši Latvijas apstākļiem atbilstošu dzīves kvalitātes indeksu, kas jau iekļauts Latvijas Nacionālajā attīstības plānā. Pārskats par indeksa izstrādāšanas metodiku, kā arī secinājumi ir iekļauti gadagrāmatā.

Latvijas valdība 2007. gadā ir sākusi darbu pie valsts ilgtermiņa attīstības stratēģijas izstrādes. Stratēģiskās analīzes komisija ir veikusi iepriekšēju izpēti par Latvijas tautsaimniecības attīstības virzieniem. Cerams, ka arī šis pētījums palīdzēs stratēģiju izstrādāt. Vairāki zinātnieki un praktiķi turpināja darbu pie zināšanu sabiedrības veidošanas Latvijā izpētes. Šoreiz uzmanība pievērsta izglītības sistēmai tās dažādos posmos, uzsvaru liekot tieši uz reģionālo dimensiju. Projekti, kas veikti 2006. gadā, turpina Stratēģiskās analīzes komisijas izvēlētos pētnieciskos virzienus, aktualizējot svarīgākos problēmu lokus un piedāvājot netradicionālus risinājumus.

Gadagrāmatas dokumentu sadaļā ir iekļauti Latvijas ārpolitikai un iekšpolitikai nozīmīgākie. Beidzot ir izstrādāta sen gaidītā Latvijas ārpolitikas jaunā koncepcija, kura ieguvusi pamatnostādņu statusu, kā arī Latvijas dalības Eiropas Savienībā stratēģija. Saīsinātā versijā lasītājiem būs iespēja iepazīties ar Latvijas Nacionālo attīstības plānu un dažām operacionālām programmām. Tā kā viena no politiskajām aktualitātēm Eiropā un arī Latvijā ir migrācija, tad gadagrāmatā ir ietverts Vienotā patvēruma un migrācijas vadības sistēmas attīstības programmas kopsavilkums.

ŽANETA OZOLIŅA,
LU profesore,
Stratēģiskās analīzes komisijas priekšsēdētāja

VALSTS POLITIKAS NOSTĀDNES

Viņas Ekselences Latvijas Valsts prezidentes Dr. VAIRAS VĪĶES-FREIBERGAS runa ASV Kongresa kopīgajā sesijā Vašingtonā 2006. gada 7. jūnijā

Spīkera kungs!
Viceprezidenta kungs!
Godājamie Pārstāvju palātas locekļi!
Godājamie senatori!
Ekselences!
Dāmas un kungi!

Esmu dziļi saviļņota, stāvot jūsu priekšā šajā augstajā tribīnē, un pateicos jums par godu uzrunāt jūs Latvijas tautas vārdā.

Es uzskatu, ka man izrādītais pagodinājums ir atzinība par Latvijas centieniem, upuriem un izcilajiem panākumiem, pārveidojoties no ārvalsts totalitārā režīma jūgā ieslodzītas nācijas par valsti ar atjaunotu demokrātiju un plaukstošu tirgus ekonomiku.

Pirms piecpadsmit gadiem Latvija kopā ar kaimiņvalstīm Igauniju un Lietuvu atguva savu neatkarību pēc piecdesmit Padomju okupācijas gadiem. Tas tika panākts nevardarbīgā ceļā caur Baltijas dziesmoto revolūciju, pateicoties vienīgi šo tautu drosmei un apņēmībai. Tās bija gatavas stāties pretī padomju šautenēm un tankiem tikai ar saviem neapbruņotajiem cilvēkiem un dziļu pārliecību par savām tiesībām, labi apzinoties, ka šīs šautenes un tanki viņus jebkurā brīdī var satriekt, kā tie bija satriekuši tik daudzus pirms tam.

Pēc reiz varenās Padomju impērijas sabrukuma Latvijas iedzīvotāji visbeidzot atguva savas pamattiesības un brīvības. Viņi atguva tiesības paši kaldināt savu likteni, viņi atguva brīvību paši veidot savu nākotni.

Dzelzs priekškars bija pārāk ilgi sadalījis Eiropu un turējis pasaules tautas pretnostatītas divās pretējās nometnēs. Mēs pateicamies Dievam, ka šie laiki

beidzot ir pagātnē. Desmitiem tautu ir ieguvušas vai atguvušas savu suverenitāti. Taisnība ir triumfējusi pār varu, drosme ir pārvarējusi bailes, un cilvēka cieņa ir nomainījusi pazemojumus un apspiestību. Brīvības un demokrātijas vilnis izplatās visā Centrāl- un Austrumeiropā, no Baltijas jūras plešoties līdz Melnajai jūrai un aptverot Kaukāza reģionu. Valstis cita pēc citas, diemžēl izņemot Baltkrieviju, nostājas uz demokrātijas ceļa un ir aptvērušas nepieciešamību pēc likuma varas un cilvēktiesību ievērošanas.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Tas ir liels gods un gandarījums uzrunāt jūs kā ievēlētus varenas valsts pārstāvjus. Šī ir varena pasaules lielvara, kas ir sasniegusi savu diženumu, būvējot savu namu uz demokrātijas stingrās klints. Amerikas Savienotās Valstis vienmēr ir palikušas uzticīgas Linkolna mērķim – lai valdība būtu tautas valdība, lai tā būtu valdība tautai un lai tā nāktu no tautas.

Pirms divsimt trīsdesmit gadiem dzimusi, jūsu diženā nācija ir ieguvusi savu spēku, būdama sirsnīga un kā māte laipni savā zemē uzņēmusi trimdiniekus, un būdama cerību un iespēju zeme savas pašas dēliem un meitām. Amerikā uzņemto trimdinieku rindās bija daudz latviešu, kuri bija pametuši savu dzimto zemi Otrā pasaules kara beigās.

Latvija joprojām ir pateicīga Savienotajām Valstīm par to, ka tās atvēra durvis tik daudziem latviešu trimdiniekiem, kuri šeit ieguva tiesības dzīvot mierā, taisnībā un brīvībā, kamēr daudzi viņu piederīgie viņu dzimtajā Latvijā cieta apspiestību un brutālu vajāšanu. Viņi ātri kļuva par uzticamiem un patriotiskiem Amerikas pilsoņiem, dodot savu ieguldījumu jūsu sabiedrībā, un daudzi sasniedza augstu un atbildīgu vietu šajā sabiedrībā.

Latvija joprojām ir pateicīga Savienotajām Valstīm par tās nelokāmo atteikšanos atzīt triju Baltijas valstu pretlikumīgo okupāciju. Kopā ar pārējām Centrāl- un Austrumeiropas bijušajām gūstekņvalstīm mēs pateicamies Amerikai par tās nesatricināmo un drosmīgo iestāšanos par brīvību un demokrātiju.

Jūs sniedzāt būtisku palīdzību Latvijai, Igaunijai un Lietuvai bijušā Padomju karaspēka izvešanā no šīm valstīm. 1998. gadā parakstītā ASV–Baltijas partnerattiecību harta sniedza ietvaru virzībai uz mūsu kopējo mērķi un redzējumu Baltijas valstīm ceļā uz dalību Eiroatlantiskajās institūcijās. Mēs atceramies Amerikas Savienoto Valstu Senāta vienbalsīgo atbalstu *NATO* paplašināšanās

pēdējai kārtai. Kopš tā brīža Savienotās Valstis palīdz nodrošināt Baltijas gaisa telpas kolektīvo aizsardzību. Mēs par to esam pateicīgi.

Latvijai kopš neatkarības atgūšanas ir bijis gods uzņemt divus Amerikas prezidentus – prezidentu Klintonu 1994. gadā un prezidentu Bušu pagājušajā gadā. Prezidentu Bušu mēs ar nepacietību gaidām atkal šoruden, kad Rīgā notiks 2006. gada *NATO* galotņu sanāksme. Uzskatām – mums ir veicies, ka Amerikas Savienotās Valstis mums ir patiess draugs un uzticams sabiedrotais.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Es stāvu jūsu priekšā kā kādreizējā trimdiniece, kurai ir bijusi tā retā iespēja atgriezties savā dzimtajā valstī, kas atkal ir brīva un neatkarīga; kā bijusī trimdiniece, kura ir guvusi dziļu gandarījumu, palīdzot savai valstij kā fēniksam pacelties no apspiestības pelniem. Es pārstāvu dzīvīgu un neatlaidīgu nāciju, kas ir cīnījusies pret nelabvēlīgiem apstākļiem, lai saglabātu savu seno tautas mantojumu, lai uzturētu dzīvu savu valodu un paliktu uzticīga savai nacionālajai identitātei. Tā ir bijusi privilēģija – vadīt šo nāciju brīdī, kad tā atguva sev pienākošos vietu brīvu un demokrātisku pasaules valstu saimē.

Šis ceļš nav bijis viegls. Neatkarības atjaunošana bija tikai pirmais solis. Mums priekšā stāvēja valsts atjaunošana nevis no tukšas vietas, bet vispirms aizslaukot iepriekšējās sistēmas gruvešus. Tikai pirms piecpadsmit gadiem mums bija jāveic pāreja no stagnācijā ieslīgušas, valsts plānotas, kontrolētas ekonomikas uz darboties spējīgu, liberālu brīvā tirgus ekonomiku. Tas bija smags izaicinājums. Lai gan mums paveicās atgūt savu neatkarību bez ievērojamas asinsizliešanas, mūsu iedzīvotāji par savu brīvību samaksāja augstu ekonomisko un sociālo cenu. Viņi bija gatavi par to maksāt, jo viņi saprata, ka tas ir ieguldījums labākā nākotnē.

Pārvarot nebeidzamu pārmaiņu, neskaidrības un pielāgošanās gadus, Latvija ir kļuvusi par panākumu stāstu. Tas katrā ziņā ir vēl nepabeigts stāsts, īpaši attiecībā uz mūsu tautas dzīves līmeni, taču tas tomēr ir panākumu stāsts. Pagājušajā gadā Latvijas ekonomikas pieaugums pārsniedza desmit procentus, un šogad mūsu valsts saglabā augstāko ekonomiskās izaugsmes rādītāju Eiropas kontinentā. Mēs esam uz sava ceļa, un mēs esam gatavi dalīties savā pieredzē un nodot to citiem.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Kas bija tas, kas palīdzēja Latvijai un tās Baltijas kaimiņiem gūt panākumus, kamēr tik daudzi citi cieš neveiksmi, par spīti ne tikai gadiem, bet pat gadu desmitiem ilgi saņemtajai palīdzībai un iedrošinājumam?

Pirmām kārtām un galvenokārt tā bija Baltijas valstu ticība brīvības un demokrātijas vērtībām. Tā bija stingrā un neatgriezeniskā apņēmība uzcelt jaunu un labāku nākotni saviem bērniem un mazbērniem. Tās vēlējās atkal pievienoties brīvajai pasaulei, no kuras pusgadsimtu bija nošķirtas.

Mūs mudināja dedzīga vēlēšanās atgūt zaudēto laiku un panākt tās Rietumeiropas valstis, kuras jau kopš Otrā pasaules kara beigām bija baudījušas brīvību augt un zelt. Vēlēšanās iestāties *NATO* un Eiropas Savienībā kļuva par spēku, kas virzīja mūs uz priekšu un bija tikpat stiprs kā tas spēks, kas dzina mūs prom no padomju diktatūrā vadītās pagātnes. Šī skaidrā mērķa apziņa ļāva mums pārveidot savas institūcijas un veikt reformas valstī.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Jau kopš Padomju impērijas sabrukuma un bijušās Dienvidslāvijas sairšanas ir pastāvējis izaicinājums pārbūvēt Eiropu vienotu un brīvu; Eiropu – brīvu no dalījuma līnijām, feodāliskas atkarības un imperiālistiskām ietekmes sfērām; Eiropu – brīvu no asinskārām ideoloģijām un slepkavnieciskiem fanātiķiem. Mums ir nepieciešama Eiropa bez mūriem, barjerām, izstumšanas un aizspriedumiem. Eiropa, kurā pret ikvienu nāciju izturētos ar līdzvērtīgu cieņu. Visi eiropieši galu galā ir Vecā kontinenta viena daļa un visiem ir jāstrādā kopā, lai padarītu to jaunu uz visiem laikiem.

Šāda Eiropa nav un nevar būt pretspēks Savienoto Valstu ietekmei. Tā ir un tai arī turpmāk jābūt tās sabiedrotajai un partnerim. Visiem eiropiešiem pamatā ir viens plašs kopīgs kultūras mantojums, kas ir kopīgs arī amerikāņiem.

Šis mantojums aptver gan izcilus sasniegumus, gan arī skaļas neveiksmes. Kopīga miera un stabilitātes, ekonomiskās izaugsmes un labklājības telpa Eiropā ir vislabākā garantija, ka 21. gadsimtā Eiropa nekad neatkārtos 20. gadsimta kļūdas un šausmas. Mēs esam redzējuši, līdz kādiem dziļumiem Eiropa var nolaisties, kā arī to, līdz kādiem augstumiem tā var pacelties. Mēs nekad nedrīkstam pieļaut tādu šausmu atkārtošanos kā holokausts. Mums mērķis ir jānosprauž augstumos un savstarpēji jāpalīdz to sasniegt.

Tomēr ir pilnīga taisnība, ka Latvija, tāpat kā citas Centrāl- un Austrumeiropas valstis, jūt īpašas draudzības un tuvības saites ar Savienotajām Valstīm. Mums tas vēlreiz jāatzīst. Mēs, kas bijām zaudējuši brīvību, raugāmies uz tiem, kas ir gatavi to aizstāvēt. Bet, lai padziļinātu, stiprinātu un saglabātu uzticības un draudzības saites starp Amerikas Savienotajām Valstīm un jaunajām Eiropas Savienības un *NATO* dalībvalstīm, mums patiešām ir nepieciešams vairāk tiešu kontaktu starp mūsu tautām, mums ir nepieciešams vairāk apciemojumu un savstarpējās apmaiņas iespēju. Es paļaujos, ka Amerikas Savienoto Valstu Kongress atradīs nediskriminējošu risinājumu bezvīzu programmas attiecināšanai uz visiem saviem sabiedrotajiem apvienotajā Eiropā. Šāds solis tiktu plaši apsveikts kā signāls mūsu nāciju alianses augošajam briedumam.

Mēs esam partneri, lai gan mums ir atšķirīgs teritorijas lielums, ietekme, vara un resursi. Mēs esam partneri, lai gan atsevišķos jautājumos mums ir dažādi uzskati – galu galā tāda ir demokrātijas būtība. Nekādas viedokļu atšķirības nedrīkst mūs novirzīt no kopējā kursa uz miera un drošības nostiprināšanu pasaulē.

Mūsu valsts uzskata Eiropas transatlantisko partnerību ar Savienotajām Valstīm par būtisku mūsu kopīgajai drošībai, kā arī drošības uzturēšanai pasaulē kopumā. Amerikas Savienotās Valstis ir bijušas uzticams partneris ikreiz, kad tikušas apdraudētas Eiropas brīvības, un ir to pierādījušas, upurējot savu kareivju dzīvības. Gadu desmitu garumā aukstā kara laikā Rietumeiropā par drošību gādāja *NATO* aizsardzība un Amerikas militārais potenciāls.

Šā gada novembrī Latvija savā galvaspilsētā Rīgā uzņems 2006. gada *NATO* galotņu sanāksmi. Šī galotņu sanāksme būs veltīta *NATO* atjaunošanai un pārveidei, *NATO*, kas joprojām ir visspēcīgākā un efektīvākā militārā savienība pasaulē. Mums ir nepieciešama spēcīga un dzīvotspējīga alianse, kas spētu efektīvi stāties pretī mūsu laikmeta izaicinājumiem. Draudu raksturs var mainīties, taču nemainās briesmas, ko tie rada.

NATO nenozīmē tikai tās dalībvalstu aizstāvību to robežās. Mēs esam gatavi strādāt cieši kopā ar Savienotajām Valstīm un citiem partneriem, kas ir uz to gatavi, lai palīdzētu tām nemieru plosītajām valstīm, kuru trauslums ne tikai nes postu pašām to tautām, bet arī rada draudus pārējai pasaulei. Pašlaik Latvija dod savu ieguldījumu starptautiskajās miera uzturēšanas operācijās Irākā, Afganistānā, Bosnijā, Kosovā un citās vietās. Latvijas ieguldījums proporcionāli

ir viens no lielākajiem visu pasaules valstu starpā, ņemot vērā valsts teritoriju un pieejamos finanšu resursus.

Jau no pašiem pirmsākumiem *NATO* ir bijis kas vairāk nekā tikai militāra alianse. Tieši tāpēc arvien vairāk valstu izsaka vēlēšanos tai pievienoties. Mēs atbalstām tiekšanos pēc brīvības, demokrātijas un likuma varas valstīs, kuras cīnās ar tām uzspiesta totalitārisma sekām. Latvija atbalsta Ukrainu un Gruziju tās centienos nodibināt ciešākas attiecības ar *NATO*. Mēs mudinām alianses dalībvalstis Rīgas galotņu sanāksmē formulēt konkrētus un pastiprinātus *NATO* un šo divu valstu sadarbības veidus. Mēs esam cieši pārliecināti, ka ir jāuztur spēkā "atvērto durvju" politika jaunu potenciālu dalībvalstu uzņemšanai.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Ir viena valsts, ar kuru Latvijai ir gan kopēja robeža, gan arī sarežģīta vēsture, un tā ir Krievija.

Pagājušogad apritēja Otrā pasaules kara beigu 60. gadskārta. Šī uzvara atnesa brīvību vienai Eiropas daļai, taču nesniedza to otrai. Divus gadus bijis Hitlera partneris, Staļins pievienojās Sabiedrotajiem Eiropas atbrīvošanā no šī asinskārā tirāna. Atzīstot šo lomu un godinot milzīgos zaudējumus un upurus, ko Krievijas tauta nesa Otrajā pasaules karā, es pieņēmu Krievijas Federācijas prezidenta uzaicinājumu un pagājušā gada 9. maijā devos uz Maskavu.

Taču es atzīmēju arī, ka šī uzvara pār vienu despotu saglabāja varu citam. Latvijas tautai viena ārvalstu okupācija nomainīja citu. Zem Staļina tirānijas un totalitārā komunisma neviens neguva brīvību. Šī NAV vēstures pārrakstīšana. Tie ir kaili fakti. Vienkārša šo faktu atzīšana un vērā ņemšana būtu liels solis ceļā uz uzticēšanās, sapratnes un labu kaimiņattiecību stiprināšanu starp mūsu nācijām.

Latvija no savas puses ir gatava attīstīt draudzīgas, uz nākotni vērstas un pragmatiskas attiecības ar Krieviju kā nozīmīgu Eiropas Savienības un *NATO* kaimiņvalsti. Mēs esam gatavi aktīvam un saturiskam politiskam dialogam, balstītam uz savstarpēju cieņu, neiejaukšanos otras valsts iekšējās lietās un patiesu cilvēktiesību ievērošanu.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs, godājamie Amerikas tautas pārstāvji!

Kā ANO Drošības padomes pastāvīgajai loceklei Amerikas Savienotajām Valstīm ir izšķiroši svarīga loma starptautiskajā arēnā. Kopš savas dibināšanas

Savienotās Valstis ir bijušas kā brīvības bāka. Savienotās Valstis ir kļuvušas par pasaules lielvaru, dodot izpausmes brīvību radošajam garam, savas tautas iniciatīvai un enerģijai un uzņēmējdarbības sekmēšanai. Taču vadošu lomu pasaulē Savienotās Valstis ieguva tikai tāpēc, ka tās nav bijušas vienaldzīgas pret citu nāciju likteni, centieniem un uzskatiem.

Jo, tāpat kā neviens nav vientuļa sala, neviena valsts nav viena un pašpietiekama. Mēs visi – lieli un mazi, esam savstarpēji saistīti, sieti un cits no cita atkarīgi. Ja mēs vēlamies mieru pasaulē, ja mēs vēlamies starptautisko sadarbību, pārliecināšanas metodes ir tikpat nozīmīgas kā uzspiešana ar varu. Mazākās un vājākās valstis vēlas saturiski piedalīties lēmumu pieņemšanā, kas ietekmēs mūs visus. Tās vēlas, lai tās cienītu. Kad tās sauc pēc daudzpusējības principa, šīs nācijas patiesībā grib sacīt: "Uzklausiet mani! Arī es vēlos tikt sadzirdēta!"

Visās šajās klaigās, protams, var būt grūti atrast kopsaucēju, nav viegli vienmēr vienoties par kopīgu mērķi. Mēs to pārāk skaidri redzam, vērojot, ar kādām grūtībām saskaras Apvienoto Nāciju Organizācija, īstenojot reformas, par kurām tika panākta principiāla vienošanās tās 60. gadskārtas Ģenerālajā asamblejā.

Kā ģenerālsekretāra īpašā sūtne Apvienoto Nāciju Organizācijas reformas jautājumos biju gandarīta, ka Ģenerālajai asamblejai pagājušajā gadā izdevās principiāli vienoties par visaptverošu un fundamentālu reformu nepieciešamību. Tika izveidota jauna Miera nodibināšanas komisija, kas mums ir nepieciešama ieilgušu konfliktu atrisināšanai. Pagātnē Apvienoto Nāciju Organizācija ir pārāk bieži izrādījusies nespējīga novērst genocīdu un ilgstošu asinsizliešanu Kongo, Ruandā, bijušajā Dienvidslāvijā un tagad Dārfūras reģionā Sudānā.

Viena no Apvienoto Nāciju Organizācijas pamatlomām ir cilvēktiesību aizstāvība. Jaundibinātajai Cilvēktiesību padomei ir jāiegūst lielāka ticamība un jādarbojas efektīvāk par tās priekšteci. Vislabākais veids, kā iegūt ticamību, būtu sākt ar pamatīgu un objektīvu cilvēktiesību situācijas izvērtējumu pašas padomes sastāvā jaunievēlētajās dalībvalstīs.

Pasaules sabiedrība spēs tikt galā ar vairākiem citiem aktuāliem globāliem izaicinājumiem tikai ar vienotiem starptautiskiem centieniem, balstoties uz saskaņu un sadarbību. Mūsu planētas vides stāvokļa pasliktināšanās patiesi ir globāla problēma, tāpat kā epidēmiju izplatība. Visbīstamākā problēma ir arvien

pastāvošais un pieaugošais bezdibenis starp attīstītajām un jaunattīstības valstīm. Lielā šķirtne starp ziemeļiem un dienvidiem, starp tiem, kam ir, un tiem, kam nav, ir tikpat bīstama, kāda bija plaisa starp Austrumu un Rietumu bloku aukstā kara laikā. Mums ir jādara viss iespējamais, lai sasniegtu Apvienoto Nāciju Organizācijas Tūkstošgades mērķus – samazināt nabadzību jaunattīstības valstīs.

Brutāla un nebeidzama nabadzība ir sērga, kas nav radusi risinājumu par spīti gadu desmitu garumā sniegtajai plašajai starptautiskajai palīdzībai un neskaitāmām labi iecerētām programmām. Skaidrs ir tas, ka izšķiroša loma šeit ir pārvaldes kvalitātei valstīs, kas saņem palīdzību, kā arī to gatavībai sekmēt reformas un uzsākt progresu. Taču jāuzlabo arī palīdzības sniegšanas centienu kvalitāte. Mums ir nepieciešama uz rezultātiem orientētu programmu labāka starptautiskā koordinēšana. Šādas programmas būtu nepārtraukti jākontrolē, lai pārliecinātos par to efektivitāti.

Visā pasaulē izplatījies terorisms, kā arī neiecietības un ksenofobijas pieaugošās pazīmes daudzās valstīs uzsver neatliekamo un visā pasaulē izjusto nepieciešamību pēc saturīga un ilgtspējīga civilizāciju dialoga. Kā jau tika atzīts Apvienoto Nāciju Tūkstošgades Ģenerālajā asamblejā, mūsu kopīgais mērķis ir pārvarēt aizspriedumus, aplamu izpratni un polarizāciju, kas stāv ceļā labākai sapratnei un saskaņai starp dažādu rasu, reliģiju un kultūru pārstāvjiem.

Ievērojot kodolieroču neizplatīšanas milzīgo nozīmi, pasaules demokrātiskajām valstīm būtu jāietur saskaņota pozīcija attiecībā uz Irānas kodolprogrammu. Mēs apsveicam Savienoto Valstu, Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padomes un Eiropas Savienības nesenās kopējās iniciatīvas, piedāvājot konstruktīvu risinājumu Irānas kodoljautājumam, ceram, ka Irānas vadītāji atbildēs ar darbiem.

Ieilgušais konflikts Tuvajos Austrumos joprojām saglabājas kā būtisks pasaules spriedzes avots. Mēs pilnībā atbalstām ebreju tautas vēlmi dzīvot savā senču zemē drošībā un mierā ar saviem kaimiņiem. Mēs vēlamies arī redzēt līdzās Izraēlas valstij pastāvam brīvu un labklājīgu palestīniešu valsti. Lai to panāktu, Hamas vadītajai palestīniešu pašpārvaldei ir jāpilda agrāk parakstītās starptautiskās vienošanās.

Mūsu sabiedrību potēšanā pret ekstrēmisma un aizspriedumu radītajām briesmām svarīga loma varētu būt izglītībai. Bērnus nedrīkstētu audzināt naida

gaisotnē; sabiedrībām vajadzētu nospraust konstruktīvākus mērķus nekā bezgalīga pāridarījuma sajūtas kultivēšana un cilvēces vienkāršs iedalījums "mūsējos" un "viņējos".

Ikvienas sabiedrības vēsturē ir arī tumšas lappuses, dažreiz tā ir bijusi upuris, citreiz noziegusies pati vai darbojusies kā kolaborants. Mums ir jāizstāsta mūsu bērniem mūsu pagātnes kļūdas, lai tās vairs nekad netiktu atkārtotas. Objektīva pagātnes mantojuma izvērtēšana atbrīvos mūs risinājumu rašanai nākotnes izaicinājumiem. Mēs Latvijā esam pārliecināti par izpētes, atceres un izglītības nozīmi pat visjūtīgākajos jautājumos. Tas attiecas uz holokausta noziegumiem, kas tika pastrādāti, Latvijai atrodoties nacistiskās Vācijas okupācijā, kā arī uz komunisma noziegumiem, kas tika veikti Padomju okupācijas režīma laikā.

Katrai valstij ir arī pienākums saglabāt savu vēstures, kultūras un reliģisko mantojumu. Latvija ir valsts ar daudzu etnisku grupu un daudzu reliģiju mozaīku. Mēs lepojamies ar savām etniskajām kopienām un ar ieguldījumu, ko šo kopienu dēli un meitas ir devuši Latvijas cilvēciskajā, ekonomiskajā un kultūras attīstībā. Kā plurālistiskā un plaukstošā demokrātijā mūsu valstī valda reliģiskās izpausmes brīvība, un mēs pakāpeniski atjaunojam dažādu ticību dievnamus, starp tiem daudzas komunistu laikos apgānītās luterāņu baznīcas. Drīz pēc neatkarības atgūšanas mūsu valsti apmeklēja Pāvests Jānis Pāvils II. Pagājušajā mēnesī mūsu valstī vēsturiskā vizītē ieradās Maskavas un visas Krievzemes Pareizticīgās baznīcas patriarhs Aleksijs II. Pavisam nesen es apmeklēju ar Amerikas Savienoto Valstu valdības un Latvijā dzimušā, bet nu jau mirušā, gleznotāja Marka Rotko ģimenes atbalstu atjaunotās ebreju sinagogas iesvētīšanas ceremoniju Daugavpilī.

Spīkera kungs, viceprezidenta kungs un godājamie Kongresa locekļi!

Fanātisms un ekstrēmisms joprojām, tāpat kā jau daudzus gadsimtus, ir cilvēces sērga. Daudzas nācijas plosa vardarbība un naids, kas kavē šo tautu ceļu uz progresu. Daudzas tautas nospiež alkatība, avantūrisms un brutāls spēks, liedzot tām elementārākās pamattiesības. Taču tikpat skaidri pasaulē ir redzama arī labdarība, līdzcietība un tieksme pēc labsirdības. Cilvēki visā pasaulē spēj mainīties un kļūt labāki.

Atkal un atkal vēsturē mēs esam redzējuši brīvības uzvaru pār tirāniju, ekspluatāciju un haosu. Var paiet gadu desmiti, kā tas notika Latvijā, taču mēs

atguvām brīvību un tā pēc taisnības ir mūsu. Mēs zinām brīvības vērtību un mēs jūtam līdzi tiem, kam tā vēl ir liegta. Mēs zinām brīvības cenu, jo esam to samaksājuši un būtu gatavi darīt to atkal un atkal.

Katrai nācijai uz šīs zemes ir tiesības uz brīvību. Tas ir sapnis, kas ir jāuztur pie dzīvības, lai arī cik ilgi nāktos gaidīt tā īstenošanos un lai cik grūti būtu to sasniegt. Mums ir kopīgi jāsargā sapnis, ka kādu dienu pasaulē vairs nekur nebūs tirānijas. Mums ir jāstrādā tādai nākotnei, kurā ikviena nācija būs nometusi netaisnības un apspiestības važas un ikviens cilvēks uz zemes baudīs tās pašas tiesības un brīvības, kādas šodien ir demokrātiskāko un attīstītāko valstu privilēģija. Tas var prasīt laiku, tas var prasīt pūles, taču tam ir jānotiek. Un, jo labāk mēs iemācīsimies strādāt šī mērķa vārdā – mēs visi kopā, lieli un mazi –, jo ātrāk tas notiks.

Viņas Ekselences Latvijas Valsts prezidentes
Dr. VAIRAS VĪĶES-FREIBERGAS runa Latvijas Republikas
9. Saeimas pirmajā sēdē Saeimas namā Rīgā 2006. gada 7. novembrī

Ļoti cienījamā Saeimas priekšsēdētājas kundze!
Godātais Saeimas prezidij!
Ļoti cienījamās deputātes un augsti godātie deputāti!
Dāmas un kungi!

Šodien man ir gods sveikt jūs pirmajā darbības dienā 9. Saeimā. Pēc neilga brīža jūs dosit zvērestu savai valstij, tautai un valsts pamatdokumentam – Satversmei, svinīgi soloties darboties valsts labā. No sirds novēlu, lai visa jūsu darbība nākamo četru gadu laikā būtu vērsta uz šī zvēresta pildīšanu un lai 9. Saeimas darbs ieietu vēsturē kā labākais, kas līdz šim piedzīvots, un arī kā tāds, kam izdosies būtiski palielināt Saeimas kā institūcijas prestižu tautas acīs.

Latvijas Satversmes 6. pants nosaka, ka Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Kā pats par sevi saprotams tiek pieņemts priekšnoteikums, ka vēlēšanām ir jābūt godīgām, bez vēlētāju vardarbīgas ietekmēšanas, iebiedēšanas, traucēšanas vai uzpirkšanas. Pret vēlēšanu falsifikācijas mēģinājumiem demokrātiskā valstī ir jāvēršas ar visu iespējamo likuma bardzību. Jebkurai partijai, kuras biedrs vai atbalstītājs ir iejaukts ar vēlēšanām saistītās nelikumībās, ir publiski jānorobežojas no šādiem pārkāpumiem un jādara viss, lai palīdzētu tiesībsargājošām instancēm panākt vainīgo sodīšanu.

Latvija ir parlamentāra republika, kurā valda stingrs varas dalījuma princips starp likumdevēju, izpildvaru un tiesu varu un kur Valsts prezidenta funkcijas spēlē nopietnu starpniecisku un līdzsvarotāju lomu ar savām specifiskām tiesībām, kas vismaz lielākā vai mazākā mērā aptver zināmus elementus no visiem trim varas atzariem, it īpaši jau likumdošanas jomā. Jūs esat jau

trešā Saeima pēc kārtas, ar kuru man kā Valsts prezidentei būs iespēja sadarboties. Šajā darbā esmu vienmēr vadījusies pēc Latvijas Satversmes gara un burta un vispāratzītiem demokrātijas principiem.

9. Saeima savā pirmajā darbības gadā vēlēs jaunu Valsts prezidentu. Prezidenta institūcija atjaunotās valsts neatkarības laikā ir paguvusi apliecināt savu būtisko lomu valstiskuma stiprināšanā un varas līdzsvara nodrošināšanā. Jauna prezidenta vēlēšana uzliek Saeimai milzīgu atbildību. Vēsture 9. Saeimu vērtēs arī pēc tā, kādā kvalitātē būs norisējusi šī izvēle un ar to saistītās debates. Būtu ļoti svarīgi, lai Saeima raudzītos uz Valsts prezidenta ievēlēšanu no valsts ilgtermiņa interešu viedokļa, spējot pacelties pāri šauri partijiskām interesēm un īstermiņa iekšpolitiskām konjunktūrām. Es patiesi ceru, ka nākamais prezidents spēs turpināt un stiprināt abu iepriekšējo prezidentu jau panāktās iestrādes, sniedzot Latvijai un Latvijas tautai arvien jaunas iespējas savā tālākā izaugsmē un kopā ar Saeimu turpinās atbalstīt tādas struktūras kā Latvijas Vēsturnieku komisija, Stratēģiskās analīzes komisija un Valsts valodas komisija.

Es pati savas prezidentūras laikā par pirmo un vissvarīgāko esmu uzskatījusi Latvijas suverenitātes un Latvijas prestiža nostiprināšanu, kas manās acīs nozīmē Latvijas valstiskuma un valsts institūciju respektēšanu un Latvijas interešu aizstāvēšanu kā pašu mājās, tā ārzemēs. Esam brīvību ieguvuši un atguvuši ne cita iemesla dēļ kā vien, lai dzīvotu taisnīgā un demokrātiskā valstī. Taču demokrātija nav kaut kas gatavs un absolūti pilnveidots, ko kā preci var iegādāties vienreiz par visām reizēm un tad mierīgi novietot plauktā. Demokrātija ir dinamisks process, kur noteiktu vērtību un pamatprincipu lietošana praktiskā dzīvē nozīmē nemitīgu un aktīvu īstenošanas, iemiesošanas un pilnveidošanas darbu.

Cienītās deputātes un godātie deputāti!

Kā deputātiem jūsu iespējās ir kaldināt Saeimas darbības pieredzi un uzlabot tās prestižu ar nopietnu, atbildīgu un tālredzīgu darbu, demokrātijas vērtības dziļāk iesakņojot un nodrošinot Latvijā. Mūsu atvērtajā sabiedrībā tauta pietiekami cieši seko Saeimas aktivitātēm, un līdz ar to jūsu nostāja un Saeimas debašu kvalitāte būs tie rādītāji, pēc kuriem tautā veidosies vai nu pieaugoša uzticība parlamentārai daudzpartiju sistēmai, vai arī bērnišķīgi populistiskas ilgas pēc tēvišķiem tautas glābēju tēliem un mānīgi vienkāršotiem autoritāriem risinājumiem.

Jūsu mandāta laikā Saeima kopš neatkarības atjaunošanas būs nostrādājusi ilgāk nekā to paguva vēlētais likumdevējs starp abiem pasaules kariem aizvadītajā gadsimtā. Satversmes sapulce un pirmās četras Saeimas nostrādāja kopumā tikai četrpadsmit gadu, savukārt šobrīd kopš 5. Saeimas ievēlēšanas pagājuši jau trīspadsmit gadi. Vēsturiski tas ir ārkārtīgi īss laiks, un nav pārsteidzoši konstatēt, ka plašākās tautas masās vēl joprojām valda pietiekami nopietna neizpratne par varas sadales un demokrātijas pamatprincipiem parlamentārā republikā.

Ļoti daudziem Latvijas iedzīvotājiem brīvā prese un izteiksmes brīvība radījusi nelīdzsvarotu pārliecību, ka Latvijā sliktas lietas vien notiek un ka pašreizējā valsts iekārta nekam neder. Citiem vēl šodien šķiet, ka viedokļu daudzveidība, ko garantē daudzpartiju demokrātija, nav nekas cits kā nevajadzīga strīdēšanās un kašķēšanās un ka daudz labāk būtu, ja stingra saimnieka roka visu ņemtu un sakārtotu pēc vienas vienīgas īstenās patiesības. Mums dažreiz nav vēl īstas izpratnes par to, ka gaisma šķiļas, vienu kramu berzējot pret otru, un ka patiesība dzimst, lietas būtību aplūkojot pēc iespējas no vairākām pusēm. Neaizmirsīsim arī, ka Eiropas Savienības projekts savos pamatu pamatos ir izaudzis no politiskās gribas pārvarēt kategoriskas pretrunas starp kādreiz asiņainiem ienaidniekiem, dialogā un debatēs izstrādājot kompromisus, ar ko visiem būtu iespējams dzīvot un samierināties.

Vēl mazāka izpratne nereti ir par demokrātiskiem procesiem daudzpartiju sistēmā. Nediferencēti noraidošā attieksme, kas politiskos procesus nekonkrēti un vispārināti nosoda kā jau pēc būtības odiozus, netīrus un negodīgus, būtībā kavē demokrātijas pilnveidošanos un veicina pilsonisko nihilismu iedzīvotāju vidū.

Pēc vēlēšanām bija cilvēki, kas mēdza izteikties, ka nekad vairs nepiedalīšoties vēlēšanās, ja partija, par ko tie balsojuši, nebūs iekļuvusi valdībā. Atgādināšu, ka demokrātiskā iekārta pazaudētu jebkuru jēgu, ja visi pilsoņi atsacītos no savām tiesībām. Tāda nu reiz ir daudzpartiju demokrātijas būtība, ka nekad ne viss parlaments pilnā sastāvā, bet tikai zināms tā vairākums veido valdību. Ļoti vēlētos uzsvērt, ka valstij lojālas opozīcijas darbība demokrātiskā iekārtā spēlē ārkārtīgi svarīgu lomu. Opozīcijai ir iespējas rūpīgi sekot un kritiski izvērtēt pozīcijas darbu, tā pasargājot valsti no pozīcijas ieslīgšanas augstprātīgā pašapmierinātībā. Opozīcijai ir arī iespējas nākt ar konstruktīviem priekšlikumiem, ko pozīcijai vienmēr vajadzētu taisnīgi izvērtēt pēc to būtības, nevis izcelsmes.

Spriedze un debates starp pozīciju un opozīciju ir būtiska parlamentārās demokrātijas sastāvdaļa. Diemžēl Latvijā jau kopš Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikiem, kas pēc varas pārņemšanas centās nomelnot demokrātiju un noliegt Satversmes un parlamenta leģitimitāti, tautā ir apzināti kultivēts uzskats, ka parlamentārās domstarpības un debates jau savā būtībā ir negodīgas, netīras un neauglīgas. Šo nediferencēti negatīvo attieksmi pēc tam ilgi turpināja kultivēt komunisma perioda propaganda pret Rietumu buržuāzisko demokrātiju kā līdz kaulam sapuvušu un pret tautu netaisnu. Negatīvā attieksme pret demokrātisko iekārtu un sabiedrības plurālismu nereti iet roku rokā ar tādu pašu attieksmi pret brīvā tirgus principiem. Te parādās no sociālistiskā kolektīvisma laikiem mantotie uzskati, ka jebkuras biznesa aktivitātes jau pēc definīcijas savā būtībā ir netīras, ka jebkura peļņas iegūšana ir neattaisnojama spekulācija, grēks un noziegums un ka visi biznesa projekti var nest labumu tikai to veicējiem, bet kopībai var nest tikai ļaunumu un zaudējumus. Lieki piebilst, ka nespēja atšķirt godīgu un perspektīvu uzņēmējdarbību no krāpnieciskām afērām var tikai traucēt Latvijas ekonomiskajai izaugsmei un Latvijas konkurētspējai globālā brīvā tirgus ekonomikā.

Ne velti lielākais izaicinājums visās pēckomunistiskajās valstīs ir bijis panākt reformas, kas nostiprina gan demokrātijas, gan brīvā tirgus principus. Un vislielākais progress ir ticis panākts tieši tādās valstīs kā Latvija, Igaunija un Lietuva, kur gatavība un spēja pārslēgties un pielāgoties demokrātijas un brīvā tirgus principiem ir bijusi lielāka nekā citās zemēs ar līdzīgu pagātni.

Cienītās deputātes un godātie deputāti!

No šīs dienas likumdošanas process nu būs jūsu ikdiena. Šajā jomā Saeimas un Valsts prezidenta darbība cieši saskaras, jo, piešķirot prezidentam veto tiesības, Satversme tam atvēl kaut ko līdzīgu otrās palātas lomai. Ar dažiem izņēmumiem iepriekšējās Saeimas ir tiešām ieklausījušās Valsts prezidenta argumentācijā likumu otrreizējas caurlūkošanas gadījumos. Diemžēl ir nācies saskarties arī ar to, ka likumdevējs pieņem nesagatavotus, pretrunīgus, ar konkrētu nozari regulējošiem likumiem vai pat ar visas valsts tiesību sistēmu nesaskaņotus likumus. Līdzīgi var spriest par likuma stabilitāti. Negatīvi vērtējams arī tas, ja likuma redakcija nav skaidri saprotama, tā normas ir sarežģītas un pretrunīgas pat viena likuma ietvaros. Tikpat būtiski ir, lai likuma darbības nodrošināšanai praksē tiktu paredzēti tā iedzīvināšanas mehānismi un resursi.

Par likumu ievērošanu dzīvē atbildīgas ir tiesībsargājošās instances un iekšlietu struktūras, kuru vajadzībām tikai nesen kā pievērsta pietiekama Saeimas uzmanība. Latvijai ir jādara viss, lai paredzētajā laikā pievienotos Šengenas līguma valstīm. Iekšējai drošībai ir jākļūst par nopietnu valsts prioritāti, nodrošinot darbiniekus ar adekvātu atalgojumu, uzlabojot infrastruktūru un palīdzot panākt profesionālās izaugsmes iespējas, tajā pašā laikā turpinot attīrīt sistēmu no korumpētiem darbiniekiem.

Tiesu sistēmai jābūt par vienu no valsts stingrākajiem pamatiem, tādēļ starp valsts prioritātēm tiesiskuma nostiprināšanā ir bijusi un paliek gan tiesu infrastruktūras uzlabošana, gan tiesnešu kvalifikāciju paaugstināšana mūža garumā, kam nākotnē vajadzētu iekļaut arī jaunas pāratestācijas sistēmas ieviešanu. Latvijas Satversmes 83. pants garantē tiesu varas neatkarību, deklarējot, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti, taču neatkarīga tiesa nekādā ziņā nedrīkst būt bezatbildīga vai korumpēta tiesa. Pēdējo nedēļu notikumi rāda, ka ilggadējās aizdomas par korupciju tiesu sistēmā ir apstiprinājušās ar konkrētiem pierādījumiem. Tas nozīmē, ka lielāka atbildība ir jāuzņemas tiesnešu disciplinārajai kolēģijai, kam jāsper enerģiskāki soļi, lai turpinātu savas profesijas tālāku attīrīšanos un atgūtu iedzīvotāju ticību Latvijas tiesu sistēmai. 9. Saeimas deputātiem būs jāturpina iesāktais darbs Tiesu iekārtas likumprojekta apspriešanā, rūpīgi vērtējot, kā likumprojektā paredzētās izmaiņas ietekmēs tiesas spriešanas kvalitāti. Jaunajam likumdevējam būtu jārealizē tās priekšvēlēšanu programmu prioritātes, kas veicinās valsts iekšējās drošības stabilitāti un mazinās sabiedrības nihilismu tieslietu un iekšlietu lietās.

Augsti godātā Saeima!

Viens no atbildīgākajiem jūsu pienākumiem būs izvērtēt un apstiprināt nākamos Satversmes tiesas un Augstākās tiesas tiesnešus, kā arī Augstākās tiesas priekšsēdētāja, ģenerālprokurora un tiesībsarga amata kandidātus. Jūsu lēmumi vēl ilgi ietekmēs to, vai Latvija turpinās grūti iesākto, bet tik ļoti nepieciešamo tiesu sistēmas sakārtošanas un pilnveidošanas darbu.

Saskaņā ar iepriekšējās Saeimas apstiprināto likumu, kura pieņemšanu es kā Valsts prezidente esmu ierosinājusi, jums – 9. Saeimai, būs jāizvirza un jāapstiprina amatā Latvijas pirmais tiesībsargs. Jums būs arī jānodrošina adekvāts finansējums, lai šī iestāde, kā likumā paredzēts, varētu sākt savu darbu jau 2007. gada 1. janvārī. Aicinu jūs savlaikus un nopietni pievērsties tiesībsarga

amata kandidāta izvirzīšanai un iecelšanai, jo šī cilvēka personība, drosme, kompetence un godaprāts lielā mērā noteiks to, vai tiesībsarga institūcijas darbība būs veiksmīga un vai tā attaisnos iedzīvotāju cerības uz efektīvu un ātru valsts aizstāvību pret netaisnību un nekompetenci valsts pārvaldē.

Tiesībsarga funkcijas ir saistītas arī ar vispārējo cilvēktiesību jomu. Laiks ir pierādījis, ka neatlaidīgais darbs pie saliedētas sabiedrības veidošanas un pretrunu mazināšanas nes augļus, taču tas jāturpina. Vislielākās bažas pēdējā gada laikā radīja tas, ka populistisku motīvu dēļ notika spekulācija ar tolerances un savstarpējās iecietības jēdzieniem, kam bija pakļauta visa sabiedrība. Latvija nedrīkst kļūt par valsti, kur valda savdabīga, tikai tai vien saprotama demokrātijas izpratne. Mums jāturpina nopietnas debates par savām vērtībām, kuras civilizētā pasaulē iekļauj arī iecietību pret citādi domājošiem un dzīvojošiem.

Augsti godātā Saeima!

Latvija nu jau vairāk nekā divus gadus atrodas vienā asinsrites sistēmā ar Eiropas Savienību. Jo veiksmīgāk mēs sevi šajā sistēmā pārstāvēsim, jo Latvijai lielākas iespējas panākt savu un kopējo interešu īstenošanu. Pēc pieciem mēnešiem Eiropā svinēs Romas līguma 50. gadskārtu, tas lika pamatus kopējam Eiropas tirgum un arī kā vienu no mērķiem deklarēja Eiropas cilvēku tuvināšanos. Tas rosina uz pārdomām par to, kāda šobrīd mūsu iedzīvotāju uztverē ir Eiropa. Diemžēl vispārējās sabiedriskās aptaujas Latvijā rāda, ka Eiropas Savienība cilvēku uztverē netiek uzskatīta par pietiekami būtisku, nozīmīgu un pozitīvu.

Varētu aizbildināties, ka šī brīža Latvijas cilvēku reakcija ir atbilde uz pārāk asajām dzīves pārmaiņām, kuru tempam vidusmēra labklājība netiek līdzi. Tomēr – ar ko tad mūsu situācija atšķiras no Igaunijas, kurā šobrīd ir turpat lielākais atbalsts Eiropas Savienībai no tautas puses? Gribu vērst uzmanību uz Igaunijas pozitīvo parlamentāro pieredzi, nu jau vairākus gadus organizējot konferences parlamentā par būtiskākajiem Eiropas attīstības jautājumiem. Arī Latvijas parlamentārieši varētu parlamenta sienās aktīvāk debatēt par Eiropas jautājumiem, lai pēc iespējas plašāki iedzīvotāju slāņi izprastu Eiropas Savienības darbības mehānismus un prastu gūt labumu no tās resursiem.

Nenoliedzami, tautas uzticības pamatā ir arī pašas Eiropas Savienības spēja risināt būtiskus jautājumus tā, lai tas nebūtu tikai atsevišķu valstu interesēs, piemēram, enerģētikas politikas vai pakalpojumu direktīvas ziņā, bet lai lēmumi

tiktu pieņemti atklāti un taisnīgi. Jūsu iespējās kā Eiropas Savienības parlamentārās sistēmas sastāvdaļai ir izmantot parlamentāro sadarbības grupu tīklu un Eiropas parlamentu, lai aktīvi runātu par Latvijas interesēm, reizē gādājot par to, lai Eiropa kļūtu arvien tuvāka ikdienas pilsoņa redzējumam. Svarīgi, lai jūs būtu aktīvi arī Eiropas Padomes un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas parlamentārajās asamblejās, ne tikai aizstāvot Latviju no nepamatotiem uzbrukumiem, bet arī iepazīstinot ar mūsu pozitīvo pieredzi visdažādākajās jomās.

Pēc dažām nedēļām pasaules uzmanība būs pievērsta *NATO* galotņu sanāksmei Rīgā, kas notiek tikai divarpus gada pēc mūsu iestāšanās šajā organizācijā. Šobrīd tiek spriests, kā *NATO* atdzimt atkal jaunā kvalitātē kā globālās drošības organizācijai. Rīgā paredzams, ka tiks pieņemti lēmumi, kuri panāks jaunu kāpumu organizācijas politiskajā un drošības filozofijā. Rīgas izvēle galotņu sanāksmei pierāda uzticību no mūsu starptautisko partneru puses un liecina par mūsu spējām iekļauties *NATO* kopējās aizsardzības sistēmā atbilstoši augstākajiem standartiem. Šis *NATO* samits aizslaucīs pēdējās dzelzs aizkara paliekas, kas palaikam vēl parādās dažviet pasaulē, apliecinot, ka Latvija ir kļuvusi par neatņemamu sastāvdaļu *NATO* drošības telpai.

Vienlaikus ar šo nozīmīgo starptautisko sanāksmi Latvija iezīmē vēl kādu attīstības posma noslēgšanos savu Bruņoto spēku izaugsmē. 24. novembrī dienestu beigs pēdējā obligātā iesaukuma simtpiecdesmit viens karavīrs, un būs noslēgusies pāreja uz profesionālas armijas veidošanu. Saeimai ir sava nopietna loma, lemjot par Latvijas iesaistīšanos starptautiskās drošības pasākumos un miera misijās. Starptautiskās operācijās Latvijas karavīri ir sevi apliecinājuši no vislabākās puses – šobrīd tie piedalās miera uzturēšanas misijā Irākā, Afganistānā, Kosovā, Bosnijā un Hercegovinā, EDSO misijā Gruzijā. Šis ir tikai viens no iemesliem, kāpēc svarīgi nodrošināt adekvātu finansējumu aizsardzības izdevumiem – bez līdzekļiem mēs nevarēsim nodrošināt ne citu valstu drošību, ne savējo.

Iepriekšējās Saeimas pilnvaru beigās ir aktualizējušies jautājumi par mūsu attiecībām ar Krieviju, kuras Latvija vienmēr ir vēlējusies veidot cieņas pilnas, savstarpēji izdevīgas un draudzīgas kaimiņu sadarbības garā. Šīm attiecībām nepieciešams gan starpvalstu dialogs politiskā līmenī, gan nopietna iekšpolitiska diskusija par mūsu interesēm. Šāda attieksme pilnībā saskan ar vispārējo mūsu kaimiņattiecību veidošanas politiku. Šai Saeimai kopā ar nākamo valdību

ir nepieciešams nonākt pie veiksmīga risinājuma Latvijas un Krievijas robežlīguma jautājumā un attīstīt pārrobežu sadarbību, kas uzlabotu dzīves apstākļus ļaudīm abās robežas pusēs. Svarīgi, lai robežlīguma jautājumu Saeimā pārstāvētās partijas risinātu konstruktīvi, nemēģinot gūt punktus politiskā sāncensībā.

Dāmas un kungi!

Pievēršoties ekonomiskiem jautājumiem, jāatzīmē, ka mēs patiesi varam lepoties ar savas valsts augstajiem izaugsmes rādītājiem, tomēr nopietna vērība jāvelta tam, lai līdzsvarotas attīstības pamatā būtu ilgtspējīgas politikas redzējums. Šobrīd bažas rada tas, ka iekšzemes kopprodukta pieaugumu arvien vairāk stimulē iekšzemes patēriņš, bet eksporta apjomi salīdzinājumā ar importu pieaug pārāk lēni, apdraudot turpmāko attīstību un konkurētspēju. Latvijas eksporta veicināšanai un Latvijas ekonomiskās drošības garantēšanai svarīgi, lai 9. Saeima un valdība nodrošinātu Latvijas pievienošanos eirozonai.

Lai panāktu ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi, Latvijā ir svarīgi veicināt inovācijas, celt darba ražīgumu un paaugstināt pievienoto vērtību Latvijas precēm un pakalpojumiem. Saeimas iespējās ir veicināt birokrātiskā sloga samazināšanu un turpināt likumdošanas sakārtošanu, tā sekmējot ekonomisko aktivitāti Latvijā. Gan likumdevējam, gan valdībai ir jāveicina ciešāka sadarbība starp zinātniekiem un uzņēmējiem, panākot nepieciešamo lēcienu šajā ziņā. Latvijas ilgtspējīgā attīstība prasa, lai Saeima īstenotu vairāku partiju priekšvēlēšanu solījumus par ieguldījumiem pētniecībā un zinātnē, kas pamazām, bet sistemātiski tuvotos Eiropas Savienības vidējiem rādītājiem.

Iepriekšējās Saeimas deputāti ir pieņēmuši vairākus sabiedrības attīstībai svarīgus dokumentus, kuru centrā ir dzīves kvalitātes jautājumi. Nepietiekama uzmanība šiem dzīves kvalitātes jautājumiem ir viens no faktoriem, kas veicinājis cilvēku aizplūšanu no Latvijas labāk apmaksāta darba meklējumos. Tas radījis bīstamu ekonomiskās aktivitātes kritumu ārpus lielajām pilsētām un sociālo problēmu saasināšanos, kas reģionālo nevienlīdzību problemātiku izvirza par vienu no nākamo gadu augstākajām prioritātēm.

Jau kādu laiku pētnieki brīdināja, ka arī mums ir jārēķinās, ka mūsu ekonomiku var ietekmēt darbaspēka trūkums. Ir pēdējais laiks šai akūtajai problēmai ķerties pie risinājuma. Saeimai un valdībai jāpievēršas valsts migrācijas

politikai kopumā, nosakot, kāda būs valsts attīstības plānošana darbaspēka nodrošināšanai Latvijā un kādi varētu būt piedāvājumi, kas nākotnē palīdzētu jau izbraukušajam darbaspēkam atgriezties. Tāpat jāvienojas par to, kā nodrošināt ar darbaspēku tās nozares, kurās jau šodien notiek stihiska darbaspēka ievešana no citām valstīm. Izaicinājums būs nodrošināt Latviju ar darbaspēku, tomēr neizjaucot valstī jau tā diezgan trauslo demogrāfisko līdzsvaru.

Ir vispāratzīts, ka Eiropas kontinents, it īpaši Baltijas jūras reģions, būs spēcīgs un konkurētspējīgs pasaules mērogā, ja turpinās pievērsties augsti kvalificēta darbaspēka un neatslābstošas inovācijas jautājumiem. Ņemot vērā, ka izglītības sektoram ir paredzami vieni no lielākajiem Eiropas Savienības fondu līdzekļiem, ir ļoti nopietni jāraugās uz to tālredzīgu un efektīvu izlietojumu un apsaimniekošanu. Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij jābalstās uz savām vērtīgām tradīcijām izglītības sistēmā, taču vienlaikus jābūt atvērtai pasaules pieredzei, vai tie būtu progresīvākie sasniegumi programmu satura attīstībā, apmācības metožu apguvē vai skolēnu talantu atklāšanā.

Par Latvijas pieredzi demokratizācijas un strauju pārvērtību gaitā interesējas gan austrumos, gan dienvidos – Moldovā, Gruzijā, Ukrainā, pilsoniskajā Baltkrievijā, kā arī Balkānu valstīs. Atcerēsimies, cik augstu mēs savulaik novērtējām mums sniegto palīdzību un cik nozīmīgu devumu tā sniedza mūsu reformu procesos. Brīvāk atverot mūsu izglītības sistēmu citu valstu studentiem, mums pavērtos jaunas iespējas savu zināšanu un pieredzes nodošanā tiem, kas augstu vērtē Latvijas panākumus. Būtu patiesi jāraugās, lai izdabāšana atsevišķām partijiskām nostādnēm nekavētu izglītības sistēmas potenciālo attīstību un daudzveidību.

Pēc visiem iespējamiem objektīviem rādītājiem Latvija nekad vēl nav bijusi tik izdevīgā stāvoklī kā šobrīd. Ne tādā nozīmē, ka visi valsts iedzīvotāji nu tagad dzīvotu cepures kuldami gluži kā Leiputrijā, bet tādā nozīmē, ka nekad vēl vēsturē Latvijas iedzīvotājiem nav bijušas tik plašas tiesības, tik nopietna drošība un tik lielas izaugsmes perspektīvas kā tagad. Kā demokrātiska, neatkarīga valsts esam aktīva starptautisko sadarbības sistēmu dalībniece. Kopējā Eiropas politiskajā kartē Latvija patiesi tiek uztverta kā valsts, kura veiksmīgi pratusi pārvarēt biežo valdību maiņu radītos politiskās nestabilitātes draudus. Būtu gandarījums redzēt, ka Latvijas attīstība nes pēctecības vārdu un nākamajos gados tā turpinās nest politiski un sabiedriski stabilas valsts godu ar straujāko ekonomisko izaugsmi Eiropā.

Tas, protams, nenozīmē, ka mēs drīkstētu ieslīgt pašapmierinātībā, jo, kā sacījis Tomass Džefersons, brīvības cena ir mūžīga modrība (*The price of freedom is eternal vigilance*). Patiesi, valsts neatkarībai, brīvībai un demokrātijai mūsu rūpju nekad nebūs par daudz.

Augsti godātā Saeima, novēlu jums ražīgu, profesionālu un gandarījuma pilnu darbu Latvijas un Latvijas tautas labā!

ZINĀŠANU SABIEDRĪBA – MĒRĶIS UN INSTRUMENTS

AIGARS KALVĪTIS,
Latvijas Republikas Ministru prezidents,
speciāli "Politikas gadagrāmatai. Latvija 2006"

Izstrādājot politiskās pamatnostādnes, ir svarīgi precīzi definēt dažas būtiskas lietas. Ko mēs vēlamies? Kādu nākotni – tuvāku vai tālāku – gribētu novēlēt savai valstij? Ko esam gatavi darīt jau tagad, lai sasniegtu šos mērķus? Tie ir pirmie jautājumi, kas uzreiz nāk prātā, kad uzsākam sarunu par sabalansētu un pārdomātu valsts attīstības politiku. Parasti ir diezgan viegli konstatēt šābrīža situāciju, var pietiekami skaidri iezīmēt nepārvaramos šķēršļus un neizbēgamās grūtības, kas mūs sagaida tuvākajā laikā. Sarežģītāk ir ar sasniegumiem un veiksmi – tos daudzmaz precīzi iespējams aprakstīt vienīgi ar atpakaļejošu datumu. Taču pieredze liecina par ilgtermiņa plānu nepieciešamību. Pamatots un sabiedrībā izskaidrots stratēģisks plāns ne vien dod iespēju precīzāk izmantot finansiālos vai jebkurus citus resursus, ne vien lielāku drošības sajūtu un vienotību nosprausto mērķu sasniegšanā, bet arī rada stabilitāti, kas ir plānveida attīstības priekšnoteikums.

Dzīvot līdzi laikmetam un veidot savu nākotni pašiem, saprast Latvijas valsts attīstības resursu specifiku un iespējas, izvēlēties racionālāko un drošāko ceļu – bez šiem priekšnoteikumiem nav iespējama attīstības plānošana. Izstrādājot Latvijas Nacionālo attīstības plānu, šie priekšnoteikumi tika ņemti vērā un tajā izdarītie secinājumi jau ir atstājuši ietekmi uz valdību veidojošo partiju programmām, valdības Deklarāciju un ministru rīcības plāniem. Mūs vieno pārliecība, ka straujāka attīstība un labklājības sabiedrības izveidošana Latvijā ir iespējama, ja izdosies nostiprināt augsti izglītotu un zināšanās balstītu sabiedrību. Sabiedrības izglītības līmenis un kvalitāte mūsdienās ir

kļuvusi par jebkuras valsts iekšējās un ārējās drošības garantiju. Augsti kvalificēti speciālisti ir daudzu valstu galvenais stratēģiskais potenciāls, jo īpaši tas attiecas uz mazām valstīm, kuru dabiskie resursi nesniedz ekskluzīvas iespējas. Arī Latvijas ekonomisko patstāvību un attīstību šajā gadsimtā iespējams garantēt tikai ar intelektuāliem resursiem. Bet tam ir nepieciešama visu valsts iedzīvotāju motivēta un aktīva līdzdarbība.

Kā mēs saprotam zināšanu sabiedrības ideju? Tā ir sabiedrība, kas balstīta zināšanu apguves, radīšanas, uzkrāšanas, izplatīšanas un lietošanas mērķtiecīgā virzībā. Būtisks priekšnoteikums ir nevis kāda noteikta līmeņa sasniegšana, bet nemitīga attīstība. Ikviena indivīda aktīva līdzdalība zināšanu procesos sniegs iespēju samazināt esošās atšķirības starp cilvēkiem zināšanu jomā, palielināt to konkurētspēju darba tirgū, mērķtiecīgāk un patstāvīgāk pieņemt lēmumus. Mums jāsaprot, ka izglītības un pieredzes rezultātā iegūto zināšanu galvenā vērtība ir nevis to daudzums, bet gan spēja radīt jaunas zināšanas, kas izmantojamas jaunu produktu, jaunu vērtību radīšanai. Zinošs cilvēks ir liela vērtība, taču daudz lielāka vērtība ir radošs cilvēks, kas savas zināšanas prot izmantot, lai uzlabotu savu un savas ģimenes dzīves kvalitāti, vienlaikus kalpojot visas sabiedrības interesēm. Tādēļ valstij mērķtiecīgi jāvirza zināšanu procesi un jāpiedalās tajos kā līderim politikas izstrādē un administratoram tās īstenošanā, investoram un investīciju motivētājam, procesa regulatoram, veicinātājam un dalībniekam.

Kādi ir šīs jaunās politikas galvenie uzdevumi? Pirmkārt, īstenot ilgtspējīgu un uz zināšanām balstītu valsts izaugsmes modeli, kas radītu sabiedrībā pārliecību par zināšanu nozīmi un izglītības nepieciešamību, motivētu mācībām ikvienu indivīdu, īpaši jauno paaudzi. Otrkārt, nepieciešams atbalstīt un veicināt visplašākā līmeņa partnerību, kas nodrošinātu plašu un sazarotu zināšanu izmantošanas un nodošanas tīklu. Tas veicams, nostiprinot sadarbību starp valsts un privāto sektoru, starp augstskolām, zinātniskajiem institūtiem un uzņēmumiem. Tā ir veicināma arī uzņēmumu starpā, radot jaunas ekonomiskās infrastruktūras, iesaistot starptautiskus un starpnozaru partnerus. Treškārt, nepieciešams ieviest konsekventu valsts politiku darba apmaksas jomā – tādu politiku, kas ievēro izglītības un kvalifikācijas noteicošo lomu ikvienā profesijā, iestādē un uzņēmumā. Ir tikai normāli, ja cilvēki, kas intensīvi izmanto un rada jaunas zināšanas, saņem savam ieguldījumam atbilstošu atalgojumu.

Būtiski ir apzināties nepieciešamību pastāvīgi uzlabot zināšanu kā izaugsmes resursa kvalitāti. Visās tautsaimniecības, sociālās un kultūras dzīves nozarēs vajadzīgs nemitīgs zināšanu apjoma un kvalitātes pieaugums. Vienlaikus, ņemot vērā Latvijas nelielo iedzīvotāju skaitu, ir jānosaka vienoti prioritāri virzieni – tautsaimniecībā, izglītībā un zinātniskajā darbībā; šim nolūkam jārada atbilstoši normatīvie, finansiālie un institucionālie atbalsta instrumenti resursu koncentrēšanai.

Latvijā strauji jāattīsta starptautiski nozīmīgi un kvalitatīvi konkurētspējīgi virzieni, kuros mums jau ir pasaules līmenim atbilstoša zināšanu bāze un iestrādes. Taču te ir svarīga kāda nianse. Ne katra ražotne, pakalpojumu struktūra vai radošā industrija strādā ar vienādu atdevi. Šo prioritāro nozaru piedāvātajiem produktiem jābūt ar augstu pievienoto vērtību. Tiem jābūt pieprasītiem iekšējā un it īpaši ārējā tirgū kā patlaban, tā nākotnē. Zinātņu ietilpīga saimniekošana ļauj tērēt mazāk enerģijas resursu un izejvielu, tā ievērojami stimulēs valsts kopējo ekonomisko izaugsmi.

Mūsdienās grūti būtu apšaubīt tēzi, ka tikai uz zināšanām balstīta ekonomika dod iespēju Latvijā sasniegt augstus un stabilus tautsaimniecības attīstības tempus. Šajos apstākļos daudz būtiskāki ir nevis lieli atklājumi un izgudrojumi, bet gan regulāri produktu uzlabojumi. Kaut neliela, bet regulāra izaugsme ir nozīmīga priekšrocība pasaulē, kas mainās vēl nepieredzētos tempos. Termins "zināšanu ekonomika" neattiecas tikai uz augsto tehnoloģiju un zināšanu ietilpīgu pakalpojumu nozarēm. Tas nozīmē arī zināšanu ietilpīgas darbības un produktus ikvienā nozarē, uzņēmumā un darbavietā, tostarp arī vistradicionālākajās nozarēs, ieskaitot lauksaimniecību un būvniecību.

Veiksmīgi Latvijas intelektuālie produkti, kuru īpašnieks ir Latvijas iedzīvotājs vai Latvijā reģistrēts uzņēmums, ir nozīmīga valsts bagātība un būtisks faktors konkurētspējai globālā mērogā, valsts drošībai un augstu attīstības tempu sasniegšanai. Un te ir daudz nopietnāk jādomā par valsts atbalstu patentēšanai, licencēšanai, patentu uzturēšanai, autortiesībām un vienlaikus par saprātīgu īpašuma tiesību ierobežošanu, kas dotu iespēju produktīvāk izmantot intelektuālo īpašumu izglītības, zinātnisko pētījumu un kultūras mērķiem.

Principiāli jaunas iespējas komerciālu darbību veikšanai paver informācijas tehnoloģiju izmantošana. Tās palielina efektivitāti, ievērojami uzlabo darba ražīgumu un samazina izmaksas, tādējādi vairojot iespējas Latvijas uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanai pasaules tirgū. E-pakalpojumu attīstība jau

tuvā nākotnē dos lielas iespējas visu valsts reģionu attīstībai, mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam. Latvijai ir nepieciešams pagrieziens uz zināšanu ietilpīgu ekonomiku. Tas jau ir uzsākts un tiks veicināts visaugstākajā valsts atbalsta līmenī.

Jaunu konkurētspējīgu, zināšanu ietilpīgu produktu un tehnoloģiju izstrāde un to ieviešana tautsaimniecībā, aktīva līdzdalība valsts un sabiedrības problēmu risināšanā – tie ir galvenie uzdevumi, kuru virzienā būtu jāstrādā Latvijas zinātniekiem. Pētījumu akcenti būtu jāpārvieto uz lietišķajiem pētījumiem un inovatīviem attīstības projektiem, jānostiprina saikne starp augstskolu zinātnisko potenciālu un uzņēmumiem. Jāīsteno valsts un privātā finansējuma sasaiste projektos. Kā to izdarīt? Jāsāk ar to, ka vajadzētu izstrādāt un īstenot lietišķo pētījumu un inovāciju programmu ar valsts definētu tematiku un līdzfinansējumu no uzņēmēju puses. Tā būs iespējams samazināt izmaksas jaunu produktu izstrādei, kā arī lielāka varbūtība to sekmīgai realizācijai tirgū. Eiropas Savienības fondu lietišķo pētījumu programmas ir jāsavieto ar nacionālām programmām, šādi iesaistot vairāk biznesa partneru un ievērojami paaugstinot projektu praktiskās realizācijas varbūtību Latvijā. Pēc iespējas ātrāk jāatjauno zinātniskā infrastruktūra augstskolās un zinātniskajās institūcijās, kur tas ir iespējams, zinātniskā aparatūra vienlaikus jāizmanto augstākajai izglītībai un uzņēmējdarbībai jaunu produktu attīstīšanai, mērīšanai, testēšanai.

Tas ir neatliekams un valstiski nozīmīgs uzdevums – pārvarēt lielo plaisu starp pētniecību un uzņēmējdarbību. Šim nolūkam jāmaina Eiropas Savienības struktūrfondu izmantošanas principi, palielinot finansējumu cilvēkresursu attīstības un inovatīvas uzņēmējdarbības atbalstam, kā arī lietišķo pētījumu un inovāciju programmas sasaistot ar biznesa līdzfinansējumu. Mums jāizstrādā inovatīvās uzņēmējdarbības principi un metodoloģija, iekļaujot tajā juridisko, finansiālo un institucionālo sadarbības modeli starp augstskolu un uzņēmumu.

Mums nav atvēlēts pārāk daudz laika. Labvēlīgā situācija, kas pašlaik izveidojusies, var nebūt mūžīga. Mūsu trumpji ir Eiropas Savienības struktūrfondu izmantošanas iespējas, politiskā stabilitāte labēji orientētā valdībā, makroekonomiskie procesi, kas veicina zināšanu sabiedrības konkurētspējas celšanos, Latvijas iedzīvotāju intelektuālais un profesionālais potenciāls. Nepieciešama vien pozitīva griba un apņēmīga rīcība, kā arī sabiedrības konsolidēšanās izvirzīto mērķu vārdā. Nepieciešama ticība sev.

BALTIJAS JŪRAS REĢIONS – VISSTABILĀKAIS UN DINAMISKĀKAIS REĢIONS[1]

ARTIS PABRIKS, Latvijas Republikas ārlietu ministrs,
PĒRS UNKELS, Ziemeļu padomes ģenerālsekretārs

Uzskatām, ka cieša un efektīva sadarbība NB8 ietvaros ir galvenais priekšnoteikums, lai Baltijas jūras reģions labklājības un izaugsmes ziņā kļūtu par vadošo reģionu pasaulē.

Baltijas jūras reģiona valstu sadarbībai ir gadsimtiem ilga vēsture. Pēc Otrā pasaules kara Ziemeļvalstis, reaģējot uz starptautiskās arēnas sašķelšanos un polarizāciju, savus spēkus apvienoja divās galvenajās organizācijās – Ziemeļu padomē un Ziemeļu Ministru padomē. Šogad tiek atzīmētas ne tikai Latvijas un citu Baltijas valstu neatkarības atzīšanas un mūsu diplomātisko attiecību atjaunošanas gadskārtas, bet arī piecpadsmitā gadadiena kopš Ziemeļu Ministru padomes biroja nodibināšanas Latvijā. Biroja atvēršana Rīgā un abās pārējās Baltijas valstu galvaspilsētās ietilpa Ziemeļvalstu centienos nodrošināt spēcīgu politisko atbalstu Latvijas, Igaunijas un Lietuvas alkām pēc neatkarības. Latvija uzskata, ka Ziemeļvalstīm un to sadarbības institūcijām ir bijusi nenovērtējama loma Baltijas valstu neatkarības atgūšanā. Islande bija pirmā valsts, kas atzina Latvijas neatkarību, iedrošinot citas valstis sekot tās piemēram.

Kopš tā laika Ziemeļu Ministru padome aizvien vairāk paplašina savu sadarbību ar Latviju, Igauniju un Lietuvu. Ziemeļvalstis ir sniegušas ievērojamu atbalstu Latvijai, veicinot tās atgriešanos starptautiskajā kopienā – un Latvija pirms diviem gadiem kļuva par Eiropas Savienības un *NATO* dalībvalsti.

[1] Raksts publicēts "Neatkarīgajā Rīta Avīzē" 2006. gada 10. oktobrī. Pārpublicēts ar Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas atļauju.

Baltijas valstis apzinās, ka Ziemeļvalstu sniegtais atbalsts tām palīdzējis panākt daudz, tostarp īstenot demokratizācijas reformas un atgriezties Eiropas valstu saimē. Tagad mēs esam gatavi kopīgi veidot un ieviest Ziemeļvalstu un Baltijas valstu (NB8) jaunas atbalsta programmas Krievijas un Baltkrievijas nevalstiskajām organizācijām Baltijas jūras reģionā, lai veicinātu pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas attīstību reģionā. Mums ir jāīsteno kopīgi projekti demokrātisku institūciju izveidošanai, iekšlietu un tieslietu sistēmu stiprināšanai, kā arī ekonomikas reformu pabeigšanai Moldovā, Gruzijā un Ukrainā, līdz ar to nodrošinot cilvēktiesību ievērošanu, labu pārvaldību un citas demokrātijas pamatvērtības, lai uz tām balstītu turpmāko sadarbību visās jomās un visā reģionā. Ir jānostiprina pilsoniskas sabiedrības, pamattiesību un pamatbrīvību ilgtspējīgai pastāvēšanai nepieciešamās vērtības un normas. Pirms diviem gadiem notikusī Eiropas Savienības paplašināšanās bija pats nozīmīgākais solis miera, drošības, stabilitātes, ekonomikas attīstības un labklājības nodrošināšanai šajā Baltijas reģiona daļā. Līdz ar to sākās arī jauns Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sadarbības laikmets. Pēc desmit gadu ilgās sadarbības, kas galvenokārt bija raksturojama kā attīstības palīdzība, nu esam sasnieguši stadiju, kad var īstenoties līdzvērtīgu partneru sadarbība.

Sākotnēji sadarbība tika īstenota "5+3" formātā, bet nu jau tā pāraugusi līdzvērtīgā astoņu Baltijas valstu un Ziemeļvalstu sadarbībā. NB8 ietvaros tiek rīkotas regulāras astoņu parlamentu priekšsēdētāju, deputātu un ārlietu ministru sanāksmes. Arī citu nozaru ministri tiekas daudz biežāk nekā agrāk, lai izlemtu aktuālus reģionālās sadarbības jautājumus. Mūsuprāt, jautājums tagad ir nevis par to, vai reģionālā sadarbība ir jāattīsta, bet gan par to, kā šo sadarbību organizēt vislabākajā veidā, lai izaugsmes un labklājības ziņā mūsu valstis izvirzītos Eiropas valstu avangardā. Ja gribam nodrošināt sabiedrības uzplaukumu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, tad cita ceļa gluži vienkārši nav. Eiropas Savienības paplašināšanās līdz divdesmit piecām dalībvalstīm ir pavērusi jaunas iespējas, bet arī saasinājusi konkurenci. Ziemeļvalstīm un Baltijas valstīm ir kopīgas vairākas svarīgas intereses, kuras var nosargāt tikai uz intensīvu un labu kaimiņattiecību pamata. NB8 modelis aktīvām konsultācijām Eiropas Savienības jautājumos un rīcības saskaņošanai ar citām ieinteresētajām pusēm ir konkrēts veids, kā vislabāk aizsargāt Ziemeļvalstu un Baltijas valstu intereses. Mums ir cieši un efektīvi jāsadarbojas, ja gribam sekmīgi izturēt konkurencē par darba vietām, investīcijām un zināšanām. Tāpēc viens no

mūsu uzdevumiem ir Baltijas jūras reģionā stratēģiskāk sakopot savus resursus un likt lietā savas zināšanas un prasmes. Mums ir kopīgas intereses daudzos jautājumos, un kopā mēs varam panākt daudz vairāk nekā katrs atsevišķi.

Daži no kopīgo interešu jautājumiem ir:

- drošība un stabilitāte;
- demokrātijas un cilvēktiesību ievērošana;
- zinātniskā izpēte un inovācijas;
- tīra vide – jo īpaši kopējā jūras baseinā;
- droša un ilgstoša enerģijas piegāde;
- tāda ekonomikas attīstība, kas ļautu Ziemeļeiropai kļūt par visbagātāko Eiropas reģionu.

Mēs patiesi uzskatām, ka Baltijas jūras reģionam izaugsmes un labklājības ziņā ir lielas iespējas kļūt pat par pasaules vadošo reģionu, taču bez ievērojamiem pūliņiem tas nenotiks. Vadības iemaņas ir jāliek lietā gan politikā, gan uzņēmējdarbībā, kā arī jāizmanto mums visiem piedāvātās iespējas. Mums jāapvieno spēki, ja vēlamies ierindoties starp stiprākajiem Eiropas reģioniem. Tādēļ ierosinām galveno uzmanību pievērst šādām trim galvenajām prioritātēm.

Sadarbība Ziemeļeiropā:

- astoņu Baltijas valstu un Ziemeļvalstu jeb NB8 modeļa sadarbības nostiprināšana;
- pakāpeniska sadarbības pastiprināšana ar Krieviju;
- Ziemeļu dimensijas projekta turpmākās attīstības veicināšana;
- pārrobežu sadarbības projektu izstrāde;
- Baltijas valstu un Krievijas pierobežas rajonu iedzīvotāju ikdienas saziņas atvieglošana, kā arī administratīvo un birokrātisko šķēršļu likvidēšana uzņēmējdarbības jomā, uzlabojot robežšķēršošanas un muitas procedūras uz Baltijas valstu un Krievijas Federācijas robežām;
- Ziemeļu Ministru padomes izglītības, kultūras un uzņēmējdarbības programmu īstenošanas procesā uzkrātās pieredzes izmantošana; apspriešanas vērta ir arī Ziemeļu Ministru padomes, Latvijas, Igaunijas un Krievijas ziemeļrietumu apgabalu (piemēram, Pleskavas apgabals) sadarbības pastiprināšana.

Ziemeļvalstu un Baltijas valstu inovatīvā labklājības modeļa attīstīšana, kas nozīmē:

- apvienot ekonomisko efektivitāti pasaules ekonomikā ar sociālo iekļaušanu un indivīda aizsardzību;
- censties visās reģiona valstīs panākt augstus rezultātus Lisabonas stratēģijas mērķu īstenošanā;
- saglabāt atvērtību un mācīties no citu pieredzes, jo tieši šāda prakse ir Ziemeļvalstu modeļa panākumu pamatā.

Zināšanas, inovācijas un izaugsme:

- sadarbība pētniecības un inovāciju jomā, lai uzlabotu mūsu spēju konkurēt starptautiskajā tirgū, paplašinātu mūsu zināšanu loku un pilnveidotu mūsu prasmes stratēģiski nozīmīgās jomās;
- Baltijas valstu un Ziemeļvalstu uzņēmēju ciešākas sadarbības veicināšana, it īpaši inovāciju jomā un reģiona industriālo puduru starpā;
- Ziemeļvalstu un Baltijas valstu sadarbība atspoguļo jaunos pārrobežu sadarbības apstākļus un dimensijas. Eiropas ziemeļu attīstīšana par Eiropas dinamisko centru jāuzskata par ilgtermiņa stratēģiju.

Apvienojot Ziemeļvalstu pieredzi augsta labklājības līmeņa sasniegšanā un strauji augošo Baltijas valstu ārkārtīgi lielo enerģiju, mēs varam sasniegt tādus rezultātus, kas pārsteigs gan mūs pašus, gan mūsu kaimiņvalstis, kuras vēl atrodas demokrātijas attīstības sākotnējā fāzē. Eiropai un pasaulei ir nepieciešami spēcīgi reģioni. Tāpēc mums jācenšas padarīt Baltijas jūras reģionu par dinamiskāko reģionu pasaulē.

STARPTAUTISKĀ POLITIKA

NATO RĪGAS SAMITS – NOSTIPRINĀTA APŅEMŠANĀS TURPINĀT TRANSFORMĀCIJU[1]

Vašingtonas Stratēģisko un starptautisko pētījumu centra (*CSIS*) Zbigņeva Bržežinska programmas vadītāja, Eiropas programmas direktora, profesora ASV ārpolitikā SAIMONA SERFATIJA (*Simon Serfaty*) raksts, balstīts uz Stratēģiskās analīzes komisijas un *CSIS* 2006. gada 15.–17. septembrī Rīgā rīkotajā ASV un Eiropas augsta līmeņa pētnieku seminārā gūtajām atziņām

Pēdējās desmitgades laikā Ziemeļatlantijas līguma organizācija (*NATO*), kādu to iepazīnām aukstā kara laikā, ir mainījusies līdz nepazīšanai. Daudzi baidās, ka alianse ir nomaldījusies no īstā ceļa. Gan Eiropā, gan ASV iedzīvotāju attieksme pret aliansi ir ļoti dažāda – netiek novērtēti alianses sasniegumi, tiek apšaubīta tās pašreizējā darbība un notiek strīdi par to, kas būtu jādara turpmāk. Lai atjaunotu sabiedrības pozitīvo attieksmi pret aliansi, nepieciešams rast jaunu atlantiskās idejas pamatu – ne tikai faktu (definējot stratēģiju, kura tai piešķirs vienotību, kā arī spējas, kas piešķirs tai efektivitāti), bet arī emocionālajā līmenī (kas nostiprinās vēlmi atbalstīt šo stratēģiju, kā arī sniegt ieguldījumu rīcības iespējai un izmantot to).

Nākamais *NATO* samits, kas šogad notiks Rīgā, Latvijā, nedrīkst būt tikai pārejas vai pat konsolidācijas samits, kura nolūks ir sagaidīt politisko līderu jauno vilni Atlantijas okeāna abās pusēs. Patiesībā samits būs plašāks, saistīts ne tikai ar *NATO*: tā diskusijas būs par to, kā vislabāk no jauna publiski nostiprināt Eiroatlantiskās sadarbības noteikumus. Lai šie pūliņi būtu sekmīgi, nepieciešams parādīt sabiedrībai koleģiālu savstarpēju saprašanos un politikas

[1] Raksta oriģināls publicēts Vašingtonas Stratēģisko un starptautisko pētījumu centra (*CSIS*) mājaslapā www.csis.org 2006. gada 2. oktobrī.

koordinēšanu, kas izpalika pēdējā reizē, kad šie 26 valstu un valdību vadītāji pirms diviem gadiem tikās Stambulā, Turcijā. Sabiedrībai ir jāuztver vēstījums, ka *NATO* ir būtiska; šī ziņa netiks sadzirdēta, ja tā nāks no politiskajiem līderiem, kuri, šķiet, bieži vien neuzticas cits citam vai pat izturas ar savstarpēju nepatiku. Svarīgi, lai pēc samita *NATO* līderi apņemtos komunikācijā ar saviem iedzīvotājiem uzsvērt *NATO* nemainīgo nozīmīgumu konkrētās valsts drošības interešu kontekstā. Šo vēstījumu būs vieglāk paust tad, ja samits palīdzēs *NATO* attīstīties virzienos, par kuriem būs runa turpmākajā izklāstā.

Pirmais virziens. Samitam ir jāsniedz prezidentam Džordžam Bušam ļoti būtiskā iespēja izskaidrot un apspriest ar saviem *NATO* partneriem savus nodomus, kā viņš rīkosies Kongresa vēlēšanu rezultātu kontekstā attiecībā uz patiesi biedējošiem aktuāliem jautājumiem, kas viņam būs jārisina savas administrācijas pastāvēšanas noslēguma posmā. Īpaši tas attiecas uz Irāku, Irānu un Palestīnas jautājumu, taču skar arī citas problēmas, kuras pastāv pēdējos trijos gados, kad veidojušās polāri atšķirīgas nostājas. Tikpat svarīgi būtu, lai ASV prezidents uzmanīgi ieklausās, kas viņa partneriem sakāms par to, kāda ir viņu pieeja tiem pašiem jautājumiem. Šai domu apmaiņai jāvainagojas ar apņemšanos veidot jaunu Stratēģijas koncepciju, kurā tiks atzīts, ka, risinot šāda tipa problēmas (kā arī citas, par kurām būs runa turpmāk), *NATO* var būt papildu nozīme, lai gan reizēm arī līdera loma, jo Rietumu valstis un institūcijas, kuras būs iesaistītas problēmu risināšanā, vairākumā gadījumu ir *NATO* dalībnieces. Jaunā Stratēģijas koncepcija būtu jāpieņem līdz noteiktam laikam, piemēram, līdz 2009. gada pavasarim, kad būs Vašingtonas līguma 60. gadadiena. Šajā laikā būtu jānotiek arī nākamajam *NATO* samitam, neraugoties uz prezidenta Buša saprotamo ieinteresētību, lai viņa prezidentūras laikā notiktu vēl viens samits. Ar šādu lēmumu pietiktu, lai Rīgas galotņu tikšanos apzīmētu par prezidenta Buša "politiskā mantojuma" samitu, jo jaunā Stratēģijas koncepcija būs izšķirošs ieguldījums *NATO* transformācijā pēc 11. septembra, kas uzsākta Prāgas samitā 2002. gada novembrī. Patiesībā pati apņemšanās uzsākt šo procesu, tādējādi nonākot pie jaunās Stratēģijas koncepcijas izveides, būs tikpat nozīmīga kā pats dokuments.

Otrais virziens. Skaidri jāapzinās, ka *NATO* nākotni nodrošina un definē nevis tas, kas tiek pateikts sanāksmēs, bet gan tas, kas tiek darīts praksē. Lai

pierādītu kolektīvo apņemšanos risināt pašreizējās problēmas, *NATO* sabiedrotajiem ir īpaši svarīgi no jauna stingri un konkrēti apstiprināt savu nodomu sniegt *NATO* Afganistānā tik daudz militāro spēku, cik nepieciešams. *NATO* netiks uztverta nopietni, ja tās militārajiem līderiem netiks sniegti instrumenti, kas vajadzīgi uzticēto misiju īstenošanai. Nedrīkst zaudēt karā, kura uzsākšanai pirmo reizi piesauca *NATO* 5. pantu, kas pauž dalībnieku kolektīvās aizsardzības pienākumu. Tas ir nopietnākais *NATO* pārbaudījums kopš 1999. gada Kosovas kara, un tam potenciāli ir lielāka ilgtermiņa ietekme.

Trešais virziens. Afganistāna ir visspilgtākais piemērs, kas parāda nepieciešamību pēc *NATO* instrumentiem, kas vajadzīgi tās saistību izpildei attiecībā uz dalībvalstīm, kuras definē tās operācijas. Jārod risinājums aizvien izteiktākajai neatbilstībai starp *NATO* mērķiem un nolūkiem, no vienas puses, un tās iespējām, no otras puses, gan *NATO* iekšienē, gan starp tās dalībniekiem, gan arī starp *NATO* un Eiropas Savienību. Runājot konkrētāk, jāpasludina, ka *NATO* Ātrās reaģēšanas spēki, par kuru izveidi tika lemts pirms četriem gadiem Prāgā, ir gatavi darbībai, bet resursu trūkuma gadījumā šo spēku attīstībai jāapņemas sniegt papildu atbalsts. It īpaši tas attiecas uz ASV, kurām jāpiekrīt sniegt savs ieguldījums – kaujas vienības, kā arī citi jau solītie atbalsta elementi. Jāpanāk papildu apņemšanās Īpašo operāciju spēku labākai koordinēšanai, lai uzlabotu to savstarpējo savietojamību nākotnes *NATO* misijās. No jauna jāizskata trūkumi *high end* tehnoloģiju spējās, kas nepieciešamas *NATO*, lai veiktu tās jauno globālo darbību. Tas ietver stratēģisko gaisa koridoru, jūras transporta koridoru un gaisā uzpildāmās lidmašīnas. Tā kā nav varbūtības, ka tiks atbalstīti Eiropas aizsardzības budžetu palielinājumi, Eiropai jāturpina centrēties uz saprātīgākiem un efektīvākiem tēriņiem, kas ietvertu arī jaunus veidus resursu apvienošanai, tādus kā Eiropas Aizsardzības aģentūra (*EDA*). Sabiedrotie nevar sūdzēties par Amerikas Savienoto Valstu vadību, ja viņi paši neparāda gatavību uzņemties lielāku vadības nastas daļu; nevar arī sūdzēties par Amerikas Savienoto Valstu nevēlēšanos paļauties uz *NATO*, ja tās sabiedrotie nespēj piešķirt spēkus, kas nepieciešami *NATO* operācijām.

Ceturtais virziens. Jāizveido ietvars krīzes reaģēšanas misijām, kas nav pamatotas ar 5. pantu – vajadzīga jauna Stabilizācijas un atjaunošanas iniciatīva (*SRI*), kura jāizstrādā un jāpieņem, vēlākais, līdz nākamajam *NATO* samitam.

Nav šaubu, ka veidojas jauna "normāla lietu kārtība" drošības jomā – lai cik svarīga būtu jebkuras misijas militārā dimensija, tā nav pietiekama, tātad stabilizācija un atjaunošana ir tikpat svarīga kā militārā piespiešana. Patiesībā stabilizācijas un atjaunošanas misiju izgāšanās norāda arī uz *NATO* nepilnību. Ņemot vērā *NATO* ierobežojumus šajās jomās, kā arī dažu sabiedroto atturīgo attieksmi pret to, ka *NATO* uzņemas tiešas nemilitāru darbību funkcijas, šādu stabilizācijas un atjaunošanas iniciatīvu vislabāk būtu veidot kopīgi ar Eiropas Savienību un, kad vien iespējams, arī ar citām daudzpusējām institūcijām. Īpaši tas attiecas uz sadarbību ar Apvienoto Nāciju Organizāciju (ANO) gadījumos, kad nepieciešamas plašākas miera uzturēšanas un miera nodibināšanas aktivitātes, kad leģitimitātes, kā arī efektivitātes un atbilstošu resursu dēļ vajadzīgs lielāks ieguldījums no valstīm, kas nav Eiropas Savienības un *NATO* dalībnieces. Šajā kontekstā Rīgas samitā kā konstruktīvs solis jāanalizē un efektīvi jāievieš praksē ANO 2005. gada Noslēguma dokumenta projekts, kas aicina stiprināt miera uzturēšanas partnerību ar reģionālajām organizācijām. Īstermiņā par prioritāti jākļūst ES–*NATO* krīzes darbības vienībām. Bez tam būtisks elements šāda tipa misijās ir sadarbība ar civiliedzīvotājiem, un *NATO* ģenerālsekretāram ir jāpiešķir pilnvaras attīstīt *NATO* spēju sadarboties ar tiem. Tādējādi *NATO* Ātrās reaģēšanas spēki būtu nodalīti no jebkādiem stabilizācijas un atjaunošanas spēkiem, jo pastāv nepārprotama vajadzība saglabāt *NATO* Ātrās reaģēšanas spēku augstas intensitātes darbības spēju. Tāpat kā citos gadījumos, galvenais mērķis nav piešķirt *NATO* galveno lomu, bet gan nodrošināt to, lai tai piemītošais papildu darbības potenciāls netiek nedz aizmirsts, nedz izniekots.

Piektais virziens. Kopš aukstā kara beigām *NATO* (un arī Eiropas Savienība) paplašināšanās uz austrumiem ir bijusi nozīmīga Eiropas transformācijas dimensija. *NATO* ir jātur durvis atvērtas turpmākai paplašināšanai, tādējādi atzīstot vajadzības un centienus, ko pauž liela daļa Eiropas valstu bijušās Padomju Savienības teritorijā un Balkānos. Šīm valstīm ir patiesas bažas par savu drošību. Iemesls tam ir vai nu ieilgušie draudi, kurus izraisa Krievijas postkoloniālā kāre pēc teritoriālām pārdalēm, vai arī neatrisinātās problēmas, kuras atstājuši Dienvidslāvijas sabrukuma kari, kā arī patiesa vēlme nepārprotami definēt sevi kā daļu no Eiroatlantiskās ģimenes. Paplašināšanās Balkānu virzienā nozīmētu arī Eiropas neatrisināto drošības problēmu sakārtošanu, un par pievienošanās aicinājuma izredzēm nākotnē ir ticami jāsignalizē tādām

valstīm kā Albānija, Horvātija un Maķedonija – tās visas ir iesaistītas *NATO* Dalības darbības plānā (*MAP*). Arī citur ir potenciālas un pat iespējamas dalībvalstis, kuras vai nu nešķiet politiski nobriedušas apstiprināt savu vēlmi pēc dalības, vai arī kuru gatavību *NATO* varētu nebūt stratēģiski gatava atzīt. Šādos gadījumos – tas attiecas arī uz Ukrainu un Gruziju, kuras jau ir iesaistījušās programmā "Intensificētie dialogi", vai pat Serbiju, kas vēl nav iesaistījusies, – skaidri jānorāda, ka dalības iespēja ir atvērta, un pašu valstu nodomu deklarēšana, ieinteresētība un rīcība būs *NATO* gala lēmuma izšķirošā dimensija. 2006. gada Rīgas samits nebūs paplašināšanās samits, taču tam jābruģē ceļš *NATO* paplašināšanās raundiem 2009. gadā.

Sestais virziens. NATO globālo partnerību idejai ir zināmas priekšrocības attiecībā uz nākotnes politisko konsultāciju un militārās sadarbības veicināšanu ar tādām valstīm kā Japāna, Austrālija, Dienvidkoreja un Jaunzēlande, kuru daudzas vērtības un intereses sakrīt ar *NATO* dalībvalstīm un kuras ir parādījušas savu vēlmi sniegt ieguldījumu *NATO* operācijās. Tomēr oficiāla partnerības nostiprināšana izraisa dažos eiropiešos būtiskas bažas, jo tā tiktu mazināts alianses uzsvars uz kolektīvo aizsardzību un pat radīts maldinošs priekšstats, ka *NATO* ir kļuvusi tik globāla, ka tās vietējā nozīme ir pavisam neliela. Turklāt šāda oficiāla partnerība Ķīnai, Krievijai, kā arī citām valstīm ar lielu varbūtības pakāpi izraisītu nevēlamas bažas, ka tās atrodas it kā *NATO* dalībvalstu aplenkumā, un tas izraisītu smagus politiskos jautājumus par to, kuras citas valstis varētu pamatoti pretendēt uz vietu šādā partnerībā – starp tām, piemēram, Izraēla vai Pakistāna. Iespējams, pienāks laiks arī šādu globālu partnerību formalizēšanai, taču pašlaik saprātīgāk būtu paplašināt neformālos kontaktus, konsultācijas un militāro apmaiņu, nevis Rīgas samitā vai pēc tā izveidot jaunu institucionālo struktūru.

Septītais virziens. Iepriekšējā un nākotnē iespējamā paplašināšanās pēc vispārēja atzinuma nostiprinās nepieciešamību veikt dažas izmaiņas *NATO* procedūrās – ne tikai lēmumu pieņemšanā, bet arī attiecībā uz budžetu un citām jomām. Lēmumu pieņemšana ar konsensa metodi joprojām ir ieteicamākā, un to nevajadzētu mainīt, atzīstot, ka konsenss nozīmē labas gribas centienus sasniegt vienošanos un ņemt vērā citu intereses un bažas. Mācoties no pieredzes debatēs par Irāku, *NATO* jaunās savstarpējās attiecības būtu jāsa-

prot kā kopēja vēlme pēc dziļākām konsultācijām, lēmumus pieņemot ASV, un to līdzsvarojošā izpratne, ka *NATO* dalībnieki, kuri vēlas un spēj piedalīties jaunajās misijās, saskarsies ar lojālu opozīciju Ziemeļatlantijas padomē. Šī opozīcija gan pieļaus konstruktīvu atturēšanos no balsošanas, bet nepieļaus šķeltniecisku obstrukciju.

Astotais virziens. *NATO* Rīgas samitam ir jāatzīst jauna brieduma pakāpe NATO–ES attiecībās, apņemoties veidot mehānismus, kuri ļaus abām institūcijām ieņemt atbilstošas vietas Eiroatlantiskajā kopienā, kuru abas palīdz definēt. *NATO* ir jāsāk uztvert Eiropas Savienību nopietni, un tas pats būtu jādara pretējai pusei. Piemēram, *NATO* ģenerālsekretāram Jāpam de Hopam Shēferam būtu ik pa diviem mēnešiem jānotur sanāksme ar savu Eiropas Savienības kolēģi Havjēru Solanu, lai apmainītos ar informāciju un koordinētu politiku tādos jautājumos kā cīņa pret terorismu. Laikā, kad procesi atšķiras ar nepastāvīgumu, ir nepieciešama kopīgas rīcības plānošana neparedzētiem gadījumiem plašā jautājumu spektrā – nopietni teroristu uzbrukumi, dabas katastrofas, enerģijas būtiskas krīzes, teritoriālie konflikti un – vairāk vai mazāk – *NATO* militārās spējas iekšējās drošības stiprināšanā jāintegrē plašākā stratēģijā kā vērtīgs papildinājums Eiropas Savienības miera laika stiprajām pusēm. Šo konsultāciju secinājumi un slēdzieni varētu tikt komunicēti attiecīgajiem "situāciju centriem", lai novērtētu un apspriestu turpmāko rīcību un operācijas.

Devītais virziens. Atšķirībā no dažiem agrākiem pēc aukstā kara notikušajiem *NATO* samitiem Rīgas samitā piedalīsies tikai 26 *NATO* dalībvalstis. Tas, ka Krievija netiek uzaicināta uz samitu, nozīmē, ka *NATO* līderiem nopietni jāpadomā par to, kā izveidot tādu dialogu ar Krieviju, lai nesekmētu paranoju, vienlaikus skaidri norādot uz bažām par Krievijas kursu tās attiecībās ar kaimiņiem, kā arī iekšpolitisko kursu. *NATO* turpinās būt organizācija, kas aizsargā visu savu dalībnieku drošību, taču tas ietver arī centienus virzīt Krieviju uz konstruktīvu kursu, ar tās vajadzībām un izvēli, nenodarot ļaunumu kaimiņiem un partneriem. Krievija nevar kļūt par *NATO* (un arī ES) dalībvalsti, tāpēc G8 ir veidojums, kas vislabāk atbilst "integrētai" Eiroatlantiskai pieejai attiecībā uz šo valsti – pieejai, kas ietver gan amerikāņus, gan kanādiešus līdz ar nozīmīgākajām Eiropas nācijām un Japānu. Šajā kontekstā par svarīgu Krievijas attiecībās ar tās Eiropas kaimiņiem un ASV var kļūt nevis *NATO* samits

Rīgā, bet gan nākamā G8 tikšanās, kuru vadīs Vācijas kanclere Angela Merkele 2007. gada vidū – gadu pirms Krievijas prezidenta vēlēšanām.

Desmitais un noslēdzošais virziens. Ņemot vērā kopējo vienotības sajūtu un bailes no steigas, 26 valstu un valdību vadītājiem, kuri pulcēsies Rīgā, būtu *NATO* vārdā jāmudina sasaukt samita galotņu tikšanos, kur turpinātu šo tēmu apspriešanu. Tās dalībnieki būtu arī visu ārpus *NATO* esošo Eiropas Savienības valstu un valdību vadītāji, un mērķis būtu apspriest un pieņemt jauno Eiroatlantisko partnerattiecību vienošanos, kas ietvertu arī visus *NATO* sabiedrotos. Šī galotņu tikšanās varētu notikt 2007. gadā, kad 25 Eiropas Savienības dalībvalstis svinēs Romas līguma 50. gadadienu.

Savas pirmās Rīgas vizītes laikā 2005. gada maijā prezidents Bušs sacīja: "Mēs varam vērtēt idejas pēc pieminekļiem, kurus tās atstāj pēc sevis." Pēckara tēvi – dibinātāji, kas ticēja idejām, kuru vārdā tika uzsākts un uzvarēts aukstais karš, ir atstājuši mums iespaidīgu institucionālo struktūru, kuras ietvaros ir izrādījies iespējams sākt būvēt Eiropu, kura beidzot var būt vienota un brīva. Tagad – Rīgā būs pienācis laiks ķerties klāt pēdējiem *NATO* un ar to saistīto institūciju pārveides un atjaunošanas posmiem Eiropā un ārpus tās, lai izveidotu pieminekli, kuru nākamās paaudzes apmeklēs pēc tam, kad organizācija pilnā gatavībā stāsies pretī 21. gadsimta izaicinājumiem un sekmīgi tos pārvarēs.

Rakstā turpināta diskusija, kas tika uzsākta ar Saimona Serfatija rakstu par Eiropas Savienību "Brīdis refleksijai, apņemšanās darbībai" ("Moment of Reflection, Commitment to Action"*), kuru* CSIS *publicēja 2006. gada 1. augustā.*

Šis raksts balstīts atziņās no divu dienu semināra, kurš notika Rīgā (Latvija) 2006. gada 15.–17. septembrī, piedaloties grupai vadošo ekspertu NATO *jautājumos, kuri pārstāvēja ASV un 13 citas* NATO *un Eiropas Savienības valstis. Mēs esam īpaši pateicīgi Žanetai Ozoliņai un Latvijas Stratēģiskās analīzes komisijai par viņu ieguldījumu un atbalstu Rīgas sanāksmei; esam pateicību parādā Eiropas Komisijai par tās atbalstu plašākam projektam "Eiropas Savienība, ASV un* NATO*", kas bija par satvaru Rīgas seminārām. Mēs ļoti augstu vērtējam daudzos ieteikumus, ko sniedza semināra dalībnieki: Hanss Binnendijks, Svens Biskops, Ians Bržežinskis, Benuā d'Abovils, Robs de Vijks, Maikls Emersons, Etore Greko, Roberts Hanters, Markuss Kaims, Ojārs Kalniņš, Daniels Keohans, Franks Kramers, Ivans Krastevs, Atis Lejiņš, Džulians Lindlejs-Frenčs, Hrihoijs Nemirija, Kori Šake, Jiri Šneiders, Valters Slokombs, Tomass Valašeks, Jukka Valtasāri un Aleksandrs Vuličs.*

Dr. OTO GRĀFA LAMBSDORFA,
bijušā Vācijas Federatīvās Republikas ministra
laudatio
Latvijas Valsts prezidentei
prof. Dr. Vairai Vīķei-Freibergai
par godu
Valtera Halšteina balvas saņemšanai
Frankfurtē pie Mainas 2006. gada 2. novembrī

Mūsu šīsdienas laureāte, Valsts prezidente Dr. Vaira Vīķe-Freiberga ir radusi pie godinājumiem.

Ievācot informāciju, mēs atradām tik daudz nacionālu un starptautisku apbalvojumu un balvu, ka pēdējā laikā varētu runāt par vienu apbalvojumu mēnesī.

Es to nesaku, lai sūdzētos par kādu augošu tendenci.

Tāpat es arī nevēlos nonivelēt Valtera Halšteina balvas (*Walter-Hallstein-Preis*) nozīmi.

Es vēlos skaidri parādīt, ka Latvijas Valsts prezidente visā pasaulē tiek cienīta kā politiķe, kuras nopelni plaši pārsniedz viņas mazās valsts robežas.

Cienījamā profesore Vīķe-Freiberga, šajā sīvajā suminātāju konkurencē es apņemos būt tas, kurš savu *laudatio* teiks ar vislielāko personisko prieku.

Mēs, ja pareizi atceros, esam pazīstami kopš 2000. gada pavasara.

Toreizējā Vācijas federālā valdība man uzdeva panākt vienošanos par starptautiski atzītiem noteikumiem par kompensāciju bijušajām spaidu darbos nodarbinātajām personām, un Vācijas federālais kanclers Gerhards Šrēders lūdza mani šādā statusā pavadīt viņu vizītē uz Baltijas valstīm.

Kopš tā laika mēs bieži tikāmies.

Man ir tas prieks, ka varu teikt, ka mūs vieno ne tikai Latvijas mīlestība. Mīlestība uz valsti, kas sešsimt gadu garumā bijusi manas ģimenes dzimtene.

Mums ir kopīgi priekšstati par vērtībām, kopīgs skatījums uz Latvijas un Eiropas vēsturi, un mēs daudzās jomās esam vienisprātis par būtiskiem starptautiskās politikas attīstības notikumiem.

Personiskās dzīves un profesionālās darbības paralēles

Daudzi cilvēki, kas Jūs iepazinuši un pētījuši Jūsu dzīves gājumu, ir konstatējuši apbrīnojamas paralēles starp personiskās dzīves norisēm un profesionālo izaugsmi.

Vēl bērna vecumā pēc Otrā pasaules kara Jums nācās bēgt no apspiestības, un pēc uzturēšanās Vācijā un Ziemeļāfrikā Jūs – jauna sieviete atradāt savas mājas Kanādā.

Tur Jūs kļuvāt par labu kanādieti, palikdama laba latviete.

Jūs īstenojāt iespaidīgu zinātnisko karjeru, vienlaikus iestājoties par latviešu valodas un latviešu tradīciju saglabāšanu daudzo Kanādas un citu Rietumvalstu tautiešu vidū.

1998. gadā Jūs sasniedza atbrīvotās tēvzemes saucieni, un jau astoņus mēnešus pēc atgriešanās dzimtenē Jūs ievēlēja par Valsts prezidenti.

2003. gadā Latvijas Republikas parlaments Jūs pārvēlēja uz otro pilnvaru termiņu.

Jūs esat pirmā Latvijas Valsts prezidente sieviete, un Jūsu līdzpilsoņi, tieši tāpat kā es, uzskata, ka Jūsu vārdam vēstures lappusēs citu amatpersonu vidū būs īpaši liela nozīme.

Jūs savai tēvzemei atdevāt to, ko bijāt iemācījusies savā otrajā dzimtenē – Kanādā – brīvības prioritāro nozīmi, cilvēka cieņas respektēšanu, atvērtību pret pārējiem pasaulē un brīvas ekonomiskās sistēmas cienīšanu.

Anglosakšu valstīs trimdā pavadītie gadi ir izrādījušies kā laimīgs gadījums Baltijas valstīm. Visās trīs Baltijas valstīs ir valsts prezidenti, kas valsts nebrīves gadus pavadījuši ASV vai Kanādā, tur veidojuši veiksmīgu profesionālo karjeru, atgriezušies savā neatkarīgajā dzimtenē un īpaši svētīgi strādājuši demokrātijas apstākļu izveidošanas un nostabilizēšanas labā.

Lietuvas prezidentam Valdam Adamkum savā valstī ir tāda loma, kas ļoti līdzinās Jūsu lomai Latvijā.

Un tagad arī Igaunija sava ilggadējā ārlietu ministra Tomasa Ilvesa personā ir ieguvusi valsts vadītāju, kura pagātne saistīta ar anglosakšu valstīm.

Šajā sakarā es vēlos pieminēt arī neaizmirstamo Lenartu Meri, kas kļuvis par ievērojamu pasaules pilsoni, strādājot smagajos komunistiskās diktatūras apstākļos.

Demokrātijas pamatprincipus labi var mācīties Ziemeļamerikā. To mēs nedrīkstētu aizmirst dažādajos diskusiju kāpuma un krituma brīžos, īpaši runājot par ASV politiku – demokrātijas šūpulis ir anglosakšu valstīs, tur to īstenoja un vēl joprojām īsteno ar vislielāko nopietnību un konsekvenci, un tur tā līdz pat šai dienai ir arī visstabilākā.

Jūs vairākkārt esat norādījusi, cik smagi Latvijā bijuši pirmie gadi pēc neatkarības atgūšanas.

Man bija tā privilēģija Rīgā personiski piedzīvot tautas nobalsošanu par Latvijas neatkarību, kas notika nedrošībā un bailēs no vardarbības pārņemtā atmosfērā.

Vairākums bija iespaidīgs.

Nobalsoja visi toreizējās Padomju Latvijas Republikas iedzīvotāji, un visas iedzīvotāju grupas bija vienisprātis – Latvijai ir jābūt neatkarīgai.

Daudzi tālaika politiķi bija mani labi paziņas.

Pievērsties Rietumiem maniem Latvijas politisko aprindu draugiem nenācās grūti.

Vēlme kļūt par Eiropas Savienības un *NATO* dalībvalsti jau no pašiem aizsākumiem noteica viņu politisko rīcību, tieši tāpat kā apņemšanās savienot jauno Latvijas demokrātisko valsti ar modernu tirgus ekonomiku.

Tomēr – cik nospiedošas bija ekonomiskās problēmas pirmajos gados, cik kutelīgs jautājums par attiecībām ar Padomju Savienību un pēc tam ar Krieviju, cik liela nedrošība valdīja, nodibinot un nostiprinot būtiskākās politiskās un sabiedriskās institūcijas.

Pirmā Latvijas politiķu paaudze – ar dažiem izņēmumiem – pazina tikai komunistisko diktatūru, savukārt Rietumus, ja vispār zināja, tad – ļoti slikti.

Pirmās Latvijas Republikas pieredzes izmantošana nedeva pietiekamus un ne vienmēr pareizos rezultātus.

Vēsturē abu lielāko totalitāro sistēmu graujošā darbība Latvijas zemē atsevišķu latviešu apziņā bija samudžinājusi domas par nākotni. Viņiem bija grūti distancēties no vienas sistēmas, saskatot ko labu kādā citā.

Varbūt Latvijas politiķi Jūs tik spontāni izraudzījās Valsts prezidenta amatam, jo viņi juta, ka viņiem ir nepieciešams orientieris.

Latvija kopš savas otrās neatkarības atgūšanas ir piedzīvojusi iespaidīgu attīstību, kļūstot par valsti, kurā valda stabila demokrātija un veiksmīga tirgus ekonomika. Tomēr Latvijas politiskās aprindas bieži vien ir devušas iemeslu bažām.

Biežās valdības maiņas, katrās vēlēšanās jaunas, bieži vien populistiski orientētas partijas, kas tad arī veidoja valdību – tie bija aspekti, kas radīja iespaidu par dezorientāciju un nepietiekamu nopietnību citādā ziņā stabilajā valstī.

Jūs Latvijai devāt orientieri un nostabilizējāties kā instance, kas valstij un tās pilsoņiem palīdz spert turpmākos soļus ceļā uz pašapzinīgu demokrātisku nāciju un, to darot, izvairīties no kļūdām.

Patiesa vēstures aina

Ar demokrātijas izveidi, ar iekļaušanos Eiropas vērtību saimē bija jāsaista arī jauna vēsturiskā aina, kas sevi pilnībā veltītu patiesības principa kultivēšanai brīvības kontekstā.

Jūs cieši sadarbojaties ar Latvijas Vēsturnieku komisiju, ko radīja Jūsu amata priekšteči, tomēr, tikai pateicoties Jūsu iniciatīvai, tā saņēmusi līdzekļus, lai efektīvi pētītu un sava darba augļus īstenotu kā savās mājās, tā arī ārvalstīs. Šajā komisijā kopā ar atzītiem pašmāju vēsturniekiem strādā zinātnieki no sešām valstīm, tostarp arī no ASV, Krievijas un Vācijas. Komisijas galvenais uzdevums ir pilnīgi un vēsturiski patiesi apkopot faktus par noziegumiem pret cilvēci Latvijā padomju un vācu okupācijas laikā, padarīt mācības un pētniecību Latvijas universitātēs un attēlojumu mācību grāmatās Latvijas skolām objektīvu.

Šādā veidā arī dialogs ar Izraēlu, Krieviju un citām valstīm ir jārisina, pamatojoties uz vēsturisku skaidrību.

Nacionālā identitāte un vēsturiskā aina ir savstarpēji nešķiramas – tā ir gandrīz vai ābeces patiesība.

Neviena demokrātiska valsts – jo īpaši Eiropā – ilgstoši nevar atļauties pamatot savu nacionālo identitāti uz vēsturiskām nepatiesībām, kas vienmēr saistītas ar izskaistinājumiem un tumšo nodaļu izlaišanu.

Latviešiem, tieši tāpat kā visām citām nācijām, ir vajadzīga vēsturiskā aina, kurā sevi var atrast visi labprātīgie un godīgie pilsoņi. Valstī, kurai tik daudz nācies ciest un kuras nacionālā neatkarība tik ilgu laiku bijusi tik apdraudēta,

to īstenot ir vēl grūtāk nekā citur. Jūs izšķirāties par patiesību un šo patiesību pārstāvat droši un konsekventi kā savās mājās, tā arī ārvalstīs. Tas attiecas arī uz patiesību par holokaustu, kas Latvijā izdzēsa deviņdesmit procentus ebreju iedzīvotāju dzīvību.

Dubultais 8. maija raksturs

Latvijas tauta 20. gadsimtā ir bezgalīgi cietusi un maksājusi asiņainu nodevu. To, tāpat kā igauņus un lietuviešus, samala starp nacistu un Padomju spēkiem, un tad tos Rietumu sabiedrotie upurēja maldīgajam mieram ar Staļinu.

Tāpēc 1945. gada 8. maija pieminēšana Jums nav priecīga atceres diena, jo uzvarēja tikai vienu totalitārismu, savukārt otrs tika stiprināts, nodarot lielu ļaunumu Jūsu valstij.

Jūs nenogursiet, to atkārtojot, un tas arī bija svarīgākais Jūsu vēstījuma saturs, ko pirms savas dalības Otrā pasaules kara beigu 60. gadadienā 2005. gada 9. maijā Maskavā Jūs sūtījāt daudziem valstu un valdību vadītājiem. Jūs aizlidojāt uz Maskavu, lai skaidri parādītu šīs atceres dienas dubulto seju.

Jūsu Baltijas valstu kolēģi Rītels un Adamkus nolēma labāk nebraukt.

Es, starp citu, īsi pirms tam biju Tallinā un toreizējais Igaunijas Ministru prezidents man jautāja, kāds padoms, pēc manām domām, viņam būtu jādod Igaunijas prezidentam Rītelam.

Es viņam ieteicu tieši to, ko izdarījāt Jūs: braukt uz turieni un pateikt neērto patiesību. Ir zināms, ka šo patiesību ne visur atzīst.

Prezidenta Putina draudzību Jūs noteikti neieguvāt, respektu gan.

Iespaidīgi ir tikai tas, un Jūs to esat vairākkārt teikusi, ka šī tik acīmredzamā patiesība nav vēlama arī daļai Rietumu elites.

Bijusī Latvijas ārlietu ministre Sandra Kalniete to sāpīgi piedzīvoja, uzstājoties ar runu Leipcigas grāmatu mesē.

Es saprotu, ka augsta ranga ebreju kopienas pārstāvjiem ir bail no holokausta relativēšanas iespējas. Tomēr ebreju kopienām – kā šeit, tā arī visur citur – vienmēr ir bijis svarīgi vērsties pret smagiem cilvēktiesību pārkāpumiem arī tad, ja vairākums upuru nav ebreji.

Pavisam nesaprotama šāda reakcija ir tad, ja tā nāk no vairāk vai mazāk ietekmīgiem cilvēkiem, kas uzskata, ka viņiem ir jākalpo tādam politiskajam korektumam, kas man ir pilnīgi svešs.

Katrs, kas runā par labu patiesībai, kalpo visai cilvēcei.

Ir labi zināt, dārgā Vīķe-Freibergas kundze, ka Jūs to turpināsiet darīt arī nākotnē.

Krievijas problēma

Pētot Latvijas pagātni, kļūst skaidrs, ka ir jārunā par mūsdienu Krieviju, par prezidenta Putina Krieviju un par krievvalodīgo iedzīvotāju grupu citās valstīs, īpaši Latvijā.

Bieži vien Rietumos to mēdz nepareizi dēvēt par minoritāti, tomēr četrdesmit procenti Latvijas iedzīvotāju ir krievvalodīgi, gandrīz trīsdesmit procenti – tieši krievu izcelsmes. Tā nav mazākumtautība, kā, piemēram, dāņi vai sorbi Vācijā, tā ir gandrīz puse Latvijas iedzīvotāju, un tāpēc Rietumos kultūras un valsts tiesību ziņā tā ir pilnībā nenovērtēta problēma. Vairākums šo cilvēku kā toreizējās rusifikācijas politikas sastāvdaļa valstī ieradās padomju laikos.

Jaunā demokrātiskā Latvija deva krievvalodīgajiem iedzīvotājiem iespēju – palikt valstī un iegūt Latvijas pilsonību. Latvijas sabiedrībai un politikai ne vienmēr ir gājis viegli ar šo jautājumu.

Tomēr beidzot, un tur ir liels Jūsu nopelns, virsroku ir guvis saprāts, un pēc padarīta darba 2001. gada nogalē Eiropas Drošības un sadarbības organizācija atstāja Jūsu valsti.

Latvija pagājušajā gadā pievienojās Eiropas Padomes Vispārējai konvencijai par nacionālo minoritāšu aizsardzību, nosakot skaidrus ierobežojumus attiecībā uz minoritāšu valodām. Ka tas vispār ir noticis, ir arī liels Jūsu ieguldījums.

Vēl nesen ar pavisam nelielu vairākumu Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja aicināja Latvijas valdību svītrot šo klauzulu, darot to, starp citu, pēc kāda krievvalodīga Latvijas deputāta iniciatīvas.

Eiropas Padomes ģenerālsekretārs Terijs Deiviss (*Terry Davis*) aicināja Latviju atvieglot krievvalodīgajiem iedzīvotājiem pilsonības iegūšanu. Es nekādā gadījumā neesmu drošs, vai Eiropas Padome ir īstais šāda aicinājuma izteicējs. Proti, ar saviem nolikumam atbilstošiem aicinājumiem Krievijai tā ir daudz atturīgāka. Šodienas Latvija krievvalodīgajiem iedzīvotājiem līdzās tiesībām palikt valstī piedāvā arī iespēju pilnībā baudīt cilvēktiesības un ekonomisko brīvību. Tā piedāvā viņiem arī iespēju iegūt pilsonību ar noteikumiem, ko mēs Vācijā droši vien uztvertu kā ļoti pretimnākošus. Tomēr Latvijas politika starp

integrāciju un pilsonību izvēlas pirmo, tātad koncepciju, kas mums būtībā būtu jāatbalsta.

Mums ir nepieciešami pilsoņi, un to saka ne tikai Latvijā, kas mācās mūsu valodu un atzīst mūsu sabiedrības vērtību kārtību.

Es domāju, ka problēmas ar krievvalodīgajiem iedzīvotājiem Latvijā diemžēl būs svarīgas vēl ilgu laiku.

Skaitļiem četrdesmit procenti vai divdesmit deviņi procenti, ja runa ir par krievu izcelsmes minoritāti, ir liels īpatsvars. Krievijas valdība izmanto šo "minoritātes jautājumu", lai starptautiski parādītu Latviju sliktā gaismā, un dara to nebūt ne bez panākumiem, kā mēs redzam. Pēc manām domām, lielākā problēma ir pašā Krievijā. Kamēr šī valsts tiks autoritatīvi vadīta un ar enerģētikas politiku tiks atdzīvināti senie imperiālistiskie sapņi, daļa Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju turpinās mēģināt palikt par svešķermeni Latvijā.

Ir grūti prasīt no jaunas demokrātijas integrēt bijušā okupētāja iedzīvotāju daļu, ja tas turpina izturēties neieinteresēti, iedomīgi un autoritāri. Bet tieši tā tas ir, un krievu sabiedrība kā valstī, tā arī ārpus tās tam seko ar nedaudziem izņēmumiem.

Atteikšanās no godīgas pagātnes aplūkošanas, tieši no tā, ko Jūs, cienījamā Vīķe-Freibergas kundze, tik veiksmīgi veicināt Latvijā, šī atteikšanās ir milzīgs šķērslis ceļā uz satuvināšanos ar Krieviju un līdz ar to arī ceļā uz krievvalodīgās iedzīvotāju daļas integrāciju. Tas pats attiecas uz bailes iedvesošo krievu sabiedrības brutalizēšanu.

Tā patiesi ir traģēdija, ka sagadīšanās pēc tieši šajā valstī ir tāda ģeoloģiskā energobagātība, ko izmanto gandrīz vai tikai tam, lai paplašinātu valsts politisko ietekmi un bagātinātu varai paklausīgo oligarhu klasi. Nav valsts turpmākās attīstības, nav progresa plašām sabiedrības masām, nav žēlastības vēl joprojām apdraudētajai pilsoniskajai sabiedrībai.

Jūsu bažām par Krieviju, cienījamā Vīķe-Freibergas kundze, ir jābūt arī mūsu bažām. Mēs nevaram uz to neskatīties.

Krievija ir Eiropa. Tas, ko dara Krievija, attiecas uz mums visiem, jo tas ir vērsts uz mums.

Mums – Vācijā līdz šim ir bijusi skaita ziņā nenozīmīga krievu minoritāte, toties mums ir *"Gazprom"*. *"Gazprom"* ir noalgojis ne tikai mūsu bijušo federācijas kancleru un iepircis futbola bundeslīgas klubu *"Schalke 04"*. Tā plāni sniedzas daudz tālāk.

Jūs, cienījamā Vīķe-Freibergas kundze, ļoti skaidros vārdos, dažām vācu ausīm pat pārlieku skaidri, esat izteikusies pret Baltijas jūras gāzes cauruļvada izveidi. Šajā lietā Jums ir pilnīga taisnība.

Nevar būt tā, ka Vācijas valdība bez jebkādām konsultācijām noslēdz tādus energotirdzniecības darījumus ar Krieviju, kas skar pārējo Eiropas Savienības dalībvalstu intereses.

Šīs vairāk nekā nepatīkamās blakusparādības ir tikai viena medaļas puse. Kā gan uztvert to, ka prezidents Putins kādā televīzijas intervijā paziņo, ka šā cauruļvada būvdarbi ir jāpavada Krievijas Baltijas jūras kara flotei un pēc tam arī jāgādā par tā drošību?

Arī mums, vāciešiem, ir atklāti jautājumi, piemēram, par vienpusējo energoatkarību no Krievijas un šā projekta radīto noslogojumu videi. Tomēr patiesā nevīžība ir tas, ka nav notikusi saskaņošana ar pārējiem.

Prezidents Putins pēdējā Eiropas Savienības galotņu tikšanās reizē parādīja sevi kā monopolistu, kas labi zina savu klientu nevienprātību.

Pēdējā Vācijas federālā valdība sniedza tam palīdzību, un tagad mūsu "lielajai koalīcijai" ir jāuzlabo tās padarītais, griežot stūri pretējā virzienā.

Es neiestājos par dogmatiski kopīgu Eiropas Savienības enerģijas politiku. Lai tā būtu, pastāv pārāk lielas uzskatu atšķirības – kaut vai kodolenerģijas jautājumā. Taču pret tādu grūti aprēķināmu energomonopolistu, kāda ir Krievija, tomēr ir jābūt kopīgai politikai. Vienpaša gājieni nepalīdzēs pat šķietama labuma guvējam, tie tikai padarīs monopolistu vēl prasīgāku.

Es pilnībā esmu vienisprātis ar Jums, cienījamā prezidentes kundze, arī par to, ka attiecībām ar Krieviju, protams, ir jāpiešķir liela nozīme.

Jūsu valstij ir daudzpusīgas ekonomiskās attiecības ar lielo kaimiņu, starp citu, arī ar vērā ņemamu Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju dalību tajās. No savas pieredzes es arī zinu, ka vairums Baltijas valstu politiķu piešķir lielu nozīmi labām attiecībām ar Krieviju. Milzīgais krievu tautas pienesums Eiropas kultūrā tāpat jau ir visuresošs arī jūsu valstīs, un es ceru, ka tas arī turpmāk būs tīkams. Tomēr princips ir skaidrs – ne par jebkuru cenu. Baltijas valstu sabiedrība pazīst krievu tautu labāk nekā mēs.

Šīm valstīm nav stereotipu, bet gan vērtējums no sava redzējuma, kas pastāvīgi papildinās arī šodienas ikdienā.

Mums šajās valstīs būtu vairāk jāieklausās.

Eiropas Savienība kā vērtību kopiena

Savā *laudatio* līdz šim Eiropas Savienību esmu pieminējis ne tik bieži. Tas varētu izbrīnīt, jo galu galā runa ir par Valtera Halšteina balvas piešķiršanu.

Tomēr es nedomāju, ka Jums, cienījamā prezidentes kundze, šī balva tika piešķirta tāpēc, ka Jums būtu īpaši provocējoši priekšstati par Eiropas Savienību, par ko mums visiem šeit būtu jādiskutē. Daudz vairāk man šķiet, ka šodien šo balvu Jums piešķir tāpēc, ka Jūs Eiropas Savienībai darāt godu. Valters Halšteins noteikti priecātos, ja viņš šodien būtu mūsu vidū.

Jūs, cienījamā Vīķe-Freibergas kundze, Eiropas Savienības – ne tikai jauno dalībvalstu – vadītāju vidū esat izcila personība, un šī savienība būtu kaut kas daudz mazāks, ja Jūs būtu palikusi Kanādā.

Jūs Latvijas ceļu uz Eiropas Savienību vienmēr esat uzskatījusi par ceļu uz kopēju vērtību Eiropu.

Pagājušajā gadā Bonnā šīs vērtības Jūs nosaucāt šādi: cilvēka cieņas, brīvības, demokrātijas, vienlīdzības, valsts tiesiskuma ievērošana un cilvēktiesību, tostarp arī to personu, kas pārstāv mazākumtautības, cienīšana.

Miers un brīvība Jūsu skatījumā veido Eiropas Savienības pamatus. Tāpēc arī nesatricināma Eiropas Savienības vieta ir Amerikas Savienoto Valstu pusē. Jūs brīvās Eiropas attiecības ar ASV esat nosaukusi par "unikālām un neaizstājamām". Tāpēc arī Latvijas ceļš uz Eiropas Savienību ir bijis nenodalāmi saistīts ar ceļu uz *NATO*.

Tomēr šeit ir pamanāms, ka Jūs dalību Eiropas Savienībā vispirms saistāt ar brīvību un demokrātiju.

Daži to jauno dalībvalstu politiķi, kas arī iestājušās *NATO*, ir radījuši iespaidu, ka ar prātu viņi vēlas būt Eiropas Savienībā, bet ar sirdi – *NATO*. Jums Eiropas Savienība bija sinonīms ekonomiskajam progresam, savukārt demokrātijas aizsardzība un konsolidēšana – *NATO* lieta. Jūs, cienījamā prezidentes kundze, virzījāt Latviju dalībai Eiropas Savienībā ar prātu un sirdi.

Es domāju, ka tas ir saistīts ar Jūsu dzīves gājumu. Jūs esat izjutusi, cik saraustīta un postoša ir bijusi Eiropas kontinenta politiskā realitāte. Jūs sapratāt, ka Eiropas Ekonomiskā kopiena jau savā dibināšanas brīdī bija kaut kas vairāk nekā vienīgi ekonomiska kopiena, ka tā, atskatoties pagātnē, bija ļoti veiksmīgs mēģinājums noenkurot Eiropā mieru un brīvību. Šī vēsturiskā atmiņa, kas

politiku, vēsturi, kultūru un ekonomiku sasaista vienā visaptverošā brīvības jēdzienā, šodien ir nepieciešama vairāk nekā jelkad.

Starp citu, pēc manām domām, būtu bijis lietderīgi, ja Eiropas Konstitūcijas projekts būtu bijis koncentrēts tieši uz šiem būtiskajiem elementiem: to demokrātisko vērtību uzsvēršana, kas satur Eiropas Savienību, un to institūciju reforma, kas Eiropas Savienību vispirms ar divdesmit piecām, vēlāk ar divdesmit septiņām valstīm padara rīkoties spējīgāku un demokrātiskāku. Varbūt šāds pamatlīgums, saistībā ar godīgu un visaptverošu pilsoņu informēšanu, izdzīvotu Francijas un Nīderlandes referendos.

Es neesmu atmetis cerību, ka šāda reducēta versija panāks savu. Tas būtu vēlams un nepieciešams, šeit mazāk nozīmē – vairāk.

"Maza, atvērta un dinamiska"

Latvija Jūsu vadībā ir kļuvusi par priekšzīmīgu Eiropas Savienības dalībvalsti. Mierīgi apzinoties savas iespējas un robežas, tā acīm redzami bez grūtībām rod līdzsvaru starp nacionālo interešu vērā ņemšanu un Eiropas mēroga solidaritāti.

Latvijas komisārs Briselē Andris Piebalgs patiesi var priecāties par to, cik augstu viņš tiek vērtēts. Jūsu valsts, un to Jūs nebaidāties teikt, vēl aizvien ir salīdzinoši nabadzīga. Tomēr ekonomiskā izaugsme, esot Eiropas Savienības dalībvalsts statusā, ir attīstījusies ļoti pozitīvi. Jau kopš ilga laika Latvijā ir vienkārša nodokļu sistēma, ar zemu, nediferencētu ienākumu nodokļa likmi un investīcijām draudzīgu nodokļu sistēmu uzņēmējdarbībai. Šāda sistēma saistībā ar stabilu finanšu politiku veido budžeta pārpalikumu, kā to, piemēram, pierāda Latvijas drosmīgā kaimiņvalsts Igaunija.

Es daudz atdotu par to, lai mūsdienu sabiedriskās diskusijas beidzot vienreiz ņemtu vērā šādus panākumus.

Pagājušajā mēnesī notikušajās parlamenta vēlēšanās pirmo reizi šīs neatkarības gados tika apstiprināta valdība un Ministru prezidents. Pirmo reizi nebija arī panākumu kādai jaunai populistiski noskaņotai partijai.

Šķiet, ka Jūsu gudrā vadība, dārgā Vīķe-Freibergas kundze, beidzot ir radusi atbalsi arī vēlētājos un partijās Latvijā. Kā Latvijas liberālās partijas goda biedrs, kas man par prieku, pat iedama apvedceļu, atkal ir spējusi iekļūt parlamentā un noteikti piedalīsies arī jaunajā valdībā, es ceru, ka šī partiju sistēmas konsolidēšanās tendence saglabāsies.

Kādā intervijā savu valsti Jūs reiz apzīmējāt kā "mazu, atvērtu un dinamisku" valsti. Mums Vācijā ir parādos grimstoša federāla valsts, kuras vadītāji mēdz koķetēt ar saukli "Nabadzīga, bet atraktīva". Es iesaku pārņemt Jūsu formulējumu un to arī konsekventi īstenot praksē. Man šķiet, ka tas ir daudz atraktīvāk nekā iemīlēšanās savā dekadencē.

Cieņas izrādīšana baltvāciešiem

Cienījamā prezidentes kundze! Ļaujiet man pateikt vēl ko personisku. Es vēlos Jums pateikties par to cieņu, ko Jūs izrādāt baltvāciešiem. Es to neuzskatu pašu par sevi saprotamu.

Manai ģimenei līdz pat šai dienai ir ļoti sirsnīga attieksme pret mūsu kādreizējo dzimteni Latviju. Manam brālim bija tā privilēģija būt par pirmo Vācijas vēstnieku atkal brīvajā Latvijā.

Viņš ar savu darbu acīmredzami spēja skaidri parādīt mūsu lielās simpātijas pret Latviju.

Baltvācieši līdz pat Pirmā pasaules kara beigām bija Krievijas caram sabiedrota valdošā šķira, kuras ieguldījums Baltijas valstu vietējo iedzīvotāju emancipācijas procesā bijis ievērojams, tomēr pavisam noteikti ne pietiekams. Šodien savukārt ir daudzi šo ģimeņu pēcteči, kas savu mīlestību uz kādreizējo Baltijas dzimteni īsteno investīcijās – ekonomisku un kultūras investīciju veidā, kas Latvijā un Igaunijā tiek ļoti gaidītas. Tā tiek pierādīts, ka brīvība dziedē daudzas brūces.

Šodien demokrāti saskaras ar demokrātiem, respektējot cits citu un interesējoties par auglīgu sadarbību. Mums, vāciešiem, šķiet iespaidīgi un aizkustinoši, ar kādu pašsaprotamību latvieši un igauņi atzīst vācu kultūras mantojumu, kas tik bagātīgi un redzami ir saglabājies to valstīs.

Ar pateicību es lasīju to vēstuli, kuru Jūs man rakstījāt par godu izstādes "Piespiedu ceļi" (*"Erzwungene Wege"*) atklāšanai Berlīnē. Tajā Jūs runājāt par "baltvāciešiem kā integrētu Latvijas tautas daļu". Man ir prieks, ka Jūs to tā uzskatāt. Kā jau teicu, to nekādā ziņā neuzskatu par pašsaprotamu.

Latvijas tauta savas pagājušā gadsimta ciešanas piemin iespaidīgā muzejā – Latvijas Okupācijas muzejā Rīgā. Izstādei "Piespiedu ceļi" ir tāds pats mērķis kā jūsu Okupācijas muzejam – atgādināt par cilvēku ciešanām, no jauna nenorādot uz vainu un neprasot atlīdzību. Šī izstāde ir ļoti daudznozīmīga, tā tiek

uzskatīts ne tikai Polijā un Čehijā, bet arī Vācijā. Jūs, dārgā Vīķe-Freibergas kundze, sapratāt, par ko ir runa, jo Jūs savas tautas ciešanas esat piedzīvojusi pati un strādājat ar mērķi, lai šajā pasaulē vairs nebūtu izsūtīšanas.

Jūs, cienījamā prezidentes kundze, kandidējāt Apvienoto Nāciju ģenerālsekretāra amatam. Mums ir zināmi tie iemesli, kādēļ Jūs neievēlēja šajā amatā, un šiem iemesliem nav nekāda sakara ar Jūsu spējām un nopelniem. Tomēr Jūsu kandidatūra vēlreiz ir skaidri parādījusi, cik ļoti Jūs tiekat cienīta starptautiskā mērogā. Neviens no maniem sarunu biedriem iekšzemē un ārvalstīs nav izteicis šaubas par to, ka Jūs būtu kļuvusi par labu Apvienoto Nāciju Organizācijas ģenerālsekretāri. Starptautiska mēroga norunas un kompromisi ir radījuši šķēršļus tam, lai Jūs kā Latvijas Valsts prezidente savu gandrīz divu pilnu prezidentūras periodu veiksmīgo darbību turpinātu, pasaules mērogā iestājoties par mieru un cilvēktiesībām.

Mums paliek mierinājums, ka Jūs paliksit mums šeit – Eiropā.

Latvieši Jūs mīl tā, ka jau šobrīd ir runa par iespējamo trešo pilnvaru termiņu.

Lai arī kur būtu Jūsu vieta nākotnē, viens ir noteikti skaidrs – Latvijai Jūs esat vajadzīga, Eiropai Jūs esat vajadzīga, mums Jūs esat vajadzīga.

Sirsnīgi sveicu Jūs ar Valtera Halšteina balvas saņemšanu!

NATO TRANSFORMĀCIJA: LATVIJAS SKATĪJUMS

Stratēģiskās analīzes komisijas priekšsēdētāja, Latvijas Universitātes prof. ŽANETA OZOLIŅA sadarbībā ar *German Marshal Foundation* un Latvijas Transatlantisko organizāciju. Raksts publicēts *NATO* rakstu sērijā *Riga Papers*[1]

Transformācija – tas ir atslēgas vārds, kurš visprecīzāk raksturo 2006. gadā Rīgā notikušās *NATO* valstu vadītāju sanāksmes būtību. Transformācijas jautājuma izvirzīšana alianses dalībvalstu uzmanības centrā 2006. gada garumā izraisīja pretrunīgu attieksmi, jo sākotnēji netika definēts, par tieši kādu transformāciju notiks augstākā līmeņa politiskās debates. Patiesi, šī daudzveidīgā koncepta interpretācija mēdz atšķirties atkarībā no starptautiskās dienas kārtības un valstu un reģionu stratēģiskās kultūras īpatnībām. Vieni ar transformāciju saprot visu starptautiskajos procesos iesaistīto aktieru spēju novērtēt notiekošās pārmaiņas un attiecīgi uz tām reaģēt, kamēr citi lielāku uzmanību pievērš kādam globālās transformācijas komponentam, piemēram, militārajam. Tādēļ pirms *NATO* galotņu tikšanās Rīgā parādījās vismaz divas viedokļu grupas. No vienas puses, politiķi un eksperti atzinīgi vērtēja alianses apņemšanos koncentrēties uz jautājumiem, kas skar militāro spēju piemērošanu mūsdienīgajiem izaicinājumiem, taču, no otras puses, tika pausti kritiski vērtējumi par pašreiz esošo neskaidrību, kas izriet no *NATO* nenoformulētā politiskā skatījuma uz starptautiskās drošības stratēģiski konceptuālajiem jautājumiem, kas savukārt ierobežo militārās transformācijas īstenošanas iespējas. Šo dažādo un pat dažubrīd izslēdzošo viedokļu pastāvēšana iezīmē alianses šī brīža stāvokli – apņemšanos uzņemties jaunus pienākumus, bet vienlaikus arī nespēju precīzi formulēt, kādi tie ir un ar kādiem līdzekļiem to izpilde tiks panākta. [..]

---

[1] Šajā grāmatā ir publicēta raksta saīsinātā versija.

NATO NĀKOTNE – LATVIJAS PIEDĀVĀJUMS

NATO attīstību pēc aukstā kara beigām var raksturot kā starptautiskās organizācijas adaptācijas veiksmes stāstu. 1991. gadā alianse nāca klajā ar vairākiem dokumentiem, kuri iezīmēja tās turpmāko attīstību – jūnijā Kopenhāgenā apstiprina dokumentu "Partnerība ar Centrāl- un Austrumeiropas valstīm" (*Partnership with the Countries of Central and Eastern Europe*), novembrī Romā pieņem jauno stratēģiju "Alianses stratēģiskais koncepts" (*The Alliance's Strategic Concept*) un "Deklarāciju par mieru un sadarbību" (*Declaration on Peace and Cooperation*), kas liek pamatus Ziemeļatlantijas sadarbības padomei (*NACC*). Šajos alianses nākotnei svarīgajos stratēģiskajos dokumentos definēts tālaika *NATO* transformācijas kodols, ko veido partnerība tās daudzveidīgajās izpausmēs, kas noved pie paplašināšanas procesa uzsākšanas. Čehijas, Polijas un Ungārijas uzņemšana aliansē maina *NATO* iekšējo struktūru, ģeostratēģisko telpu. Drošības situācijas un alianses izmaiņas rada nepieciešamību pēc jaunas stratēģijas, kuru pieņem 1999. gadā Vašingtonā. Taču pat pesimistiskākie drošības eksperti neprognozēja tādu starptautiskās drošības/nedrošības situācijas maiņu, kāda notika pasaulē pēc 2001. gada 11. septembra teroristiskajiem uzbrukumiem ASV, kuri ievadīja daudzu citu draudu un risku parādīšanos pasaulē.

Lai arī *NATO* politiskie dokumenti iekļauj daudzus svarīgus draudu raksturojumus, piemēram, masu iznīcināšanas ieroču izplatība, reģionālo konfliktu multiplicēšanās un ietekme uz citiem reģioniem, tomēr tie neatbilst arvien pieaugošajiem izaicinājumiem. *NATO* nākotnes ietekmīgums, efektivitāte un izdzīvošana ir atkarīga no dalībvalstu politiskās vienošanās par draudu izpratni, to novēršanas līdzekļiem un alianses darbības telpu. Bez jauna stratēģiska dokumenta šie jautājumi var tikt uzrunāti tikai ideju līmenī, bet vidējā un ilglaicīgā skatījumā bez kopīgas platformas var radīt problēmas. Aicinājumu uz jauna konceptuāla dokumenta izstrādāšanu ir izteikuši vairāki eksperti. Tā, piemēram, Hanss Binnendijks (*Hans Binnendijk*) un Ričards Kuglers (*Richard L. Kugler*) savā rakstā visnotaļ vispusīgi apraksta nepieciešamību pēc "jaunas divu sliežu stratēģijas *NATO*".[2] Abi autori atzīmē, ka aliansei jāformulē konkrēti

[2] Binnendijk, Hans, Kugler Richard L. *The Next Phase of Transformation: A New Dual-Track Strategy for NATO*. In: Hamilton D. S. (ed.). *Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21st Century*. Washington: Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University, 2004. Pp. 37–74.

mērķi, jāprognozē draudi, jāizstrādā stratēģija, kā tos pārvarēt, būtiski jāreformē lēmumu pieņemšanas process, lai būtu lielāka elastība, jo īpaši lēmumos par operācijām ārpus Eiroatlantiskās drošības telpas,[3] jāreformē spēki stabilizācijas un rekonstrukcijas operācijām, kā arī jāizvērš partnerība un sadarbība Tuvajos Austrumos.[4]

Kāpēc alianses jaunā stratēģiskā koncepta izstrāde ir svarīga, raugoties no Latvijas viedokļa?

Pirmkārt, mainās starptautiskā drošības dienas kārtība. Varam vērot regulāru un pat nemainīgu dažādu draudu un risku pieaugumu pasaulē. Tikko starptautiskā sabiedrība ir aktualizējusi terorisma apkarošanas problēmu, kā tai jau seko globāla mēroga debates par enerģētisko drošību. Reaģēšana uz šiem draudiem sākas individuālā, nacionālā līmenī, taču to novēršanas līdzekļi atrodas starptautisku organizāciju rokās. Draudu novēršanas līdzekļu starptautiskais raksturs palielina nepieciešamību pēc stratēģiski vienota un akceptēta dokumenta, kurš izslēgtu laika patēriņu diskusijām par tā vai cita drauda izcelšanās iemesliem un izpausmes veidiem, kad ir nepieciešama ātra rīcība to novēršanai. Valstis ar to rīcībā esošiem drošības līdzekļiem nav gatavas daudzveidīgai drošības un draudu dienas kārtībai. Valstīm un organizācijām jārēķinās, ka draudu nekļūs mazāk, tieši pretēji – to skaits var palielināties. Problēma ir nevis draudu skaita pieaugumā, bet spējā reaģēt uz tiem dažādās to attīstības stadijās. *NATO* patlaban saskaras ar drošības dienas kārtības paplašināšanās un sašaurināšanās dilemmu. Tā, piemēram, terorisms kā drauds globālā līmenī paplašina alianses pienākumu un saistību sarakstu, jo iepriekš ar šādu parādību nebija jāsastopas pārnacionālā līmenī un arī *NATO* darbu sarakstā šis fenomens netika iekļauts. Taču pievēršanās terorisma apkarošanai sašaurina alianses dienas kārtību, jo nenovērtēti paliek cita veida draudi. Terorisma apkarošanai *NATO* nav instrumentu, jo teroristisko grupējumu iznīcināšana nenovērš jaunu grupējumu veidošanos. Taču aliansei ir iespējams izmantot pieejamo institucionālo tīklu, īpaši Apvienoto Nāciju Organizācijai (turpmāk – ANO)

[3] Var tikai piekrist autoriem attiecībā uz lēmumu pieņemšanas procedūru, jo pašreizējā situācijā, kad viena valsts draud nobloķēt pārējo dalībvalstu lēmumu, tā nav optimālākā prakse – tā nevis stiprina nacionālo interešu aizstāvēšanu vai atsevišķu valstu ambīciju apmierināšanu, bet vājina kopējo alianses efektivitāti. Jo lielāka būs alianses vienprātība politiskajos jautājumos, jo mazākas iespējas, ka atsevišķas valstis piekops individuālas *NATO* darbību bloķējošas darbības.

[4] Binnendijk, Hans, Kugler Richard L. *Op. cit.* P. 59.

un Eiropas Savienībai (turpmāk – ES), lai pārvaldītu dažādu risku pāraugšanu draudos. Bez stratēģijas, kura noteiktu alianses operacionalizēšanu jaunos apstākļos, apgrūtināta būs globālo uzdevumu risināšana ar globālās partnerības palīdzību.

[..]

Otrkārt, saliedētība. Alianse vienmēr ir bijusi pievilcīgāka par citām starptautiskām organizācijām, jo tā ir demonstrējusi valstu politiskās saliedētības augstu pakāpi, kas ir svarīgi, it īpaši drošības un aizsardzības sektorā. Ņemot vērā *NATO* dalībvalstu skaita un draudu pieaugumu, valstu un organizāciju rīcībā esošos risku mazināšanas un draudu novēršanas līdzekļus, valstu institucionālās piederības daudzveidību, nacionālās un starptautiskās sabiedrības ietekmes pieaugumu, jauna stratēģiska dokumenta un konceptuālā ietvara izveide pastiprinātu saliedētības pakāpi dalībvalstu starpā un mazinātu neizpratni par tās vai citas *NATO* darbības/bezdarbības iemesliem. Svarīgi, lai sabiedroto ciešā saliedētības pakāpe pieaugtu gan politiku izstrādē, gan lēmumu pieņemšanā, gan alianses darbībā kopumā. Faktiski sabiedroto atšķirīgie viedokļi Irākas kara sakarā bija tikai spilgts rezultāts desmit gadu gaitā pieaugošajai plaisai alianses vienotībā. Tas, ko saucam par Transatlantisko attiecību krīzi, lielā mērā skar *NATO* pastāvēšanas pamatu – saliedētību. Jauna stratēģija sekmētu sabiedroto saliedētības pakāpes nostiprināšanu, kas ir vajadzīga gan plaisas mazināšanai pēc Irākas kara, gan, daudz svarīgāk, jauno izaicinājumu priekšā.

Treškārt, militārais potenciāls ir vēl viens *NATO* pievilkšanas faktors. Arī no šodienas un nākotnes pozīcijām raugoties, nav citas valstu apvienības, kuras rīcībā būtu tik iespaidīgi militāri resursi. Lielā mērā tas ir tieši ASV nopelns. Taču, no alianses nākotnes viedokļa raugoties, visām dalībvalstīm jāuzņemas jauni militārās spējas celšanas pienākumi. Tas ir jautājums, vai alianse turpina attīstīt savu potenciālu. Ja atbilde ir pozitīva, tad – kāds tas būs, un kādas ir atsevišķo dalībvalstu apņemšanās militārās modernizācijas laukā. Viena no plaisām, kas veidojas starp *NATO* dalībvalstīm, ir ASV un pārējo valstu ieguldījums militārās spējas attīstībā. Vērojot pašreizējās tendences, nav pamata uzskatīt, ka tuvākajā laikā gaidāma tuvināšanās šajā jomā. Īpaši izceļams ir jautājums par aizsardzības budžeta efektīvu izmantošanu. Saskaņā ar *NATO* datiem nesamērīgi lieli ir ieguldījumi personāla vajadzībām, kas arī izskaidro ES dalībvalstu atpalicību izpētes, tehnoloģiju, aprīkojuma un bruņojuma attīstībā.

[..]

Ņemot vērā šos alianses pastāvēšanas stūrakmeņus, Latvija ir ieinteresēta tādā alianses transformēšanā, kas spētu novērst un atvairīt globālus, reģionālus un lokālas izcelsmes draudus un riskus, saglabājot alianses vienotību un militārās spējas, nevis atšķaidot ar jauniem neizpildāmiem uzdevumiem un dalībvalstu atšķirīgajām interesēm, kas veicinātu alianses pārveidošanos par "labas gribas koalīcijām" (*coalition of willing*) vai īslaicīgām aliansēm (*loose alliance*). Šādā situācijā varētu rasties jautājums, kas notiks, ja Latvija izteiks apņemšanos darboties starptautiskās drošības stiprināšanas operācijās pat ar saviem nelielajiem resursiem. Tas varētu radīt vismaz trejādu efektu. Pirmkārt, Latvijai varētu trūkt resursu dalībai koalīcijās, kas prasītu finanšu līdzekļu samazināšanu citiem sektoriem, kā jau tas pēc būtības ticis apstiprināts gadījumā ar Libānu. Otrkārt, šāda rīcība izraisītu sniega bumbas efektu un sabiedriskā doma negatīvi vērtētu Latvijas dalību globālās partnerības projektos, kas izjauktu pastāvošo sabiedriskās domas atbalstu Latvijas politikai, vērstu uz demokrātisko režīmu atbalstīšanu. Treškārt, nevar izslēgt, ka ārpus *NATO* aktīvo dalībvalstu loka palikušās valstis varētu vainot par vienas vai citas valstu grupas interešu un vērtību nerespektēšanu, kā tas bija gadījumā ar Latvijas atbalstu ASV Irākas karā, kad dažu Eiropas valstu līderi vainoja Latviju eiropeisko vērtību nodošanā. No Latvijas interešu viedokļa svarīga ir alianses saliedētības un kaujas spēju stiprināšana, kas ir noteikums tās efektivitātes ilglaicīgai nodrošināšanai un *NATO* prestiža saglabāšanai pasaulē.

Stratēģiskā konceptuālā dokumenta pieņemšana novērstu iespējamos klupšanas akmeņus *NATO* transformācijas ceļā. Pirmkārt, *NATO* spēks slēpjas spējā darboties, nevis spējā spriest par iespējamām koalīcijām. Ja alianses ietvaros lēmuma pieņemšanas brīdī sāksies diskusijas par katru konkrētu gadījumu, tad tas var starptautiski apšaubīt *NATO* vispārējo operacionālo spēju. Otrkārt, virzība uz īslaicīgām aliansēm var radīt šķelšanos alianses dalībvalstu vidū. Var rasties situācija, ka ir valstis, kuras regulāri darbojas operācijās, bet ir arī valstis, kuras ieņem nogaidošu pozīciju. Jo biežāk valstis paudīs atšķirīgus viedokļus, jo vājāka izskatīsies *NATO* gan starptautiski, gan arī iekšēji. Treškārt, mazināsies alianses dalībvalstu interese investēt resursus starptautiskās drošības uzturēšanā. Ceturtkārt, varētu parādīties ārpus alianses esošu valstu vēlme iesaistīties mainīgajās koalīcijās, kas varētu vājināt tās saliedētību un palielināt citu valstu ietekmi uz aliansi.

Plašas diskusijas ekspertu un politiķu līmenī par jaunu stratēģisku dokumentu ar *NATO* mērķu un uzdevumu definēšanu jaunos apstākļos, kā arī

draudu analīzi, nevis vairos spriedzi dalībvalstu starpā, ko bieži min kā argumentu, kāpēc šāda diskusija vēl nav sākusies, bet padarīs aliansi politiski vienotu un spējīgu rīkoties operatīvi un efektīvi.

GLOBĀLĀ PARTNERĪBA – AR KO UN KUR?

Latvijas attieksme pret partnerības izveršanu *NATO* ir skaidra – globālā un reģionālā partnerība paplašina drošības garantēšanas iespējas un izveidotie sadarbības tīkli sniedz lielākas iespējas risku un draudu novēršanai to izcelšanās agrīnajā stadijā. Latvijas drošības politika pēdējos desmit gados ir bijusi veidota, pamatojoties uz partnerības principu, ko apliecina tādi fakti kā Latvijas karavīru piedalīšanās Afganistānā (*ISAF*), Irākā (*OIF*), Kosovā (*KFOR*). Valsts līdzdalība starptautiskajās operācijās kopš valsts vadītāju tikšanās 2002. gadā Prāgā skaitļu izteiksmē ir gandrīz četrkāršojusies, finansiālajā izteiksmē pieaugusi piecas reizes. Latvija 2005. gadā bija devītajā vietā no 26 *NATO* dalībvalstīm, rēķinot procentuāli pēc attiecības starp bruņoto spēku militārā un civilā personāla kopskaita pret bruņoto spēku personālsastāvu, kas piedalās miera nodrošināšanas operācijās. No pēdējo aliansē uzņemto valstu desmitnieka tikai Ungārija šajā ziņā nedaudz apsteidz Latviju. Partnerības iniciatīvas tiek orientētas uz noteiktiem reģioniem. Latvijai viena no prioritātēm ir Ziemeļkaukāzs. No 2006. gada Latvija ir vadītāja *South Caucasusu Clearinghouse* instrumentā, kas veidots pēc *BALTSEA* parauga, lai koordinētu sadarbību ar Gruziju, Armēniju un Azerbaidžānu. Latvija piedalās līdzīgā projektā Balkānos – *Southeast Europe Clearinghouse* (Albānija, Horvātija, Maķedonija, Bosnija-Hercegovina un Melnkalne).

Neraugoties uz partnerības principiem orientēto Latvijas drošības politiku un atbalstu turpmākas partnerības izveršanai, bažas rada dažas starptautiskajā vidē vērojamas tendences.

Pirmkārt, svarīgi, lai, izvēršot globālo partnerību gan ģeogrāfiski, gan īstenojamo uzdevumu ziņā, netiktu apšaubīta un vājināta *NATO* dibināšanas Vašingtonas līguma 5. panta darbība. Jaunu misiju uzņemšanās nedrīkst notikt uz 5. panta vājināšanas vai "izšķaidīšanas" rēķina. Nevar piekrist nesen intervijā AFP (28.08.2006.) Francijas prezidenta Žaka Širaka paustajam viedoklim, ka "*NATO* ir jākonsolidējas sava galvenā uzdevuma izpildei – drošības saglabāšanai Eiropā un Ziemeļamerikā", jo tieši šajās pasaules daļās drošības

situācija ir vislabvēlīgākā. Tomēr brīdinājums par Transatlantiskās telpas saliedētības iespējamo samazināšanos ir vērā ņemams. Alianses koncentrēšanās uz šauru reģionu var atstāt brīvas rokas citām valstīm un to apvienībām darboties kā drošības piegādātājām karstajos konfliktu skartajos reģionos pasaulē, mazinot *NATO* ietekmi. Tomēr bažas par alianses spēju sabalansēt jauno globālo misiju ar tradicionālo saistību pildīšanu pastāv. Ja tiek izstrādāta jauna *NATO* stratēģija, kurā skaidri definētas globālās partnerības atbildības jomas un līdzekļi, tad tiktu mazinātas bažas par iespējamiem draudiem kolektīvās aizsardzības principa ticamībai. Bez stratēģiski nospraustiem principiem ne tikai Latvijai, bet arī citām dalībvalstīm saglabātos daudz nezināmo drošības situācijas attīstības prognozēšanā, kas vājinātu *NATO* kopējo sniegumu.

Otrkārt, globālās partnerības izvēršana nebūs iespējama bez sadarbības ar ANO un pieaugošo starptautisko tiesību ietekmi uz starptautiskajiem notikumiem. ANO un *NATO* attiecību tematika nav bijusi pietiekami novērtēta drošības politikas debatēs.[5] Lai arī pieaug *NATO* un ANO sadarbība Dienvidslāvijas, Afganistānas, Irākas un Dārfūras krīžu un konfliktu risināšanā, tomēr tā pagaidām ir piesardzīga. Viens no iemesliem ir iespējamās pretrunas starp Vašingtonas līgumu un ANO hartu spēka lietošanas gadījumā. Taču šī jautājuma nenovērtēšana nav auglīga, jo transformējas arī ANO un tās dienas kārtībā palielinās drošības problemātikas īpatsvars. ANO pēdējo gadu laikā ir kļuvusi daudz apņēmīgāka arī starptautisko krīžu risināšanā, kas nozīmē, ka ANO un *NATO* interešu pārklāšanās ir neizbēgama. Pagaidām šīs attiecības ir "neērtas", kā to raksturo nīderlandiešu pētnieks Diks Lērdijks (*Dick A. Leurdijk*).[6]

Treškārt, no globālās partnerības viedokļa svarīgas ir attiecības ar valstīm, kurām ir ietekme uz reģionālajām un starptautiskajām norisēm. Viena no šādām valstīm ir Krievija. Uzsākot *NATO* paplašināšanas procesu, alianse vienlaikus nodibināja dialogu ar Krieviju, ko varētu raksturot ar augšup un lejup ejošu līkni. Šo gadu laikā attiecības ir nostiprinājušās un varētu pat secināt, ka *NATO* ir panākusi daļēju Krievijas iesaisti starptautiskās drošības risinājumu kopīgos meklējumos. Krievijas attiecības ar Rietumu pasauli pastiprinājās pēc 11. septembra terora aktiem, paziņojot, ka Krievija ir "ar mums". *NATO* attiecībās ar

---

[5] Leurdijk, Dick A. *UN Reform and NATO Transformation: The Missing Link.* CDSP paper, October 2005. http://www.clingendael.nl/publications/2005/20051001_cdsp_paper_diplomacy_4_leurdijk.pdf Accessed on 8 August 2006.

[6] *Ibid.*

Krieviju intensīvāka ir bijusi sadarbība militārajā jomā – apmaiņas un iepazīšanās semināri, militāro struktūru sadarbība, militārās mācības, bet politiski daudzas iespējas vēl nav izmantotas.

No *NATO* nākotnes attīstības perspektīvas skatoties, jāpievērš uzmanība sekojošām tendencēm. Attiecības ar Krieviju tiek veidotas paralēlās plaknēs – aliansei kā vienotai institūcijai un dalībvalstīm divpusējo attiecību līmenī. Dažu *NATO* dalībvalstu attiecības ar Krieviju tiek vērtētas augstāk nekā daudzpusējās. Pēdējo gadu laikā šo attiecību būtību ietekmē jaunās dalībvalstis, kuru attieksme pret Krieviju ir atturīga. Starptautiskajā konferencē 2004. gada maijā, ko rīkoja ESSPI un Prāgas Starptautisko attiecību institūts, diskusiju laikā tika norādīts, ka *NATO* jaunajām dalībvalstīm Krievija ir problēma, bet vecās dalībvalstis dod priekšroku flirtam ar Krieviju divpusējo attiecību līmenī, atsaucoties uz "Olofa Palmes sindromu"– jo tālāk no Stokholmas notiek cilvēktiesību pārkāpumi, jo tie šķiet mazāk svarīgi. Tas savukārt rada pamatu divām asimetrijām. Viena ir saistīta ar uztveres problēmu – *NATO* vecās dalībvalstis starptautisko notikumu centrā liek ASV un Tuvo Austrumu problemātiku, bet jaunās – prioritāru redz Krievijas jautājumu. Otra asimetrija ir saistīta ar Krievijas un Neatkarīgo Valstu savienības (NVS) pētnieku trūkumu, kādēļ nav objektīvas un daudzpusīgas izpētes par Krievijas ārējo un drošības politiku, kā arī par tās iekšpolitiskajām norisēm, kas būtiski ietekmē Krievijas uzvedību starptautiskajā arēnā.[7]

Latvijas interesēs ir *NATO* īstenotā Krievijas iesaistīšanas politika. Taču nevar piekrist viedoklim par Krievijas integrēšanu *NATO*. Piesardzīgi šādu uzskatu pauž Leonīds Gozmans (*Leonid Gozman*) un Mihaels Makfols (*Michael A. McFaul*), kuri raksta, ka "integrācija ar pareiziem nosacījumiem joprojām kalpo Krievijas un Rietumu ilgtermiņa interesēm"[8]. Taču šī argumenta svarīgākā daļa attiecas uz vārdkopu "pareizie nosacījumi", bet, ko tas nozīmē, autori tā arī neizskaidro. Diemžēl to, kas ir "pareizie nosacījumi", gan alianses dalībvalstis, gan Krievija pagaidām izprot principiāli atšķirīgi. Var tikai pievienoties Alisones Beils (*Alison K. Bailes*) sacītajam, ka "[..] labākais pakalpojums,

---

[7] Missiroli, A. CFSP and ESDP after Enlargement. EU Institute for Security Studies Note. 2004. 25 May. P. 2.

[8] Gozman, L., McFaul, M. Why a Democratic Russia should Join NATO. Web Commentary, 2006. 13 July. http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=print&id=18532. Accessed on 2006. 3 August.

ko mēs varam sniegt *NATO* un *NATO* un Krievijas dialogam, ir ielikt to plašākā stratēģiskā realitātē. *NATO* un Krievijas attiecībām ir īpaša un neaizstājama loma, kas jānospēlē šajā ainā, un tā jānospēlē pilnībā. Bet mēs tikai ievainosim abas – *NATO* un Krieviju, ja uzspiedīsim šīm attiecībām nastu, kam tās nav bijušas veidotas un kuru abas nevar panest."[9]

LATVIJAS SKATĪJUMS UZ TURPMĀKO *NATO* PAPLAŠINĀŠANOS

NATO jaunās dalībvalstis tradicionāli tiek uzskatītas par paplašināšanās idejas dedzīgiem atbalstītājiem. Šim viedoklim var piekrist, jo nav gadījies ne no viena šo valstu politiskās elites pārstāvja dzirdēt tādus vārdus, ka paplašināšanās varētu kavēt *NATO* mērķu izpildi. Taču Latvijas atbalsts paplašināšanai nav tikai ideoloģiski motivēts – kā pateicība par pašas iekļūšanu spēcīgo klubā, bet gan tās pozitīvo seku izvērtēšanas rezultāts. Viena no galvenajām mācību stundām, ko Latvija apguvusi, ir tā, ka dalība aliansē nenozīmē tikai aizsardzības sistēmas reformēšanu un funkcionēšanu atbilstoši alianses principiem. Tā ir saistīta ar visas sabiedrības un valsts pārkārtošanu atbilstoši demokrātisko vērtību principiem kā ekonomikā, tā politikā, tiesībās, pilsoniskā sabiedrībā un arī drošības un aizsardzības sektorā. Nevar noliegt to, ka *NATO* paplašināšanai prioritāri ir divi mērķi – ģeostratēģiskās ietekmes sfēras paplašināšana un drošības vairošana attiecīgajā telpā. Taču šo mērķu sasniegšana notiek, balstoties uz demokrātiskajām vērtībām un to respektēšanu gan pašās dalībvalstīs, gan arī potenciālajās. Latvijas pieredze *NATO* integrācijas procesā nodemonstrēja to, ka paralēli aizsardzības un drošības sektora reformēšanai uz demokrātisko principu pamata vienlaikus sakārtoja arī citus sektorus.

Alianses politikas sekmīgas īstenošanas pamatā ir spēja saglabāt līdzsvaru starp ārējās palīdzības sniegšanu no dažādiem donoriem, institūcijas vēlmes turpināt "atvērto durvju" politiku un valsts transformācijas procesa konsekventa īstenošana. Iekļūšana *NATO* ir nevis dāvana par nostāšanos uz demokratizācijas ceļa, bet nopelnīts apbalvojums par padarīto darbu un gatavību turpināt uzņemto saistību pildīšanu. Pašreizējā diskusija par alianses paplašināšanos diemžēl ir atstājusi otrā plānā valstu iekšējās transformācijas

[9] Bailes, A. K. The NATO–Russia Dialogue: An (Unrepentantly) European View. In: Hunter, R. E., Rogov, S. M. (eds.). *Engaing Russia as Partner and Participant: The next Stage of NATO–Russia Relations*. Santa Monica: RAND, 2004. P. 31.

nepieciešamību un tās kvalitātes akcentēšanu, bet izvirzījusi pirmajā plānā paplašināšanās ātrumu. To, ka iekļūšana *NATO* var arī neveicināt vispusīgu valsts un sabiedrības reformēšanu, apliecina Bulgārijas un Rumānijas gadījums, kad ES nācās piemērot īpašus monitoringa mehānismus, pirms vienoties par šo valstu uzņemšanu.

Latvija atbalsta visu kandidātvalstu uzņemšanu aliansē, taču atbalsta politikā īpaša uzmanība pievērsta Ukrainai un Gruzijai. Šādai prioritātei, protams, pamatā ir vēsturiskie apsvērumi, šo valstu pārzināšana, bet nozīmīgākais arguments ir saistīts ar iespēju savstarpēji papildināt ES un *NATO* aktivitātes, lai panāktu šo valstu ātrāku demokratizēšanu un stabilitātes telpas paplašināšanu. Institucionālā partnerība dod iespēju veicināt daudzpakāpju nevis sektorālu reformu īstenošanu.

Iepriekšējās veiksmīgās paplašināšanās kārtas ir uzrādījušas vairākas būtiskas likumsakarības, kuru apzināšana sekmē alianses integrācijas politikas veicināšanu. Viena no tām: ir vajadzīga precīzi formulēta nosacījumu pakete, bez kuras izpildīšanas iekļūt aliansē nav iespējams. Baltijas valstu veiksmes stāsts, integrējoties ES un *NATO* bija saistīts ar visnotaļ striktu nosacījumu izvirzīšanu un to respektēšanu no valsts un sabiedrības puses. Attiecībā uz Ukrainu un Gruziju *NATO* piemēro daļēju militāro nosacījumu izpildi, otrā plāksnē atstātas pārējās reformai pakļautās jomas. Šīs valstis ir nostādītas sarežģītā situācijā sakarā ar neveiksmīgajiem iepriekšējiem demokratizācijas cikliem. Situāciju dara vēl grūtāku tas, ka ne Ukraina, ne Gruzija nav izvirzījusi mērķi iestāties Eiropas Savienībā. Iepriekšējo paplašināšanās viļņu pieredze rāda, ka ES piemēroja kandidātvalstīm ekonomiskos, politiskos, tiesiskos, institucionālos, kā arī cita veida nosacījumus, kas savukārt ļāva *NATO* attiecībās ar potenciālajām dalībvalstīm fokusēties uz militāro jomu kā rezultātā, nonākot līdz alianses iestāšanās sarunām, valstis jau bija panākušas būtiskus uzlabojumus. Tādēļ *NATO*, attīstot attiecības ar Gruziju un Ukrainu, jāņem vērā neatliekama nepieciešamība pēc visu sektoru demokratizēšanas un jāpiemēro kompleksa pieeja šo valstu transformācijas procesa izvērtēšanai.

NATO paplašināšanās pieredze, ar ko var dalīties Latvija, ir teorētiska un praktiska. Veiksmīgai paplašināšanās īstenošanai vajadzīgi vismaz trīs nosacījumi. Pirmkārt, politiskās elites un sabiedrības vienprātība par dalību tajā vai citā organizācijā. Tā ir stratēģiska izšķiršanās, jo attiecas nevis uz atsevišķām politikas jomām, bet uz valsts un sabiedrības transformāciju. Vērojot

Gruzijas un Ukrainas politisko procesu, jāatzīst, ka Gruzijā šī vienošanās ir, bet Ukrainā politiķi periodiski runā par īpašo attiecību saglabāšanu ar Krieviju. Var saprast, ka šāda nostāja radusies vēsturisku, sabiedriskās domas un daļēji ekonomisku apsvērumu dēļ, tomēr, kā rāda pieredze, tā nav veiksmes recepte. Pēc PSRS sabrukuma neviena valsts, kura izvēlējās kompromisa attiecības ar Krieviju, nav uzplaukusi. Attiecības ar Krieviju ir svarīgas, bet politiskās nenoteiktības (vai nekonsekvences) stāvoklis, atrodoties "starp", var iedragāt gan demokratizācijas, gan transatlantiskās integrācijas procesu.

Otrkārt, vajadzīga attiecīgās organizācijas dalībvalstu konsekventa paplašināšanas politikas īstenošana. *NATO* šajā ziņā ir veiksmīgāka par ES, tomēr tās iekšienē pastāv dažādi viedokļi, kuri neveicina paplašināšanas procesa konsekventu īstenošanu. Alianses dalībvalstu viedokļu mainīgums par paplašināšanas gaitu nav labākais signāls valstīm, kuras ilgstoši atradušās ģeopolitiskā nenoteiktībā un beidzot izšķīrušās par pievienošanos *NATO*. Organizācijai jābūt mērķtiecīgai procesa virzītājai, nevis vērotājai un vērtētājai.

Treškārt, starptautiskajai videi jābūt uz iekļaušanu un partnerību motivētai. Šajā ziņā jaunās kandidātvalstis ir nelabvēlīgākā situācijā nekā pēdējā viļņa valstis, jo ikvienai iekļaušanai ir vajadzīgs absorbcijas un izvērtēšanas periods. Faktiski šie trīs nosacījumi apliecina, ka lielākās problēmas nav ārējo faktoru negatīvajā ietekmē uz jaunu valstu uzņemšanu, bet gan iekšpolitiskajā apņēmībā kompleksās transformācijas īstenošanā, kuras veiksmes gadījumā dalība *NATO* ir kā loģisks un secīgs turpinājums, nevis apbalvojums par uzsāktajām reformām.

LATVIJAS DROŠĪBAS POLITIKAS REĢIONĀLAIS KOMPONENTS – BALTIJAS JŪRAS REĢIONS PĒC *NATO* PAPLAŠINĀŠANĀS

Viens no Latvijas drošības politikas stūrakmeņiem vienmēr ir bijusi reģionālā sadarbība. Latvijas iekļaušanās starptautiskajā drošības struktūrā ir notikusi ar reģionālo sadarbības projektu palīdzību, sākotnēji attīstot trīs Baltijas valstu drošības sadarbību projektus un paplašinot tos līdz visam Baltijas jūras reģionam (BJR) dažādos formātos. Analizējot baltiešu panākumus pēdējo piecpadsmit gadu laikā, tieši aizsardzības un drošības jomas ir tās, kurās savstarpējā sadarbība ir bijusi visproduktīvākā, īstenojot tādus projektus kā *BALTBAT, BALTNET, BALTRON, BALTDEFCOL, BALTCCIS.* Latvijas salīdzinoši ātrā un

veiksmīgā integrēšanās *NATO* notika, pateicoties tam atbalsta tīklam, kurš tika veidots BJR pēc aukstā kara beigām. Latvijas jaunā – alianses drošības identitāte ietekmē reģionālās drošības lomu lokālā un globālā mērogā. Pēc 2004. gada *NATO* paplašināšanās Latvijai jautājums par turpmāko drošības politikas virzību nav aktuāls, bet BJR kopumā un tā valstīm – gan. Iemesls – BJR no drošības veicinātāja un savā ziņā drošības pārkārtojumu centra (ES un *NATO* paplašināšana, Krievijas iesaistīšana reģionālās drošības tīklā, Kaļiņingradas demilitarizēšana, demokratizācijas atbalstīšana u. c.) kļūst par perifēriju daudzveidīgo drošības izvēļu dēļ.

Igaunija, Latvija un Lietuva no BJR perifērajām valstīm, kuras ir bijušas drošības saņēmējas, ir kļuvušas par centrālām, jo ir vienīgās, kuras reģionā ienes ES un *NATO* komponentu.[10] Baltijas valstu jaunā loma izriet ne tikai no institucionālās piederības, bet lielākoties no reģiona valstu atšķirīgajām drošības politikām un konceptuālo skatījumu uz nacionālās, reģionālās un starptautiskās drošības attiecībām. Somija un Zviedrija, kuras sniegušas lielu ieguldījumu Baltijas valstu aizsardzības sistēmas veidošanā, ir Eiropas drošības un aizsardzības politikas (EDAP) un starptautisko miera uzturēšanas iniciatīvu aktīvas atbalstītājas, bet attiecībā uz *NATO* joprojām ir tik piesardzīgas, ka kavējas uzsākt debates par pievienošanos aliansei. Norvēģija ir aktīva *NATO* dalībvalsts un starptautisko operāciju dalībniece. Savukārt Dānija ir bijusi aktīvākā Baltijas valstu advokāte ceļā uz *NATO*, ir alianses dalībvalsts ar ievērojamu starptautiskās iesaistīšanās pakāpi, bet nepiedalās kopējā ārējā drošības politikā (KĀDP) un EDAP. Šāda drošības politiku daudzveidība, kā arī pagaidām esošās neskaidrības par attīstības perspektīvām, nav labvēlīgākā reģionālā vide Latvijai. Lai arī no stabilitātes viedokļa BJR joprojām uzskatāms par vienu no drošākajiem reģioniem Eiropā, tomēr atšķirīgais skatījums uz reģionālo un starptautisko drošību no institucionālās, kā arī dienas kārtības aspekta kavē tā efektīvu izmantošanu. Drošības situācijas daudzveidība BJR sniedza manevrēšanas iespējas pirmsiestāšanās procesā, bet pēc *NATO* paplašināšanās tā kavē veidot skaidrāku reģionālo komponentu starptautiskās drošības stiprināšanai.

---

[10] Polija un Vācija BJR sadarbībā aizsardzības un drošības jomā ir piedalījušās fragmentāri, jo šo valstu drošības politika nav bijusi saistīta ar šo reģionu, bet orientēta uz Viduseiropu. Tas pats attiecināms arī uz Krieviju, kura ir izvairījusies no iesaistīšanās reģionālajā sadarbībā, ko uzskatījusi par nenozīmīgu, kā arī izvairījusies no iespējamās savas ietekmes samazināšanās, pieaugot sadarbības centieniem reģionā.

Spilgts piemērs reģionālo iestrāžu neizmantošanai ir ES kaujas grupu veidošana. Likumsakarīgi būtu kaujas grupas veidot, izmantojot pieredzi, kas uzkrāta reģionālās sadarbības gaitā un dibināt Ziemeļeiropas vienību, bet valstis tomēr izvēlējās citu ceļu, Latvijai un Lietuvai darbojoties kopā ar Poliju, Vāciju un Slovākiju. Atšķirības vērojamas arī valstu pieņemtajās aizsardzības politikās.

Līdz *NATO* paplašināšanās pēdējam vilnim BJR viena no priekšrocībām bija mācība par mazu un lielu valstu savstarpējām attiecībām, kā BJR mazās valstis spēj aizstāvēt savas drošības intereses, izmantojot daudzveidīgus drošības politikas instrumentus, gan iekļaujot, gan neitralizējot, gan finansiāli atbalstot un eksportējot vērtības uz valstīm, kas reģionālajos ietvaros nav draudzīguma un stabilitātes paraugs. Tieši Ziemeļeiropas valstis, skaidrojot savu drošības politiku, atsaucās uz mazo valstu autonomijas saglabāšanas gudrību asimetrisku starpvalstu attiecību apstākļos. Pievienošanās *NATO* Latvijā ir mainījusi domāšanu par drošību. Atrodoties 26 spēcīgāko valstu kolektīvās aizsardzības sistēmā, Latvija vairs nedomā par sevi kā mazu valsti. Piederība aliansei paplašina drošības laukuma redzējumu ne tikai no partneru skaita pieauguma aspekta, bet daudz lielākā mērā no potenciālo draudu novēršanas līdzekļu pieejamības aspekta. Savukārt BJR ne-alianses valstīm "mazums" joprojām ir arguments, veidojot drošības un aizsardzības politiku, jo jāpaļaujas tikai uz saviem spēkiem un nav iespējama drošības vairošana ar kolektīvās atbildības un darba dalīšanas principu palīdzību.

DAŽI SECINĀJUMI

NATO nākotne ir atkarīga no vairākiem svarīgiem nosacījumiem. Pirmkārt, tie ir procesi pašās alianses dalībvalstīs un valstu spēja reaģēt uz problēmsituāciju novēršanu, nevis slēpjot galvu smiltīs, bet atklājot politisku debati. Otrkārt, tie ir ārējie faktori, kas veido mūsdienu starptautisko attiecību sistēmu, un *NATO* spēja šos faktorus identificēt un pielāgoties pārmaiņām starptautiskajā vidē. Treškārt, *NATO* transformācijas sekmīgums būs atkarīgs no iekšējas, institucionālas dabas jautājumiem tādiem kā efektivitāte, organizacionālie jautājumi, lēmumu pieņemšanas process un spēja saskatīt un novērst savstarpēji pārklājušos izaicinājumus (ekonomiskos, politiskos, sociālos, ekoloģiskos, militāros, kultūras un reliģijas), kuri rodas mūsdienu starptautiskajā sistēmā. Ceturtkārt, mūsdienu globalizētās pasaules viens no raksturojošiem

atslēgas vārdiem ir tīkli. Tādēļ vēl viens veiksmes nosacījums ir alianses iesaistīšanās institucionālos un valstiskos tīklos un to izmantošana starptautiskās drošības labā. Piektkārt, *NATO* ilgtspējas un efektivitātes "zelta likums" ir kopīgums – kopīgas komandējošās struktūras, kopīgs finansējums, kopīga loģistika un kopīgas politikas.

Pēc iestāšanās ES un *NATO* Latvijai bija jāatbild uz jautājumu, vai tā ir spējīga noteikt savu pozīciju aliansē kā aktīva un līdzvērtīga dalībvalsts vai arī tā būs pasīva sekotāja citu valstu īstenotajai politikai. *NATO* valstu vadītāju tikšanās Rīgā visnotaļ simboliski atbild uz Latvijas izdarīto izvēli. Valsts, kura būtu izvēlējusies pasīvas sekošanas politiku, neuzņemtos rīkot vienu no nozīmīgākajiem starptautiskajiem drošības forumiem pasaulē, turklāt tam nepiekristu sabiedrotie. *NATO* valstu vadītāju tikšanās Rīgā ir ne tikai Latvijas drošības politikas "robežu paplašināšanas", bet arī alianses drošības dienas kārtības paplašināšanas apliecinājums, jo alianses tuvāko gadu uzmanības lokā būs plašs jautājumu spektrs, sākot ar reģionālajiem konfliktiem līdz enerģētiskajai drošībai. No Latvijas viedokļa raugoties uz šo drošības varavīksnes krāsu spektru, ir skaidrs, ka to atšķetināt būs pa spēkam tikai vienotai aliansei ar vienotiem spēkiem. Tādēļ Latvijai nav pieņemams pašu sabiedroto uzdotais jautājums par piederību atlantistiem vai eirocentristiem. Izvēle ir izdarīta, un Latvijai tas ir eiroatlantisms kā garants vienotai rīcībai drošības stiprināšanai pasaulē.

STRATĒĢISKĀS ANALĪZES VĒRTĒJUMI

LATVIJAS SKATĪJUMS UZ EIROPAS SAVIENĪBAS NĀKOTNI

Stratēģiskās analīzes komisijas priekšsēdētāja, Starptautiskās vides izvērtēšanas grupas vadītāja prof. ŽANETA OZOLIŅA

Pētījuma autori: **Daunis Auers, Dzintra Bungs, Ivars Ijabs, Ivars Indāns, Andrejs Jakobsons, Kristīne Krūma, Atis Lejiņš, Žaneta Ozoliņa, Gatis Pelnēns, Gatis Puriņš, Iveta Reinholde, Toms Rostoks, Inga Ulnicāne**

Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) notika laikā, kad lielākā daļa dalībvalstu uzskatīja, ka ir sasniegts Eiropas integrācijas kulminācijas punkts un vēl jāpieliek tikai nelielas pūles, lai sapņi par apvienotu un politiski vienotu Eiropu kļūtu par īstenību. Eiropas Konstitucionālā līguma (EKL) ratifikācijai bija jākļūst par simbolisku punktu šim vēsturiskajam procesam un jauna posma aizsākumam. Tomēr Francijas un Nīderlandes negatīvie balsojumi referendumā par EKL izraisīja apjukumu politiķu un pilsoņu vidū par turpmāko ES attīstību. Vairākos Eiropas pētnieciskajos institūtos un centros sākās debates par ES nākotni. Tādēļ arī Stratēģiskās analīzes komisijas Starptautiskās vides izvērtēšanas grupa nolēma pievērsties ES attīstības jautājumiem. Viens no svarīgākajiem šī pētījuma elementiem bija nepieciešamība precīzi noteikt analīzes konceptuālo ietvaru, lai neieslīgtu politiku, faktu, notikumu, izteikumu, likumu, dokumentu jūklī. Iepazīstoties ar citu valstu zinātnieku veikumu un pieejām, secinājām, ka nav noteikta vērtību un interešu mijiedarbības ietekme uz ES institūciju un politiku turpmāko attīstību. EKL sagatavošanas un parakstīšanas gaitā politiķu izteikumos dominēja Eiropas kopīgo vērtību nemitīga piesaukšana. Taču, paraugoties uz dalībvalstu nostāju īstenojot to vai citu politiku, acīmredzama ir savu interešu izvirzīšana pirmajā plānā un kopīgo vērtību aizmiršana. Tādēļ pētījuma autori veica Eiropas vērtību

izvērtējumu kopumā un piemēroja tās dažādām ES politikām, norādot uz iespējamajām grūtībām nākotnē, ar kurām Latvijai būs jārēķinās.

Problēmas aktualitāte un tās daudzveidīgā būtība mudināja veidot pētnieku grupu no dažādu zinātņu pārstāvjiem – ekonomistiem, filozofiem, sociologiem, politologiem, juristiem. Projekta izstrādes gaitā tika rīkotas vairākas ekspertu diskusijas, kurās piedalījās Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas, Latvijas Bankas, Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā, Ministru kabineta, politisko partiju, Latvijas Darba devēju konfederācijas pārstāvji. Savu ieguldījumu Eiropas nākotnes tēmas analīzē sniedza bijušais Francijas vēstnieks Latvijā Mišels Fušē un Eiropas Komisijas darbinieks Vilems Noe. Noslēdzošajā pētījuma posmā savu ieguldījumu diskusijā ir snieguši Latvijas pārstāvji ES institūcijās – Ingrīda Labucka, Egils Levits, Igors Ludboržs un Inna Šteinbuka.

2007. gads ir Romas līguma piecdesmitā gadadiena. Atskatoties uz šī līguma vēsturisko nozīmīgumu, Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga ir sniegusi savu ieskatu ES aktuālāko jautājumu atspoguļošanā, mudinot nevis ieslīgt apcerēs par sasniegto, bet drosmīgi nosaukt problēmas un piedāvāt tikpat drosmīgus risinājumus.

Darbs pie pētījuma bija interesants ne tikai temata aktualitātes ziņā, bet arī tādēļ, ka dalībnieki apzinājās šī pētījuma iespējamo politisko rezonansi tā iznākšanas brīdī, kas sakritīs ar Vācijas apņemšanos tās prezidentūras laikā reanimēt EKL, kura gaitā valstīm būs jāpauž savs viedoklis. Tādēļ pētījumā analizētie argumenti un iespējamie politiskie risinājumi ir pienesums gan Latvijas iekšpolitiskajai, gan arī starptautiskajai diskusijai. Politiskie procesi ES pēc 2004. gada ir iezīmējuši vairākas problēmas, kuras būs jārisina politiķiem tuvāko gadu laikā. Pētījuma uz nākotni orientētais skatījums sniedz ieskatu galvenajās tendencēs ES kopumā un dalībvalstīs, kas palīdzēs plašākai sabiedrībai izprast Latvijas vietu pretrunīgajā Eiropā un politikas veidotājiem izstrādāt lēmumus, kas mazinātu riskus Latvijai.

Pētījums sākas ar **Ivara Ijaba** sagatavoto apjomīgo apceri par Eiropas vērtībām, kuras citu rakstu autori piemēro dažādu politiku analīzei. Vērtību tēma ir tikusi aktualizēta pēdējā laika oficiālajos ES dokumentos – šeit būtu jāpiemin pašlaik "iesaldētais" Konstitucionālā līguma projekts, kā arī Eiropas Komisijas dokuments "Eiropas nākotne globalizētā pasaulē". Tomēr oficiālās deklarācijās paziņotās vērtības ne vienmēr ir izsmeļošas. Problēma ar politiski deklarētām vērtībām ir tā, ka deklarāciju autori – politiķi, lai nesasaistītu sev

rokas nākotnē, vērtības definē ļoti plaši un abstrakti. Piedāvātais vērtību pārskats nav izsmeļošs. Tā uzdevums ir sniegt konspektīvu ieskatu diskusijās, kuras pēdējā laikā raisa jautājumi par eiropeisko identitāti un to veidojošajām vērtībām. Uzskaitītās vērtības mūsdienās noteikti nav *tikai un vienīgi* Eiropas vērtības. Eiropas vērtību iedalījums politiskajās, sociālajās un kultūras vērtībās ir nosacīts. Tomēr šāds iedalījums dod iespēju klasificēt vērtības atkarībā no tā, vai tās pirmām kārtām ir attiecināmas uz: a) priekšstatiem par labu politisko lēmumu pieņemšanu; b) priekšstatiem par "labu dzīvi" sabiedrībā un saskanīgām attiecībām starp cilvēkiem; c) visaptverošiem kulturāliem pasaules uzskata modeļiem, kuri ir raksturīgi eiropeiskajai pasaules ainai kopumā.

Pamatojoties uz šiem apsvērumiem, kā svarīgākās tika izdalītas šīs vērtības: 1. Politiskās vērtības: pilsonība; tiesiskums; politiskais plurālisms; pārstāvniecība, parlamentārisms un atklātība; nacionālisms un skepse pret to; valsts atšķirtība no baznīcas. 2. Sociālās vērtības: labklājība; tolerance; individuālisms; konkurence; brīvais laiks. 3. Kultūras vērtības: kristietība; apgaismība; iekšējība; ironija; vēsturiskums

Viens no dokumentiem, kurā tika aktualizēta vērtību nozīme Eiropas nākotnes veidošanā, bija EKL, un **Toms Rostoks** sniedz ieskatu diskusijā, kas norisinājās "pārdomu periodā" pēc EKL noraidīšanas Francijā un Nīderlandē. Pēc dalībvalstu pozīciju analīzes autors nonāk pie secinājumiem, ka EKL būs liela ietekme uz ES nākotni. Dažādos aplūkotajos scenārijos šī saistība ir atšķirīga, taču ir grūti iedomāties, ka gadījumā, ja institucionālā reforma netiktu veikta, tas neietekmētu ES nākotni. EKL ratifikācija pašreizējā vai citā versijā vēl nenozīmētu, ka ES valstis gan kopā, gan atsevišķi spētu veiksmīgi risināt problēmas, kas uztrauc iedzīvotājus, jo institucionāls risinājums ir tikai viens no priekšnoteikumiem pārējo izaicinājumu risināšanai, nevis visu problēmu atrisinājuma garants. Iespējas ratificēt pašreizējo EKL variantu ir niecīgas, taču minikonstitūcijas ratifikācija nešķiet neiespējama, jo neviena dalībvalsts nav pret ES integrāciju kā tādu un visas valstis atzīst, ka institucionāli pārkārtojumi agrāk vai vēlāk būs jāveic, pat ja pašlaik ES necieš no tā, ka pārkārtojumi nav veikti.[1] Neraugoties uz to, ka EKL patlaban nav ratificējušas 10 valstis, līguma modificētas versijas pieņemšana nav neiespējama. Vācijas prezidentūras laikā ir

[1] Eiropas Komisijas ietvaros ir radusies ideja aprēķināt izmaksas, kas radīsies ES tā iemesla dēļ, ka EKL nav ratificēts. – Brussels consider report on *"Costs of no Constitution"*. EUobserver. 19.09.2006. www.euobserver.com Skatīts 20.10.2006.

labākā izdevība panākt vienošanos EKL jautājumā, taču pat Vācijas aktīva iesaistīšanās negarantēs šī procesa veiksmīgu iznākumu, jo daudz kas ir atkarīgs no līgumu neratificējušajām valstīm. Ja virsroku gūs pieeja, ka ES var kādu laiku darboties uz pašreizējo līgumu bāzes un ka tai ir risināmas citas svarīgākas problēmas, tad institucionālā reforma var tikt nolikta malā uz ilgāku laiku.

Iespējams, šī ir pēdējā reize, kad starpvalstu vienošanos ratifikācija ES ietvaros vismaz daļā valstu tiek veikta ar tautas nobalsošanas palīdzību. Vairāku valstu negribīgums turpināt ratifikācijas procesu pašreizējos apstākļos šķiet pašsaprotams, taču vienošanās par EKL jau bija panākta, un visas valstis zem šī līguma 2004. gada rudenī Romā parakstījās. Ir maz ticams, ka starpvalstu vienošanās, kas jau tā 25 vai 27 valstu sarunās ir grūti panākamas, nākotnē tiks apdraudētas, pieļaujot to ratifikāciju referenduma ceļā. Ja arī tautas nobalsošanas vēl tiks rīkotas, tad to organizācija noteikti būs daudz savādāka, piemēram, varbūt tās notiktu visās valstīs vienlaikus.

Savukārt **Kristīne Krūma** aplūko EKL no tiesību aspekta, uzsverot, ka ES uzskata par *sui generis*, kurai jāīsteno sapnis. Kad sapņa īstenošana nonāk no analītiķu grāmatām praksē, ziņu slejas tiek aizpildītas ar rakstiem par cīņām balsošanas sistēmā, balsu skaitu ES Padomē, komisāru skaita samazināšanu, kompetences nodošanu vai saglabāšanu aizsardzības un ārlietu sektorā un līdzīgiem jautājumiem. Tas norāda, ka Eiropas sapņa piepildītājiem – ES dalībvalstīm ne tikai nav vienotas vīzijas par ES attīstības scenārijiem, bet trūkst arī patiesas vēlmes solidāri uzņemties atbildību par ES attīstību visu interesēs, upurējot nacionālo dienas kārtību.

Autore norāda uz vairākiem Latvijai būtiskiem aspektiem.

Valstu pozīcijas attiecībā uz EKL ir kļuvušas mērenākas. Francijas konservatīvo kandidāts prezidenta amatam Nikolā Sarkozī runā par izkļūšanu no stratēģiskā strupceļa, pieņemot "Eiropas minilīgumu". Savukārt Vācija, kuras prezidentūras laikā aizsāksies diskusijas, aicina pieņemt skaidru plānu, neparedzot, ka visas valstis būs pieņēmušas EKL projektu.[2] Domājot par Latvijas pozīciju šajā kontekstā, ir nepārprotami jārēķinās ar visu pārējo valstu nostāju, jo jebkurš konsultāciju un sarunu process prasa kompromisus. Taču tas neizslēdz mūsu iespējas veidot savu ES nākotnes vīziju, kas palīdzētu ieņemt konsekventu pozīciju citos jautājumos. Konstruktīva pozīcijas formulēšana un

[2] Vācija ES prezidentūras laikā mēģinās atjaunot ES Konstitūcijas projektu. *LETA-AFP*. 11.10.2006.

diskusijas par nākotni iezīmētu kvalitatīvi jaunu fāzi mūsu redzējumā, jo līdz šim ES tiek skatīta galvenokārt caur pieejamo fondu prizmu.

Viens no jautājumiem ir – vai Eiropai vispār ir vajadzīga Konstitūcija. Ja EKL ir jāparedz stabilitāte un procesa pabeigtība, sniedzot atbildes uz visiem konstitutīviem jautājumiem, tad ES kontekstā šādas atbildes vēl ne tuvu nav rastas, un to formāla definēšana apturētu ES dabisko evolūciju. ES pašlaik darbojas kā diplomātijas un atsevišķu demokrātisku principu kopums un, kā norāda atsevišķi pētnieki, ir jāsagaida jauna "Eiropas apgaismība", kas spētu norādīt, kuram virzienam pieslieties.[3] Šobrīd tas ir pāragri, jo gan indivīdiem, gan valstīm ir jāaprod ar nesen notikušajām pārmaiņām un precīzāk jākonstatē funkcionālās problēmas paplašinātā Eiropā.

ES bieži vien tiek pārmests demokrātijas deficīts gan no lielo, gan mazo valstu, gan arī no iedzīvotāju puses. ES savu leģitimitāti iegūst nevis no indivīdiem, bet gan no valstīm, un paliek no tām atkarīga. Pašlaik ES pilsoņu kolektīvā identitāte faktiski nepastāv, un to nevar novērst ar institucionālām reformām.[4] Tādējādi pilnīga ES parlamentarizācija, kas līdzinās nacionālai konstitucionālai valstij, arī var izrādīties problemātiska, jo tas samazinās saikni ar valstīm. Taču ES ir nepieciešama gan valstīm, gan indivīdiem, jo ir jāidentificē risināmās problēmas, kuras šobrīd jau vairs nevar atrisināt šaurā valsts ietvarā. Šajā ziņā ir jāsaglabā ES tās īpašajā veidolā kā pārnacionāls veidojums un jābūvē uz tās īpašās dabas, nevis kopēt nacionālos modeļus.[5] Tādējādi viens no scenārijiem ir *status quo* saglabāšana, kamēr izveidojas ES pilsoņu kolektīvā identitāte vai integrācija ieiet jaunā kvalitatīvā pakāpē.

Sarežģītāks ir jautājums par kopīgās politiskās kultūras un identitātes veidošanu ar demokrātiskas pilsonības palīdzību. Pirmkārt, uzsāktais integrācijas kurss kļūst arvien intensīvāks, jo dažādas valsts kompetenču sfēras vairs nav tik vienkārši nodalīt un ES rodas dabiska nepieciešamība savu kompetenci paplašināt. Tas veicina straujāku grozījumu izdarīšanu ES līgumos un izraisa jautājumu, vai vispār ES bija iespējams izvairīties no attīstības pēc Māstrihtas līguma. Otrkārt, šo ciešāko integrāciju veicina ārējie apstākļi, kas

[3] Allott, Phillip. The Health of Nations. Society and Law beyond the State. Cambridge University Press, 2002. Pp. 284–285.

[4] Grimm, Dieter. Does Europe Need a Constitution? *European Law Journal*. 1995. Vol. 1: 282–302, 297.

[5] Turpat. 298. lpp.

apdraud tradicionālo Eiropas labklājības modeli. Nacionālās ekonomikas ir atkarīgas no globāliem procesiem. Starptautiskā ekonomika vairs nav balstīta divpusējos vai daudzpusējos valstu līgumos.[6] Treškārt, no iedzīvotāju puses reakcija ir pilnīgi pretēja, jo tie nacionālā līmenī saskaras ar šo procesu nelabvēlīgajām sekām, nesaskatot ES pienesumu problēmu risināšanā. Savukārt ES ir grūti problēmas risināt, ja valstis rēķinās ar iekšpolitisko dienas kārtību.

Lai pārvarētu šo loku, ir jāmaina domāšana. Tradicionālā izpratnē valsts tika uzskatīta par augstāko sasniedzamo formu ar cilvēkiem, kurus saista solidaritāte.[7] Balstoties uz suverenitāti, tika veidota valsts un demokrātijas simbioze, ko pašlaik apdraud globalizācija. Šo procesu rezultātā arvien lielāku nozīmi iegūst starptautiskās tiesības, kas kļūst ētiskākas, un organizācijas, kas kļūst autonomas. Galvenie procesa mainītāji – iedzīvotāji, šķiet, ir piemirsti. Valstis un organizācijas nedomā, jo tikai cilvēks ir domātspējīgs. Tāpēc jebkuras pārmaiņas būs atkarīgas tieši no cilvēku gatavības paskatīties uz notiekošo kritiski un mainīt domāšanu. Rodas jautājums, ko iedzīvotājiem piedāvā ES un valsts.

ES integrācijas ceļš līdz šim nav bijis konstitucionāls, bet drīzāk funkcionāls, un tam ir savs pamats. Pasaules vai reģiona federācija ir maz iespējama, taču var būt veiksmīga un cieša sadarbība starp esošām demokrātijām. Šajā kontekstā īpaša nozīme ir indivīdu pamattiesību aizsardzībai, likuma varai, t.i., tiem principiem, uz kuriem balstās ES tiesiskā kārtība. Tādējādi pozīcijas izstrādē būtu jāņem vērā tas, cik lielā mērā projekts, ES lēmumi un Latvijas pozīcija ir saskaņā ar šiem principiem un tos nostiprina.

No juridiskā viedokļa ir būtiski, ka sabiedriskās un valstiskās izmaiņas tiek adekvāti atspoguļotas valsts pamatdokumentos, jo iedzīvotāji šīs izmaiņas akceptē.

Viena no ES un arī dalībvalstu lielākajām problēmām ir pārvaldība, t.i., pieņemto likumu un normu ieviešana dzīvē. Pēdējos gados arvien biežāk attiecībā uz ES tiek lietots tāds termins kā daudzlīmeņu pārvaldība. Šim tematam savā pētījumā pievēršas **Iveta Reinholde**. Daudzlīmeņu pārvaldības sistēmu raksturo: 1) tajā ir vairāki savstarpēji saistīti līmeņi vai stāvi; 2) vienā sistēmā

---

[6] Habermas, Jürgen. Beyond the nation state? On some consequences of economic globalization. In: Erik Oddvar Eriksen, John Erik Fossum (eds.) *Democracy in the European Union. Integration through Deliberation*? Routledge, 2000. Pp. 29–42; p. 31.

[7] Bogdandy A., von. Globalization and Europe: How to Square Democracy, Globalization and International Law. *The European Journal of International Law.* 2004. Vol. 15. (5): 887.

tika saslēgta gan ES pārvalde, gan dalībvalstu pašvaldības; 3) visiem līmeņiem ir savstarpēja komunikācija un sadarbība.

Ņemot vērā daudzlīmeņu pārvaldības funkcionēšanas problēmas, kuras atspoguļotas pētījumā, un nākotnes izaicinājumus, ir iespējams izvirzīt vairākus daudzlīmeņu pārvaldības attīstības scenārijus.

Pirmā scenārija būtība ir vienkārša – saglabājas esošais kompetenču un varas sadalījums starp pārvaldes līmeņiem. Turklāt vismaz tuvāko 3–5 gadu laikā šāds scenārijs ir pietiekami reāls – to pierāda izgāzies EKL projekts un lēni notiekošās reformas ES pārvaldes institūcijās. Par labu šādam scenārijam liecina tas, ka ES savas darbības laikā vienmēr priekšplānā ir izvirzījusi rīcībpolitikas un to saturu, nevis institūcijas, kas šīs rīcībpolitikas ievieš dažādos līmeņos. Šis scenārijs Latvijai ir izdevīgs ar to, ka *status quo* situācija ļauj nerisināt Latvijas iekšējās administratīvās problēmas – reģionālo un administratīvi teritoriālo reformu, kā arī vietējās kopienas iesaistīšanu rīcībpolitiku veidošanā. Vienlaikus šo problēmu nerisināšana apdraud Latvijas interešu formulēšanu un pārstāvēšanu ilgtermiņā.

Otrs iespējamais scenārijs ir pietiekami provokatīvs, taču šāda scenārija esamību nevar noliegt. Šī scenārija pamatā ir pieņēmums, ka dalībvalstu administrāciju savstarpējā pielāgošanās var novest pie vienota pārvaldības modeļa ES, kur daudzlīmeņu pārvaldība darbojas kā *"regulējošā valsts"*. Šajā scenārijā dominē rutinizēts un tehniski noslīpēts ES rīcībpolitiku veidošanas process. Līmeņu funkcijas un kompetenču sadalījums šajā scenārijā paliek gandrīz nemainīgs, taču dalībvalstu starpā papildus veidojas dažādu regulējošo institūciju tīkli, ar mērķi nodrošināt vienādu *acquis* ieviešanu visā Eiropas Savienībā. Šis scenārijs Latvijai atkal dod iespēju nerisināt reģionālās reformas problēmas, jo federācijas gadījumā Latvija darbojas kā vienota federāla pavalsts. Taču, lai kļūtu par spēcīgu pavalsti, Latvijai ir nepieciešams stiprs iekšējais nacionālo interešu formulēšanas mehānisms, kā arī aktīva sadarbība ar pašvaldībām, kas izraisa diskusiju par sadarbības veidu starp nacionālo līmeni, no vienas puses, un reģionālo un vietējo līmeni, no otras puses.

Trešo scenāriju nosacīti var nosaukt par "reformu" scenāriju. Šis scenārijs balstās uz šādu pieņēmumu – lai reaģētu uz politiskiem izaicinājumiem un iedzīvotāju atsvešināšanos no ES, gandrīz pilnībā ievieš baltajā grāmatā "Eiropas pārvaldība" paredzētās reformas, kā arī plāno jaunas. Turklāt tiek palielināts reformu temps. Taču reformas, lai arī labi izplānotas un ieviestas, nav

risinājums, ja skaidri nepasaka, kāds ir reformu mērķis. Tādēļ reformu scenārijs ir izdevīgs, lai ES netiktu pārmesta bezdarbība, bet vienlaikus tas pagarina pārdomu periodu par Eiropas nākotni.

Latvijas izdevīgums šajā scenārijā ir līdzīgs tam, ko tā gūst, ja piepildās pirmais scenārijs. Respektīvi, Latvija var nerisināt savas iekšējās administratīvās problēmas. Ir grūti pateikt, kurš scenārijs ir izdevīgāks Latvijai un Eiropai, jo daudzlīmeņu pārvaldības attīstība ir pilnībā atkarīga no politiskā lēmuma par Eiropas nākotni. Turklāt uzskicētie scenāriji var savstarpēji pārklāties vai pat transformēties citos politisku apstākļu ietekmē.

Andrejs Jakobsons aplūko Eiropas ekonomiskās integrācijas evolūciju Eiropā pēc Otrā pasaules kara un tās saistību ar Eiropas vērtību sistēmu, kā arī galvenās problēmas, ar kurām tuvākajā laikā varētu saskarties Eiropas ekonomika, ņemot vērā globālās ekonomikas attīstības tendences. Autors novērtē, cik lielā mērā ES ekonomiskās attīstības problēmas varētu būt aktuālas arī Latvijas attīstībai.

Ekonomiskā attīstība ES ir bijusi ievērojama gadu desmitu garumā, taču pēdējos gados ir parādījušās pazīmes, kas apšauba attīstības tempu saglabāšanos un konkurētspējas pieaugumu. Tādēļ, ja pieņemam, ka Eiropa vēlas saglabāt galveno lomu pasaules ekonomikā, risinājumus varētu meklēt šādos virzienos: 1) Eiropa turpina attīstīt uz augstām tehnoloģijām vērstu zinātņietilpīgu ražošanu, saglabājot līderes lomu pasaules ekonomikā un neņemot vērā darbaspēka trūkuma problēmu (augstas kvalifikācijas darbaspēks; zemāka nodarbinātība nākotnē); 2) Eiropa daļēji kompensē sagaidāmo darbaspēka trūkumu un pieaugošās darbaspēka izmaksas ar imigrācijas palīdzību, cenšoties konkurēt ar attīstības valstīm, vienlaikus saglabājot priekšrocības zinātņietilpīgas ražošanas jomā (gan augstas, gan zemas kvalifikācijas darbaspēks; mērena nodarbinātība); 3) Eiropa saglabā esošo attīstības modeli, pielāgojot to gaidāmajām demogrāfiskajām tendencēm – vecāku cilvēku nodarbinātības veicināšana, augstāka dalība darbaspēka tirgū visās vecuma un dzimuma grupās (augstas kvalifikācijas darbaspēks; centieni panākt augstāku nodarbinātību nākotnē, balstoties uz lielāku līdzdalību darbaspēka tirgū).

Būtisks ir arī ekonomisko lēmumu pieņemšanas aspekts Eiropā, jo tās ekonomiskā politika vēsturiski veidojusies uz Eiropas kopējo vērtību pamata, tomēr liela daļa ekonomisko lēmumu tiek pieņemta nacionālā līmenī. Tādējādi politiskā situācija atsevišķās dalībvalstīs bieži vien nosaka, vai konkrētā

valsts pieņem lēmumus, kas ir saskaņā ar Eiropas valstu kopīgajām interesēm un vērtībām. Sagaidāms, ka šāda situācija saglabāsies tuvākajos gados, un Eiropas kopējo iniciatīvu veidotājiem vēl arvien būs jāsastop pretestība no atsevišķu dalībvalstu puses gadījumos, kad Eiropas kopējās ekonomiskās intereses nonāks pretrunā ar dalībvalsts interesēm.

Latvijas attīstība šajā kontekstā jāvērtē no līdzīga viedokļa, jo, neraugoties uz straujo ekonomisko izaugsmi pēc iestāšanās ES, saglabājas problēmas, kas varētu apdraudēt ilgtermiņa attīstību (demogrāfiskais aspekts, konkurētspējas paaugstināšanas problēmas). Latvijas situācija šajā kontekstā varētu būt pat sarežģītāka, jo īstenojot uz ilgtermiņa ekonomiskās attīstības nodrošināšanu vērstās pārmaiņas, jārēķinās arī ar iekšpolitiskajām problēmām, kas ne vienmēr ļauj pieņemt pamatotākos risinājumus. Tāpēc ir ļoti svarīgi plaši diskutēt par iespējamajiem ekonomiskās attīstības ceļiem un veidot Latvijas pieeju, balstoties uz sabiedrības atbalstu. No informācijas par ekonomisko izaugsmi Latvijā pēdējo gadu laikā varam secināt, ka šajā laikposmā esam izpildījuši nosacījumu, ka jāskrien ļoti ātri. Tomēr ekonomikas strukturālās attīstības tendences diemžēl nesniedz pilnīgu pārliecību par to, vai Latvija tiešām "skrien" pareizajā virzienā un vai tai pietiks spēka skriet ilgi. Bez tā pastāv arī būtiskas ilgtermiņa problēmas, kas var nopietni ietekmēt Latvijas straujo izaugsmi nākamajos gados.

Viena no stratēģijām, kuru ES ir izstrādājusi, lai palielinātu tās konkurētspēju globālajā mērogā, ir Lisabonas stratēģija. Tā ir saturiski bagāta un aptver daudzas jomas. **Inga Ulnicāne** ir izvēlējusies aplūkot tās lomu zināšanu un inovācijas veicināšanā.

Lisabonas stratēģija izaugsmei un nodarbinātībai ir svarīga ar to, ka palīdz piesaistīt politisko līderu uzmanību aktuāliem sociālekonomiskās attīstības jautājumiem, piešķirt tiem politisko prioritāti un mobilizēt finanšu un cilvēkresursus šo jautājumu risināšanai. Lai varētu runāt par šīs stratēģijas veiksmīgu īstenošanos ES un Latvijā, jārunā par vairākiem svarīgiem nosacījumiem: 1) svarīga būs atjaunotās stratēģijas vidusposma izvērtēšana 2008. gadā un tajā pieņemtie lēmumi gan Eiropas, gan nacionālajā līmenī. Šeit arī Latvijai ir svarīgi formulēt savu nostāju ar nacionālajām vajadzībām un prioritātēm; 2) daļa stratēģijā ietverto jautājumu, piemēram, zināšanu un inovācijas veicināšana, ir ilgtermiņa procesi. Kampaņveida aktivitātes var dot nozīmīgu stimulu šādiem procesiem, tomēr tās nav pietiekamas ilgākā laika periodā. Tāpēc

nepieciešams domāt par pārmantojamību un to, kā šie procesi tiks veicināti pēc Lisabonas stratēģijas noslēguma 2010. gadā; 3) lai vērtētu reformu īstenošanu un padarīto, svarīga ir progresa regulāra analīze. Tomēr jāatceras, ka daļa reformu, piemēram, investīcijas izglītībā un pētniecībā sniedz sociālus un ekonomiskus rezultātus tikai pēc ilgāka laika; 4) sekmīgai reformu īstenošanai svarīga ir efektīva politiskā vadība un administratīvā kapacitāte gan Eiropas, gan nacionālajā līmenī; 5) viena no prioritātēm ir zināšanu un inovācijas veicināšana, kas no atsevišķu ekspertu un entuziastu aizraušanās ir kļuvusi par politisko līderu atbalstītu prioritāti; 6) zināšanu un inovācijas jomā ES var daudz mācīties no ASV, taču Eiropai kritiski jāvērtē, kas no Amerikas "veiksmes stāstiem" ir piemērots Eiropas situācijai, panākt ASV – tam nevajadzētu kļūt par pašmērķi. Eiropai ir svarīgi arī sekot, kā attīstās Āzijas strauji augošās ekonomikas, kā arī analizēt pieredzi Eiropas inovatīvākajās valstīs – Somijā un Zviedrijā, kas daudzos inovācijas rādītājos pārspēj ASV; 7) inovācijas jomā svarīga ir sabiedrības atvērtība un labvēlīga attieksme pret eksperimentiem un risku. Aptaujas liecina, ka Latvijā salīdzinoši liela daļa respondentu ir atturīga pret inovāciju; 8) inovācijas rādītāji liecina, ka starp ES dalībvalstīm pastāv lielas atšķirības inovācijas ziņā un ka būs nepieciešams ilgs laiks, lai jaunās dalībvalstis sasniegtu ES vidējo rezultātu; 9) atbalstot inovāciju, ir riskanti koncentrēties uz atbalstu tikai augstajām tehnoloģijām, kas veido vien nelielu daļu ekonomikas un skar sabiedrības mazāko daļu. Lai no inovācijas iegūtu visa tautsaimniecība un sabiedrība, svarīgi ir to veicināt arī zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs un pakalpojumu sektorā, kā arī līdzās tehnoloģiskajai inovācijai sekmēt netehnoloģisko inovāciju darba organizācijā, dizainā, mārketingā u. c.; 10) zināšanu sabiedrības veidošana nav iespējama, koncentrējoties tikai uz prestižiem tehnoloģiju projektiem; 11) pozitīvi ir tas, ka Lisabonas stratēģijas ietekmē tiek pievērsta uzmanība ilgu laiku novārtā atstātajam un nepietiekamajam finansējumam pētniecībai un attīstībai. Tomēr zināšanu un inovācijas veicināšanai nepietiek tikai ar finansējuma mehānisku palielināšanu. Palielinātās investīcijas var dot ierobežotus rezultātus, ja tās nebūs daļa no visaptverošas zināšanu un inovācijas attīstības stratēģijas ar skaidri definētiem mērķiem un sasniedzamiem rezultātiem, sistēmisku pasākumu kopumu un skaidriem kritērijiem, pēc kādiem tiks vērtēta šo investīciju efektivitāte.

Viena no pēdējo gadu aktualitātēm ES un Latvijā ir imigrācijas politika. Šim jautājumam pievērsušies **Kristīne Krūma** un **Ivars Indāns**. Veicot imigrācijas

politikas attīstības analīzi, autori nonāk līdz secinājumam, ka ES ir vairākas pieejas šī jautājuma risināšanai un Latvijai būs jāveic sava izvēle.

1. *Konservatīvā pieeja.* Tās pamatā ir Latvijas imigrācijas politikas nemainība un saglabāšana. Tas nozīmē, ka pēc būtības Imigrācijas likuma noteikumi darbaspēka ievešanai Latvijā nav maināmi. Imigrācijas politika tiek īstenota tāpat kā līdz šim.

2. *Liberālā pieeja* tiek vērsta uz to, lai veiktu attiecīgas izmaiņas Imigrācijas likumā. Šīs izmaiņas varētu būt tādas, kas atvieglotu viesstrādnieku pieeju Latvijas darba tirgum atbilstoši uzņēmēju un biznesa interesēm. Liberālā pieeja paredz atteikšanos no prasības, ka viesstrādniekam mēnesī pirms nodokļu nomaksas ir jāmaksā vismaz vidējā darba alga valstī. Tas nozīmētu arī pašreizējās ikmēneša valsts nodevas (35 lati) samazināšanu vai pilnīgu atteikšanos no tās.

3. *Pakāpeniski liberālā pieeja* ir vērsta uz to, lai tuvāko 5–7 gadu laikā, kad darba tirgu vissmagāk skars deviņdesmito gadu demogrāfiskā krīze, pakāpeniski liberalizētu imigrācijas politiku. Šī pieeja paredz, ka pašreizējā imigrācijas politika nemainītos, līdz netiktu veikta Latvijas darba tirgus sakārtošana, pilnvērtīga iekšējo resursu izmantošana, sociāli atbildīgas nodarbinātības politikas īstenošana un valsts realizētu efektīvu politiku pret nelegālo imigrāciju un nelegālo nodarbinātību. Ņemot vērā šos priekšnoteikumus, notiktu pakāpeniskas izmaiņas Imigrācijas likumā, kas būtu vērstas uz viesstrādnieku iekļaušanos atsevišķās darba tirgus nozarēs vai sektoros. Šī pieeja paredz, ka nākotnē viesstrādnieki būs valsts turpmākās ekonomiskās attīstības sastāvdaļa.

Pētījuma autori nevarēja ignorēt tādu politiku kā Eiropas Kopējo lauksaimniecības politiku (EKLP), ap kuru daudz šķēpu jau lauzts, bet, ņemot vērā ES apņemšanos to reformēt, daudz cīņu vēl priekšā. **Dauņa Auera** analīze pievērš uzmanību svarīgākajiem jautājumiem nākontē. Diskusijas ap EKLP precīzi atspoguļo to, ka lauksaimniecība gan Latvijā, gan citur Eiropā ievērojami atšķiras no citiem ekonomikas sektoriem. Tajā ir vērtības un nacionālo kultūru mantojums. Tomēr īpašā lauku vieta Eiropas kultūrā padarīja lauksaimniecības politiku grūti reformējamu. Ļoti ticams, ka nākamajā desmitgadē EKLP piedzīvos radikālas pārmaiņas. Latvijas īstermiņa un vidējā termiņa interesēs ir pretoties lauksaimniecības politikas nacionalizācijai un radikālai virzībai uz lauksaimniecības liberalizāciju un "atbrīvošanu" tirgus ekonomikā. Tomēr ilgtermiņā viss ir otrādi. Piedalīšanās EKLP otrā pīlāra aktivitātēs, kā arī nesenā Makšerija un Fišlera I un II reforma, kas netieši sagatavoja

lauksaimniekus tirgus konkurencei, beidzot sagatavos Latvijas lauksaimniekus liberalizētam lauksaimniecības tirgum. Tas varētu vēlāk rezultēties lauksaimniecības politikas nacionalizācijā. Tomēr, lai sasniegtu šādu konkurences līmeni lauksaimniecības sektorā gan Latvijā, gan citās jaunajās ES dalībvalstīs, ir jāpaiet vairākiem gadiem.

Cits izaicinājums, protams, būs panākt, lai Latviju dzird kopējā diskusijā par lauksaimniecību. Latvija nav galvenais aktieris Eiropas lauksaimniecībā, jo tai ir tikai 1,3 procenti no ES27 lauku zemes un 0,8 procenti lauksaimniecībā nodarbināto.[8] Tomēr tas nenozīmē, ka Latvija nevar mēģināt ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Citā rakstā autors norāda, ka Latvijas amatpersonas ir sākušas intensīvi sadarboties ar saviem Baltijas kaimiņiem, kā arī ar *Nordic-6* grupu, kur vēl ietilpst arī Dānija, Zviedrija un Somija.[9] Latvijas lauksaimniecības politikas intereses ir cieši saistītas ar Igaunijas un Lietuvas interesēm, kā arī pārējām septiņām postkomunistiskajām jaunajām dalībvalstīm. Arī Ziemeļvalstis, it īpaši Dānija, kurai ir ekstensīvs lauksaimniecības sektors un lauksaimniekiem ir pieaugošas biznesa intereses Baltijas valstīs, var pievienoties, lai lobētu sev labvēlīgas reformas. Jebkurā gadījumā ir svarīgi, lai diskusija Latvijā sāktos drīz un lai visi Latvijas iedzīvotāji, kas saistīti ar Eiropas lauksaimniecības jautājumiem, piedalītos Latvijas pozīcijā par lauksaimniecības reformu veidošanu. Lai gan lauksaimniecība nav Latvijas ekonomikas centrs, tā ir saliedētas sabiedrības un aktīvās atpūtas pamats. Tai ir galvenā nozīme tajā ziņā, ka Latvija kā valsts un Latvijas iedzīvotāji kā indivīdi apzinās sevi gan nacionāli, gan vēsturiski. Tādējādi tā ir politikas joma, kur Latvijas amatpersonām ir vērīgi jāaizsargā un jāveicina Latvijas intereses un pamatvērtības.

Latvijas politikas centrā vienmēr ir bijusi ārējā un drošības politika, ko nosaka vairāki ārējie faktori, tādēļ Latvijas iestāšanās ES bija saistīta ar cerībām, ka Brisele palīdzēs atrisināt sasāpējušās problēmas, viena no tām – attiecību uzlabošana ar Krieviju.

Žaneta Ozoliņa, Atis Lejiņš, Gatis Pelnēns, Dzintra Bungs pievēršas ES Kopējai ārējai un drošības politikai no interešu un vērtību attiecību prizmas.

---

[8] European Commission Directorate-General for Agriculture (2002). Agricultural Situation in the Candidate Countries. Country Report on Latvia. European Commission: Brussels. P. 6.

[9] Auers, Daunis. Igaunija, Latvija un Lietuva Eiropas Savienībā. Vai Baltijas valstu sadarbība? Grām.: Ozoliņa, Žaneta (red.) *Latvijas ārpolitika un "robežu paplašināšana"*. Rīga: Zinātne, 2006. 1 (7). 83.–99. lpp.

Ņemot vērā Eiropas integrācijas attīstības vēsturiskās tendences, ir acīmredzams, ka dalībvalstu ārējās un drošības politikas apsvērumi nav atraujami no vērtību ietvara, kas palīdzējis veidot kopēju platformu gan Eiropas iekšpolitiskajai attīstībai, gan skatījumam uz starptautisko vidi. Spēcīgā vērtību klātbūtne dalībvalstu individuālo interešu pārstāvēšanā Eiropas telpā un ārpus tās ir bijusi kā līdzsvarotājs starp "labo un nepieciešamo".[10] No piedāvātā saraksta priekšroka dota pilsonībai, tiesiskumam, nacionālajai, reģionālajai un globālajai saskaņošanai, labklājībai, vēsturiskumam.

ES KĀDP pašreizējā, kā arī nākotnes attīstība nedod pamatu optimismam. Politikas veidotājiem būs jāturpina manevrēt starp amatpersonu paziņojumiem par ciešākas un efektīvākas KĀDP nepieciešamību un solījumiem par tās pilnvērtīgu darbību vismaz jau "rītdien" un vienlaicīgu nacionālo interešu, ko varētu saukt arī par egoismu, motivētu attieksmi pret ES kopīgām darbībām ārpus Savienības ietvariem. Šāda situācija ir pastāvējusi jau vairākus desmitus gadu un nekādu principiāli jaunu pavērsienu gaidīt nevarētu. Tas nozīmē, ka arī Latvijas ārpolitikā un drošības politikā nebūtu tālredzīgi likt visus akcentus tikai un vienīgi uz kopīgiem ārpolitikas elementiem. Līdzšinējā KĀDP attīstība skaidri apliecina dažas likumsakarības, ar kurām jārēķinās Latvijai. Pirmkārt, ES ir salīdzinoši viegli vienoties par ārpolitiskajām darbībām, kuras attiecas uz tradicionālajām ES rūpju zonām, kā, piemēram, Ziemeļāfrika. Tādēļ, ja ES spēj veiksmīgi KĀDP realizēt vienā reģionā, tas nenozīmē, ka šāds modelis tiks piemērots arī citur. Otrkārt, attiecībā uz tām valstīm un reģioniem, kuros ir ieinteresēta Latvija, ES dalībvalstu starpā pastāv liela viedokļu daudzveidība.

Jāseko līdzi, kā izmainās atsevišķu dalībvalstu attieksme pret ES KĀDP. Vēsturiskā pieredze rāda, ka valsts no pārnacionālas pieejas pozīcijas pret ES nākotni kopumā atsevišķās politikās var lietot starpvaldību pieeju, kā tas bija gadījumā ar Franciju attiecībā uz Eiropas Drošības kopienu. Taču būtu riskanti ES KĀDP atraut no kopējās ES attīstības gaitas un virzības. Pēc EKL noraidīšanas Francijā un Nīderlandē valstis ir kļuvušas piesardzīgākas kopējo elementu pastiprināšanā ES politikās. Tas ir saistīts arī ar lielāko un ietekmīgāko dalībvalstu attieksmes maiņu. Tā, piemēram, Vācija ir kļuvusi aktīvāka ES līderes lomā, to panākusi Angela Merkele; sava nozīme ir arī uz Vācijas pleciem

[10] Puriņš, Gatis. Pārdomas par ES nākotni jeb no tirgus uz valsti. Grām.: Ozoliņa, Žaneta (red.) *Latvijas skatījums uz Eiropas savienības nākotni*. Rīga: Zinātne, 2007.

gulstošā prezidentūras ES dienas kārtība. Savukārt Francija ir kļuvusi piesardzīgāka un – kā to nosauc Stīvens Filips Kramers (*Steven Philip Kramer*) – "pašapkalpojoša un defensīva".[11] Francijas vārdos paustais atbalsts pārnacionālo elementu pieaugumam nav bijis saistīts ar kopīgām vērtībām, kas balstītas uz vienotas Eiropas veidošanu, bet ar nacionālām interesēm, t.i., Francijas kā reģionālas un turpmāk arī globālas varas ietekmes palielināšana starptautiskajā politikā. Francija ir kļuvusi pati par savas politikas upuri, jo iedzīvotāji neatbalsta tādu ES, kādu to ir veidojusi politiskā elite; arī starptautiski Francijai nav izdevies iegūt vismaz reģionālas lielvaras statusu. Atsaucoties uz Krameru, var secināt, ka Francijas pēdējo gadu politiķu darbības dēļ Roberta Šūmaņa un Žana Monē vienotas Eiropas sapni ir aizstājusi tāda valstu apvienība, "kuru ir grūti mīlēt, no kuras ir viegli baidīties un balsojot var noliegt bez mazākās nožēlas"[12].

Būtiski ES KĀDP attīstību ietekmēs ārējie faktori. Lai arī pazīstama ir sociālpsiholoģijas teorijas ekstrapolēšana uz starptautiskajām attiecībām, kas skaidro, ka ārēja spiediena dēļ valstis tiecas uz ciešāku saliedētību un sadarbību,[13] tomēr ES gadījumā šī likumsakarība nedarbojas visās situācijās (piemēram, karš Irākā, attiecības ar Krieviju). Tas nozīmē, ka, ārējos faktorus vērtējot, būtu jāidentificē tie, kuriem būs ietekme uz ES dalībvalstu ciešāku integrāciju, kā arī tie, kuri, iespējams, kavēs darboties. No ārējās un drošības politikas konteksta raugoties, ir acīmredzams, ka ES būs jāpārskata savas līdz šim sarežģītās attiecības ar Amerikas Savienotajām Valstīm. Lai arī cik atšķirīgas ir dalībvalstu attiecības ar šo lielvalsti, tomēr visu 27 ES valstu vidū dominē stratēģiskās partnerības attiecības. Arī ASV ir vairākkārt akcentējusi vēlmi redzēt ES saliedētāku un spēcīgāku globālajā arēnā. ES viena ar savu ekonomisko un militāro potenciālu nebūs spējīga uzņemties atbildību par globālajiem procesiem un tai būs vajadzīgi ietekmīgi sabiedrotie. Globālajā līmenī nav cita līdzvērtīga spēlētāja kā vien Amerikas Savienotās Valstis. Līdzsvars starp spēlētājiem ir starptautiskās drošības labākais garants. Otrs svarīgs faktors ir *NATO*. ES ir jāpārvar "mazvērtības kompleksa" izraisītie aizspriedumi pret

---

[11] Kramer, Steven Philip. The End of French Europe? *Foreign Affairs*. July/August, 2006. P. 127.

[12] *Ibid*. P. 135.

[13] Sk.: Mouritzen, Hans. External Danger and Democracy. Old Nordic Lessons and New European Challanges. London: Dartmouth, 1997.

aliansi. Jo ātrāk ES būs gatava īstenot formāli pastāvošās sadarbības struktūras, jo ātrāk arī drošības jomā tā varēs pieteikt sevi kā globālu civilvaru un konfliktu novēršanas un risināšanas reālu spēku. Savukārt pārbaudes vai lakmusa tests ES būs attiecību attīstīšana un pārvaldīšana ar Krieviju. Kā vairākkārt minēts pētījumā, ES jāizšķiras, vai nākotnē Krievija būs tikai un vienīgi energoresursu piegādātāja valsts un tad attiecības tiks uzturētas tirdzniecības dialoga līmenī, vai arī Krieviju uztvers kā valsti, ar kuru tiek veidots plašs attiecību spektrs. Taču tad ir nepieciešama ES stratēģijas un taktikas pārskatīšana, un tas būs izaicinājums vērtību un interešu līdzsvaram dalībvalstu ārējā un drošības politikā.

No ES KĀDP vēsturiskās pieredzes, pašreizējā stāvokļa un dalībvalstu nostāju analīzes secināms, ka vienota ārējā un drošības politika ES būs iespējama tikai tad, kad būs piepildījies federālistu sapnis par ES kā valsti.[14] Taču, ņemot vērā, ka dalībvalstis nav gatavas spert šādu soli, tuvākā desmitgadē jārēķinās ar tādu ES KĀDP, kuras saliedētība vai fragmentēšanās būs atkarīga kā no valstu iekšējiem faktoriem, tā arī ārējās reģionālās un starptautiskās vides. Tādēļ Latvijas nostājai attiecībā uz ES KĀDP ir jābalstās uz pašas definētu Eiropas nākotnes modeļa redzējumu ilgtermiņā, bet vidējā termiņā jābūt gatavai darboties mainīgu nostāju un nacionālo politiku "kokteilī". Tas nozīmē, ka ārējās un drošības politikas jomā ES kontekstā jābūt sagatavotiem vismaz trijiem piedāvājumu komplektiem – vēlamajai nākotnes ainai, definētajām prioritātēm, kas veido Latvijas nostājas kodolu, iespējamo darbības jomu un uzdevumu saraksts, kuru var izmantot atkarībā no pārējo dalībvalstu īstenotajām politikām. Latvijas situāciju sarežģī tas, ka valstis, ar kurām ES ir spējusi – un spēj – panākt vienošanos un virzīt KĀDP ciešākas integrācijas virzienā, kā, piemēram, Vidusjūras reģions, Āfrika un Latīņamerika, Latvijai nav prioritāras. Savukārt tie jautājumi (enerģētikas politika) un valstis (Krievija, Gruzija, Moldova, Ukraina), kuras ir Latvijas ārpolitikas uzmanības centrā un kuras ir arī nozīmīgas no iekšpolitiskās stabilitātes un drošības aspekta, ir tieši vislielākie ES dalībvalstu "strīda āboli", kas kavē ES KĀDP attīstību. Tieši šīs divdomīgās situācijas dēļ Latvijai būs jāmanevrē starp valstu dažādām pozīcijām ES ietvaros un strukturālām pārmaiņām pasaules politikā kopumā.

---

[14] Viens no pēdējo gadu spilgtākajiem piedāvājumiem ES valstu izveidē izskanējis no Beļģijas premjerministra Gija Verhofstada. Sk.: Verhofstads, Gijs. Eiropas Savienotās valstis. Manifests jaunai Eiropai. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006.

Pētījuma nobeigumā **Gatis Puriņš** apkopjis dažādas vīzijas par iespējamo ES attīstību nākotnē. Autors izdala šādus modeļus:

1. *Globālā (absolūtā) Eiropas Savienība.* Lai gan pieņēmums, ka cilvēku populācijas vienu piektdaļu pārstāvošas organizācijas mērķis varētu būt visas cilvēces interešu īstenošana jau *a priori* šķiet absurds, tomēr tieši šādas ambiciozas pretenzijas – vismaz daļēji – izriet no idejas par ES kā normatīvu varu.[15] Šāds uzstādījums rada divas problēmas: a) kāpēc ES dalībvalstu pilsoņi uzņemtos rūpes par visu pasauli; b) kāpēc pasaule akceptētu, ka ES pārstāv tās intereses.

Lai ES varētu pretendēt uz globālas varas statusu un lai pārējā pasaule to kaut daļēji pieņemtu, jāpastāv vismaz diviem nepieciešamiem, taču ne pietiekamiem nosacījumiem: 1) pretendentam uz globālo interešu pārstāvniecību ir jābūt globāli dominējošai varai; 2) jāpastāv ilgstošām vispārējas izaugsmes iespējām.[16] Taču, ņemot vērā ES pašreizējo stāvokli, jāsecina, ka pat gadījumā, ja ES patiešām ir jauna tipa starptautiskās sistēmas aktieris, kas pārstāvētās grupas intereses pakārtotu visas cilvēces kā sugas interesēm,[17] tad a) tās rīcībā nav tādu varas resursu, lai īstenotu šādas ideālistiskas pretenzijas; b) cilvēce *nav gatava* pieņemt šādu *altruismu*.

[15] Žurnāla *Journal of European Public Policy* 2006. gada 2. numurs veltīts ES kā normatīvas varas (*normative power*) analīzei, šo jēdzienu skaidrojot trīs līmeņos: 1) ontoloģiski kvalitatīvā, tas ir, ES konceptualizējot kā starptautiskās sistēmas un tās normu mainītāju; 2) pozitīviski kvantitatīvā, tas ir, aprakstot ES kā aktuālu starptautisko attiecību aktieri, kurš rīkojas, lai panāktu starptautiskās sistēmas un tās normu mainīšanu; 3) normatīvi kvalitatīvā, tas ir, uzskatot, ka ES ir pienākums rīkoties, lai savas vērtības un normas izplatītu starptautiskajā sistēmā. – Sk.: Manners, I. Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads. *Journal of European Public Policy.* 2006. Vol. 13 (2): 182–199.

[16] Kā norāda Edvards Kārs (*Edward Carr*): "Privileģētās grupas dominēšana sabiedrībā var būt un bieži vien arī ir tik nospiedoša, ka patiesībā zināmā nozīmē tās intereses sakrīt ar sabiedrības interesēm, jo tās labklājība automātiski rada arī citu sabiedrības locekļu zināmu labklājību, bet tās sabrukums radīs arī visas sabiedrības sabrukumu. Tādējādi iedomātā dabiskā interešu harmonija pastāv tik daudz, cik to rada privileģētās grupas nomācošā vara." Tālāk Kārs raksta – XIX gadsimta britu valstsvīrs patiesi ticēja, ka, vairojot Britu impērijas labklājību, tiek vairota visas pasaules labklājība. Ņemot vērā toreizējās Lielbritānijas ekonomikas globālo nozīmīgumu, šis pieņēmums zināmā mērā bija patiess. – Carr, E. H. The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations. New York: Perennial, 2001. Pp. 80, 81.

[17] Turklāt evolucionārās bioloģijas dati liecina par tādas situācijas neiespējamību, kad indivīdi vai indivīdu grupas pakārtotu savas intereses visas sugas ineresēm. Kā savā darbā norāda Ričards Renghems (*Richard Wrangham*) un Deils Petersons (*Dale Peterson*), ikvienas

2. *Pilsoņu kopuma Eiropas Savienība*. Pieņēmums, ka ES kā racionāls un unitārs aktieris starptautiskajā sistēmā varētu pārstāvēt tās pilsoņu kopuma intereses, šķietami ir daudz loģiskāks nekā iepriekš apskatītais jau sākotnēji tīri teorētiskais uzstādījums par cilvēces interešu pārstāvēšanu. Tomēr arī šis variants var tikt pamatoti apšaubīts. Lai ES varētu pildīt tās pilsoņu interešu pārstāvniecības funkcijas, jābūt izpildītiem vismaz diviem priekšnosacījumiem: a) ES pilsoņu kopumam jāpastāv kā kaut kādai reālai tās interesēs vienotai cilvēku grupai, kas šo vienotību spēj apzināties un vēlas ilglaicīgi uzturēt; b) jābūt mehānismam, kas formulētu šādas grupas kopīgās intereses un tās projicētu saskarē ar ārpasauli jeb citiem svešajiem starptautiskajā sistēmā. Taču arī šo pazīmju pastāvēšanu autors nesaskata.

3. *Transnacionālā Eiropas Savienība* (*Nāciju Eiropa*). ES kā starptautiskās sistēmas aktieris vairāk līdzinās tradicionālajai starptautiskajai organizācijai jeb *reģionālai ANO*. Taču atšķirībā no ANO, kur no 191 dalībvalsts tikai 15 dalībvalstis veido Drošības Padomi, kas vienīgā pilnvarota pieņemt saistošus lēmumus drošības jautājumos, un no kurām tikai piecas ir ar veto tiesībām apveltītas pastāvīgās locekles, ES visām 27 dalībvalstīm ir veto tiesības.

Tādējādi var apgalvot, ka ES starptautiskajā sistēmā kā dalībvalstu pārstāvis uzstājas tieši tik, cik pastāv visu dalībvalstu interešu kopība.

4. *Birokrātiskā Eiropas Savienība*, kurā ierēdņi paustu kopīgas ES un tās pilsoņu intereses, arī nepastāv. No vienas puses, birokrātija varētu tikt uzskatīta par atsevišķu, specifiskām interesēm apveltītu aktieri, taču, no otras puses, tās pastāvēšanas priekšnosacījums ir atkarība no valsts. Tas savukārt nozīmē, ka birokrātijas intereses nedrīkst nonākt pretrunā ar to finansējošas valsts interesēm. Tādējādi, ja ES kā paralēls birokrātiskais aparāts sāk realizēt intereses,

---

dzīvnieku sugas "novērojamās uzvedības loģika meklējama uz sekmīgu reprodukciju vērstas dabiskās izlases dinamikā. [..] Evolūcijas gaitā izlase rosina dzīvniekus par katru cenu veicināt konkrētā īpatņa ģenētiskās intereses, pat ja šīs intereses šķiet nevēlamas vai ir pretrunā ar visas sugas pastāvēšanu." – Wrangham, R., Peterson, D. Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence. Boston; New York: A Mariner Book/Houghton Mifflin Company, 1996. Pp. 138, 159. – Jau gandrīz pusotru gadsimtu iepriekš Čārlzs Darvins (*Charles Darwin*) savā pamatdarbā bija uzsvēris: "Ja tiktu pierādīts, ka jebkuras sugas jebkura struktūra ir izveidojusies citas sugas ekskluzīvam labumam, tas iznīcinātu manu teoriju, jo nekas tāds nevarētu rasties dabiskās izlases ceļā." – Darwin, Ch. The Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life. New York: Bantam Books, 1999. P. 167. – Minētais dod pamatu jautāt, kāpēc uz *homo sapiens* pat tad, ja tas ir *homo europeicus*, neattiektos dabas likumi.

kas regulāri nonāk pretrunā ar dalībvalstu vai to pilsoņu interesēm, pastāvot nacionālās politikas īstenošanas mehānismam, dalībvalstis un to pilsoņi var pārskatīt attiecības ar ES – izstāties, ierobežot ES doto pilnvarojumu, pārtraukt ES finansēšanu, kopīgi ar citām dalībvalstīm vienoties par tās likvidēšanu. ES birokrātija savas partikulārās intereses var īstenot tikai tā, lai tās nenonāk nopietnā pretrunā ar lielākās daļas dalībvalstu pilsoņu vairākuma interesēm.

5. *ES kā* sui generis[18] *veidojums*. Kā iepriekš tika parādīts, pastāv zināmas grūtības fiksēt intereses, kuras ES kā starptautiskās sistēmas aktieris varētu pārstāvēt. Taču šāds apstāklis bieži vien nemulsina ES pētniekus, jo viens no veidiem ES skaidrošanai ir to aprakstīt kā principiāli jaunu (*sui generis*) starptautisko attiecību aktieri un mēģināt ES kā institūciju nošķirt no interesēm vai pat pretstatīt tām, tās aizstājot ar vērtībām. Tādējādi notiek centieni konstruēt politisku veidojumu, kas vienlaikus kalpotu kā ideālas pasaules modelis un katalizators. Šādā ideālā pasaulē valdītu interešu harmonija un par rīcības maksimu kļūtu labais, nevis nepieciešamais. Taču problēmu rada tas, ka šāda mērķa sasniegšanai vispirms būtu jāatceļ nepieciešamība, kas līdz šim bijusi noteicošais faktors starptautiskajā sistēmā.

Pēc autora domām, Latvijas kā mazas valsts interesēs ir "augstās politikas" pārnešana no Londonas, Parīzes un Berlīnes uz Strasbūru un Briseli. Tādējādi arī Latvija varēs piekļūt pie tās veidošanas. Savukārt tad, kad Briselē beidzot sāks nodarboties tikai ar "augsto politiku", zemeņu izmēri kā "zemās politikas" objekts atbilstoši subsidaritātes principam, visticamāk, tiks deleģēts federālo zemju līmenim... Jo kuru gan interesēs stādu labturība, ja būs iespējams lemt, piemēram, par to, vai Teherānu bombardēt vai ne?

Tādējādi, lai cik tas paradoksāli arī šķistu, tieši Eiropas mazās nācijas ir visvairāk ieinteresētas ES federalizācijā, jo process, ko mēs pazīstam kā globalizāciju, nevis mazina valsts kā institūcijas spēku, bet gan gluži otrādi – pieprasa šī spēka pieaugumu. Eiropas lielvalstis, lai arī tās nevar cerēt, ka jau tuvākajā nākotnē spēs līdzsvarot ASV hegemoniju, tomēr atradīs savu vietu starptautiskajā sistēmā. Taču mazo valstu rīcībā esošie ierobežotie varas

[18] Viduslaiku latīņu valodas izteiciens, kas sākotnēji tika izmantots sholastiskajā filozofijā, apzīmēja ideju, esamību vai parādību, kuru nav iespējams iekļaut plašākā konceptā vai struktūrā. Vēlāk šo terminu pārņēma arī jurisprudence, izmantojot tādas tiesiskas klasifikācijas apzīmēšanai, kas pastāv neatkarīgi no citām kategoriju grupām, jo tā ir unikāla vai īpaši radīta.

resursi (militārie, ekonomiskie, politiskie) nav pietiekami, lai vienatnē pieņemtu mūsdienu pasaules izaicinājumus.

Eiropai kļūstot par valsti, tiks atrisināts arī līdzšinējo apjukumu izraisošais jautājums par Eiropas robežām un tās pilsoņu kopumam piederīgajiem. Eiropai paškonstituējoties par valsti, tās turpmākā paplašināšanās tiks ierobežota gan no iekšienes, gan ārienes. No vienas puses, uzņemšanu klubā, ko tagad nosaka tikai šaura politiskā elite, ar demokrātiska mehānisma palīdzību sāks kontrolēt Eiropas tauta. No otras puses, pārējās valstis ES paplašināšanos vairs neuztvers kā jaunu dalībvalstu piesaistīšanu starptautiskai organizācijai vai, sliktākajā gadījumā, kā ES lielvalstu ietekmes sfēras paplašināšanu, bet gan kā tiešu aneksiju, uz kuru vienīgā reakcija, ja to rīcībā ir pietiekami varas resursi un līdzekļi, var būt militāra konfrontācija.[19]

[19] Protams, var pieļaut, ka ES *sui generis* pastāvēšana patiesībā slēpj kādu ģeniālu aneksiju projektu un, sasniedzot ar miermīlīgiem līdzekļiem iespējamās dabiskās izplešanās robežas, tā ar burvju mājienu pārtaps par valsti.

LATVIJA UN ATTĪSTĪBAS SADARBĪBA

Stratēģiskās analīzes komisijas Jauno zinātnieku foruma vadītāja
GUNDA IGNATĀNE

Pētījuma autori: **Artūrs Alksnis, Solvita Denisa, Gunda Ignatāne, Ivars Ijabs, Ivars Indāns, Kristīne Krūma, Līva Muižniece, Sandija Novicka, Iveta Reinholde, Toms Rostoks, Kristīne Rudzīte, Visvaldis Valtenbergs, Ilze Vasariņa**

Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas dibinātās Stratēģiskās analīzes komisijas Jauno zinātnieku forums 2006. gadā veica pētījumu "Latvija un attīstības sadarbība", tādējādi turpinot Latvijā aktualizēt globālo tematiku. Attīstības sadarbības politika Latvijā ir salīdzinoši jauns politikas virziens, kura mērķis ir palīdzības sniegšana attīstības valstīm. Citiem vārdiem – Latvija no saņēmējvalsts ir kļuvusi par donorvalsti, kas var palīdzēt citiem pasaulē. Lai arī šī politika mūsu valstij ir jauna un sākta veidot tikai līdz ar Latvijas integrāciju Eiropas Savienībā, jau tagad ir jāizvērtē, vai Latvija tās veidošanā seko tiem mērķiem, kuru sasniegšana ir obligāts attīstības sadarbības pozitīva vērtējuma priekšnoteikums.

Pašlaik Latvijas iniciatīva attīstības sadarbības jomā ir sākuma fāzē visos līmeņos: valstiskajā, nevalstiskajā un privātajā. Uzsākot veidot šo ārpolitikas atzaru Latvijā, bija jāvadās vairāk pēc ārējā impulsa, nevis iekšējas (nacionālas) nepieciešamības. Latvija kā attīstības palīdzības sniedzēja ir tā dēvētais "mazais" un "jaunais" spēlētājs. Mazai valstij būtisks ir jautājums, kā attīstības sadarbība var būt proaktīvas ārpolitikas sastāvdaļa, kas strukturāli saliedētos ar citām Latvijas politiskajām un ekonomiskajām interesēm.

Lai izvērtētu Latvijas vietu attīstības sadarbībā, iespēju potenciālu un jau paveiktā nozīmi, būtiski ir izprast attīstības sadarbības dažādās šķautnes. Tās ietver gan šīs sadarbības formas vēsturiskās veidošanās fāzes un vērtību

konfliktus, gan tai cieši klātstāvošas politiskās jomas, aktierus un lēmumu pieņemšanas procesus. Ciktāl palīdzības sniedzējvalstu rīcību vada vērtības un solidaritāte un kur to diktē intereses? Kādas ir attīstības sadarbības iespējas un robežas? Kurš no attīstības sadarbības institucionālajiem mehānismiem ir vērtējams kā veiksmīgs? Kad attīstības sadarbība ir palīdzība, bet kad – bizness? Ko mēs saprotam ar attīstības sadarbību un ko par to zinām? Šādi jautājumi caurvij četrpadsmit jauno zinātnieku pētījumu.

KAS VIRZA ATTĪSTĪBAS SADARBĪBU?

Sākotnējā attīstības sadarbības analīze ir saistīta ar to procesu vai fenomenu atklāšanu, kas nosaka attīstības sadarbības "attīstību" vai to raksturojošus faktorus. Kas virza attīstības sadarbību?

Pirmām kārtām ir jārunā par trim savstarpēji saistītiem fenomeniem vai procesiem – vērtībām, interesēm un pienākumu, kā arī attiecībām to starpā. Šīs trīs neatņemamās sastāvdaļas veido tās attīstības sadarbības pamatiezīmes, ko pazīstam mūsdienās, un tās nav aplūkojamas šķirti. Kas ir attīstības sadarbība? Vai galvenais ir morālais pienākums sadarboties, lai panāktu citu valstu attīstību? Vai valstu vēlme attīstīties tiek izmantota kā pamats izdevīgai sadarbībai, ievērojot politiskās un ekonomiskās intereses? Varbūt prevalē tie pienākumi, kurus nacionālās valstis automātiski uzņemas, kļūstot par starptautisku organizāciju dalībniecēm? Šie ir tie problēmjautājumi, ar kuriem jāsāk attīstības sadarbības analīze, bet kuru pilnīgs atrisinājums nav iespējams.

Vērtības, kuru klātbūtne ir īpaši zīmīga attīstības sadarbībā, ir globālās solidaritātes ideja jeb morālais pienākums palīdzēt mazāk attīstītām sabiedrībām. Valstis apvieno spēkus un finanses, lai risinātu tādas globālās problēmas kā vides degradācija, globālā nabadzība, cilvēktiesību ievērošana, bioloģiskās drošības apdraudējums u.c. Šīs apņemšanās un konkrētas rīcības soļi savu sākotnējo izpausmi rod plaši atzītos dokumentos, un vieni no pasaulē pazīstamākajiem un vienlaikus pretrunīgāk vērtētajiem ir ANO Tūkstošgades attīstības mērķi.

Vērtības un globālās solidaritātes ideja nebūt nav vienīgais attīstības sadarbības virzītājspēks – iespējams, ka interesēm ir pat būtiskāka loma. Runa ir gan par nacionālām, gan biznesa, gan politiskām interesēm plašākā nozīmē. Attīstības sadarbība vēsturiski ir bijusi cieši saistīta ar ietekmīgāko dalībvalstu

nacionālajām, politiskajām un ekonomiskajām interesēm. Citu valstu vēlme attīstīties tradicionāli ir tikusi izmantota kā pamats izdevīgai sadarbībai – un arī Latviju interesē tuvie kaimiņi un stabilitāte reģionā. Valsts intereses kāda reģiona vai valsts attīstībā var būt šādas:

- veicināt savas valsts atpazīstamību un spodrināt tās tēlu;
- panākt klātbūtnes efektu globālu jautājumu risināšanā;
- "iezīmēt" savu interešu teritoriju reģionālā mērogā, ietekmēt citu valstu attīstības virzienu un uzvedību saskaņā ar saviem politiskajiem un ekonomiskajiem attīstības mērķiem;
- īstenot politiski ekonomiskās intereses un uzlabot vidi citām – turpmākām starptautiskās sadarbības formām, piemēram, veicinot ekonomisko sadarbību, investīcijas vai veidojot valsts atpazīstamību gan valsts pārvaldē, gan privātajā sektorā. Ja atskatāmies uz Latvijas kā palīdzības saņēmējvalsts pieredzi, tad redzams, ka valstis ar lielākajām palīdzības programmām Latvijā – Dānija, ASV, Vācija, Zviedrija, Nīderlande – nodrošināja arī lielākās ārvalstu investīcijas.[1]

Ir saprotams – arī Latvijas turpmākās attīstības sadarbības politikas veidošanā nacionālām interesēm būs izšķirīga nozīme. Katrai valstij, arī Latvijai, ir prioritāras attiecības ar kādām konkrētām valstīm, kas izriet no to politiskām un ekonomiskām interesēm. Nenoliedzami ir arī tas, ka vienas valsts sniegtā palīdzība un ekspertīze ir iedarbīgāka vienā reģionā vai valstī, bet citas – citā reģionā vai valstī. Tas atzīts arī 2005. gadā pieņemtajā Eiropas konsensā par attīstību, nosakot, ka "ES arī turpmāk prioritāra būs palīdzība vismazāk attīstītajām un pārējām zemu ienākumu valstīm, lai panāktu līdzsvarotāku globālo attīstību, vienlaikus atzīstot katras dalībvalsts palīdzības aktivitāšu koncentrēšanu tajās jomās un reģionos, kur tām ir salīdzinošas priekšrocības un tās spēj sniegt vislielāko devumu cīņā pret nabadzību".[2]

Nereti vērtības un intereses jeb globālā solidaritāte un nacionālās intereses tiek savstarpēji pretnostatītas, liekot šaubīties, vai vispārēju prasību un atsevišķu

[1] Informācija izmantota no: Šumilo E., Subbotina T. Pasaule un Latvija. Rīga: Pasaules Banka, 2002. 71. lpp.

[2] European Union. *The European Consensus on Development*. Joint Statement by the Council and the Representatives of the Governments of the Member States Meeting within the Council, the European Parliament and the Commission. 20 December 2005. Para. 10. http://ec.europa.eu/comm/development/body/development_policy_statement/docs/edp_declaration_signed_20_12_2005_en.pdf (Skatīts 17.07.2006.)

vērtību saskaņa vispār ir iespējama. Tas vienlaikus ir arī filozofisks jautājums par to, vai atsevišķas valsts vērtības un intereses var būt saskaņā ar vispārējām normatīvām prasībām.

1. attēls

Procesi un faktori, kas nosaka attīstības sadarbības virzību

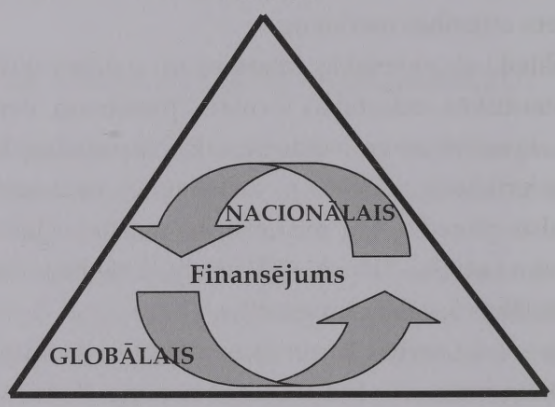

Lai arī vērtību un interešu mijiedarbība dažbrīd var šķist jau pietiekami sarežģīts fons attīstības sadarbības veiksmīgai īstenošanai, jāatceras arī par trešo elementu – pienākumu. Tā, piemēram, 91 procentu no Latvijas kopējā attīstības sadarbības budžeta veido iemaksas starptautiskajās organizācijās šā mērķa īstenošanai visā pasaulē. Valsts šo pienākumu ir uzņēmusies līdz ar apņemšanos iestāties starptautiskajās organizācijās. Pirmajā mirklī var šķist, ka pienākuma klātbūtne attīstības sadarbības īstenošanu var tikai sekmēt, tomēr reālā aina ir nedaudz kompleksāka. Parasti tieši daudzpusējā jeb multilaterālā attīstības sadarbība cieš no hroniska finanšu trūkuma (izņēmums – Bretonvudas organizācijas), un suverēnās valstis, nevalstiskais un privātais sektors daudz labprātāk izvēlas vienpusēju vai divpusēju rīcību. Bieži vien pat mazāk ir runa par finansējuma pietiekamību, bet vairāk – par kontroli pār to. Tā, piemēram, uz ANO organizācijām nacionālās valstis raugās piesardzīgi maigās apiešanās ar nemaksātājiem un bezatbildīgās kontroles dēļ, kas nav

iespējams Bretonvudas organizācijās. Tieši tādēļ pēdējās nesaskaras ar tradicionālo starptautisko institūciju problēmu – finanšu trūkumu. Tā, piemēram, Starptautiskais Valūtas fonds (SVF) pēdējo gadu desmitu laikā ir patiesi būtiski palielinājis kredītu apjomus, turklāt tas darbojas gan publiskiem, gan privātiem kreditoriem kā garants krīzē nonākušu valstu gatavībai nopietnām reformām – "strukturālās piemērošanās programmas noslēgšana ar SVF simbolizē kvalitātes zīmogu, kas garantē tūlītēju pieeju starptautiskajiem kapitāla tirgiem".[3]

Attīstības sadarbība ir analizējama trīs līmeņos – globālajā, reģionālajā un nacionālajā, un tieši nacionālā un globālā mijiedarbība, ņemot vērā minētos apsvērumus, ir galvenais attīstības sadarbības virzītājspēks. Tādējādi cieši savijas gan universālās un vietēja mēroga vērtības, gan politiskās un ekonomiskās intereses. Protams, attīstības sadarbību veicinošie faktori vienlaikus var to bremzēt, ja atsevišķas valsts vērtības izrādās pretrunā ar universālajām prasībām.

DAŽĀDI ATTĪSTĪBAS SADARBĪBAS ĪSTENOTĀJI

Pastāv trīs galvenie attīstības sadarbības īstenotāji – valstiskais, privātais un nevalstiskais sektors. Tie darbojas arī Latvijā, un katram no tiem ir gan priekšrocības, gan raksturīgie klupšanas akmeņi.

Valstiskajā attīstības sadarbības līmenī nacionālām valstīm, īstenojot savu politiku, nākas izvēlēties. Pirmām kārtām tā ir izvēle starp divpusēju vai daudzpusēju attīstības sadarbību. Katram veidam ir savas priekšrocības. Divpusējā ceļā iespējama savas politikas veidošana, lielāka kontrole pār finanšu līdzekļiem, kā arī nacionālo interešu veiksmīgāka īstenošana. Izņēmums finanšu kontroles ziņā ir Bretonvudas organizācijas, kas darbojas pēc Vašingtonas konsensa principiem. Nacionālās valstis labprāt iesaistās šo organizāciju īstenotajā attīstības sadarbībā, jo tās ir vienīgās, kas darbojas pēc tirgus ekonomikas principiem un atstāj valstīm "naudasmaciņa turētāja" tiesības. Īpaši tas ir attiecināms uz *OECD* valstīm, kas ir galvenās oficiālās attīstības palīdzības sniedzējas.[4]

---

[3] Metzger, Martina. Internationaler Währungsfonds. In: Volger, Helmut (Hrsg.). *Lexikon der Vereinten Nationen*. München/Wien, 2000. S. 300.

[4] 2005. gadā *OECD* Attīstības palīdzības komitejas (OPK) donoru oficiālā attīstības palīdzība un oficiālā palīdzība veidoja 106,5 miljardus ASV dolāru, savukārt 2004. gadā – 79,5 miljardus ASV dolāru www.oecd.org (Skatīts 10.08.2006.)

Latvija divpusējai attīstības sadarbībai tērē 9 procentus no kopējā attīstības sadarbības budžeta jeb aptuveni 150 tūkstoš latu, kas tiek novirzīti Moldovai, Gruzijai, Ukrainai, Bosnijai-Hercegovinai, Baltkrievijai, Tadžikistānai, Kirgizstānai, Maķedonijai un atsevišķos gadījumos arī humanitārajai palīdzībai, piemēram, Indonēzijā un Pakistānā. Būtu pāragri runāt, ka Latvija kā maza valsts spētu ietekmēt globālo dienas kārtību, tomēr nevar arī noliegt, ka jebkura attīstības palīdzība sniedz līdzdalības efektu, kura iedarbīgums ir atkarīgs arī no finansējuma apmēriem.

Daudzpusējā sadarbība daudz lielākā mērā dod iespēju pievienoties globālajai attīstības sadarbībai un ietekmēt globālos procesus. Šeit ir vietā atzīmēt, ka Latvijas daudzpusējā attīstības sadarbība pamatā tiek īstenota kā iemaksas starptautisko organizāciju (piemēram, Eiropas Savienība, ANO, Starptautiskās rekonstrukcijas un attīstības banka, Starptautiskās attīstības aģentūra u.c.) budžetā, un tās sastāda aptuveni 91 procentu jeb apmēram piecus miljonus latu. Praktiski šo iemaksu tālākai virzībai izsekot nav iespējams, bet būtiskākais tomēr ir panāktais līdzdalības jeb klātbūtnes efekts.

Īstenojot attīstības sadarbību valstiskā mērogā, nākas saskarties ar vairākiem raksturīgiem klupšanas akmeņiem. Pirmkārt, iespējams saskarties ar "adresāta sasniegšanas" grūtībām jeb "pilsoniskās oligarhijas"[5] problēmu, t. i., situāciju, kad tās asociācijas, kurām ir iepriekšēja pieredze un kontakti, var pakāpeniski paplašināt savu darbību un piesaistīt jaunus resursus, turpretī tie, kuriem šādas iepriekšējas pieredzes un iestrādņu nav, ir spiesti iztikt bez ārvalstu palīdzības. Šī situācija pilsoniskās sabiedrības veicināšanā noved pie acīm redzamas noslāņošanās dažādu asociāciju starpā, kas kopumā atstāj negatīvu iespaidu ne tikai finansējuma neracionālā izlietojuma dēļ, bet arī mazinot uzticību pilsoniskajām aktivitātēm kopumā. Otrkārt, klupšanas akmens ir arī pārlieka orientēšanās uz ātri uzrādāmiem un kvantificējamiem rezultātiem, kas bieži neataino reālo situāciju. Treškārt, pārāk maz informācijas par pārcelšanas objektu, nepilnīga vai nepiemērota politiku, institūciju vai pieredzes pārcelšana[6] – jaunievedums, kas savā mītnes zemē ir darbojies labi,

[5] Henderson, S. Building Democracy in Contemporary Russia: Western Support for Grassroots Organizations. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003. P. 10.

[6] Dolowitz D., Marsh D. Learning from abroad: The role of policy transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance: An International Journal of Policy and Administration.* January 2000. Vol. 13. (1): 17.

var nesaderēt ar saņēmējvalsts administratīvo struktūru, dažādajām pilsoniskās sabiedrības tradīcijām, kultūru vai kopējo sociālo un ekonomisko kontekstu. Ceturtkārt, sadarbības projekti nereti ir pārāk īslaicīgi un kapacitātes ziņā ierobežoti.

Privātā sektora attīstības sadarbības īstenošanas modelis ir vienlaikus gan finanšu ziņā apjomīgākais, gan pretrunīgākais. Apmēram 75 procenti līdzekļu, kas plūst uz attīstības valstīm, ir privātais kapitāls.[7] Tomēr tas nepietiekami aizplūst uz visnabadzīgākajām attīstības valstīm, paliekot tajās, kas jau ir relatīvi labāk attīstītas. ASV un Rietumeiropas – un nu jau arī jauno palīdzības sniedzēju un attīstības sadarbībā iesaistīto valstu, starp tām arī Latvija, – prakse liecina, ka privātais sektors var darboties ļoti dažādās stadijās. Tas var būt projekta ieviesējs, tātad īstenot konkrētu projektu un par to saņemt valsts finansējumu. Uzņēmēji var arī piedalīties sākotnējā procesā, kad notiek izpētes darbs konkrētās valstīs – skatīties, kādu palīdzību Latvijas valsts var sniegt. Tas var būt arī neatkarīgs projektu vai programmu novērtētājs valsts iekšienē.

Jautājums, ko nerimst uzdot attiecībā uz uzņēmēju iesaistīšanos attīstības sadarbības sniegšanā, ir – palīdzība vai bizness? Tā, piemēram, 22 miljardus dolāru 2002. gadā dažādos fondos veselības jomā iemaksājis *Bill and Melinda Gates Foundation*. Kritiķi aiz šiem maksājumiem saskata nevis labo gribu, bet gan rafinētas mārketinga kampaņas un tirgus iekarošanu. Arī Latvijas Būvnieku konsorcija pārstāvis Valdis Birkavs atzīst, ka "aiz attīstības sadarbības jebkurā gadījumā stāv atklātāka vai slēptāka interese nopelnīt"[8]. Būtiski atzīmēt, ka privātās kompānijas ir ierobežotas savā rīcībā, jo tās nedarbojas vakuumā, bet gan ir spēlētāji noteiktā vidē – likumdošanas, ģeopolitiskajā, neformālajā u.c.[9] Kompānijas izvairās ieguldīt kapitālu augsta riska valstīs, kurās trūkst pamata infrastruktūras, nav skaidri tiesiskas valsts pamatprincipi, ir augsts korupcijas līmenis.

Īpašs privātā sektora iesaistes aspekts ir tā dēvētais PPP (*Public-Private-Partnership*) jeb privātās un publiskās partnerības princips. ANO 2002. gadā

[7] A fair globalization: Creating opportunities for all. International Labour Organization, 2004.

[8] Sk.: Attīstības sadarbība – bizness, ne tikai ārpolitika. Portāls www.politika.lv. http://www.politika.lv/index.php?id=6419 (Skatīts 23.01.2007.)

[9] Business for Development World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). Publikācija pieejama http://www.wbcsd.org/web/publications/biz4dev.pdf (Skatīts 14.08.2006.)

Monterejas konferencē mēģināja attīstības finansēšanai ciešāk piesaistīt privāto sektoru – Monterejas vienošanās ietvaros tirdzniecība un tiešās ārvalstu investīcijas tiek cieši saistītas ar attīstības veicināšanu un nabadzības mazināšanu. Šādas atziņas veicināja ne tikai ASV un Pasaules Banka, bet arī ANO ģenerālsekretārs, kurš iestājās par pasaules mērogā darbojošos multinacionālo uzņēmumu piesaistīšanu attīstības uzdevumiem. Kā PPP idejas uzplaukums vērtējams arī globālo fondu nozīmes pieaugums, kuros maksājumus bez valstīm un starptautiskajām organizācijām veic arī privātie uzņēmumi.

Nevalstiskās organizācijas kā trešais attīstības politikas un attīstības sadarbības projektu īstenotājs parasti darbojas kā savienotājposms starp privāto un valsts sektoru. Nevalstiskās organizācijas (NVO) reaģē ātrāk, parasti lētāk, efektīvāk, tās ir tuvāk cilvēkiem gan savās valstīs, gan arī tur, kur tiek sniegta palīdzība vai īstenoti attīstības sadarbības projekti. Tās parasti ir arī gatavas "ieiet" pietiekami nedrošā un neskaidrā vidē, ko nevēlas darīt privātās kompānijas.

NVO darbojas kā rīcības ticamības aģenti, kā neitrāls sadarbības partneris, neatkarīgs spēlētājs, un NVO uzsver cilvēcisko dimensiju. NVO, kuras īsteno

2. attēls

Dažādi attīstības sadarbības īstenotāji

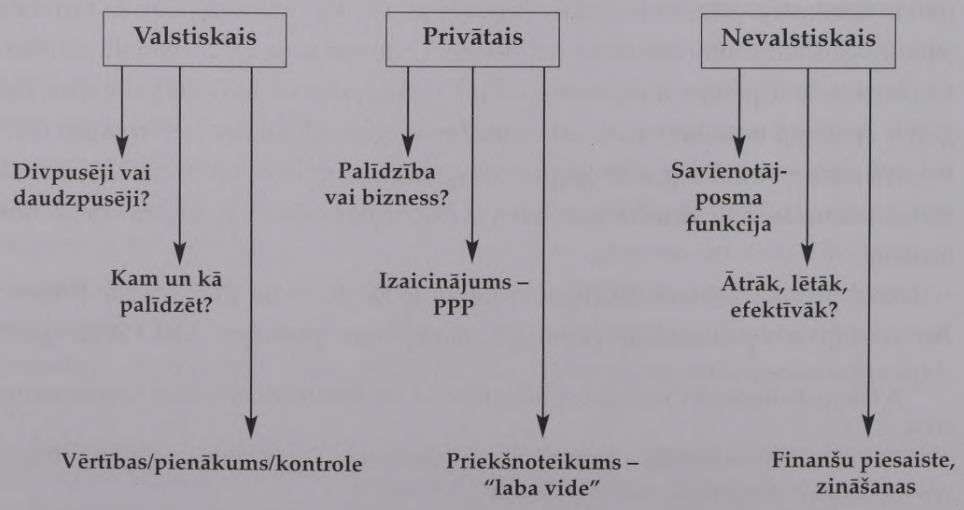

attīstības sadarbību, tomēr nereti nonāk kritikas krustugunīs. Pastāv vairāki riski, kas var ietekmēt nevalstisko organizāciju reputāciju: tās var arī nedarboties, tikai cēlu mērķu vadītas, bet būt kā manipulācijas instruments nacionālo valdību vai biznesa rokās. Tādējādi tiek grauta viena no lielākajām vērtībām pilsoniskajās iniciatīvās attīstības sadarbībā.[10]

Latvijā NVO iesaistē attīstības sadarbības īstenošanā pastāv ierobežojumi un administratīvi šķēršļi nepietiekamās pieredzes dēļ, turklāt Latvijā ne pārāk daudz NVO ir specializējušās attīstības sadarbības jomā. Pētījums par Latvijas NVO pieredzi attīstības sadarbības īstenošanā[11] atklāj, ka NVO visbiežāk ir strādājušas kā savienotājposms starp Latviju kā palīdzības sniedzēju un Latvijas attīstības sadarbībā noteiktajām prioritārajām valstīm kā attīstības saņēmējām. Pētījumā iekļautās NVO līdz 2006. gada jūlijam bija īstenojušas desmit projektus un aktivitātes Gruzijā, deviņus – Baltkrievijā, sešus – Ukrainā, sešus – Moldovā. NVO ir īstenojušas sadarbību arī Azerbaidžānā, Armēnijā, Tadžikistānā, Kirgizstānā, Indijā u.c.

Lai nevalstiskā un privātā sektora iniciatīvas īstenotos konkrētos projektos un šie sektori varētu attīstīt un stiprināt savu darbību gan Latvijas valdības noteiktajās prioritārajās valstīs, gan arī paplašināt sadarbību citos reģionos, Latvijai ir jābūt skaidri izstrādātai, stabilai un paredzamai valsts politikai attīstības sadarbības jomā, kas saskaņota gan ar NVO, gan ar privātā sektora pārstāvjiem. Ir jābūt stabilam valsts budžeta finansējumam un tā pieaugumam attīstības sadarbībai. Pašām NVO un privātajām firmām ir jābūt ieinteresētām un proaktīvi jādarbojas attīstības sadarbības īstenošanā, balstoties uz savu ekspertīzi un piesaistot papildu speciālistus; ir jāgūst padziļinātas zināšanas par situāciju saņēmējvalsts nozarē, kurā tiek īstenota attīstības sadarbība, kā arī par kopējo sociālekonomiku valstī. Tāpat intensīvi jāpapildina zināšanas palīdzības sniegšanas metodēs, to elastīgā lietošanā, finanšu piesaistē no ES līdzekļiem un starptautiskām donororganizācijām.

---

[10] Cross, John C. Development NGOs, the State and Neo-Liberalism: Competition, Partnership or Co-conspiracy. Department of Sociology, The American University in Cairo. July, 1997; Nuschler, Franz. Entwicklungspolitik. NGOs: Nach der Romantisierung die Entzauberung? Bonn: Verlag J. H. W. Dietz Nachf. GmbH, 2005. S. 555–569.

[11] Šmite, Sintija. Latvijas NVO pieredze un interese darboties attīstības sadarbībā. Rīga: LAPAS, 2006.

LATVIJA – KO, KAM UN KĀ PIEDĀVĀT?

Ņemot vērā budžeta apjomu un tā sadalījumu, Latvijas gadījumā iespējams runāt tikai par simbolisku dalību gan daudzpusējā, gan divpusējā attīstības sadarbībā. Tomēr tieši Latvijas nelielais divpusējās attīstības sadarbības budžets spilgti izgaismo citu aktualitāti – ja finanšu nav daudz, vēl jo rūpīgāk ir jāmeklē atbildes uz jautājumu, kam un kā palīdzēt. Lai gan attīstītās valstis tiek aicinātas palīdzēt visnabadzīgākajiem, Latvija diez vai to varēs atļauties tuvākā laikā. Palīdzībai, piemēram, Āfrikas reģionā nebūs atdeves, jo Latvija nav veikusi ekspertīzes šajā reģionā un nav izveidoti pietiekami kontroles mehānismi, lai pārraudzītu palīdzības efektīvu izmantošanu. Līdz ar to ne tikai Latvijas ilgtermiņa intereses, bet arī resursu iespējas liek raudzīties tuvāko kaimiņu virzienā – uz bijušajām PSRS valstīm, kuras ģeogrāfiski, ekonomiski vai citādi ir Latvijai pietuvinātas. To apstiprina arī Latvijas Ārlietu ministrija, norādot, "kamēr lielo ES donorvalstu uzmanība galvenokārt ir pievērsta Āfrikas reģionam, Latvijas interesēs ir ekonomiskās izaugsmes, stabilitātes un demokrātijas stiprināšana tuvākajos reģionos. Tāpēc Latvija, iesaistoties attīstības sadarbībā, par savu prioritāti divpusējai palīdzībai noteikusi bijušās padomju republikas austrumos no ES."[12]

Latvijai salīdzinoši plašas attīstības sadarbības iespējas sniedz Eiropas Savienības politiskās dienas kārtības attiecībā uz NVS reģiona valstu izmantošanu. Latvijas reformu pieredzes izplatīšana uz ES un *NATO* vērstajām NVS valstīm ir būtiskākais elements attīstības sadarbības politikā. 2005. gada Latvijas attīstības sadarbības plānā ir noteikts, ka par prioritārām sadarbības valstīm ir izvirzītas Gruzija, Moldova, Ukraina un Uzbekistāna, ņemot vērā līdz šim izveidojušos kontaktus, šo valstu ārpolitisko virzību, Latvijas vēstniecību esamību šajās valstīs, kā arī citus aspektus. Plānā noteikts, ka Latvijas interesēs ir veicināt sadarbību arī ar Baltkrieviju, tomēr šī sadarbība pašlaik var notikt tikai atsevišķās nozarēs, piemēram, demokrātiskas un pilsoniskas sabiedrības veicināšanā, kravu transporta jomā, vides aizsardzībā u.c.[13] 2006. gadā bija redzams, ka prioritāro sadarbības valstu skaits samazinās no piecām līdz divām valstīm, kā prioritārās valstis definējot Moldovu un Gruziju, ņemot vērā līdz šim izveidojušos

[12] *LETA*. 25.11.2005.

[13] Attīstības sadarbības politikas plāns 2005. gadam, http://www.am.gov.lv/lv/Attistibas-sadarbiba/pamatdokumenti/plans2006/ (Skatīts 12.08.2006.)

kontaktus, valstu ārpolitisko virzību un izteikto vēlmi sadarboties ar Latviju, teritoriālo samērojamību, šo valstu kā attīstības valstu statusu un citus aspektus.[14] Politikas efektivitātes ziņā, kā arī ņemot vērā ierobežoto finansējumu, šāds sadarbības valstu samazinājums ir vērtējams pozitīvi, jo tā iespējams daudz efektīvāk īstenot ārpolitiskās intereses, kuras šajā gadījumā ir valstis, kas reformē valsts pārvaldi un par savu mērķi ir izvirzījušas dalību ES un *NATO*.

Latvijas pieredze rāda, ka ne vienmēr izšķiroši ir lieli finanšu apjomi – ekspertīze un pieredzes nodošana arī ir būtisks palīdzības veids. Latvijas kapitāls attīstības sadarbības veidošanā ir uzkrātā pieredze, veidojot demokrātisku pārvaldi un sabiedrību, un Latvijas attīstības sadarbība ir vērsta uz palīdzības sniegšanu valsts pārvaldes sektora reformām un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu. Palīdzības veids atbilst valsts finansiālajām iespējām – naudas maz, tāpēc dodam padomus. Latvija ir bijusi pakļauta starptautiskam monitoringam gan dažādu organizāciju ietvaros, gan arī bijusi palīdzības saņēmēja divpusējo attiecību ietvaros. Taču kā negatīvais faktors jāmin tas, ka Latvija līdz šim nebija saskārusies ar iespēju definēt savu skatījumu uz attīstības sadarbību, kad jāņem vērā iepriekšminētā pieredze un problēmas.

Latvija, līdzīgi kā citas Centrāl- un Austrumeiropas valstis, kas šobrīd jau ir ES dalībvalstis, ir uzkrājusi zināšanas, kas nepieciešamas pārejas periodā, valstīm nomainot sociālismu ar demokrātisku sabiedrību un tirgus ekonomiku. Bieži vien šī pāreja radīja specifiskas cilvēktiesību, demokratizācijas un labas pārvaldības problēmas, kas globālajai kopienai arī bija jaunatklājums. Papildus tam Latvijai ir pieredze daudznacionālas sabiedrības veidošanā un integrācijas veicināšanā. Šo aspektu īpaši uzsvēra EDSO augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos Rolfs Ekeuss savas vizītes laikā Rīgā. Viņš pozitīvi novērtēja sasniegumus, ko Latvija guvusi sabiedrības integrācijā ar izglītības palīdzību, un pauda uzskatu, ka šo pieredzi "jāeksportē" uz citām valstīm. Kā konkrētus piemērus R. Ekeuss minēja Gruziju, Moldovu, Kazahstānu, Kirgīziju, Tadžikistānu un pat Rietumeiropas valstis.[15]

Pie labās prakses, kas varētu būt noderīga citām valstīm, ir pieskaitāma arī Mazākumtautību konvencijas ratificēšana. Tas ir kā spilgts starptautisks signāls, ka Latvija ir spējīga risināt problēmas, kas rodas, dzīvojot daudznacionālā

---

[14] Attīstības sadarbības politikas plāns 2006. gadam, http://www.am.gov.lv/lv/Attistibas-sadarbiba/ pamatdokumenti/plans2006/ (Skatīts 12.08.2006.)

[15] EDSO komisārs sola eksportēt Latvijas pieredzi integrācijā. *LETA*. 21.04.2006.

sabiedrībā. Līdzīgs pozitīvs signāls ir sekmīga Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) darbība, kas apliecina, ka Latvija apzinās savas problēmas un spēj ar tām cīnīties. Tomēr vienlaikus jānorāda arī uz negatīvajiem piemēriem, kurus Latvija vairs nevar nodot starptautiskajā arēnā. No Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapā pieejamās informācijas redzams, ka Latvija ir gatava nodot savu pieredzi un prasmi teju vai visās jomās – arī tajās, kas Latvijā joprojām ir problēmu saraksta priekšgalā, piemēram, iecietības veicināšana.[16] Arī Cilvēktiesību birojs, kas pārdzīvoja krīzi un vairs nebaudīja ANO radītās parauginstitūcijas statusu, starptautiski izskanējušie pārmetumi Latvijas banku sistēmai vai pulcēšanās brīvības nodrošinājuma jautājumi rada problēmas pieredzes nodošanā attīstības sadarbības ietvaros.

Attīstības sadarbības politikas veiksmi nodrošina ne tikai finanšu iespējas un uzkrātā pieredze, bet arī sabiedrības atbalsts, izpratne, zināšanas un šīs politikas "redzamība". Šajā jomā Latvijas panākumi acīmredzot vēl tikai gaidāmi – pagaidām informējošajām aktivitātēm par attīstības sadarbību Latvijā ir "sezonāls raksturs" un medijos attīstības sadarbība ir svešvārds. Proti, tā lietojums un izpratne lasītāju un žurnālistu vidū ir visai vāja. Arī rakstot par valstu sadarbību un palīdzības sniegšanu, plašsaziņas līdzekļi iztiek bez šī jēdziena. Jēdziena nelietošana vai tā rets lietojums liecina, ka izpratne par palīdzību citām valstīm auditorijas uztverē nesaistās ar politiķu un ekspertu piedāvāto jēdzienu "attīstības sadarbība". Šo procesu Latvijas publiskajā telpā iespējams raksturot, izmantojot citus – daudz ierastākus jēdzienus.

NOBEIGUMS

Latvijas pieredze kopējā attīstības sadarbības kontekstā var kalpot kā veiksmes stāsts – valsts ir pierādījusi, ka iespējams iesaistīties globālajā attīstības sadarbībā un sniegt kaimiņvalstīm būtisku palīdzību pat bez lielām finansēm. Latvija ir maza valsts ar lielu attīstības sadarbības potenciālu reģionā, un, īstenojot atbilstošu un mērķtiecīgu politiku, šīs iespējas būtu jāizmanto gan valstiskā, gan nevalstiskā un privātā līmenī. Latvijas izaicinājums ir iekļauties šajos procesos, definējot savu pieeju attīstības sadarbībā. Tas ir iespējams,

[16] www.am.gov.lv/lv/Attistibas-sadarbiba/?print=on (Skatīts 14.08.2006.)

apzinot attīstības sadarbības vēsturi, savu pieredzi un priekšrocības, konsekventi veidojot savu tēlu gan iekšpolitiski, gan ārpolitiski, kā arī radot adekvātu institucionālo bāzi politikas īstenošanai, pieaugot finansējumam.

Jauno zinātnieku foruma pētnieki pateicas ekspertiem, kas palīdzēja veiksmīgi īstenot pētījumu. Ar publikāciju "Latvija un attīstības sadarbība" ir iespējams iepazīties Valsts prezidenta kancelejas interneta mājaslapā www. president.lv, kā arī Latvijas bibliotēkās.

Attīstības sadarbība – veicinošie un kavējošie faktori/riski, rekomendācijas

Veicinošie faktori	Kavējošie faktori/riski	Rekomendācijas
KONCEPTUĀLIE FAKTORI		
Globālās solidaritātes ideja – morālais pienākums palīdzēt mazāk attīstītām sabiedrībām.	Nacionālu valstu intereses un vērtības, kas ir pretrunā universālajām prasībām. Faktiskā situācija (globālās problēmas, ANO Tūkstošgades attīstības mērķu izpilde, attīstības valstu parādu problēma u.c.) – tālu no adekvāta risinājuma.	Saskaņa starp nacionālajām interesēm un valsts vērtībām, no vienas puses, un universālām prasībām pēc globālā taisnīguma, no otras puses, ir iespējama tikai tad, ja šīs prasības ir daļa no kopienas vērtībām. Veids, kā veicināt globālo solidaritāti, ir meklēt kopīgas vērtības, izplatot savējās. Latvijai ir svarīgi definēt ne tikai savas intereses, bet arī **vērtības globālā kontekstā**; nevis svārstīties starp nacionālistisku un liberāli kosmopolītisku pieeju, bet **skaidri definēt pieeju un mērķus**.
Nacionālās intereses, kas nes peļņu un labklājību valstij.	Formāli akceptējam liberālisma ideoloģiju, bet reāli domājam nacionālo interešu kategorijās. Notiek svārstīšanās.	
Latvijai ir iespēja gan īstenot reālpolitiskos mērķus, gan arī, uzlabojot globālo sabiedrību, kļūt par ieguvēju.	Nelieli resursi, kas atvēlēti attīstības sadarbībai.	Arī mazu resursu apstākļos Latvija var **veidot savu starptautisko reputāciju** (konvenciju ratifikācija, ombuds) un "specializēties". Ir jomas, kur Latvijai problemātiski ko piedāvāt (diskriminācija, pulcēšanās brīvība u.tml.).
PALĪDZĪBAS VEIDI		
Palīdzības veids atbilst mūsu finansiālajām iespējām (naudas maz, tāpēc dodam padomus).	Nav pamata būt pārliecinātiem, ka mūsu pieredze būs patiešām noderīga un mūsu padomi darbosies, piemēram, Moldovā un Gruzijā. Dažādas pilsoniskās kultūras tradīcijas: Rietumu "liberālās" pieejas problēmas.	Laikam ejot, palielināsies Latvijas finansiālās iespējas, tāpēc ir jābūt gataviem **sniegt nopietnu ieguldījumu**, piemēram, nabadzības izskaušanā (humānie mērķi), nevis orientēties tikai uz konsultāciju sniegšanu. Jābūt stabilam **valsts budžeta finansējumam** un tā pieaugumam attīstības sadarbībai.
Latvija fokusējas uz palīdzības sniegšanu valsts pārvaldes sektora reformām un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanu.	Var būt grūtības ar adresāta sasniegšanu: "pilsoniskā oligarhija". Klupšanas akmens – orientēšanās uz ātri uzrādāmu, kvantificējamu rezultātu. Nepilnīga pārcelšana – tiek pārceltas institūcijas, kas var nesaderēt ar saņēmējvalsts administratīvo struktūru.	**Koordinēt** donorvalstu un donororganizāciju savstarpējās aktivitātes. Vadīt rīcībpolitikas pārcelšanas procesu nozīmē **saņēmējvalstij būt aktīvai,** nevis pasīvai.

Veicinošie faktori	Kavējošie faktori/riski	Rekomendācijas
Latvijas uzkrātā pieredze, veidojot demokrātisku pārvaldi un sabiedrību. Latvija ir bijusi pakļauta starptautiskam monitoringam gan dažādu organizāciju ietvaros, gan arī bijusi palīdzības saņēmēja divpusējo attiecību kontekstā.	Latvijai līdz šim nav bijusi nepieciešamība un iespēja veidot attīstības sadarbības politiku, kur jāņem vērā uzkrātā pieredze un problēmas.	Latvijai ir **jādefinē mērķauditorijas**: skolēni, studenti, tiesību aizsardzības iestāžu darbinieki, tiesneši, NVO u.tml. Mērķu grupas ir atkarīgas no labas pārvaldības definīcijas, situācijas saņēmējvalstī un interesēm (migrācijas mazināšana vai palielināšana, biznesa intereses, terorisma draudi).
Attīstības sadarbības "ekspertīzes eksportam" ir dota "zaļā gaisma".	Tomēr ekspertīze ir ne tikai "jāeksportē", bet arī jāveido, lai tā nekļūtu par elitāru un pašpietiekamu nodarbi.	Mērķtiecīgi jāveicina **zināšanu uzkrāšana un tālāknodošana** noteiktām sabiedrības grupām Latvijā.
Veiksmi nodrošina sapratne starp donorvalsti un saņēmējvalsti, kā arī valsts politiskā, sociālā, kultūras, ekonomiskā konteksta un vērtību izprašana.	Pārcelšanai izraudzītā rīcībpolitika praksē var izrādīties nesaskaņota ar valsts attīstības vīziju un interesēm. Nepietiekams informācijas apjoms par rīcībpolitikas darbību mītnes zemē veicina kļūdas pārcelšanas procesā.	**Efektīva koordinācija. Saņēmējvalstij izstrādāt savu vīziju** par politisko un ekonomisko attīstību. Vadīt rīcībpolitikas pārcelšanas procesu nozīmē **saņēmējvalstij būt aktīvai**, nevis pasīvai.
Tiesības un sabiedrība ir savstarpēji cieši saistītas. Tādējādi ar tiesībām var ietekmēt sabiedrības attīstību.	Ar labām tiesībām tikai "uz papīra" nepietiek, lai mainītu sabiedrību.	**Tiesības nepieciešams iedzīvināt.** Palīdzība jāsniedz ne tikai valdībai, bet arī cilvēkiem, kuru labā tiesības pastāv. Jāinformē, jāapmāca tie, kas tiesības lietos. Jārada pieprasījums pēc labām tiesībām.
Labas tiesības pat vienā jomā var veicināt sabiedrības pieprasījumu pēc labām tiesībām arī citās jomās.	Parasti palīdzību vienlaikus sniedz vairākas valstis, organizācijas. Tiesību reforma nereti notiek fragmentāri. Var rasties nesaskaņas gan starp vietējām tiesībām un eksportētajām tiesībām, gan starp dažādu palīdzības sniedzēju veiktajām tiesību reformām.	Nepieciešama **stingra un efektīva koordinācija**. Nedrīkst zaudēt kopskatu. Pirms sadarbības uzsākšanas jāapzina, kas un ko jau ir darījis, kas tiek darīts vai tiek plānots, lai novērstu nesaskaņas vai pārklāšanos.
NVS REĢIONS Latvijas politiskie mērķi izriet no ES un *NATO* dalībvalsts statusa, kas robežojas ar NVS.	Krievijai ir stratēģiskas intereses saglabāt pēc iespējas lielāku ietekmi bijušās PSRS telpā, lai nepieļautu vai mazinātu Rietumu konkurenci. Tas nosaka politisko līdzekļu izvēli ārējās attiecībās ar NVS, kur kopumā vērojama demokrātijas mazināšanās. Šajā jomā rodas arvien plašāka plaisa starp ES un NVS valstīm.	Attiecībā uz NVS valstīm Latvijas interesēs ir **ietekmēt ES politikas efektivitāti** (TACIS programmas). Latvijai kā ES un *NATO* dalībvalstij viens no izvēles kritērijiem varētu būt attiecīgas valsts **orientēšanās ES un *NATO* virzienā** (Balkānu valstis, Gruzija, Ukraina un daļēji Moldova), arī **nacionālās drošības intereses** (Krievija, Baltkrievija).

Veicinošie faktori	Kavējošie faktori/riski	Rekomendācijas
Ekonomiskie mērķi nosaka, ka NVS reģions var kalpot Latvijas biznesa attīstībai un investīciju projektiem.	Ekonomiskā izaugsme NVS galvenokārt balstās uz dabas resursu izmantošanu, tā nav veicinājusi plašas sociālās reformas, kas mazinātu nabadzību un drošības apdraudējumu.	Izvēloties palīdzības saņēmējvalsti, Latvijai kā kritērijs var būt **ekonomiskās intereses** un sadarbības iespējas (Krievija, Baltkrievija, Ukraina), kā arī investīciju iespējas.
NVO UN PRIVĀTAIS SEKTORS Sfēras, kurās NVO un privātais sektors būtu gatavs nodot pieredzi: likumdošana, interešu aizstāvība, izglītība, pētniecība, sociālie pakalpojumi un starptautiskās aktivitātes.	Attiecībā uz NVO un privāto sektoru, vismaz trīs gadus pēc iestāšanās ES pastāv ierobežojumi un administratīvi šķēršļi nepietiekamās pieredzes dēļ.	Jābūt **skaidri izstrādātai, stabilai un paredzamai** valsts politikai attīstības sadarbības jomā, kas ir saskaņota gan ar NVO, gan ar privātā sektora pārstāvjiem. Valstij un privātajam sektoram ir cieši jāsadarbojas, palīdzot veidoties ekspertīzei privāto uzņēmēju rindās.
Privātā partnerība un starptautisko organizāciju tīkla atbalsts. Latvijas Darba devēju konfederācija (LDDK) ir pārņēmusi ANO Globālā līguma partnera statusu Latvijā. Tas var būt labs resurss Latvijas privāto uzņēmumu iniciatīvām attīstības sadarbībā, izmantojot starptautisko organizāciju dažādu resursu atbalstu.	Process pagaidām nav aktīvs – kavē nepietiekamā pieredze un zināšanas NVO un privātajā sektorā.	NVO un privātajam sektoram **proaktīvi** jādarbojas attīstības sadarbības īstenošanā, balstoties uz savu ekspertīzi un piesaistot augsta līmeņa ekspertus un speciālistus. NVO un privātajiem uzņēmumiem ir jāgūst padziļinātas zināšanas par situāciju saņēmējvalsts nozarē, kurā tiek īstenota attīstības sadarbība, kā arī par kopējo sociālekonomisko situāciju valstī. Jāveicina **privātā un publiskā partnerība**.
IZPRATNE UN ZINĀŠANAS Latvijas izglītības sistēmā ir iekļauti globālās izglītības un attīstības izglītības elementi.	Dažkārt globāli procesi tiek aplūkoti vienīgi Latvijas robežu ietvaros, aizmirstot par plašākām kopsakarībām.	Lielāka uzmanība jāpievērš **skolotāju izglītībai** par pasaules attīstības tēmām. Šajā procesā būtu jāiesaista nevalstiskās organizācijas, augstskolas un jaunieši ar praktisku darba pieredzi attīstības valstīs.
Attīstības sadarbības politikas "redzamība" (publiskā informētība) atbilstoši politikas virzienam piešķirtajiem līdzekļiem.	Informējošajām aktivitātēm ir "sezonāls raksturs". Medijos "attīstības sadarbība" ir svešvārds. Pamanāma nesaskaņa starp politisko diskursu un mediju diskursu.	Jāveicina **informējoši un izglītojoši pasākumi** sadarbībā ar neformālās attīstības izglītības sektoru skolās, universitātēs. Jāveicina attīstības tematu **objektīva pasniegšana medijos**. Projekti ar nacionālo un reģionālo mediju žurnālistiem.

DEMOGRĀFISKĀ ATTĪSTĪBA LATVIJĀ 21. GADSIMTA SĀKUMĀ

Stratēģiskās analīzes komisijas Demogrāfisko pētījumu grupas vadītājs prof. PĒTERIS ZVIDRIŅŠ

Pētījuma autori: **Atis Bērziņš, Natālija Bricina, Vilnis Dzērve, Pārsla Eglīte, Zigrīda Goša, Juris Krūmiņš, Ieva Markoviča, Gaļina Mitjuševa, Iveta Pavlina, Elena Pohomova-Strautiņa, Kārlis Rinkužs, Inese Straume, Ieva Strode, Uldis Ušackis, Edvīns Vītoliņš, Pēteris Zvidriņš**

Kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas Latvijā iedzīvotāju skaits katru gadu ir samazinājies. Tas noticis gan dabiskā ceļā, mirstībai pārsniedzot dzimstību, gan arī migrācijas dēļ, emigrācijai pārsniedzot imigrāciju. Tas bija vērojams kā pirms Latvijas iestāšanās ES, tā arī pēdējos gados pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. 2007. gada sākumā iedzīvotāju skaits samazinājies līdz 2,28 miljoniem, un tas ir gandrīz par 300 tūkstošiem mazāk nekā 1990. gadā.

Aizvadītajā – 2006. gadā dzimušo bērnu skaits (22,2 tūkst.) nedaudz palielinājās, tomēr arī mirušo skaits (33,1 tūkst.) salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga, tāpēc dabiskā ceļā vien iedzīvotāju skaits saruka par 10,9 tūkstošiem (2005. gadā 11,3 tūkst.). Nedaudz iedzīvotāju kopskaits saruka migrācijas rezultātā. Migrācijas apmērus noteikt joprojām ir grūti, jo starpvalstu migrācijas uzskaite ir nepilnīga.

Statistiskie dati liecina, ka sistemātiski sarūk arī latviešu tautības iedzīvotāju skaits. Mirušo latviešu skaits aizvadītajā gadā (17,9 tūkst.) bija par 3,4 tūkstošiem lielāks nekā dzimušo bērnu skaits latvietēm (14,5 tūkst.). Arī migrācijas saldo latviešiem bija negatīvs. Tiesa, visticamāk, latviešu skaits varētu mazliet palielināties asimilācijas ceļā, ņemot vērā etniski jauktās laulībās agrāk dzimušo bērnu un pieaugušo iedzīvotāju etnisko pašapziņas vērtējumu.

Aizvadītajā gadā jūtami pieauga noslēgto laulību skaits, to skaitā arī sievietēm reproduktīvā vecumā. Tāpēc ir zināms pamats prognozēt dzimstības

intensitātes kāpumu. Līdzšinējais dzimstības pieaugums no 1998. gada, kad dzimstība bija viszemākā (summārais dzimstības koeficients 1,11), līdz pašreizējam līmenim (2006. gadā – 1,35) tomēr ir visai tālu līdz paaudžu nomaiņai vajadzīgajam līmenim un depopulācijas pārvarēšanai.

21. gadsimta sākumā nedaudz samazinājusies iedzīvotāju mirstība un pieaudzis to vidējais paredzamais mūža ilgums. Jūtami samazinās zīdaiņu mirstība. Tomēr pēdējos divos gados iedzīvotāju dzīvotspēja nav uzlabojusies. Un mirstība Latvijā salīdzinājumā ar ekonomiski attīstītākajām valstīm, it īpaši darbspējas vecuma vīriešu mirstība, ir visai augsta. Bez kardinālām pārmaiņām šajā ziņā depopulācija nav novēršama.

Stratēģiskās analīzes komisijas (SAK) Demogrāfisko pētījumu darba grupa aizvadītajā gadā turpināja pētījumus par iedzīvotāju dabiskās kustības procesiem, it īpaši par dzimstības un mirstības dinamiku, diferenciāciju un mirstības cēloņiem, kā arī veica demogrāfiskās prognozes. Atsevišķi pētnieki pievērsās pašreizējās demogrāfiskās politikas analīzei un tās iespējamajai pilnveidošanai.

Sagatavots otrs rakstu krājums par demogrāfiskām problēmām "Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā", kā arī publicēts izdevums *"Demographic Situation: Present and Future"*. Par galvenajiem darba rezultātiem sniegti ziņojumi demogrāfijas sekcijā SAK konferencē 2006. gada 11. novembrī.

Tālāk īsumā raksturoti galvenie pētījumi un to būtiskākie rezultāti.

Aizvadītajā gadā Latvijas Universitātes profesors **Juris Krūmiņš** pētīja Latvijas iedzīvotāju dzīvotspējas un mirstības likumsakarības, kā arī attiecīgo pārmaiņu cēloņus. Par pētījuma rezultātiem sagatavota publikācija SAK rakstu krājumā, kā arī ziņots SAK konferencē.

Saskaņā ar autora atziņām straujās un pēkšņās sociāli ekonomiskās pārmaiņas pārejas perioda uz tirgus ekonomiku sākuma posmā izraisīja nedrošību un psihosociālo stresu, kas bija galvenais mirstības palielināšanās faktors, īpaši vecāka gadagājuma darbspējīgiem iedzīvotājiem pilsētās, galvenokārt vīriešiem. Šī faktora nozīme turpmākajos gados samazinājās un izzuda, jo stabilizējās pietiekami augsti ekonomiskās attīstības tempi, notika reformas veselības aprūpes sfērā. Mirstības un mūža ilguma absolūtās un relatīvās pārmaiņas vīriešiem ir daudz izteiktākas nekā sievietēm.

1. tabula

Galvenie demogrāfiskie rādītāji

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006*
Iedzīvotāju skaits (gada beigās, tūkst. cilv.)	2658	2470	2364	2319	2306	2295	2281
Dzimušo skaits (tūkst.)	37,9	21,6	20,2	21,0	20,3	21,5	22,3
uz 1000 iedzīvotājiem	14,2	8,7	8,5	9,0	8,8	9,3	9,7
Mirušo skaits (tūkst.)	34,8	38,9	32,2	32,4	32,0	32,8	33,1
uz 1000 iedzīvotājiem	13,1	15,7	13,6	13,9	13,8	14,2	14,5
Dabiskais pieaugums, samazinājums (tūkst.)	3,1	–17,3	–12,0	11,4	–11,7	–11,3	–10,8
uz 1000 iedzīvotājiem	1,1	–7,0	–5,1	–4,9	–5,0	–4,9	–4,8
Noslēgto laulību skaits (tūkst.)	23,6	11,1	9,2	10,0	10,4	12,5	14,6
Summārais dzimstības koeficients (vidējais bērnu skaits sievietes mūžā)	2,00	1,27	1,24	1,29	1,24	1,31	1,35
Vidējais mūža ilgums:							
abiem dzimumiem	69,5,	66,7	70,7	71,4	72,1	72,0	72
vīriešiem	64,2	60,8	64,9	65,9	67,1	65,6	66
sievietēm	74,6	73,1	76,0	76,9	77,2	77,4	77
Miruši zīdaiņi uz 1000 dzimušajiem	13,7	18,8	10,4	9,4	9,4	7,8	7,6
Starpvalstu iedzīvotāju migrācijas saldo (tūkst.)	–13,1	–13,7	–5,5	–0,9	–1,1	–0,6	–2,5
Dzimušo latviešu skaits (tūkst., pēc mātes tautības)	21,4	13,8	12,8	13,5	13,1	14,1	14,5
Mirušo latviešu skaits (tūkst.)	19,9	21,5	17,6	17,8	17,6	17,7	17,9
Dabiskais pieaugums vai samazinājums (tūkst.)	+1,5	–7,7	–4,8	–4,3	–4,5	–3,6	–3,4

* Provizoriski vērtējumi.

Pēdējos piecpadsmit gados ir saglabājušās un pat kļuvušas izteiktākas veselības un mirstības reģionālās un sociāli ekonomiskās atšķirības. Sociālās pārmaiņas visvairāk ir skārušas iedzīvotāju grupas ar viszemākajiem ienākumiem un zemāku izglītības līmeni. Veselības stāvokļa rādītāji ir labvēlīgāki valsts centrālajā daļā ap galvaspilsētu Rīgu. Īpaši nelabvēlīga situācija ir Latvijas austrumu daļā – Latgalē.

No veiktā pētījuma J. Krūmiņš secina, ka gan valsts, gan iedzīvotāju attieksme pret veselību kopumā ir nepietiekama. Tomēr, uzlabojot iedzīvotāju izpratni par veselīgu dzīvesveidu, padarot pieejamāku un kvalitatīvāku veselības aprūpes sistēmu, ierobežojot alkohola, tabakas un citu atkarību izplatību, panākot stresa faktoru lielāku kontroli, stiprinot tiesisko kārtību un sociālās palīdzības sfēru, ir iespējams pārvarēt ilgstošo tautas veselības krīzi un sasniegt augstākus dzīves ilguma rādītājus, kā to jau apliecinājusi nesenā citu Eiropas valstu pieredze.

Veselība ir viena no cilvēka pamatvērtībām, tā ir dzīves kvalitātes, personiskās un ģimenes labklājības pamats. Latvijas iedzīvotāju veselība salīdzinājumā ar citu Eiropas Savienības valstu iedzīvotāju veselības stāvokli ir neapmierinoša – vidējais mūža ilgums ir īsāks, saslimstības un mirstības rādītāji izplatītākajās slimību diagnozēs augstāki nekā citās Eiropas valstīs. Latvijas Universitātes profesore **Zigrīda Goša** pētīja mirstības cēloņu galvenās atšķirības pilsētu un lauku iedzīvotājiem 21. gadsimta sākumā. Iedzīvotāju mirstībā pozitīvas tendences parādījās laikposmā līdz 2004. gadam: samazinājās pilsētu un lauku iedzīvotāju mirstība un palielinājās jaundzimušo paredzamais mūža ilgums – pilsētās no 71,5 gadiem 2000. gadā līdz 72,8 gadiem 2004. gadā; laukos attiecīgi no 69,6 gadiem līdz 70,4 gadiem.

Turpretim 2005. gadā salīdzinājumā ar 2004. gadu mirstības līmenis uz 100 000 iedzīvotājiem valstī pieauga par 2,9 procentiem, turklāt laukos tas notika straujāk nekā pilsētās un līdz ar to par pusgadu samazinājās jaundzimušo paredzamais mūža ilgums pilsētās un laukos. Mirstības līmeņa celšanos 2005. gadā ietekmējuši gandrīz visi iespējamie nāves cēloņi. Īpaši strauji pieaugusi mirstība no elpošanas sistēmas slimībām (par 16,8%), nervu sistēmas slimībām (par 16,3%) un uroģenitālās sistēmas slimībām (par 15,8%). Mirstība no galvenajiem nāves cēloņiem – asinsrites sistēmas slimībām, audzējiem un ārējiem nāves cēloņiem – pieaugusi apmēram par diviem procentiem.

Laukos salīdzinājumā ar pilsētām cilvēki biežāk mirst no ārējiem nāves cēloņiem, asinsrites un elpošanas sistēmas slimībām. Turpretim lauku iedzīvotāju mirstība no audzējiem, gremošanas sistēmas slimībām, infekcijas un parazitārām, kā arī vairākām citām slimībām ir pat mazāka nekā pilsētās. Gandrīz no visiem nāves cēloņiem mirstības līmenis Rīgā ir augstāks nekā pārējās pilsētās. Īpaši liela atšķirība ir mirstībā no infekcijas un parazitārām slimībām, elpošanas un gremošanas sistēmas slimībām.

Pilsētās un laukos strauji pieaugusi mirstība no nervu sistēmas slimībām. Nervu sistēmas slimības ir ne tikai nāves, bet arī bērnu un pusaudžu invaliditātes cēlonis.

Autore secina, ka starp darbspējas un pensijas vecuma iedzīvotāju nāves cēloņiem un invaliditātes cēloņiem ir likumsakarība: trīs galvenie nāves cēloņi un trīs galvenie invaliditātes cēloņi ir vienādi – audzēji, asinsrites sistēmas slimības un ārēji nāves cēloņi. Savukārt bērnu nāves un invaliditātes cēloņi būtiski atšķiras no darbspējas vecuma iedzīvotāju nāves cēloņiem.

Lai palielinātos iedzīvotāju vidējais paredzamais mūža ilgums nākotnē, nepieciešams panākt, lai iedzīvotāju mirstība no ārējiem nāves cēloņiem turpinātu samazināties.

Latvijas Universitātes Demogrāfijas centra pētniece **Inese Straume** pievērsusies pētījumam par bērnu skaita izmaiņām pēdējos gados un bērnu aprūpes stāvokļa analīzei. Īpaša uzmanība veltīta bērnu vecuma sastāva dinamikai un bērnu veselības stāvokļa izmaiņām.

Starptautiskajiem salīdzinājumiem bieži vien bērnu vecumu ierobežo ar 14 gadiem, tas ir, līdz likumdošanā noteiktajam darbspējas vecumam. No 1989. gada līdz 2006. gadam bērnu skaits vecumā līdz 14 gadiem samazinājies no 571 tūkstoša līdz 328 tūkstošiem jeb gandrīz par 250 tūkstošiem. Pirmsskolas vecuma bērnu samazinājums relatīvi ir vēl straujāks.

Bērnu skaits vecumā līdz pieciem gadiem saruka vairāk nekā divas reizes. Šie dati liecina ne tikai par bērnu skaita samazināšanās tendenci, bet arī par bērnu sastāva novecošanos. Tagad Latvijā bērnu īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā ir viens no viszemākajiem ne tikai ES, bet arī pasaulē. Tikai dažās valstīs (piemēram, Itālijā, Bulgārijā) tas ir vēl zemāks. Tiesa, kopš gadsimtu mijas jaunāka vecuma bērnu skaits ir nedaudz pieaudzis. Arī prognozes rāda, ka tuvākajā un vidēji tālā perspektīvā pirmsskolas un jaunākā vecuma skolēnu skaitam būs tendence palielināties. Informācija par bērnu veselību valstī ir

ierobežota, vairāk datu ir par jaundzimušo veselību. Kopumā pēdējos gados nedaudz vairāk kā puse jaundzimušo ir praktiski vesela.

Bērnu īpatsvaram ar hronisku saslimšanu attīstības draudiem un hroniskām saslimšanām ir tendence samazināties. Manāmi ir samazinājusies zīdaiņu mirstība. Tomēr šajā ziņā joprojām vērojama atpalicība no Eiropas ekonomiski attīstītākajām valstīm. Pieaug bērnu skaits ar pavājinātu redzi, stājas traucējumiem, skoliozi. Bērnu traumatisma izplatība, kā arī atkarību izplatība nepilngadīgo vidū un bērnu iesaistīšanās noziedzīgajos nodarījumos ir liela. Prāvs ir to bērnu skaits, kas dzīvo trūcīgās ģimenēs, vismaz četri procenti bērnu dzīvo nelabvēlīgās ģimenēs.

Valstī aktuāls ir jautājums par pirmsskolas vecuma bērnu sagatavošanu skolai. Kopš 1993. gada bērnu skaits, kas apmeklē pirmsskolas iestādes, ik gadu palielinājās. Šis īpatsvars būtu vēl lielāks, ja visur būtu iespēja iekārtot bērnus bērnudārzos. Uz vietu bērnudārzos gaida daudzi tūkstoši mazuļu. To apstiprināja 2006. gadā veiktā vecāku aptauja.

Aizvadītajā gadā SAK Demogrāfisko pētījumu grupas darbā aktīvāk iekļāvās Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra līdzstrādniece **Ieva Strode**. 2006. gada maijā tika veikts īpašs apsekojums par tēmu "Bērni un dzīves kvalitāte", kura būtiskākie rezultāti tika publicēti SAK rakstu krājumā "Demogrāfiskā attīstība Latvijā 21. gadsimta sākumā", kā arī apspriesti SAK un LU Sociālo un politisko pētījumu institūta (SPPI) rīkotajā konferencē "Neskaidrās transformācijas – jauni izaicinājumi nacionālā un starptautiskā līmenī".

Pētījuma ietvaros tika novērtēti vairāki aspekti, kas skar iedzīvotāju dzīves kvalitāti (t.sk. priekšstati, kā bērni varētu ietekmēt dzīves kvalitāti), kā arī attieksme un vērtības, kas skar lēmumu par ģimenes pieaugumu. Dati tika iegūti, izmantojot reprezentatīvu iedzīvotāju aptauju (888 iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 54 gadiem visā Latvijā).

Pētījums liecina, ka vairākums Latvijas iedzīvotāju (gan sievietes, gan vīrieši) domā – lai viņi justos pilnvērtīgi, bērni ir nepieciešami. Aptaujā noskaidrojās, ka tie cilvēki, kuriem ir bērni, gūst vairāk prieka no dzīves nekā tie, kuriem bērnu nav. Tomēr ideālais ģimenes modelis ir skaitliski neliela ģimene. Raksturojot vēlamo bērnu skaitu ģimenē pašreizējā Latvijas situācijā, jāsecina, ka atbilžu vidējais rādītājs ir 2,22 (44% respondentu minēja divus bērnus, 29% – trīs bērnus, 5% – četrus un vairāk, bet 16% norādīja, ka visvēlamākais bērnu skaits pašreizējā situācijā ir viens bērns). Arī vērtējot to, cik bērnu iedzīvotāji

vēlētos savā ģimenē, ja tiktu nodrošināti materiālie apstākļi, vērojama līdzīga situācija (atbilžu vidējais rādītājs ir 2,24).

Pētījums apstiprināja to, ka Latvijas sabiedrībā ir vērojama tendence atlikt pirmā bērna dzimšanu uz vēlāku laiku. Saskaņā ar Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem 1990. gadā bērna mātes vecums pirmā bērna dzimšanas laikā bija 23,2 gadi, bet 2005. gadā jau 25,2 gadi. Saskaņā ar minētās aptaujas datiem, 34 procenti iedzīvotāju uzskata, ka pirmais bērns sievietei būtu vēlams pat vecumā no 25 līdz 29 gadiem (54% gan ir minējuši 20–24 gadus).

Raksturojot faktorus, kas ir nozīmīgi, pieņemot lēmumu par ģimenes pieaugumu, biežāk minētie aspekti ir finansiālā situācija, sava un partnera/es veselība un valsts pabalsti.

Iedzīvotāji uzskata, ka cilvēki ar bērniem ir sliktākā situācijā tādās jomās kā finanses, iespējas darba tirgū un iespējas darīt to, ko vēlas. Šīs jomas bija starp tām, kurās iedzīvotāji bijuši visneapmierinātākie ar savu dzīvi. Par materiālo apstākļu nozīmi liecina arī tas, ka divas trešdaļas iedzīvotāju uzskata, ka sievietei nevajag dzemdēt bērnu, ja viņa nespēj nodrošināt tam pilnvērtīgus dzīves apstākļus, bet aptuveni trīs ceturtdaļas iedzīvotāju domā, ka vecākiem ir pienākums dot bērniem visu labāko pat uz savas labklājības rēķina. Jāatzīmē, ka 91 procents aptaujāto uzskatīja, ka sievietei nevajadzētu strādāt, līdz bērns sasniedz viena gada vecumu, bet 35 procenti aptaujas dalībnieku – ka trīs gadi ir minimālais vecums, kad vecāki var atstāt savu bērnu citu cilvēku uzraudzībā. Pēc iedzīvotāju domām, bērns pasliktina iespējas darba tirgū, un sievietes par savu situāciju pēc bērna piedzimšanas šajā jomā ir nobažījušās ievērojami biežāk (55%) nekā vīrieši (18%). Par to, ka darbs varētu būt šķērslis ģimenes pieaugumam, liecina arī fakts, ka 72 procenti piekrīt apgalvojumam, ka sievietei, kurai ir bērni līdz divu gadu vecumam, ir grūti iekārtoties darbā.

Vērtējot iedzīvotāju attieksmi pret ģimenes atbalsta politiku, jāsecina, ka tikai 30 procenti aptaujāto uzskata, ka Latvijas valsts atbalsta ģimenes ar bērniem. Tiesa, informētība šajā jomā ir salīdzinoši vāja: tikai trīs procenti norādīja, ka viņi *"labi zina"* par šo politiku, un vēl 28 procenti atzina, ka par politiku *"kopumā zina, bet ne sīkumos"*. Lūgti novērtēt, cik nozīmīgi būtu dažādi ģimenes atbalsti, iedzīvotāji visbiežāk par ļoti nozīmīgiem atzina pabalstu palielināšanu. Vairākums par nozīmīgiem ir atzinuši arī nodokļu atvieglojumus vecākiem, pabalsta izmaksu neatkarīgi no bērna aprūpētāja nodarbinātības

algotā darbā, kredītatvieglojumus, bērna pieskatīšanas un aprūpes iespēju uzlabošanu bērniem vecumā līdz diviem gadiem.

Īpaši tika pētīta laulībspējīgo iedzīvotāju attieksme pret laulību un kopdzīvi. Pētījuma dati liecina, ka vairākums (64%) nepiekrīt, ka laulība ir novecojusi institūcija, tomēr trīs ceturtdaļas aptaujāto atzina, ka kopdzīve bez precēšanās ir pieņemama (75%). Absolūtais vairākums respondentu (90%) uzskata, ka, lai bērns varētu pilnvērtīgi attīstīties, viņam vajag abus vecākus. Tomēr 75 procenti respondentu atbalstīja apgalvojumu, ka sievietei var būt bērni arī tad, ja viņa nevēlas stabilas attiecības ar vīrieti, un 67 procenti nepiekrita domai, ka bērnu dēļ arī neizdevušās kopdzīves gadījumā vecākiem būtu jāpaliek laulībā.

Raksturojot tēva lomu bērna aprūpē, jāmin, ka no aptaujātajiem vīriešiem, kuriem bija bērni līdz sešu gadu vecumam, 74 procenti norādīja, ka viņi katru vai gandrīz katru dienu ir iesaistīti bērnu aprūpē un audzināšanā. Tomēr gandrīz trīs ceturtdaļas respondentu atzina, ka tēviem vēl vairāk vajadzētu iesaistīties mazu bērnu (vecumā līdz diviem gadiem) aprūpē.

Centrālās statistikas pārvaldes demogrāfs **Uldis Ušackis** pētīja laulību un dzimstības dinamiku 1960.–2005. gadā. Pētījums apliecina ļoti ciešo korelāciju starp laulību un dzimstības rādītāju izmaiņām Latvijā. Sagaidāms, ka reģistrēto laulību pieaugums pēdējos gados palielinās dzimstību mūsu valstī tuvākajos gados. Laikposmā pēc 1990. gada ir bijušas diezgan lielas atšķirības laulības un dzimstību raksturojošajos datos republikas pilsētās un rajonos. Šīs teritoriālās diferenciācijas mazināšanās nav vērojama.

Latvijas Universitātes asociētais profesors **Atis Bērziņš** pētīja pārmaiņas valsts iedzīvotāju etniskajā sastāvā. Kopš 1989. gada latviešu skaits ir samazinājies, bet samazinājums ir bijis lēnāks nekā citām tautībām, kādēļ vērojams latviešu tautības iedzīvotāju īpatsvara pieaugums. Latviešu īpatsvars 2006. gadā pēc pašapziņas vērtējuma ir 60,8 procenti iedzīvotāju un skaits (1395 tūkst.) ir par apmēram 40 tūkstošiem lielāks, bet cittautiešu skaits attiecīgi mazāks nekā CSP publicētajos datos. Otra lielākā etnosa – krievu īpatsvars 2006. gadā ir par 0,6 procentiem mazāks nekā pēc CSP publicētajiem datiem. Atšķirību iemesls ir asimilācijas procesi latvietības virzienā (CSP izstrādnes to neņem vērā).

Latviešiem novecošanās ir mazāk izteikta nekā citu Latvijas lielāko tautību iedzīvotājiem. Augsto novecojumu baltkrieviem, ukraiņiem, poļiem, lietuviešiem ietekmē gan zemais dzimstības līmenis, gan arī asimilācijas procesi,

jo etniski jauktajās ģimenēs bērni attiecīgi biežāk izvēlas latviešu vai krievu tautību.

Viena no Latvijas iedzīvotāju etniskā sastāva problēmām ir zemais pamattautības īpatsvars lielākajās pilsētās. No septiņām republikas pilsētām tikai četrās latviešu īpatsvars nedaudz pārsniedz 50 procentu robežu, augstāko līmeni sasniedzot Jelgavā (54,8%). Tomēr visos rajonos un lielākajās pilsētās latviešu īpatsvaram ir tendence pieaugt. Dzimstības līmenis latviešiem ir augstāks nekā citām tautībām.

Latvijā aktuāls ir pastāvīgo iedzīvotāju pilsonības jautājums. Valstī īstenotās iedzīvotāju integrācijas politikas rezultātā Latvijas Republikas pilsoņu skaits un īpatsvars nepārtraukti pieaug, lai gan iedzīvotāju skaits samazinās. 1996. gada sākumā tikai 1 miljons 786 tūkstoši jeb 72,3 procenti no iedzīvotāju kopskaita bija Latvijas Republikas pilsoņi. Turpmāko desmit gadu laikā Latvijas pilsoņu skaits ir palielinājies un 2006. gada sākumā sasniedza 1 miljonu 834 tūkstošus jeb 80,1 procentu iedzīvotāju kopskaita.

Kardioloģijas institūta zinātnieks **Vilnis Dzērve** kopā ar kolēģiem pētīja sirds un asinsvadu slimību faktorus saistībā ar depopulāciju Latvijā. Mirstība no minētajām slimībām Latvijā ir augstāka un mirušo vidējais vecums zemāks nekā lielākajā daļā Eiropas valstu. Šie apstākļi būtiski negatīvi ietekmē iedzīvotāju vidējo mūža ilgumu. Asinsrites sistēmas slimību aktualitāti palielina arī intensīvā iedzīvotāju novecošanās, jo pamatslimības – aterosklerozes biežums un smagums pieaug, palielinoties vecumam. Ateroskleroze un ar to saistītā koronārā sirds slimība nav tikai novecošanās izraisīti procesi vai sekas. Šīs slimības rodas tad, kad cilvēka ārējā vai iekšējā vide ietver šo slimību attīstības riska faktorus. Iedzīvotāju novecošanās, tai paātrinoties, var novest sociālās apdrošināšanas un veselības aprūpes sistēmu ļoti smagā stāvoklī.

Asinsrites sistēmas saslimšanu prognoze ir jo labāka, jo agrāk tās tiek atklātas un pārtraukta to attīstības gaita. Tādēļ konsekventi jāuzskaita un jālikvidē vai jāsamazina koronārās sirds slimības un hipertoniskās slimības riska faktori, kā arī šo slimību agrās asimptomātiskās formas. Nepieciešams izstrādāt vienkāršas skrīninga un diagnostikas metodes agrai diagnostikai, bet perspektīvā – datorizētās skrīningsistēmas.

Riska faktoru ierobežošanai jākļūst par galveno sastāvdaļu iedzīvotāju iesaistīšanā veselības aprūpes uzlabošanā. Ļoti nozīmīga ir antisklerotiskās diētas visaptveroša ieviešana. Pētījumi rāda, ka šīs diētas ieviešana ievērojami pagarina

cilvēka paredzamo mūža ilgumu. Vajadzētu valsts politikas līmenī sistemātiski propagandēt antisklerotisko uzturvielu iekļaušanu iedzīvotāju ēdienkartē.

Pētījumā izdalīti nozīmīgākie riska faktori, kuri būtiski palielina risku nomirt no sirds un asinsvadu slimībām. Šo faktoru ranžējums varētu būt pamats nacionālās profilakses programmai, kurā norādīti prioritārie pasākumi sirds un asinsvadu slimību efektīvas profilakses nodrošināšanai. Galvenie riska faktori ir arteriālā hipertensija, smēķēšana un augsts holesterīna līmenis asinīs.

Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta zinātniece demogrāfe **Pārsla Eglīte** savos pētījumos pievērsās iedzīvotāju politikas uzdevumiem un iespējamiem rīcības veidiem Latvijas iedzīvotāju izceļošanas seku novēršanai. Izceļošana veicina depopulāciju Latvijā. Tās mazināšana uzskatāma par svarīgu un neatliekamu valsts sociālās politikas uzdevumu.

Kopš 20. gadsimta 90. gadiem notiekošajai brīvprātīgajai emigrācijai Rietumu virzienā, kas rada prāvus ekonomiskos zaudējumus un statistiski netiek reģistrēta pilnībā, piemīt vairākas agrāk Latvijā nepieredzētas īpatnības. Tā notiek ilgstoši, kas liecina par cēloņu dziļumu un pastāvīgumu. Uzturēšanās ilgums mītnes zemēs variē. Bieži vien notiek atkārtota izbraukšana.

Vienīgā pieļaujamā metode un arī rezultatīvākais līdzeklis emigrācijas novēršanai un emigrantu repatriācijai ir izceļošanas izraisītājcēloņu novēršana. Aptaujas rāda, ka svarīgākais emigrācijas motīvs ir iespēja saņemt lielākus ienākumus. Tātad galvenais nosacījums tās mazināšanai ir darba samaksas un darba apstākļu tuvinājums pašreizējās emigrācijas uzņēmējvalstīs pieejamajiem.

Pētījumā autore izklāsta nepieciešamās darbības zaudējumu novēršanai. Pirmām kārtām jāpaaugstina valstī noteiktā minimālā alga, kas ir vismazākā ES25 valstu vidū. Tā Latvijā nenodrošina ģimenei iztikas minimumu un provocē darba devējus maksāt darbiniekiem aplokšņu algas, kas mazina valsts, sociālajā un pašvaldību budžetā iemaksājamo nodokļu apjomu, tā kavējot iedzīvotāju labklājības celšanos.

Jāpalielina algas no valsts budžeta finansējamās nozarēs, īpaši medicīnas un izglītības iestādēs. Mediķu atalgojums salīdzinājumā ar ārvalstu kolēģiem ir ļoti mazs, kas izraisa jaunākās maiņas izceļošanu uz Rietumiem. Skolotāju darba algas palielinājums ir vitāli nepieciešams pārejas nodrošināšanai uz informācijas sabiedrību ar nemitīgi augošajām prasībām pret darbaspēka kvalifikāciju.

Ģimeņu ienākumu palielinājumu veicinātu visiem pieejamas iespējas izmantot pirmsskolas iestādes bērniem jau no viena–pusotra gada. Valstij būtu

jāuzņemas konkurētspējīga darba samaksa bērnudārzos. Nepieciešams regulāri palielināt ikmēneša ģimenes pabalstus un ieviest papildu pabalstu augustā skolēnu sagatavošanai jaunajam mācību gadam.

Lai sagatavotu vajadzīgās kvalifikācijas darbaspēku, Latvijā būtu atjaunojama obligātā vidējā izglītība – pēc skolēna izvēles vispārējā vai profesionālā. Plašāk jāizmanto līgumu slēgšana ar citām zemēm retāku specialitāšu apgūšanā, kā arī mācību programmu apmaiņa.

Valsts vajadzībām atbilstošas migrācijas politikas veidošanai nepieciešami īstenībai atbilstoši statistikas dati. Lai iegūtu datus par cilvēku skaita patieso zudumu un tā izraisītām pārmaiņām iedzīvotāju sastāvā, vismaz 2010. gada tautskaites programmā jāparedz ne vien pastāvīgo iedzīvotāju, bet arī klātesošo uzskaite.

Pētniece **Iveta Pavlina** veica pētījumu par valsts ģimenes politiku un tās ietekmi uz demogrāfisko procesu attīstību.

Pēc veikto aptauju datiem, vēlamais bērnu skaits ģimenē ir divi trīs bērni. Ja pietiekami liels skaits ģimeņu audzinātu divus trīs bērnus, paaudžu nomaiņa īstenotos vienkāršā vai nedaudz sašaurinātā apjomā. Ģimeņu rīcību tieši ietekmēt nevar, tomēr, ar dažādu atbalstu palīdzību radot iespējami labvēlīgākus apstākļus vairāku bērnu audzināšanai, vēlamais īstenosies ar lielāku varbūtību.

21. gadsimta sākumā Latvijā atbalsts ģimenei lielākoties sniegts ar dažādiem pabalstiem. Ģimenēm izmaksātie pabalsti ir vērsti divos atšķirīgos virzienos – vēlamās rīcības veicināšanai un sociāli nelabvēlīgo seku mazināšanai. Atsevišķu pabalstu paaugstinājums tuvākajos gados, visticamāk, radīs dzimušo skaita pieaugumu, labākajā gadījumā pietuvojoties ES valstu vidējam līmenim. Tomēr nepieciešami arī pasākumi, lai atvieglotu vecākiem savienot darba un ģimenes dzīvi, jārisina bērnu pirmsskolas iestāžu jautājums.

Latvijas Universitātes Demogrāfijas centra pētnieks **Edvīns Vītoliņš** pievērsās demogrāfiskās attīstības tendenču un to diferenciācijas pētīšanai Latvijas reģionos un rajonos.

Jāatzīmē, ka Latvijā, tāpat kā citās ES27 valstīs, ir nopietnas grūtības noteikt precīzu iedzīvotāju skaitu valstī kopumā un to izvietojumu reģionos nepilnīgās iedzīvotāju migrācijas uzskaites dēļ.

Pamatojoties uz CSP publicētajiem datiem, iedzīvotāju kopskaita izmaiņās Latvijas reģionos ir vērojamas būtiskas atšķirības.

2. tabula

Iedzīvotāju skaita dinamika statistiskajos reģionos
(gada sākumā, tūkst.)

Reģioni	1996	2001	2006	2006 % pret 1996	2006 % pret 2001
Kopā Latvijā	**2469,5**	**2364,3**	**2294,6**	***92,9***	***97,1***
Rīga	810,2	756,6	727,6	*89,8*	*96,2*
Pierīga	359,7	359,2	369,4	*102,7*	*102,8*
Vidzeme	262,5	254,4	243,0	*92,6*	*95,5*
Kurzeme	334,5	319,4	308,4	*92,2*	*96,6*
Zemgale	301,5	292,5	286,4	*94,4*	*97,9*
Latgale	401,1	382,2	359,8	*89,7*	*94,1*

20. gadsimta 90. gados iedzīvotāju depopulācija notika visos valsts reģionos, rajonos un lielākajās pilsētās. Pozitīvo migrācijas saldo ievērojamo lielumu dēļ Rīgas rajons bija pirmais starp 33 galvenajām administratīvi teritoriālajām vienībām, kurā 90. gadu beigās depopulācija tika pārvarēta un iedzīvotāju skaits pat nedaudz pieauga. Šai laikā iedzīvotāju skaits stabilizējās Ogres rajonā. Lai gan Limbažu un Tukuma rajonā turpinājās iedzīvotāju skaita kritums, tomēr minētajā laikposmā Pierīgas reģions bija vienīgais, kurā kopskaita samazinājums bija niecīgs. Pārējos Latvijas reģionos, rajonos un lielākajās pilsētās iedzīvotāju skaita zudumi bija ievērojami – relatīvi lielākie Rīgas reģionā (pilsētā), kā arī Latgales un Kurzemes reģionā.

Kā redzams no 2. tabulas datiem, 2001.–2005. gadā iedzīvotāju skaits pieaudzis vienīgi Pierīgas reģionā. To sekmēja lielais pieaugums Rīgas rajonā (par 7,7%). Piecos 21. gadsimta sākuma gados iedzīvotāju skaits ir pieaudzis arī Jelgavā (par 2,4%), Tukuma rajonā (par 0,8%) un Ogres rajonā (par 0,7%). Šai laikposmā pavisam nedaudz ir izmainījies iedzīvotāju skaits Jūrmalā un Ventspilī. Pārējos reģionos, rajonos un lielākajās pilsētās noticis iedzīvotāju skaita samazinājums. Relatīvi visvairāk iedzīvotāju ir zaudējusi Latgale (–5,9%). Ludzas (–8,6%), Balvu (–8,3) un Krāslavas rajons (–7,1%) ir izcēlušies ar vislielākajiem iedzīvotāju zudumiem.

Pirmie gadi pēc neatkarības atjaunošanas pārtrauca iedzīvotāju ilgstošo virzību uz centrālo daļu, kura tika stimulēta padomju varas gados. Daļa Latvijas pilsoņu atgriezās dzimtajās vai senču dzīvesvietās, kad bija atguvuši zaudētos īpašumus, ar nodomu tos apsaimniekot. Pēdējos gados iedzīvotāju skaita dinamika un prevalējošās migrācijas plūsmas uz Pierīgas reģionu rāda, ka minētās dekoncentrācijas tendences ir bijušas īslaicīgas. Valstī notiekošie teritoriāli nevienmērīgie sociāli ekonomiskās attīstības procesi no jauna sekmē iedzīvotāju koncentrēšanos valsts centrālajā zonā.

Galvenokārt zemās dzimstības dēļ visos valsts reģionos un rajonos vērojama strauja iedzīvotāju novecošanās. 2006. gada sākumā visjaunākie bija Saldus rajona iedzīvotāji – vidēji 38,1 gads. Zem 39 gadiem vidējais vecums bija arī Bauskas, Dobeles, Jelgavas, Rīgas, Tukuma un Ventspils rajonā, bet Jelgava izcēlās ar iedzīvotāju mazāko vidējo vecumu starp lielākajām pilsētām – 39,0 gadi. Tātad samērā jaunākie ir valsts vidējās zonas rajonu iedzīvotāji. Vidēji visvecākie bija Ludzas (41,7) un Krāslavas (41,6) rajona un Rīgas (41,5) un Jūrmalas (41,2) pilsētas ļaudis. Šādi rādītāji uzskatāmi par ļoti lielu novecojumu. Minētie divi rajoni jau padomju varas beigu posmā izcēlās ar visvecāko iedzīvotāju sastāvu. Abās republikas pilsētās augstais novecojums galvenokārt saistāms ar ļoti zemo dzimstības līmeni.

Kopš pagājušā gadsimta 90. gadiem Latvijā kopumā un visos valsts rajonos sistemātiski samazinās bērnu skaits. 2006. gada sākumā īpaši zems bērnu (0–14 gadu vecumā) īpatsvars iedzīvotāju sastāvā bija Daugavpilī un Rīgā (abās pilsētās 12,4%), Rēzeknē (13,2%), Jūrmalā (13,3%), Ludzas rajonā (13,6%), bet augstākais Saldus (17,4%) un Kuldīgas (17,2%) rajonā.

Lai gan iedzīvotāju kopskaits valstī nepārtraukti samazinās, tomēr sistemātiski pieaug gados veco iedzīvotāju skaits. Pēc CSP aprēķiniem 2006. gada sākumā relatīvi visvairāk pensijas vecuma iedzīvotāju (vīrieši 62+, sievietes 60,5+) dzīvoja Latgales un Rīgas reģionā (abos 22,2% no iedzīvotāju kopskaita), bet vismazāk – Pierīgas reģionā (19,8%). Relatīvi daudz šāda vecuma iedzīvotāju bija Krāslavas, Ludzas (abos 23,6%), Balvu (23,1%), Daugavpils (23,0%) rajonā. Relatīvi vismazāk pensijas vecuma iedzīvotāju bija Rīgas (18,4%), Saldus, Ventspils (abos 19,0%) un Bauskas (19,2%) rajonā.

Straujš dzimstības kritums pagājušā gadsimta 90. gadu pirmajā pusē un tās stabilizācija uz ļoti zema līmeņa ir raksturīga visiem Latvijas rajoniem un pilsētām, tomēr valstī pastāv zināma diferenciācija (sk. 3. tabulu). Rēķinot uz

1000 iedzīvotājiem, 2005. gadā labākie dzimstības rādītāji bija Kurzemē un Pierīgā. Latgalē saglabājušies viszemākie dzimstības koeficienti, bet Rīgā pašos pēdējos gados situācija ir nedaudz uzlabojusies. Tieši dzimstības pieauguma dēļ Rīgā un daļēji Pierīgā notikusi neliela dzimstības situācijas uzlabošanās Latvijā kopumā. Starp 33 teritoriālajām vienībām augstākais dzimstības koeficients 2005. gadā bija Liepājas pilsētā (11,1), Jelgavas un Rīgas rajonā (abos 10,6). Zemākie rādītāji ir atzīmēti Latgalē – Ludzas rajonā (6,9), Daugavpils pilsētā (7,3), Daugavpils un Preiļu rajonā (abos 7,7).

3. tabula

Dzimstība statistiskajos reģionos
(uz 1000 iedzīvotājiem)

Reģioni	Gads			
	1990	1995	2000	2005
Kopā Latvijā	**14,2**	**8,7**	**8,5**	**9,3**
Rīga	11,9	7,1	7,1	9,7
Pierīga	15,0	9,3	9,2	10,0
Vidzeme	17,0	10,0	9,1	8,8
Kurzeme	15,4	10,1	9,8	10,0
Zemgale	16,5	10,0	9,6	9,5
Latgale	13,9	8,4	8,5	7,7

Summārais dzimstības koeficients precīzāk raksturo dzimstības līmeni. 2004.–2005. gadā augstākais tas bija Kurzemes reģionā (1,37), bet zemākais Latgalē (1,13). Pārējos četros reģionos atšķirības ir nelielas – no 1,26 līdz 1,31. Kā redzams, neviens no reģioniem ne tuvu nenodrošina paaudžu nomaiņai nepieciešamo dzimstības līmeni (2,1), bet šajos gados valsts kopējais vidējais summārais dzimstības koeficients (1,27) nodrošināja paaudžu nomaiņu tikai par apmēram 60 procentiem. Šis koeficients visaugstākais bija Jelgavas (1,53), Ventspils (1,52), Liepājas (1,50) rajonā un Liepājas pilsētā (1,47), bet izteikti zemākais Daugavpilī (0,96). Ļoti zemi rādītāji bija arī Rēzeknē (1,09), Ludzas rajonā (1,17), Ventspilī (1,18), Aizkraukles rajonā un Jūrmalā (1,20). 20. gadsimta 90. gados viszemākā dzimstība bija Rīgā. Vēl 2000. gadā galvaspilsētas summārais dzimstības koeficients (1,00) bija viszemākais valstī. Taču piecos

21. gadsimta gados tas ir jūtami palielinājies (2005. gadā – 1,29) un pietuvojies valsts vidējam rādītājam – 1,31.

Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs profesora **Pētera Zvidriņa** vadībā izstrādā valsts demogrāfiskās prognozes sadarbībā ar Latvijas Republikas CSP speciālistiem. Atsevišķas izstrādnes veiktas sadarbībā ar ES Eiropas statistikas biroju.

Nozīmīga demogrāfisko prognožu sastāvdaļa ir iedzīvotāju skaita un dzimumvecuma sastāva prognozēšana valsts reģionālajā iedalījumā. Šīs izstrādnes uzsāktas atskaites gadā. Pēdējos gados depopulācija ir raksturīga iezīme gandrīz visiem valsts reģioniem, izņemot Pierīgu. Negatīvi iedzīvotāju dabiskās kustības dati raksturo visus valsts rajonus un lielākās pilsētas, turklāt relatīvi visaugstākie negatīvie lielumi ir Rīgā un Latgalē. Šādi raksturojumi ar proporcionālu dzimstības līmeņa paaugstināšanās un vidējā mūža ilguma pieauguma tendenci ir saglabāti iedzīvotāju skaita un sastāva prognožu hipotētiskajos apsvērumos Latvijas reģioniem. Saskaņā ar prognožu aprēķinu galveno variantu gaidāmā iedzīvotāju skaita dinamika reģionos atspoguļota 4. tabulā.

4. tabula

Prognozētais iedzīvotāju skaits Latvijas statistiskajos reģionos
(galvenais variants, tūkst. cilv. gada sākumā)

Reģioni	2005. g.	2010. g.	2020. g.	2030. g.	2050. g.	2050. g. % pret 2005. g.
Kopā Latvijā	**2306**	**2248**	**2115**	**2022**	**1873**	***81,2***
Rīgas	732	714	679	652	592	*80,9*
Pierīgas	366	377	382	381	379	*103,6*
Vidzemes	245	237	220	207	190	*77,6*
Kurzemes	311	301	274	258	238	*76,5*
Zemgales	288	280	257	251	236	*81,9*
Latgales	364	340	303	275	238	*65,4*

Aprēķini rāda, ka nākotnē iedzīvotāju skaits samazināsies gandrīz visos reģionos un rajonos. Visstraujāk tas notiks Latgalē. Iedzīvotāju skaits nedaudz pieaugs Pierīgas reģionā. Nozīmīgākais pieaugums ir sagaidāms Rīgas rajonā, galvenokārt uz migrācijas rēķina.

Visos valsts reģionos turpināsies iedzīvotāju novecošanās un pieaugs to vidējais vecums. Ja netiks veikti nozīmīgi demogrāfiskās politikas aktivizēšanas

pasākumi dzimstības paaugstināšanas jomā, visos reģionos samazināsies bērnu skaits un to īpatsvars iedzīvotāju vecuma struktūrā.

Pēc 2020. gada Latvijā samazināsies iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā, izņemot Pierīgas reģionu, kurā ir gaidāmi pozitīvi migrācijas saldo lielumi un iespējams neliels darbspējīgo skaita pieaugums. Tuvojoties 2050. gadam, pastiprināsies vietējas izcelsmes darbspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājuma tendence visos reģionos, tādēļ perspektīvā aktuāla būs minimālā pensijas vecuma paaugstināšana. Radīsies nepieciešamība ievest ārvalstu darbaspēku.

Nepārtraukti un nenovēršami pieaugs gados veco iedzīvotāju absolūtais skaits, bet vēl straujāk to īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā. Perspektīvā gados vecu ļaužu lielākais īpatsvars gaidāms Rīgā un Latgalē. Līdz ar to paredzams, ka šeit strauji pieaugs izdevumi gados veco iedzīvotāju sociālās apdrošināšanas vajadzībām.

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU DZĪVES KVALITĀTES INDEKSS

Stratēģiskās analīzes komisijas Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes indeksa darba grupas vadītājs Latvijas Universitātes vadošais pētnieks EDVĪNS KARNĪTIS

Pētījuma autori: **Baiba Bela-Krūmiņa, Pārsla Eglīte, Mārtiņš Kazāks, Žaneta Ozoliņa, Baiba Rivža, Anita Švarckopfa, Tālis Tīsenkopfs, Uldis Ušackis**

Stratēģiskās analīzes komisija izpildot savu uzdevumu – ar starpdisciplināriem, uz nākotni vērstiem pētījumiem veidot ilglaicīgu skatījumu uz Latvijas valsts un sabiedrības attīstību mūsdienu starptautisko procesu kontekstā –, ir pievērsusies Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes vērtēšanai un stratēģiskiem risinājumiem tās uzlabošanai.

2004. gadā SAK sāka analizēt dzīves kvalitāti šī vārda plašā daudzdimensiju nozīmē, apvienojot ikvienam cilvēkam vitāli nozīmīgos aspektus – labklājību, drošību, ilgtspēju.[1] Cilvēciskā tieksme pēc labākas dzīves, augstāka dzīves kvalitātes līmeņa visos laikos ir bijusi prioritāra katram cilvēkam un līdz ar to visai sabiedrībai; arī turpmāk dzīves kvalitāte nezaudēs savu nozīmību, tieši otrādi – uz cilvēku centrētajā nākotnē tā kļūs vēl būtiskāka.

2005. gadā tika veikts pētījums "Dzīves kvalitāte Latvijā: sociālā pētījuma rezultāti"[2], lai iegūtu kompleksu ieskatu dzīves kvalitātes problemātikā un tendencēs mūsdienu Latvijā. Pētījumā analizēti dzīves kvalitātes objektīvie rādītāji un to atšķirības dažādās iedzīvotāju grupās un reģionos, labas dzīves

---

[1] Karnītis E. Dzīves kvalitāte kā Latvijas nākotnes mērķis. Grām.: *Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos*. Rīga: Zinātne, 2004. (Zinātniski pētnieciskie raksti. 1. nr.).

[2] Bela B., Tīsenkopfs T. Dzīves kvalitāte Latvijā: sociālā pētījuma rezultāti. Grām.: *Politikas gadagrāmata. Latvija 2005*. Rīga: Zinātne, 2006.

subjektīvie modeļi un vērtējumi, pievērsta uzmanība cilvēku rīcībspējai savas dzīves kvalitātes uzlabošanai un konkrētu stratēģiju noskaidrošanai.

2005. gadā SAK piedalījās arī Latvijas izaugsmes modeļa "Cilvēks pirmajā vietā"[3] izstrādē. Par izaugsmes mērķi modelī ir izvirzīta ikviena Latvijas iedzīvotāja dažādu dzīves kvalitātes aspektu paaugstināšana, un tas ir sasniedzams, aktīvi izmantojot valsts iedzīvotāju uzkrāto zināšanu potenciālu. Labklājību, drošību un ilgtspēju modelis nosaka kā galvenos dzīves kvalitāti veidojošos faktorus. Minētos faktorus detalizējot, izvirzīti savstarpēji cieši saistīti aspekti, kas nosaka dzīves kvalitāti. 2005. gada oktobrī Latvijas Republikas Saeima apstiprināja izaugsmes modeli kā konceptuālu dokumentu, kas paredz uz cilvēku centrētu Latvijas attīstību turpmākajiem 20–30 gadiem globālās attīstības kontekstā.

Dzīves kvalitāte Latvijā šī vārda plašā nozīmē tiek akcentēta arī SAK 2005.–2006. gada pētījumā "Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs"[4]. Analizējot iemeslus, kas ir pamatā emigrācijai mūsdienās, blakus ekonomiskajam faktoram kā ļoti nozīmīgas redzam arī savstarpējo attiecību un zināmas atstumtības problēmas, sociālā dialoga un līdzdalības iespēju trūkumu, kas kopumā nerada stabilitātes sajūtu par nākotni.

2005.–2006. gadā izstrādāts "Nacionālais attīstības plāns 2007.–2013. gadam"[5], kas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments, kura funkcionālais uzdevums ir īstenot Latvijas izaugsmes modeļa izvirzīto mērķi – paaugstināt valsts iedzīvotāju dzīves kvalitāti, ar uzdevumu nākotnē tuvoties ES25 valstu vidējam līmenim. Lai regulāri objektīvi izvērtētu plāna izpildi un sasniegto progresu, rodas nepieciešamība pēc Latvijas apstākļiem un Latvijas iedzīvotāju mentalitātei atbilstošiem kvantitatīviem dzīves kvalitātes kritērijiem un integrēta dzīves kvalitātes rādītāja par cilvēku reālo dzīves kvalitātes pieaugumu Latvijā.

Esošo un globāli izmantojamo algoritmu analīze rāda, ka tiem ir atšķirīgs pamatuzdevums – salīdzināt dzīves kvalitāti dažādās valstīs. Tas arī nosaka šo rādītāju veidošanas principu – mazs rādītāju skaits un globāli viduvēta to proporcija integrētajā indeksā.

---

[3] Latvijas izaugsmes modelis. Cilvēks pirmajā vietā. http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LM0815_0#b

[4] Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs. http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=1852

[5] Nacionālais attīstības plāns 2007.–2013. g. http://www.nap.lv

Šāds globālā mērogā populārs rādītājs ir ANO Attīstības programmas (*UNDP*) veidotais tautas attīstības indekss (*The Human Development Index*[6]) – komplekss rādītājs, kurš līdzvērtīgi integrē trīs komponentus – cilvēka fizisko eksistenci un veselību, iedzīvotāju izglītības un zināšanu līmeni, materiālo līmeni. Šāds relatīvi vienkāršs indekss ir labs daudzu ļoti atšķirīgu pasaules valstu salīdzināšanai (pašlaik iekļauts vairāk nekā 170 valstu), taču tas nebūt neaptver Latvijas iedzīvotāju visas galvenās vērtības un neatbilst mūsu vērtību savstarpējām proporcijām.

Jau plašāku indikatoru spektru (deviņus) ietver ekonomistu apvienības *The Economist Intelligence Unit* 2005. gadā piedāvātais dzīves kvalitātes indekss.[7] Arī šis indekss noder valstu savstarpējai salīdzināšanai, taču Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanai atbilst ļoti nosacīti – daļa kritēriju ir subjektīva un mūsu valsts iedzīvotājiem neaktuāla (klimats, dzimumu līdztiesība, politiskās brīvības un stabilitāte).

Analogi var minēt vēl vairākus analītiskus pētījumus (piemēram, ES pilsētu iedzīvotāju dzīves kvalitātes apsekojumu,[8] ASV dažkārt lietotie *Calvert-Henderson* indikatori,[9] arī ES situācijas analīze[10]), kuri pārsvarā balstās uz subjektīviem aptauju datiem. Samērā daudz autoru saista dzīves kvalitāti tikai ar kādu konkrētu dzīves jomu; populārākās ir materiālā labklājība (ekonomika)[11] un veselība.[12] Šāda pieeja nedod integrētu dzīves kvalitātes indeksu, nemaz nerunājot par tieši Latvijai atbilstošiem indeksa komponentiem (aspektiem) un prioritātēm.

Tādēļ SAK izstrādāja uz objektīviem statistiskiem datiem balstītu dzīves kvalitātes indeksu, kurā ietvertas Latvijas sabiedrībai būtiskās prioritātes mūsu apstākļiem atbilstošā proporcijā un kurš dod iespēju maksimāli objektīvi novērtēt sasniegtās mūsu sabiedrības dzīves kvalitātes ikgadējās salīdzināmās izmaiņas.[13]

---

[6] Human Development Report. http://www.undp.org/hdro

[7] The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index. http://www.economist.com/media/pdf/ QUALITY_OF_LIFE.pdf

[8] Urban audit. http://www.urbanaudit.org

[9] Calvert-Henderson quality of life indicators. http://www calvert-henderson.com

[10] Christoph, B., Noll, H. Subjective Well-Being in the European Union during the 1990ies *Social Indicators Research Special Issue*. 2003. Vol. 64.

[11] Di Tella, R., MacCulloch, R. Some uses of happiness data in economics. *Journal of Economic Perspectives*. 2006. Vol. 20. (1).

[12] Sk., piemēram, http://www.who.int/evidence/assessment-instruments/qol/

[13] Pētījuma pilna atskaite pieejama http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=1852

DZĪVES KVALITĀTES BŪTISKIE ASPEKTI: LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU SKATĪJUMS

Latvijas izaugsmes modelī ir minēti 28 dzīves kvalitātes aspekti. No tiem daļa ir būtiska un ar lielu īpatsvaru visai sabiedrībai, bet citi ir nozīmīgi atsevišķām cilvēku kopienām, taču sabiedrībai kopumā mazāk svarīgi. Dzīves kvalitātes izmaiņu novērtējumam valstī kopumā svarīgākie ir tieši pirmie, tāpēc indeksa izstrādei jādefinē Latvijas iedzīvotājiem nozīmīgākie aspekti.

Sabiedriskās domas aptaujas par prioritārajiem dzīves kvalitātes aspektiem un darbībām dzīves kvalitātes uzlabošanai notiek regulāri. Kā plašākās var minēt divas reizes gadā *Eurobarometer* veiktās aptaujas visās ES valstīs.[14] 1. diagrammā parādītas aptaujāto Latvijas iedzīvotāju 2004.–2006. gada atbildes uz jautājumu: *Kuri ir divi pašlaik paši nozīmīgākie jautājumi Latvijā?* Problēmu nozīmīgums, protams, ir mainīgs. Taču svarīgāko aspektu grupa uzdoto problēmu kopā paliek nemainīga, bet pārējie jautājumi (vide, ārlietas/aizsardzība, terorisms) Latvijā netiek uzskatīti par būtiskiem; arī piedāvājumam nosaukt vēl kādu aktuālu jautājumu ir atsaukušies tikai 1–2 procenti aptaujāto.

Aptaujas rāda arī, ka dažādu ES valstu iedzīvotāju prioritātes ir ļoti atšķirīgas, tātad arī akcenti, kam pievēršama lielāka uzmanība dzīves kvalitātes paaugstināšanai konkrētā valstī, ir atšķirīgi. Tas lieku reizi parāda nepieciešamību veidot tieši Latvijas prioritātēm un mūsu sabiedrības izpratnei atbilstošu būtisko dzīves kvalitātes aspektu kopu un attiecīgu indeksu.

Līdzīgu aktualitāšu ranžējumu ir devuši SIA Latvijas fakti respondenti 2006. gada februārī, atbildot uz lūgumu nosaukt trīs problēmas, kuras Latvijas valdībai būtu jārisina pirmās: materiālie aspekti (algas, pensijas, inflācija, nabadzība), nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe un sociālā drošība.

Komisijas 2005.–2006. gada veiktie sociālie pētījumi (sk. 3. un 4. atsauci) papildus jau minētajiem aspektiem rāda vēl vairāku aspektu būtisko nozīmi mūsu valsts iedzīvotāju vērtējumā par savas dzīves kvalitāti. Cilvēka subjektīvos rādītājus – laimes izjūtu, apmierinātību ar dzīvi kopumā, kā arī konkrētām dzīves jomām lielā mērā nosaka arī ģimene, mājoklis, darba un atpūtas/rekreācijas laika sadalījums (kas cieši saistās ar ģimenes un bērnu nozīmi vērtību skalā), sociālā līdzdalība un dialogs (izglītots un aktīvs cilvēks nevēlas būt tikai akls

[14] Standard Eurobarometer. http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm

1. diagramma

Iedzīvotājiem nozīmīgākie jautājumi Latvijā
Eurobarometer aptaujas 2004.–2006. gadā

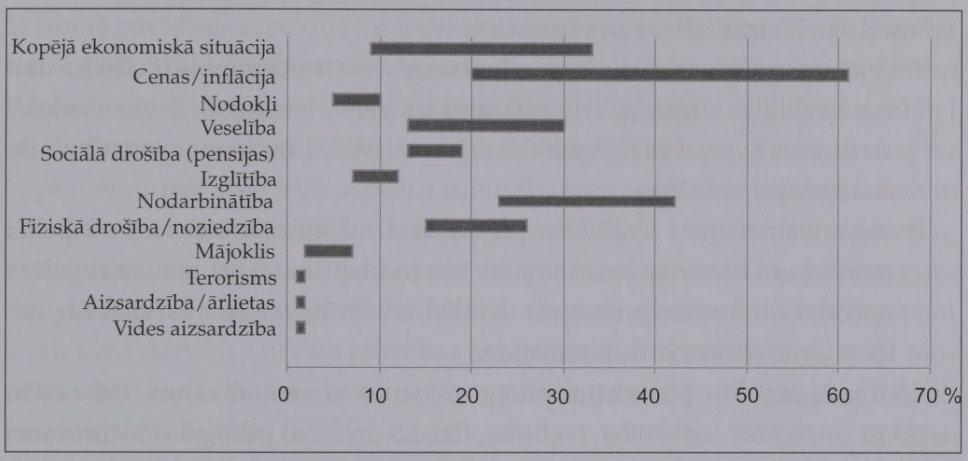

izpildītājs vai skrūvīte lielā mehānismā, viņš vēlas līdzdarboties lēmumu pieņemšanā, vest aktīvu dialogu ar darba devēju un politiķiem). Pēdējais aspekts kļūst sabiedriski un valstiski īpaši nozīmīgs, īstenojot uz zināšanām balstīto un līdz ar to uz cilvēku centrēto izaugsmes modeli, tāpēc noteikti vērā ņemams.

Kopumā izveidojas to prioritāro aspektu kopa, kas ir būtiski mūsu iedzīvotāju dzīves kvalitātes palielināšanai un tādēļ iekļaujami izstrādājamajā indeksā:

- materiālā labklājība;
- nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū;
- izglītība, zināšanu līmenis;
- veselība, sociālā drošība;
- mājoklis;
- fiziskā drošība;
- ģimene;
- iekļaušanās procesos, līdzdalība;
- pilnvērtīga atpūta, rekreācija.

Šo aspektu detalizētāka analīze atrodama 1. atsaucē minētajā pētījumā. Lieku reizi jāatzīmē, ka šī prioritāro aspektu kopa attiecas tikai un vienīgi uz izaugsmes kvantitatīvo vērtējumu un nekādā ziņā nenozīmē, ka citu izaugsmes modelī uzskaitīto aspektu attīstība iedzīvotājiem ir mazsvarīga.

DZĪVES KVALITĀTES ASPEKTU VĒRTĒŠANAS SKAITLISKIE INDIKATORI

Izvēloties indikatorus katra dzīves kvalitātes aspekta kvantitatīvai izvērtēšanai, tika izvirzīti divi pamatprincipi:

- tā kā izaugsmes modelis ir uz cilvēku centrēts un tā mērķis ir cilvēka dzīves kvalitātes augšana, arī indikatori jāizvēlas, ievērojot cilvēka viedokli un intereses, pretstatā parastajai valsts interešu dominantei attīstību raksturojošajos rādītājos;
- objektīvam dzīves kvalitātes pieauguma raksturojumam katra aspekta skaitliskam novērtējumam ir jāizvēlas indikatori, kurus nosaka regulārā statistiskā informācija un kuru skaitliskās vērtības sniedz Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde.

Vairumu aspektu pietiekami pilnīgi raksturo viens indikators, taču dažu aspektu (materiālā labklājība, izglītība, fiziskā drošība) pilnīgai raksturošanai nepieciešams vairāku indikatoru kombināciju. Materiālās labklājības raksturošanai ir jāņem vērā kā tiešie iedzīvotāju ienākumi, tā ieguvumi no budžeta fondiem (budžeta atbalsts izglītības, veselības un kultūras pakalpojumiem, sabiedriskā transporta dotācijas utt.). Šajā gadījumā nav izmantojams tik izplatītais Iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju, jo tas neraksturo indivīda patieso ienākumu pieaugumu. Turklāt jāņem vērā pašlaik augstā inflācija, kas savukārt mazina ienākumu pieaugumu.

Iedzīvotāju izglītības līmeni darba grupa uzskata par īpaši nozīmīgu izvēlētajam izaugsmes modelim, kas balstīts uz zināšanu izmantošanu. Vērā jāņem pašlaik sabiedrībā sasniegtais zināšanu līmenis. Vēl vairāk – vienkāršots vērtējums bez sadalījuma pa izglītības līmeņiem nav pietiekams. Ir nepieciešams specificēt atsevišķo izglītības līmeņu ieguvušo iedzīvotāju proporciju kopējā indikatorā. Tikpat būtisks ir gan tas jauno cilvēku skaits, kas mācās dažādos līmeņos, gan tie pieaugušie, kuri izmanto dažādus formālos un neformālos mūžizglītības veidus.

Nepieciešams specificēt arī fiziskās drošības aspekta izvērtēšanu. Ir ļoti būtiska atšķirība starp noziedzīgu nodarījumu un tādu, kurā ir cietušie. Vēl būtiskāka ir atšķirība, vai cietušais no ārējiem apstākļiem ir tikai ievainots, vai gājis bojā.

Šie sadalījumi ir parādīti 1. tabulā kā indikatoru divi līmeņi.

DZĪVES KVALITĀTES INDEKSA APRĒĶINS: ALGORITMS UN REZULTĀTI

Dzīves kvalitātes izmaiņu novērtēšanai kopumā ir nepieciešams integrēt 1. tabulā parādītos aspektus un indikatorus, tam nolūkam nosakot to īpatsvarus kopējā dzīves kvalitātes vērtējumā. Ir saprotams, ka intereses un vērtību prioritātes, priekšstati par labu un laimīgu dzīvi cilvēkiem ir atšķirīgi, subjektīvi un dziļi personiski, turklāt tie mainās arī viņu dzīves laikā. Tādēļ, lai iegūtu kopējo ainu par atsevišķu aspektu un indikatoru īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes vērtējumā, tika piesaistīts plašs ekspertu loks – sociālo, humanitāro un dabaszinātņu nozaru zinātnieki, ekonomisti, uzņēmēji, politiķi, dažādu reģionu pārstāvji. Kā būtiska ekspertu īpašība tika uzsvērta viņu iepriekšējā darbība Latvijas attīstības procesu dažādās jomās, viņu spēja raudzīties pāri savas profesijas un nozares robežām, redzēt attīstības kopsakarības un cilvēka faktoru tajās.

Ekspertus aicināja izvērtēt atsevišķo aspektu īpatsvaru integrētajā dzīves kvalitātes indeksā, kā arī vairāku indikatoru salīdzinošo nozīmību viena atsevišķa aspekta vērtēšanā, piešķirot katram indikatoram *svara koeficientu*.

Pēc vērtējumu apkopojuma izskaitļots aspektu un indikatoru īpatsvaru sadalījums, kurš izmantots aprēķinos (*2. un 3. diagramma*).

2. diagramma

Dzīves kvalitātes indekss; aspektu īpatsvars ekspertu vērtējumā

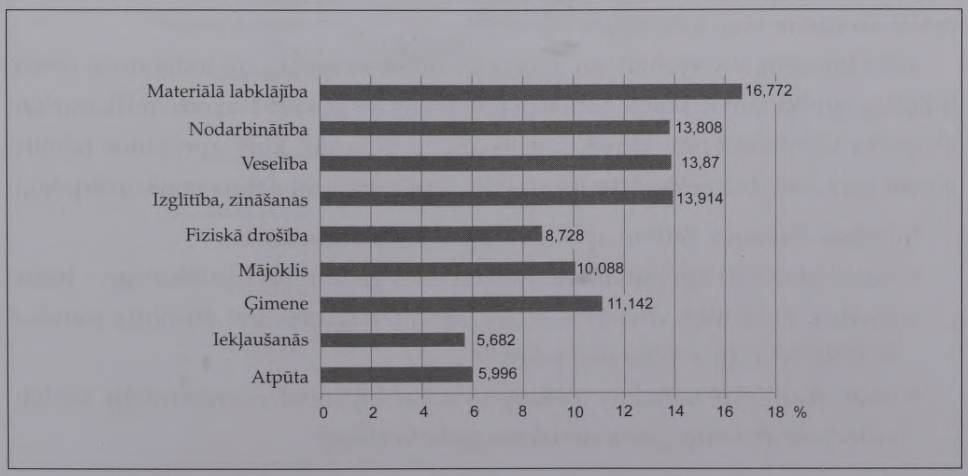

3. diagramma

Dzīves kvalitātes indekss; indikatoru īpatsvars ekspertu vērtējumā

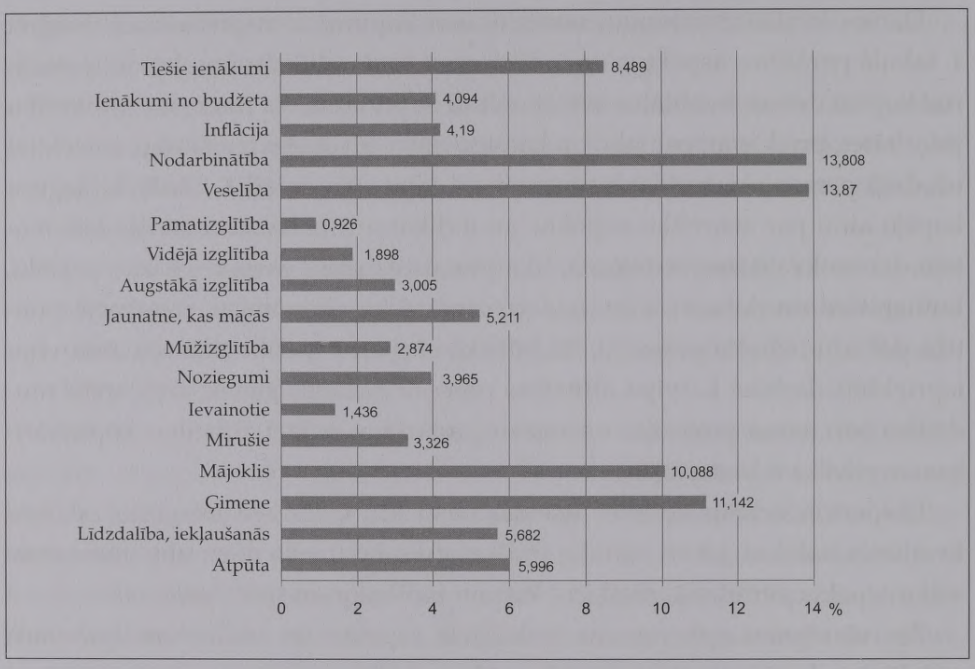

Ekspertu vērtējumi, protams, nebūt nebija vienādi. Par izglītības, veselības, nodarbinātības un mājokļa lomu bija lielāka vienprātība, bet iekļaušanās nozīmi eksperti uztver dažādi. Par budžeta fondu ietekmi uz atsevišķa indivīda dzīves kvalitāti vai par pamatizglītības un augstākās izglītības vērtību samēru ekspertu domas ir visai atšķirīgas.

Taču kopumā var secināt, ka dzīves kvalitātes aspektu un indikatoru izvēle indeksa aprēķinam ir bijusi pamatota: neviens no piedāvātajiem indikatoriem ekspertu vērtējumā nav kļuvis par tik mazu lielumu, kurš aprēķinos nebūtu jāņem vērā, bet dažu ekspertu iesniegtie papildinājumi nebija konkurētspējīgi.

Indeksu atskaites gadam aprēķināja pēc šāda algoritma:

- statistiskie dati aprēķinam ņemti atskaites gadam un iepriekšējam – bāzes gadam, jo būtisks ir dzīves kvalitātes pieaugums, bet absolūtā indeksa skaitliskā vērtība neko neizsaka;
- datu skaitlisko izmaiņu (pieaugums vai kritums) normalizācija notiek, attiecinot atskaites gada un bāzes gada vērtības;

- reizinot normalizētās vērtības ar attiecīgā indikatora īpatsvaru, iegūstam svērto aprēķināto atskaites gada novērtējumu konkrētam indikatoram;
- šo novērtējumu summa dod dzīves kvalitātes indeksu atskaites gadam (bāzes gada dzīves kvalitātes indeksa vērtība atbilstoši algoritmam ir 1).

Veiktie aprēķini 2004. un 2005. gadam rāda dzīves kvalitātes pieaugumu 2004. gadā par 1,9 procentiem un 2005. gadā – par 2,6 procentiem. Jāatzīmē, ka iekļaušanās un atpūtas indikatoru statistiskie dati pašlaik tiek vākti tikai reizi piecos gados, līdz ar to šo indikatoru iespējamās izmaiņas nav kontrolaprēķinā iekļautas.

4. diagrammā parādīti atsevišķo aspektu *ieguldījumi* kopējā dzīves kvalitātes pieaugumā divos gados – no 2003. gada līdz 2005. gadam. Redzams, ka, pat nedominējot materiālā aspekta īpatsvaram un pie relatīvi liela cenu pieauguma, galveno dzīves kvalitātes pieauguma daļu dod ekonomiskā augšupeja. Zināmu ieguldījumu ir devusi arī augstākās izglītības ieguve, nodarbinātības pieaugums un dzīvokļu celtniecība. Taču skaidri redzami arī Latvijas attīstības vājie posmi: joprojām vajadzīgajā līmenī nav veselības aizsardzība un sociālās programmas, nav kļuvusi populāra vispārēja un nepārtraukta mācīšanās visa mūža garumā, pretēji respondentu izteikumiem aptaujās arī ģimene reāli nav ieguvusi pienācīgu vietu dzīves kvalitātes pieaugumā.

4. diagramma

Atsevišķo indikatoru izmaiņu ietekme uz dzīves kvalitātes indeksu 2003.–2005. gadā

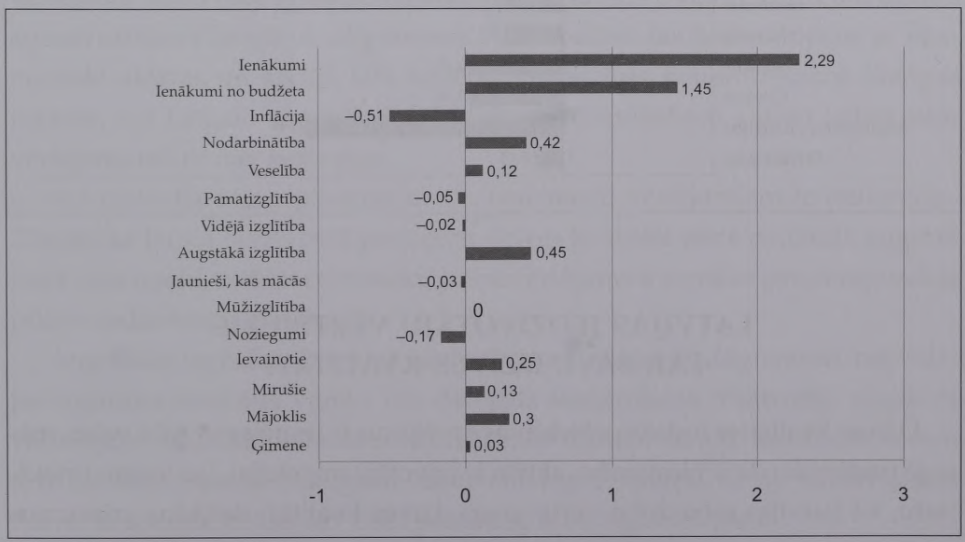

Uz nozaru ekspertu un ministriju prognožu pamata tika piedāvāti Nacionālā attīstības plāna (NAP) izpildes rezultātā sasniedzamie rādītāji 2013. gadam (2. *tabula*), kurus apstiprināja Ministru kabinets.

Par mērķi izvirzīts ikgadējais vidējais dzīves kvalitātes līmeņa pieaugums vismaz par 2,8 procentiem, kas 2013. gadā dos kopumā 32 procentus pieaugumu pret 2005. gada līmeni. 5. diagrammā jau redzam vienmērīgāku (lai gan joprojām tālu no pilnības) atsevišķu kritēriju ieguldījumu dzīves kvalitātes pieaugumā.

5. diagramma

Atsevišķo indikatoru izmaiņu ietekme uz dzīves kvalitātes indeksu, īstenojot NAP (2013. g.)

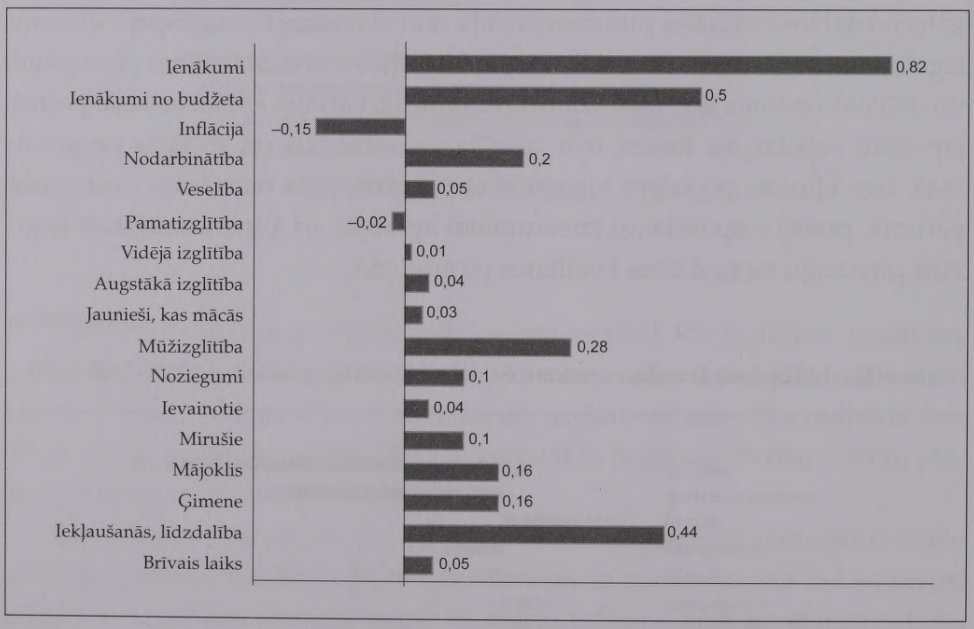

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU VĒRTĒJUMS PAR SAVU DZĪVES KVALITĀTI

Dzīves kvalitātes indeksa objektīvos aprēķinus ir iespējams veikt valsts mērogā (statistisko datu pieejamība, aktīva iedzīvotāju migrācija). Lai iegūtu priekšstatu, kā Latvijas sabiedrība vērtē savas dzīves kvalitāti dažādos griezumos

(reģionālais, nodarbinātības, vecuma, izglītības līmeņa u.c.), ar firmas SKDS starpniecību tika veikta sabiedriskās domas aptauja.

6. diagramma

Dzīves kvalitātes vērtējums reģionos

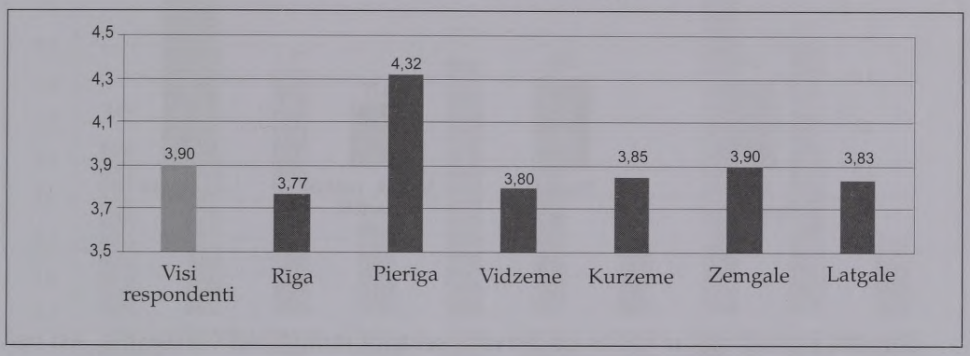

Aptaujas jautājuma *Lūdzu, novērtējiet 7 punktu skalā, cik lielā mērā Jūs esat apmierināts/a ar savas dzīves kvalitāti,* atbildes tika ranžētas no skaitļa septiņi (*pilnīgi apmierināts)* līdz skaitlim viens (*pilnīgi neapmierināts).* Respondentiem netika doti nekādi norādījumi par jēdziena *dzīves kvalitāte* būtību, tādējādi tās aspektus katrs saprata pēc savām domām un tādā proporcijā, kā šķita svarīgi.

Atbildes rāda pārsteidzoši vienādu un praktiski vidēju dzīves kvalitātes vērtējumu valstī (pēc aptaujas noteikumiem vidējais ir četri) ar izteikti lielāku apmierinātību Pierīgā (*6. diagramma*). Acīm redzot tas izskaidrojams ar ekonomiski aktīvas un sociāli labi situētas sabiedrības koncentrēšanos Pierīgas rajonos. Arī Latgalē – pretēji daudzu ekspertu uzskatiem – pašu iedzīvotāju vērtējums nebūt nav bezcerīgs.

Arī izkliedes starp pilsētnieku un laucinieku vērtējumiem ir minimālas. Zīmīgi, ka lauku iedzīvotāji paši savu dzīves kvalitāti vērtē nedaudz augstāk nekā pilsētnieki, turklāt rīdzinieku pašnovērtējums ir zemāks par pārējo valsts pilsētu iedzīvotāju vērtējumu.

Augstākās izglītības pozitīvā ietekme ir saprotama (*7. diagramma*), bet vidējās izglītības ietekmei varētu būt divējāds skaidrojums. Pašreizējā vispārējā viduvējība vidusskolu absolventu zināšanās stiprina atziņu, ka *vidusskola man neko nav devusi,* kamēr centīgākie absolventi iegūst apziņu, ka var būt arī labāka dzīve, to apziņu, kādas nav tikai pamatizglītību ieguvušajiem.

7. diagramma

Vērtējumu sadalījums pēc izglītības līmeņa

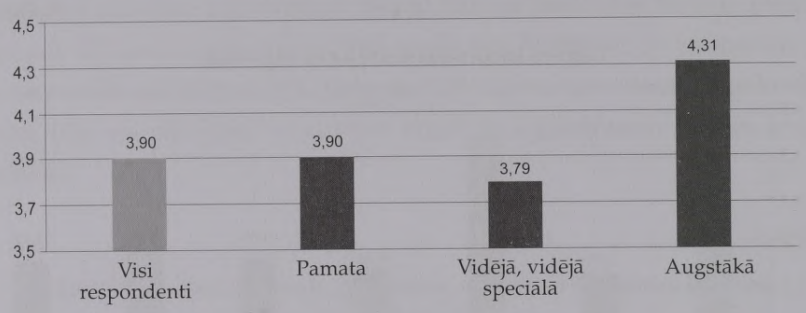

Samērā vienlīdzīgs ir valsts un privātā sektorā strādājošo vērtējums. Arī nestrādājošo viduvētais vērtējums ir līdzīgs, taču vērtējumu polarizācija ir daudz izteiktāka, ir daudz pilnīgi apmierināto un pilnīgi neapmierināto respondentu.

Analizējot dzīves kvalitāti dažādu nodarbošanās veidu pārstāvjiem, ir redzama – un tas ir saprotams – liela atšķirība vērtējumos (*8. diagramma*). Skaidrs, ka bezdarbnieka un pensionāra dzīves kvalitāte ir zemāka. Pārsteidzošs ir mājsaimnieču optimisms par savu dzīvi (tas ir līdzīgs vadītājiem), acīm redzot mājsaimnieces nemaz īpaši nevēlas dzīvi mainīt. Zemnieku augstā apmierinātība korelē ar lauku iedzīvotāju vērtējumu; vai tas nozīmē, ka viņu biežie un skaļie protesti nav visu zemnieku, bet gan tikai dažu aktīvistu iniciēti? Vai apmierinātība nav pārāk liela uz lauksaimniecības subsīdiju sadales faktiski sociālā algoritma fona?

Toties pilnīgi saprotams, ka lielāki ienākumi ir būtisks pamats lielākam apmierinājumam ar savu dzīves kvalitāti. Vīriešu un sieviešu vērtējums ir absolūti vienāds. Jaunās paaudzes lielākā apmierinātība ir gan saprotama, gan arī iepriecinoša – tā ir ticība labākai nākotnei, ticība savai valstij. Šie jaunieši nebrauks svešā zemē sēnes lasīt. Vecākās paaudzes neapmierinātība korelē ar pensionāru neapmierinātību.

Divi savā starpā saistīti respondentu sadalījuma griezumi rāda, ka sabiedrības saliedēšanas jomā mums vēl ir ļoti daudz nepadarīta. Latviešu un līdz ar to pilsoņu apmierinātība ir stipri augstāka salīdzinājumā ar nelatviešu (*9. diagramma*) un nepilsoņu vērtējumu.

8. diagramma

Respondentu vērtējumu sadalījums pēc pamatnodarbošanās

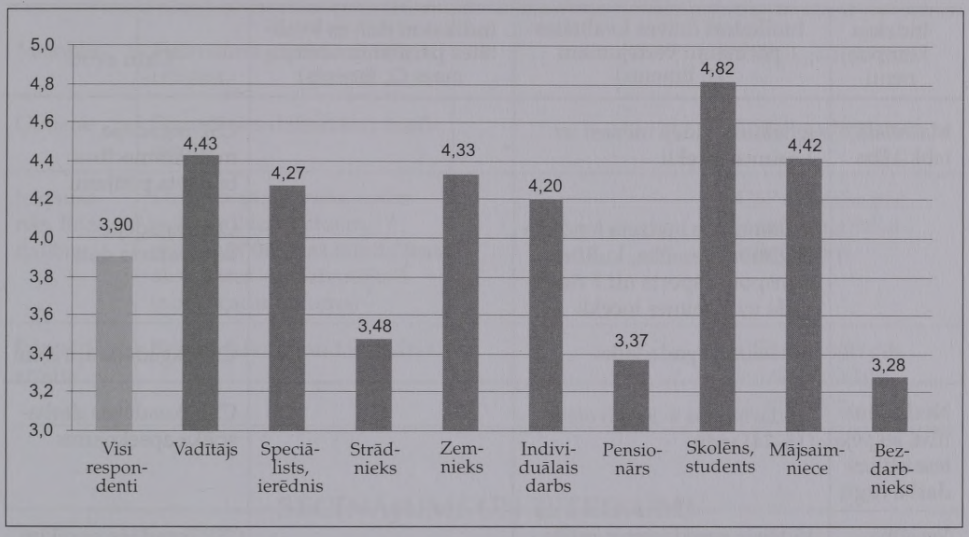

Cita SKDS veiktā aptauja rāda, ka arī sabiedriskā doma vērtē dzīves kvalitāti kā augošu: divas reizes lielāka sabiedrības daļa (34%) uzskata, ka 2006. gads kopumā bijis sekmīgāks nekā 2005. gads salīdzinājumā ar 17 procentiem respondentu, kuri ir pretējās domās. Arī par turpmāko dzīves kvalitātes pieaugumu sabiedrības domas ir līdzīgas: 36 procenti respondentu uzskata, ka 2007. gads kopumā būs sekmīgāks par 2006. gadu salīdzinājumā ar 18 procentiem, kuri paredz pasliktināšanos.

9. diagramma

Vērtējumu sadalījums pēc respondentu tautības

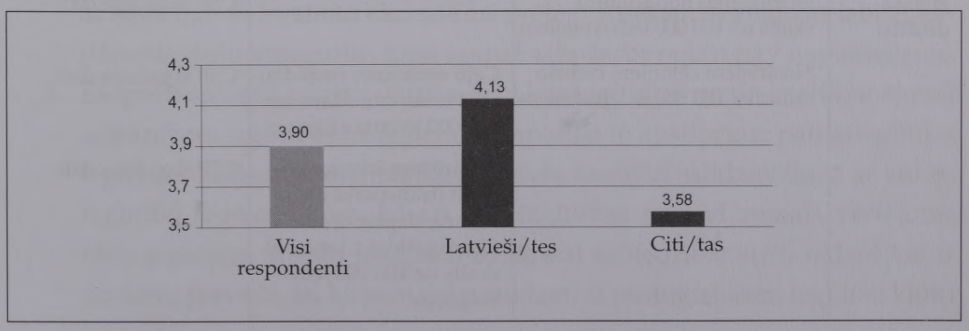

1. tabula

Dzīves kvalitātes aspekti un to vērtēšanas indikatori

Indeksa komponenti	Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (1. līmenis)	Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (2. līmenis)	Datu avots
Materiālā labklājība	Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli		CSP ikgadējie mājsaimniecības budžeta pētījumi
	Ienākumi no budžeta fondiem (izglītība, veselība, kultūra, transports, sports utt.) vidēji gadā uz 1 saimes locekli		CSP ikgadējie kopbudžeta dati
	Inflācijas % gada laikā		CSP ikgadējie aprēķini
Nodarbinātība, iespēja iesaistīties darba tirgū	Nodarbināto % iedzīvotāju (15–74) vidū		CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
Veselība, sociālā drošība	Vidējais paredzamais mūža ilgums jaundzimušajiem		CSP ikgadējie aprēķini
Izglītība, zināšanu līmenis	Iedzīvotāju (15–74) izglītības līmenis	Iedzīvotāju % (15–74) ar pamatizglītību	CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
		Iedzīvotāju % (15–74) ar vidējo izglītību	CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
		Iedzīvotāju % (15–74) ar augstāko izglītību	CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
	Mācībās iesaistījušos jauniešu % 7–23 gadu vecumā		CSP ikgadējie aprēķini
	Iedzīvotāju % (25–64), kas ieguvuši kādas zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā		CSP ikgadējais darbaspēka apsekojums
Fiziskā drošība	Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem		CSP ikgadējie dati
	No ārējiem cēloņiem cietušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	Ceļu satiksmes negadījumos ievainoto skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	CSP ikgadējie dati
		No ārējiem nāves cēloņiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki u.c.) mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	CSP ikgadējie dati

Indeksa komponenti	Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (1. līmenis)	Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam (2. līmenis)	Datu avots
Mājoklis	Dzīvojamā platība m^2 uz cilvēku		CSP ikgadējie dati
Ģimene	Summārais dzimstības koeficients		CSP ikgadējie dati
Iekļaušanās, līdzdalība	Darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citas līdzdalības aktivitātes – iedzīvotāju % (no 10 gadu vecuma)		CSP aptaujas par iedzīvotāju laika izlietojumu
Pilnvērtīga atpūta	Brīvais laiks (stundas nedēļā)		CSP aptaujas par iedzīvotāju laika izlietojumu

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Analizējot prognozes un indeksa aprēķinu rezultātus, var izdarīt secinājumus, kā arī norādīt uz dažiem nepieciešamajiem uzsvariem NAP Rīcības plānā paredzamajās darbībās un pasākumos.

1. Materiālā labklājība joprojām ir būtiskākais dzīves kvalitātes paaugstināšanas aspekts, to apliecina arī aptaujas dati; dzīves kvalitātes pieauguma analīze, neraugoties uz straujo cenu augumu, rāda atzīstamu progresu tieši materiālajā aspektā; vienlaikus materiālā aspekta novērtējuma pārsvars pār nodarbinātību, veselību un izglītību jau ir minimāls – valstī beidzas izdzīvošanas režīms.
2. Aptauja apstiprina nodarbinātības lielo īpatsvaru vērtību skalā, jo bezdarbnieki ir pati neapmierinātākā kategorija; mājsaimnieču apmierinātība ar savu dzīves kvalitāti akcentē arī pretējo attieksmi – veidojas labi apgādātu sieviešu kategorija, kam apmaksāts darbs nebūt nav nepieciešams.
3. Eksperti samērā augstu vērtē augstākās izglītības nozīmi salīdzinājumā ar pārējiem izglītības līmeņiem, arī aptauja to apstiprina; pamatizglītību ieguvušo lielākā apmierinātība ar dzīves kvalitāti salīdzinājumā ar vidējo izglītību ieguvušajiem, kā arī mūžizglītības relatīvi zemais vērtējums rāda joprojām augsto neizpratnes līmeni sabiedrībā; acīm redzot vēl ir nopietni jāstrādā, lai kā jaunajai paaudzei, tā pieaugušajiem izglītība kļūtu

daudz nozīmīgāka (materiālā, pievilcības, darba prestiža u.c. vērtējumā); pretējā gadījumā izvirzītais Latvijas izaugsmes modelis nebūs īstenojams.

4. Līdz šim nav panākta straujā IKP pieauguma transformēšanās citu dzīves kvalitātes aspektu uzlabošanā (veselība, drošība, ģimene u.c.); NAP Rīcības plānā liela uzmanība jāpievērš tieši šādu pasākumu īstenošanai.
5. Var prognozēt, ka vecāko gadagājumu iedzīvotāju mazākā apmierinātība ar dzīves kvalitāti ir cieši saistīta ar veselības aprūpes un sociālo programmu nozīmes pieaugumu viņu vērtību skalā, kā arī ar joprojām esošajām problēmām šajās jomās; faktiski visas aktivitātes pagaidām vēl nav devušas gaidītos rezultātus iedzīvotājiem.
6. Kopējā vērtību skalā nozīmīgi tiek vērtēta personiskā dzīve – ģimene un mājoklis; bet pozitīvā virzība pašlaik ir ļoti atšķirīga; ja dzīvokļu celtniecība un renovācija noris ļoti strauji (redzama ciešā saistība ar materiālo izaugsmi), tad ģimenisko saišu attīstība kavējas un ētiskās vērtības vēl nav noteicošās.
7. Arī drošības uzlabošanā vēl daudz darāms; pārdomas rada ekspertu relatīvi zemais cilvēka dzīvības vērtējums salīdzinājumā ar ievainojumiem.
8. Pilnīgi attaisnojusies līdzdalības (iekļaušanās) aspekta ierindošana vērtējamo aspektu sarakstā; sabiedrības kohēzijas problēmas (ne tikai nelatviešu un nepilsoņu problēmas) rāda, ka tās neatliekami jārisina vairākos griezumos (tautība, pilsonība, reģions, izglītības līmenis u.c.).
9. Pierīgas reģiona respondentu izteikti augstākais vērtējums apstiprina aktuālu nepieciešamību visos veidos aktīvi stimulēt policentrisko attīstību, balstoties uz katra reģiona priekšrocībām; pārējo reģionu un lauku iedzīvotāju vienmērīgais vērtējums lieku reizi apliecina, ka valstī nav bezperspektīvu reģionu.
10. Dzīves kvalitātes analīzes uzlabošanai un precizēšanai nepieciešama statistikas optimizācija:
    - dati par visa veida ārējo cēloņu ievainotajiem (transporta negadījumi, slepkavības, ugunsgrēki u.c.); pašlaik ir pieejami tikai dati par ceļu satiksmes negadījumiem;
    - dati par līdzdalību (darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citas līdzdalības aktivitātes u.c.) un brīvā laika daudzumu jāvāc biežāk; pašreizējais piecu gadu starplaiks ir par garu dinamiskajam 21. gadsimtam; trīs gadi būtu optimāls intervāls.

2. tabula

Sasniedzamais dzīves kvalitātes pieaugums 2013. gadā

Indikatori dzīves kvalitātes pārmaiņu vērtējumam	Bāze		Rādītāja vērtība 2013. gadā	Svērtais 2013. gada rādītāja novērtējums	Svērtais ikgadējais rādītāja novērtējums
	Gads	Rādītāja vērtība			
Ienākumi vidēji mēnesī uz 1 saimes locekli	2005	110,3	230	17,7015	9,3057
Ienākumi no budžeta fondiem vidēji gadā uz 1 saimes locekli	2005	474,2	1200	10,3602	4,5978
Inflācijas % gada laikā	2005	6,7	2,5	3,1414	4,0418
Nodarbināto iedzīvotāju % (15–74)	2005	57,1	64	15,4766	14,0063
Vidējais paredzamais mūža ilgums jaundzimušajiem	2005	71,8	74,0	14,2950	13,9224
Iedzīvotāju % (15–74) ar pamatizglītību	2005	27,1	23,2	0,7927	0,9082
Iedzīvotāju % (15–74) ar vidējo izglītību	2005	56,0	57,8	1,9590	1,9055
Iedzīvotāju % (15–74) ar augstāko izglītību	2005	16,9	19,0	3,3784	3,0493
Mācībās iesaistījušos jauniešu % 7–23 gadu vecumā	2005	91,2	95,0	5,4281	5,2377
Iedzīvotāju % (25–64), kas ieguvuši kādas zināšanas pēdējo četru nedēļu laikā	2005	3,8	8,0	6,0505	3,1543
Noziedzīgo nodarījumu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	2005	2333	1900	4,8686	4,0681
Ceļu satiksmes negadījumos ievainoto skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	2005	243	195	1,7895	1,4760
No ārējiem nāves cēloņiem mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem	2005	139,7	110	4,2240	3,4269
Dzīvojamā platība m^2 vidēji uz 1 cilvēku (gada beigās)	2005	24,6	28	11,4823	10,2526
Summārais dzimstības koeficients	2005	1,29	1,45	12,5240	11,3060
Darbs organizācijās, neformālā palīdzība citiem, reliģiskās un citas līdzdalības aktivitātes – iedzīvotāju % kopskaitā (no 10 gadu vecuma)	2003	7,1	15,0	12,0042	6,1233
Brīvā laika apjoms (stundas nedēļā)	2003	32,46	35,0	6,4639	6,0412
Dzīves kvalitātes indekss	2005	1	–	1,319	1,0282

LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBAS VADLĪNIJAS

Stratēģiskās analīzes komisijas Latvijas tautsaimniecības attīstības vadlīniju darba grupas loceklis EDVARDS KUŠNERS

Pētījuma autori: **Helmūts Ancāns, Juris Birznieks, Mārtiņš Bitāns, Ingrīda Blūma, Uldis Cērps, Mārtiņš Grāvītis, Edvards Kušners, Roberts Ķīlis, Vita Matīss, Aldis Pauliņš, Ilmārs Rimšēvičs, Guntis Valujevs**

IEVADS

Laikposmā no 2004. gada maija līdz 2005. gada nogalei ekonomikas ekspertu grupa vairākās radošās apspriedēs diskutēja par Latvijas tautsaimniecības turpmākās attīstības pamatprincipiem. Šis nav uz ekonomisko faktoru padziļinātu analīzi balstīts akadēmisks pētījums, bet gan ekspertu grupas sagatavots diskusiju dokuments. Ņemot vērā darba grupas plašo sastāvu un diskutējamo jautājumu daudzšķautņainību Latvijas tautsaimniecības attīstības vadlīnijās (turpmāk Vadlīnijas) tika iekļautas tikai tās idejas, kuras guva visu darba grupas locekļu atbalstu (*Chattam House* princips).

Darba grupa par centrālo vadmotīvu formulēja jautājumu: **Kā Latvijai attīstīties turpmāk?** Jautājuma nostādne pamatā saistīta ar ekonomiku, taču tā nav pilnīgi atraujama no sabiedrības attīstības citām jomām.

Jāatzīmē, ka Vadlīnijās paustās domas jau vairākkārt ir guvušas atspoguļojumu valstiskos dokumentos.

VĒROJAMIE NEGATĪVIE PROCESI UN TO PAREDZAMĀS SEKAS

Patlaban Latvijā gan ražošanas, gan pakalpojumu jomā notiek specializācija nozarēs ar zemu pievienoto vērtību (PV), kas atspoguļo zemo darba ražīgumu

(sk. 1. tab.). Turklāt pat tajās nozarēs, kurās kopumā pievienotā vērtība ir virs vidējā, Latvijas uzņēmumi parasti ir iesaistīti tajos ražošanas posmos, kuros šī pievienotā vērtība ir salīdzinoši zema (piemēram, gatavu detaļu montāža, nevis projektēšanas darbs).

1. tabula

Rūpnieciskās ražošanas struktūra Latvijā un Vācijā 2004. gadā

	Nozares ar zemu PV (%)								Nozares ar augstu PV (%)					
	Kopā	Pārtika	Tekstilizstrādājumi	Koksne	Papīrs	Mēbeles	Gumija	Minerāli	Kopā	Ķīmija	Metāli	Elektroierīces	Iekārtas	Transportlīdzekļi
Vācija	**37**	12	3	2	7	4	5	4	**63**	7	15	14	14	13
Latvija	**76**	22	15	20	6	8	2	3	**24**	3	5	5	6	5

Saskaņā ar ekonomikas likumiem algām jābūt vienādām ar darba ražīgumu. Tādējādi ir acīm redzams, ka pie pašreizējās tautsaimniecības struktūras algu vidējā līmeņa izlīdzināšanās ar ES vidējiem rādītājiem ir absolūti neiespējama, jo pašreizējās zemās PV nozarēs algu pieaugums automātiski novedīs pie konkurētspējas zuduma un uzņēmumu bankrota. Līdz ar to var droši apgalvot, ka, saglabājoties pašreizējai situācijai, Latvija ES vidējo dzīves līmeni nesasniegs ne desmit, ne divdesmit gados – tā to vienkārši nesasniegs nekad.

Zemas algas pie esošās tautsaimniecības struktūras ir objektīva parādība. Taču tas noved pie darbaspēka emigrācijas un jau tuvākajā nākotnē izraisīs darbaspēka trūkumu Latvijā. Nespējot paaugstināt algu līmeni, uzņēmējiem būs arvien akūtāka vajadzība pēc mazkvalificēta darbaspēka importa. Līdz ar to spiediens uz valdību darbaspēka imigrācijas liberalizēšanai aizvien pieaugs, un, sasniedzot kritisko masu, valdība būs spiesta tam pakļauties. Tātad Latviju nākotnē varētu gaidīt jauns mazkvalificēta darbaspēka imigrācijas vilnis no tuvējām ārvalstīm.

Lai gan vidējais dzīves līmenis Latvijā pašlaik pieaug, tomēr vienlaikus palielinās atšķirības starp dažādiem sabiedrības slāņiem – Džini koeficients pieaug, kas nozīmē to, ka "bagātākie kļūst bagātāki, bet nabadzīgie vēl nabadzīgāki". Vidusslānis ir neliels, un tas neattīstās. Līdz ar to Latvijā neveidojas pietiekami liels vidusslānis, kas ir viens no galvenajiem veiksmīgas ilgtermiņa

attīstības priekšnosacījumiem valstī. Pieaugot tai iedzīvotāju daļai, kuras ekonomiskais stāvoklis pasliktinās relatīvi pret citām sabiedrības grupām, pieaug arī varbūtība, ka arvien lielāku atbalstu sabiedrībā nākamo gadu laikā gūs radikāli politiskie un ekonomiskie uzskati.

1. diagramma

Džini koeficients: visas mājsaimniecības

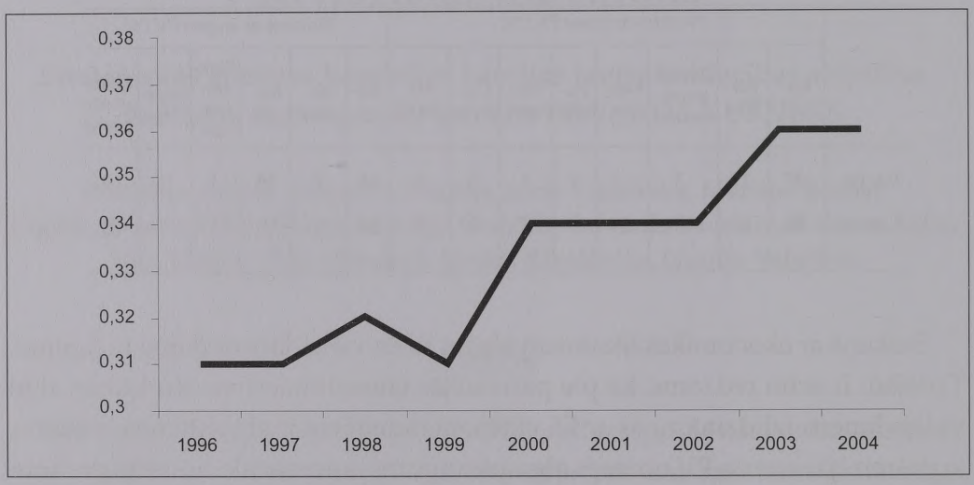

PATLABAN ĪSTENOTĀ EKONOMISKĀ POLITIKA

Viena no galvenajām valdības īstenotās ekonomiskās politikas sastāvdaļām ir *status quo* saglabāšana (valdības izstrādātajās stratēģijās un koncepcijās tas skan kā "prognozējamas uzņēmējdarbības vides izveide un uzturēšana"). Tas nozīmē, ka Latvijas tautsaimniecībā notiekošie procesi turpināsies un mūsu valsts specializācija zemās PV nozarēs padziļināsies.

Vēl viens no pašreizējās ekonomiskās politikas stūrakmeņiem – nodokļu likmju pazeminināšana – šo procesu (specializācija zemas PV nozarēs) tikai pastiprina, jo palielina to nozaru konkurētspēju, kuru galvenais darbības pamats un eksistences jēga ir salīdzinoši zemas ražošanas izmaksas. Tās galvenokārt ir zemas PV nozares. Tātad, pat ja ar šiem zemajiem nodokļiem tiks panākta jaunu ražošanas uzņēmumu ienākšana Latvijā, tas valsts iedzīvotāju labklājību būtiski neuzlabos, pieņemot, ka šajos uzņēmumos darbiniekiem tiks

maksātas zemas algas. Prasībām pēc lielākas algas pieaugot, ražošana Latvijas teritorijā kļūs nerentabla, un šīs ražotnes var no Latvijas aiziet. Lai tomēr spētu piesaistīt jaunas ražotnes un noturētu vecās, valdība būs spiesta vēl vairāk pazemināt nodokļus. Iznākumā draud izveidoties nelabvēlīga attīstības tendence: zemāki nodokļi – zemāki budžeta ieņēmumi un attiecīgi zemāki budžeta izdevumi. Ņemot vērā arī iedzīvotāju emigrāciju un ar to saistītos zemākus maksājumus valsts sociālajā budžetā, valdības rīcībā būs salīdzinoši maz līdzekļu sociālo problēmu risināšanai.

Situācija izglītības jomā neliecina, ka Latvijai pārskatāmā nākotnē būtu iespējas mainīt specializāciju no zemas PV nozarēm uz augstas PV nozarēm. Patlaban augstākā izglītība no kādreiz ekskluzīvas preces ir kļuvusi par plaši pieejamu preci, ar kuru augstskolas pelna naudu. Tas ir izdevīgi abām pusēm – universitātēm augstākās izglītības piedāvāšana plašām tautas masām nodrošina stabilu ienākumu plūsmu, bet studentiem tā ir iespēja ar minimālu piepūli tikt pie formālas augstākās izglītības dokumenta. Tomēr sekas tam ir tādas, ka darba devējs, izvērtējot potenciālos darbiniekus, izglītības dokumentiem vairs nepievērš uzmanību, jo apliecinājums par augstākās izglītības iegūšanu vairs nedod garantiju, ka šis darbinieks būs ar lielāku cilvēkkapitālu (un tādējādi ar augstāku produktivitāti). Tātad augstākā izglītība nenodrošina priekšrocības darba tirgū (lielāku algu). Tas kā atgriezeniskā saite mazina motivāciju studentiem šīs padziļinātās zināšanas iegūt, jo zināšanu ieguve saistās ar papildu resursiem un izmaksām, bet sagaidāmais ieguvums no šīm darbībām ir tuvs nullei. Līdz ar to esošā situācija neveicina cilvēkkapitāla veidošanos.

ES līdzekļi pirmajā programmēšanas periodā Latvijā galvenokārt tiek izlietoti kā fiziskās investīcijas infrastruktūrā. Tas dod vienreizēju impulsu attīstībai, tomēr tas ir pārejošs. Izzūdot stimulam, arī ekonomiskais efekts mazinās. Turklāt šādā veidā tiek atbalstītas daudzas nozares, kurās strauju produktivitātes kāpumu panākt nav iespējams, piemēram, lauksaimniecība. ES lauksaimniecībā vidēji tiek nodarbināti 2 procenti darbaspējīgo iedzīvotāju, Latvijā – 13 procenti. Izlietojot ES līdzekļus lauksaimniecības atbalstam, iedzīvotāju motivācija ir nevis pamest lauksaimniecību, bet tieši otrādi – no citiem sektoriem pāriet uz šo. To pašu ceļu kādreiz jau ir gājusi Grieķija, kas ES līdzekļus ieguldīja galvenokārt infrastruktūrā (ceļos utt.). Tas tomēr nedeva iespēju šai valstij pietuvoties ES vidējam ienākumu līmenim pretēji Īrijai, kas galvenokārt ieguldīja ES līdzekļus cilvēkkapitāla uzlabošanai.

2. diagramma

Ienākumu līmenis, % no ES vidējā

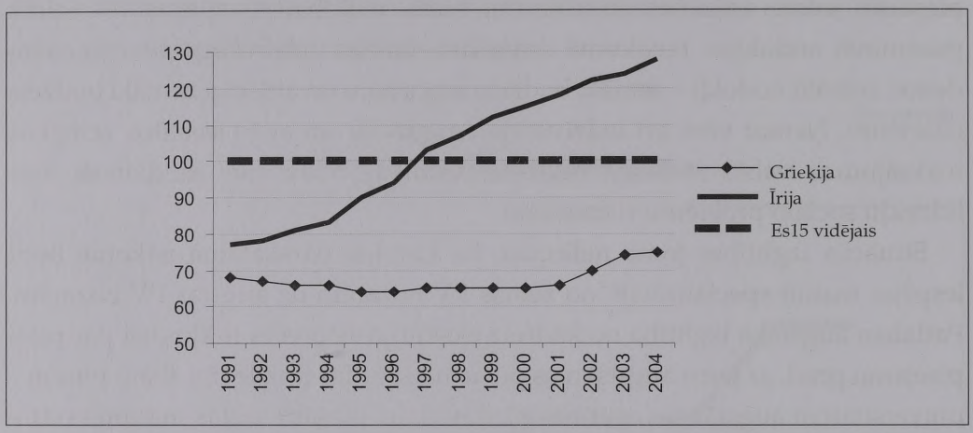

Visbeidzot jāņem vērā, ka, savlaikus neveicot strukturālas pārmaiņas un būtiski neuzlabojot situāciju veselības aprūpes sistēmā, arī valstī palikušā cilvēkkapitāla līmenis turpinās pasliktināties. Jau tagad pēc vairākiem iedzīvotāju veselību raksturojošiem datiem Latvija atrodas pēdējā vietā starp ES valstīm. Neveicot reformas šajā jomā, nav pamata cerēt uz stāvokļa uzlabošanos.

3. diagramma

Mirstība 2003. gadā (uz 1000 iedzīvotājiem)

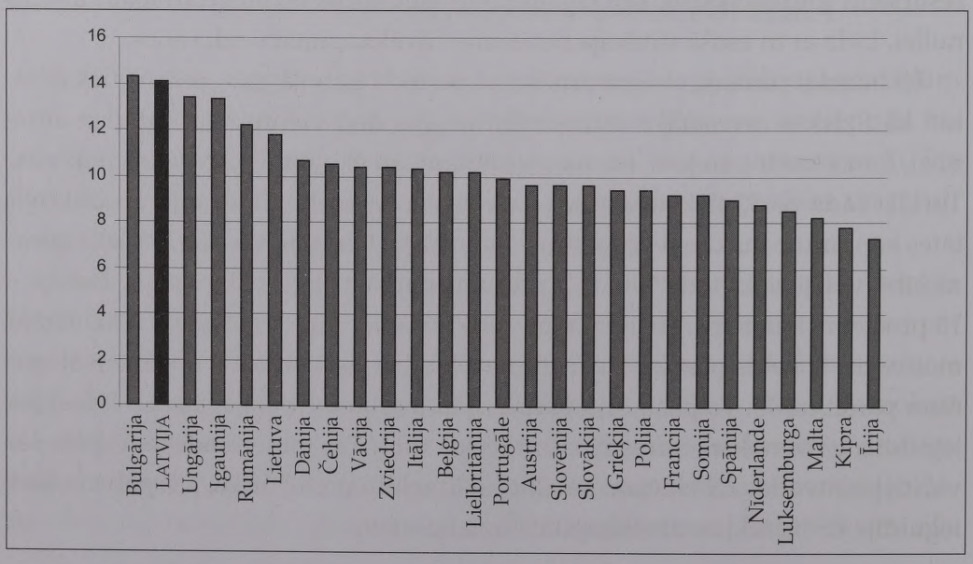

4. diagramma

Mūža ilgums vīriešiem 2002. gadā

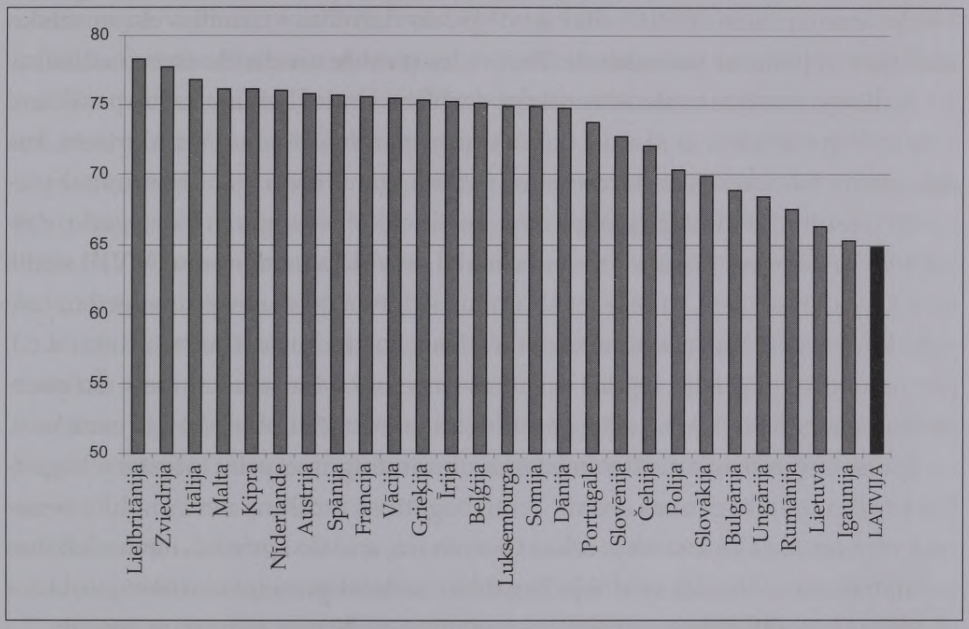

Jāatzīst, ka līdzšinējā tautsaimniecības attīstības politika nesekmē ilgstošu un stabilu izaugsmi un tai ir nepieciešamas būtiskas korekcijas. Piedāvāto Vadlīniju uzdevums ir – būt par pamatu diskusijai par jaunas tautsaimniecības attīstības ideoloģijas un stratēģijas izveidi.

PAMATPRINCIPI

Valsts ekonomiskās attīstības mērķis nav noteiktu makroekonomisku rādītāju sasniegšana, bet pastāvīga pieaugoša labuma sniegšana valsts iedzīvotājiem, kas iespējams, vienīgi savienojot ilgtspējīgu izaugsmi ar līdzsvarotu labklājības pieaugumu visās sociālajās grupās, kā arī citu sabiedrības vajadzību apmierināšanu. Vienpusēja ekonomiska izaugsme ilgtermiņā var izmaksāt dārgāk (izdevumi vides resursu atjaunošanai, iespējamās sociālās spriedzes samazināšanai utt.).

Par Latvijas tautsaimniecības attīstības **mērķi jāizvirza stabilas un straujas ekonomiskās izaugsmes nodrošināšana,** vienlaikus sekmējot **Latvijas**

iedzīvotāju dzīves kvalitātes pieaugumu (labklājības pieaugums nedrīkst negatīvi ietekmēt veselības aizsardzību, drošību, ekoloģiju, kultūru u.c.). Mērķa sasniegšanai izvēlēti divi stratēģiskās darbības virzieni – **ekonomisko aktivitāti veicinošas tautsaimniecības vides izveide un cilvēkresursu attīstība.**

Vadlīniju ietvaros uzskaitītie mērķi, darbības virzieni un konkrētie pasākumi turpmāk aprakstāmi ar skaidri izmērāmiem parametriem un standartiem, kas definējami kā noteiktiem termiņiem (gan īsa, gan vidēja, gan ilgtermiņa) piesaistīti rezultatīvi rādītāji (piemēram, noteikts IKP pieaugums katru gadu, dzīves vidējais ilgums, Džini koeficients, mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) skaits uz 1000 iedzīvotājiem, vidējie ienākumi uz iedzīvotāju vai mājsaimniecību, Latvijas konkurētspējas, ekonomikas atvērtības, korupcijas uztveres indeksi u.c.). Par rezultatīvo rādītāju izpildi saistības uzņemas Ministru kabinets. Šo parametru sasniegšana tiek regulāri pārraudzīta un rezultāti publiskoti ik ceturksni.

Tautsaimniecības attīstība balstāma uz samērīguma principu starp bagātības radīšanu un bagātības sadali. Proti, bagātības radīšana nevar notikt, neņemot vērā tās sadales izraisītās sekas (piemēram, sociālo spriedzi, nevienlīdzības palielināšanās). No cita viedokļa bagātības sadales principi nedrīkst ierobežot ekonomiskās aktivitātes iespējas un bagātības radīšanas tempu un apjomu.

Tādējādi ekonomisko aktivitāti stimulējošas vides parametri ir gan ekonomiskas, gan neekonomiskas iedabas un ietver gan attīstības indikatorus, gan tās nepieciešamos ierobežojumus. Ierobežojumi galvenokārt attiecas uz to resursu izmantošanu attīstībai (piemēram, vides un sociāldemogrāfisko), kuru atjaunošanās cikls ir samērā lēns vai kuru patēriņš ir neatgriezenisks, kā arī uz parametriem, kas atspoguļo dzīves kvalitātes celšanos (piemēram, darba dienas ilgums).

Šādas vides uzturēšanas mērķis un rezultāts ir noteikta dzīves kvalitātes, piemēram, ES dalībvalstu vidējā dzīves līmeņa (izmērāma) nodrošināšana Latvijas iedzīvotājiem.

Tautsaimniecības attīstībai stratēģiski nozīmīgas ir sabiedrības locekļu individuālās īpašības. Tamdēļ, uzlabojot uzņēmējdarbību, kas tieši ietekmē tautsaimniecības vides elementus, ekonomiskā un sociālā vide vienlaikus jāizkopj tā, lai tā attīstītu cilvēkos tādu personisko un sociālo īpašību kopumu, kas vairotu Latvijas iedzīvotāju sociālo un ekonomisko aktivitāti, atbildību rūpēties par savu labklājību. Šādu īpašību kopums parasti kļūst arī par pamatu vēlmei līdzdarboties publiskā labuma veidošanā un uzturēšanā. Tādējādi valsts

mērķtiecīgi radītā vidē neizdevīga kļūtu uz sociālo vai valsts pabalstu izmantošanu vērsta, kā arī valsts resursu pārdalē ieinteresēta uzvedība.

Īstenojot Vadlīniju uzstādījumus, katrai iestādei (ministrijai, aģentūrai utt.) un tās struktūrvienībai nosakāmi konkrēti uzdevumi, rezultatīvie rādītāji, resursi un laika grafiks. Ir nepieciešams saistīt rezultatīvo rādītāju sasniegšanu ar valsts pārvaldes darbinieku atalgojumu.

Svarīgi ir atklāti noteikt, cik liela daļa ekonomiskās attīstības augļu tiek novirzīta sociālo un administratīvo funkciju izpildei, piemēram, nosakot konkrētu IKP procentu, kas tiek tērēts, lai uzturētu sabiedrisko sektoru un sociālās funkcijas atražošanas līmenī.

Valsts attīstībai ir daudz kopīga ar simfoniskā orķestra skanējumu, kur katrs mūzikas instruments papildina un pilnveido kopējo skanējumu. Valsts politiku sinerģija (mijiedarbība un saskaņotība kopēju mērķu vārdā) dod iespēju nesalīdzināmi efektīvāk izmantot administratīvos, tiesiskos un finansiālos resursus.

Ir jāapzinās, ka visgaišāko ekonomisko ideju īstenošana valsts politikas atsevišķās nozarēs bez atbilstošām korekcijām citās politikās nekad nesasniegs maksimālo iespējamo efektu.

Mērķu sasniegšanas kontrole gan ilgtermiņā, gan starpposmos veicama ar mērāmiem indikatoriem un parametriem. Pamatojoties uz noteiktajiem pamatvirzieniem un prioritātēm, katrai valsts institūcijai tās darbības ietvaros jānosaka izmērāmi indikatori, par kuru sasniegšanu atsevišķi un kopumā, kā arī saskaņā ar sociālo līgumu un attiecīgo politikas plānošanas dokumentu atbildīgajām valsts institūcijām (Ministru kabinetam, ministrijām, aģentūrām) tiktu paredzēts ievērojams materiālais stimuls.

CILVĒKRESURSI

Cilvēkresursi uzskatāmi par svarīgāko resursu Vadlīnijās noteiktā mērķa sasniegšanai. Lai arī tradicionāli tiek uzsvērta cilvēkresursu kvalitāte un pieejamība Latvijā, straujais zinātniski tehniskais progress, demogrāfijas problēmas un izglītības sistēmas lēnās reformas rada draudus ilgtspējīgai attīstībai.

Cilvēkresursu attīstībai svarīgākie darbības virzieni ir darbaspēka kvalitātes (īpaši izglītības), ekonomiskās aktivitātes motivācijas un demogrāfijas jomās.

Izglītība

Izglītībā, jo īpaši augstākajā, patlaban izveidojies suboptimāls līdzsvars (zema cena, zema kvalitāte), kādēļ studenti nav ieinteresēti maksāt augstu cenu par labu izglītību, bet augstskolas nav ieinteresētas piedāvāt augstu kvalitāti par labu cenu. Augstākās izglītības saturs nav pieskaņots darba tirgus prasībām, valsts finansējums nav vērsts uz stratēģisku attīstības mērķu veicināšanu, studentu izvēle par labu mācību programmām balstās uz pašreizējo profesiju ienesīguma apsvērumiem (turklāt nereti kļūdainiem).

Lai izveidotu produktīvu izglītības un jo īpaši augstākās izglītības sistēmu, nepieciešams:

- ciešāk integrēt darba devēju un darba tirgus prasības augstskolu mācību programmās. Uzņēmēji jāiesaista izglītības produkta apraksta veidošanā (profesiju standarti, programmu licenzēšana, piedalīšanās no augstskolām neatkarīgos eksāmenos). Padarot studiju prakses eventuālajās darbavietās obligātas, iespējams veidot divas karjeras plūsmas – profesionālo un akadēmisko;
- veidot ciešāku saikni starp augstskolas akadēmisko personālu un darba devējiem (pētījumi, konsultatīvā darbība, akadēmiskās padomes);
- izplatīt informāciju un veikt sistemātiskus darba tirgus pētījumus par profesijām, atalgojumu;
- garantēt zināmu proporcionālu atbalstu prioritāro nozaru attīstībai, tām nepieciešamo disciplīnu apguvei rezervējot 10 procentu augstākajai izglītībai novirzīto finansējumu;
- rūpīgi izsverot vietējās iespējas, finansiāli atbalstīt doktorantūras studijas citās zemēs; neveidot doktorantūras tajās jomās, kurās nav vai tuvākā laikā nebūs iespējams veidot nepieciešamās akadēmiskās kritiskās masas;
- maksimāli veicināt augstākās izglītības kā pakalpojuma privātu apsaimniekošanu (ar augstām kvalitātes prasībām un pārraudzību), stimulēt izglītības kā eksporta pakalpojuma attīstību.

Lai veicinātu tālākizglītību un mūžizglītību, noteikt īpašu valsts atbalstu šajā ziņā nevienlīdzīgā situācijā esošām grupām – tādām kā bijušajiem cietumniekiem,

bezdarbniekiem, cilvēkiem ar speciālām vajadzībām. Tālākizglītību cieši sasaistīt ar prioritāro nozaru vajadzībām.

Izglītības reformā jāņem vērā – ja šī reforma tiek veikta, vienlaikus nenodrošinot darba tirgus pieprasījumu, potenciālais talants emigrē, turklāt šis process tiek finansēts no Latvijas budžeta līdzekļiem. Līdz ar to jāatrod līdzeklis, kā motivēt apmācītos cilvēkus, kas pēc savām dotībām būtu spējīgi atrast labi apmaksātu darbu jebkurā pasaules valstī, palikt Latvijā līdz tam laikam, kamēr tiek sasniegta kritiskā masa, kas ļauj šeit attīstīties nozarēm ar augstu pievienoto vērtību.

Motivācija

Ekonomiskās aktivitātes motivācijas sistēma Latvijā ir neatbilstoša ilgtspējīgas un straujas sociālekonomiskās attīstības mērķiem. Pirmkārt, gan individuālā, gan valdošās elites līmenī iespēja ietekmēt valsts resursu pārdali un/vai gūt labumu no tās dominē pār citām motivācijas formām.

Otrkārt, izšķirošais motivācijas vai ieinteresētības noteicējs Latvijā pašlaik ir nauda. Motivācijas sistēma, kas balstās tikai un vienīgi uz ieguvumu kalkulāciju monetārā atskaites sistēmā, kas arī ir daļa no kopēji iegūto resursu pārdales, ir deģeneratīva un nesekmē Latvijas vidējā un ilgtermiņa attīstības mērķu sasniegšanu. Tāpēc tikai monetāri formulēta motivācijas sistēma vai pabalstu dalīšana turpmāk nav izmantojama iedzīvotāju aktivitātes veicināšanai (piemēram, nevar cerēt uz darba produktivitātes kāpumu, tikai palielinot algas). **Latvijas izglītības sistēma, tautsaimnieciskā un tiesiskā infrastruktūra jāvērš uz tādu personisko īpašību kopuma attīstību, kas veidotu un izceltu cilvēkus, kas ir par sevi pārliecināti, gatavi pieņemt lēmumus, rūpēties par sevi un tuvākiem, orientētos uz savu konkurētspēju un panākumiem karjerā. Jāveicina motivācijas elementu dažādošanās sabiedrībā, lai monetārie ieguvumi nebūtu izšķirošie vai pat vienīgie motivācijas sistēmas elementi.**

Demogrāfija un darbaspēka pieejamība

20. gadsimta 90. gados novērotā dzimstības krituma sekas tuvākajā laikā izpaudīsies darbaspēka tirgū. **Valstij turpinot aktīvi atbalstīt dzimstības pieaugumu, jāgatavojas darbaspēka trūkumam, pārdomāti sekmējot kvalificēta**

darbaspēka imigrāciju Latvijā jau tuvākajos 5–10 gados. Īpaša uzmanība pievēršama darba atļauju saņemšanas procedūru vienkāršošanai.

Ir nepieciešams veicināt augsti kvalificētu speciālistu imigrāciju no NVS un mazāk attīstītiem ES kaimiņreģioniem.

EKONOMISKO AKTIVITĀTI VEICINOŠAS TAUTSAIMNIECĪBAS VIDES IZVEIDE

Tautsaimniecības vides veidošana ir svarīgs valsts rīcībā esošs instruments tautsaimniecības attīstības veicināšanai un regulēšanai. Tautsaimniecības videi pirmām kārtām jāatbilst modernas ekonomikas vajadzībām, tā kalpo arī kā viens no elementiem valsts konkurētspējas nodrošināšanai. Plānojot un īstenojot uzlabojumus tautsaimniecības vidē, vienlaikus nedrīkst aizmirst par ekonomiskās darbības ietekmi uz valsts iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kas liek ņemt vērā nepieciešamos ierobežojumus. Nepārdomāta, tikai uz ekonomisko attīstību virzīta politika vēlāk prasa pastiprināti investēt resursus negatīvo blakusefektu novēršanai. Labklājības pieaugums nedrīkst negatīvi ietekmēt veselības aizsardzību, ekoloģiju, drošību, kultūru, kā arī citas sabiedrībai nozīmīgas jomas.

Tautsaimniecības vides optimizēšana

Tautsaimniecības vides optimizēšanā svarīgākie pasākumu kompleksi ir tiesiskuma izkopšana un tiesu darba efektivitātes radikāla kāpināšana, administratīvo procedūru vienkāršošana, valsts pārvaldes ierēdniecības depolitizācija un kvalitatīvas, darba tirgum piesaistītas izglītības sistēmas iespējami strauja attīstība. Jāievēro galvenais princips: valsts nelokāmi izvairās no vides tiešas ietekmēšanas (nodokļi, atvieglojumi) vai iesaistīšanās biznesā. Šim nolūkam valstij (arī pašvaldībām) ir skaidri jādefinē savas funkcijas un kompetence, pārējo atstājot indivīdu un privātuzņēmumu rokās, jāpabeidz valsts un pašvaldību uzņēmumu privatizācija.

Nepieciešams nostiprināt stabilu un prognozējamu nodokļu politiku, neveidojot tirgu kropļojošu un administratīvi komplicētu nodokļu atlaižu vai atvieglojumu sistēmu (atteikties no tādas vispār, pakāpeniski tuvinot iedzīvotāju ienākuma nodokli uzņēmumu ienākuma nodoklim). Nav pieļaujama nodokļu

sloga un likmju palielināšana. Ienākuma nodokļiem jābūt zemiem, tā veicinot vēlmi pelnīt un nostiprinot Latvijas salīdzinošās priekšrocības. Nav pieļaujama selektīva nodokļu politika arī attiecībā pret lielām investīcijām. Lielas investīcijas lietderīgāk piesaistīt ar kvalitatīvu uzņēmējdarbības vidi un citu ražošanas faktoru attīstību (izglītots, vesels darbaspēks, laba infrastruktūra utt.). Nav vēlama progresīvā nodokļa ieviešana, kas neveicinātu cilvēku vēlmi pelnīt.

Tiesību sistēma ir konkrētas ekonomiskās politikas īstenošanas instruments, bet tiesiskuma un likuma varas esamība ir dzīves kvalitāti raksturojoši indikatori. Tādējādi tiesu sistēmas un tiesībsargājošo iestāžu attīstība – efektīva tiesvedība, nenovilcināti lēmumi, līmeņu optimizācija (šķīrējtiesas, administratīvās tiesas utt.), tiesiskuma apziņas un konvencijas veicināšana, uzticības kāpums tiesu sistēmai – ir stratēģiski nozīmīgs darbības virziens.

Tautsaimniecības vides optimizēšanu būtiski kavē administratīvo procedūru sarežģītība, ierēdņu politizācija (īstermiņa atkarība no politiskā procesa sekām – valdību vai kursu maiņām), kā arī viņu darba nepietiekama motivācija un neprofesionalitāte. Stāvoklis maināms gan ar valsts struktūrvienību darbības mērķu un indikatoru definējumu politikas plānošanas dokumentos, gan ar pārmaiņām motivācijas struktūrā (reforma, taču ne algas palielināšana vien), gan ar izmaiņām politiskā procesa mehānismos, piemēram, politisko partiju finansēšanas kārtībā (valsts finansējums). Jāizmanto arī taktiskie instrumenti – ierēdņu izglītošana, daudzveidīga saziņa un sadarbība ar uzņēmējiem (prakses, semināri utt.).

Prioritārās tautsaimniecība nozares

Lai palielinātu tautsaimniecības vides sakārtošanas pasākumu mērķtiecīgumu un ekonomisko efektivitāti, ir **ieteicams noteikt prioritārās tautsaimniecības nozares, kuru izvēle veicama pēc vienotiem, objektīviem kritērijiem**.

Pirmkārt, nozarei jārada augstas PV produkcija (preces, pakalpojumi), kas veiksmīgi konkurē pasaules tirgū. Nozare izmanto Latvijas salīdzinošās priekšrocības.

Otrkārt, nozarei jābūt spējīgai vismaz vidējā termiņā saglabāt konkurētspēju.

Treškārt, tām jābūt nozarēm, kurās Latvijā jau pastāv kādas iestrādes, taču nozares attīstības iespējas Latvijā nav izsmeltas.

Ceturtkārt, prioritātēm jāpiemīt potenciālam pozitīvi ietekmēt vispārējo saimniecisko vidi (proti, jāspēj stimulēt attīstība kā komplekss – zinātniski pētnieciskā joma, izglītība, infrastruktūra) un/vai sociālai nozīmībai (darbavietu attīstība, stratēģisks pasūtījums vietējai izglītības sistēmai – vidējā, augstākā, tālākizglītība).

Iespējams, ka par prioritātēm varētu uzskatīt:
- biomedicīnu,
- ķīmiju,
- informācijas tehnoloģijas,
- loģistiku.

Jāpēta arī izglītības kā nozares potenciāls.

Tas, ka nozares tiek atzītas par prioritārām, nenozīmē atklātu valsts protekcionismu, bet gan **sociālekonomiskās vides optimizēšanu šo nozaru virzienā**. Tas nozīmē gan kopējo tautsaimniecības vides apstākļu uzlabošanu, gan īpašas programmas cilvēku apmācībā, zinātnisko pētījumu veicināšanā, gan arī prioretizēšanu publiskās pārvaldes līmenī (prioritārās nozares būtu kā atskaites sistēma jaunu politikas iniciatīvu ietekmes novērtēšanai). Prioretizēšana nenozīmē nodokļu atvieglojumus vai valsts subsīdijas kādai konkrētai nozarei.

Katra jauna politikas iniciatīva, ekonomiska ideja padziļināti jāizvērtē tieši no prioritāro nozaru viedokļa.

Nebūtu vēlams izvirzīt tikai vienu – speciāli atbalstāmu prioritāro nozari, lai nepakļautu Latvijas ekonomiku pārāk lielai atkarībai no vienas nozares panākumiem vai neveiksmēm.

TURPMĀKĀS RĪCĪBAS VIRZIENI

Valstī ir ievērojams skaits gan konceptuālu, gan stratēģisku dokumentu, kas, valdības vai Saeimas akceptēti, tomēr nav tikuši īstenoti praksē. Šīs Vadlīnijas

nav kārtējais politikas plānošanas dokuments, bet sagatavotas, lai veicinātu turpmākas diskusijas un rīcību. Lai iesakņotu sabiedrības apziņā vienotu redzējumu par valsts attīstības mērķiem un izvēlēto ceļu, šīm idejām jābūt izprastām un labprātīgi pieņemtām. Sociālais pakts (sociālais līgums) ir viena no, autoruprāt, veiksmīgākajām formām, kā nostiprināt vienošanos par kopīgu izpratni valsts ekonomiskās un sociālās attīstības vārdā. Lai nonāktu līdz sociālā pakta parakstīšanai Latvijā, mums vēl ejams grūts ceļš, tomēr publiskas debates par valsts tautsaimniecības attīstības pamatprincipiem būtu veiksmīgs sākums. Autori cer, ka piedāvātās Vadlīnijas ir piemērots objekts publisku debašu uzsākšanai.

Sociālais pakts pastāv daudzās pasaules valstīs kā valdības, darba devēju un darba ņēmēju kolektīvās pārstāvniecības institūciju parakstīta vienošanās par valsts ekonomiskās un sociālās politikas pamatnostādnēm. Tā detalizācijas pakāpe un jautājumu loka plašums nav stingri definēts, bet būtiskākā pakta iezīme ir tā, ka tas tiek uzskatīts par visas sabiedrības vienošanos, kuras ievērošana tiek vispusīgi uzraudzīta.

Lai turpinātu izvērst Vadlīnijās ietvertos priekšlikumus, autori piedāvā šādus rīcības virzienus:

- attīstības indikatoru un dzīves kvalitātes indikatoru (vide, veselība utt.) izvēle un izteikšana konkrētās vērtībās;
- tautsaimniecības prioritāro nozaru jēdziena precizēšana (arī izpēte par šo nozaru atbilstību iepriekš uzskaitītajām prasībām);
- valsts funkciju un kompetences definēšana;
- vadlīnijās piedāvāto risinājumu izvērsums un kritisks vērtējums dialogā ar dažādiem partneriem no privātā sektora, nevalstiskajām organizācijām, ekspertiem.

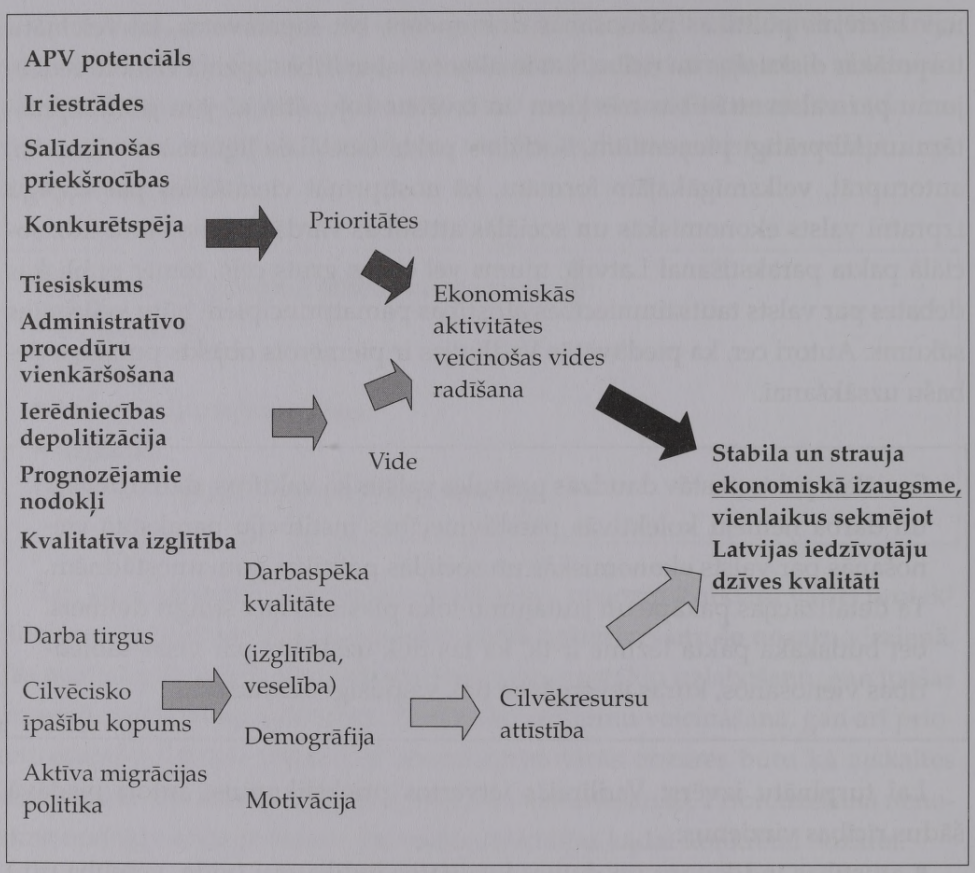
APV potenciāls
Ir iestrādes
Salīdzinošas priekšrocības
Konkurētspēja
Prioritātes
Tiesiskums
Administratīvo procedūru vienkāršošana
Ierēdniecības depolitizācija
Prognozējamie nodokļi
Kvalitatīva izglītība
Ekonomiskās aktivitātes veicinošas vides radīšana
Vide
Stabila un strauja ekonomiskā izaugsme, vienlaikus sekmējot Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitāti
Darbaspēka kvalitāte
(izglītība, veselība)
Darba tirgus
Cilvēcisko īpašību kopums
Demogrāfija
Cilvēkresursu attīstība
Aktīva migrācijas politika
Motivācija

IZGLĪTĪBA ZINĀŠANU SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBAI LATVIJĀ

Stratēģiskās analīzes komisijas Izglītības darba grupas vadītājs
VLADIMIRS MEŅŠIKOVS

Pētījuma autori: **Māra Bite, Kārlis Boldiševics, Vera Boroņenko, Jānis Eglītis, Elita Jermolajeva, Līga Jermolajeva, Tatjana Koķe, Ārija Konstantinova, Maiga Krūzmētra, Olga Lavriņenko, Vladimirs Meņšikovs, Ingrīda Muraškovska, Liesma Ose, Juris Osis, Ludmila Paņina, Maija Upmane**

IEVADS

Personības vieta sabiedrībā, tās rakstura mijiedarbība ar sabiedrību pamato izglītības paradigmu. Tādējādi var izdalīt trīs galvenās paradigmas jeb trīs pamatpieejas izglītībai:

1) sociāli valstiskā;
2) personīgā;
3) sociāli personīgā.

Sociāli valstiskajai pieejai ir raksturīgi, ka valsts un sabiedrības intereses un vajadzības ir primāras attiecībā uz skolēna interesēm un vajadzībām. Šādas pieejas veidošanos veicina daži apstākļi un iemesli. Tā pastāvēja un turpina pastāvēt sabiedrībās ar stingri centralizētu valsts režīmu; te var izdalīt divus variantus – **autoritāro un manipulatīvo.**

Autoritāros paņēmienus daudzi izglītības organizatori un skolotāji izmanto no mācību procesa rašanās brīža līdz pat mūsdienām ļoti daudzās skolās pasaulē. Šādu skolu raksturīgākās īpatnības:

1) skolēnus piespiež mācīties;
2) skolēnu pienākums ir mācīties;

3) skolā tiek noteikta stingra kārtība, veidojas kazarmām līdzīga situācija un stingra disciplīna, kas skolēniem ir obligāti jāievēro;
4) mācību darbā skolēni pārsvarā tekstus mācās no galvas;
5) direktors un skolotāji ir valsts ierēdņi;
6) pedagoģiskā jaunrade ir ļoti ierobežota.

Šādos apstākļos skola kļūst par konservatīvu iestādi. Pedagogu pozīcija ir autoritāra, viņi ir priekšnieki, bet skolēni – padotie. Pedagoga teikto nedrīkst kritizēt, viņa noradījumi ir pavēle skolēniem. Šādos apstākļos skolotāji veidojas par autoritārām personībām, un no tādas perspektīvas nav pasargāti arī viņu audzinātie bērni.

Manipulatīvās pieejas būtība ir īpašā mācību un audzināšanas darba organizēšanā. Pedagogi vēlas neizrādīt savu varu pār bērniem, lai tie nenojaustu skolotāja ietekmi un iedarbību. Viņi tā dara tāpēc, ka grib pārvarēt skolēnu pretestību mācībām un audzināšanai un tādējādi paaugstināt izglītības efektivitāti.

Personīgajai pieejai ir raksturīga skolēna personības interešu un vajadzību dominante pār sabiedrības un valsts interesēm. Efektīva izglītība nav iespējama bez personības aktīvas, brīvas darbības, skolēnam pašam pēc savas gribas jāvēlas darboties. Var iezīmēt divus personīgās pieejas virzienus – brīvā audzināšana un personīgā pieeja ar pedagoģisko atbalstu.

Trešā paradigma ir **sociāli personīgā** pieeja. Šajā gadījumā tiek saglabāta izglītības sociālā virzība, bez kuras tiek kavēta kultūras, respektīvi, sabiedrības pakāpeniska attīstība. Tomēr izglītības sistēma kopumā, kā arī katra skola atsevišķi veido pamatnoteikumus un iespējas skolēnu brīvai, pilnvērtīgai un savdabīgai attīstībai, lai tie izaugtu par personībām.

Sociāli personīgā pieeja pieļauj, ka skolēnam ir tiesības kritizēt skolotājus un organizatorus. Skolēnu tiesību un brīvības paplašināšanās ir savstarpēji jāsaskaņo, un katrā skolā jāveido bērnu pašpārvalde, kurai ir savas pilnvaras. Turklāt skolēniem kopā ar citām izglītības procesā iesaistītajām pusēm jāpiedalās sociālajā dialogā, kas ar laiku var pārtapt par sociālo partnerību. Pilsoniskās aktivitātes papildiespējas skolēni iegūst, piedaloties bērnu un jauniešu demokrātiskās kustībās.

Rietumos **sociālās partnerības** koncepcija izveidojās 20. gadsimta 70. gadu beigās pēc neokonservatīvajām revolūcijām. Pēdējā laikā arī Latvijā šī koncepcija pakāpeniski nostiprinās sabiedriski politiskajā dzīvē, veidojot integrētu

tehnoloģiju, kas līdzsvaro dažādu sabiedrības sociālo spēku – valsts, biznesa un nevalstisko organizāciju (NVO) – "trešā" sektora intereses.

Pilsoniskās sabiedrības un valsts mijiedarbība pašlaik ir svarīgākais faktors, kas nosaka demokrātijas likteni Latvijā, jo pilsoniskā sabiedrība un tās iniciatīvas aktivizēšana tiek uztverta kā pretinde demokrātisko politisko institūtu izvirtībai, sairšanai un kā šo institūtu atjaunošanās avots.[1]

Pēdējā laikā sociālā dialoga nozīmi uzsver arī, piemēram, Latvijas Darba devēju konfederācija un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. "Latvijas konkurētspēja un ilgtspēja šobrīd vairs nav iedomājama bez stipra sociāla dialoga valstī, apgalvo Latvijas Darba devēju konfederācijas ģenerāldirektore Elīna Egle. Latvija ir piemērs, ka sociālais dialogs var būt visefektīvākā sarunu forma starp Latvijas valdību, darba devējiem un arodbiedrībām, lai veicinātu mieru un stabilitāti. Nākotnē mūs gaida vēl nopietnāki izaicinājumi šo sarunu veikšanas procesā, lai nostabilizētu Latvijas konkurētspēju ES."[2]

Dialoga idejas un iespējas pašlaik ir aktuālas gandrīz visās dzīves jomās. Problēmas būtība ir tā, ka pašlaik nav spilgti izteiktas un visu atzītas vērtību sistēmas, kas ietvertu priekšstatu par to, kas ir labs un kas ir ļauns cilvēka un sabiedrības nākotnes attīstībai – un tā ir arī ētiska problēma. Šajā sakarā ir nepieciešama vērtību pārvērtēšana, ko var veikt ar "diskursa ētikas" palīdzību. "Diskursa ētikas" pamatā ir vērtību sistēmu komunikatīvā veidošana apstākļos, kad nav patiesības zināšanas monopola.

PĒTĪJUMA "IZGLĪTĪBA ZINĀŠANU SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBAI LATVIJĀ" ĪSA PROGRAMMA

Nacionālajā attīstības plānā 2007.–2013. gadam sevišķi uzsvērts, ka Latvijas galvenais resurss ir cilvēku zināšanas. "Lai turpinātos nepārtraukta un visos līmeņos sabalansēta valsts attīstība, jāveido izglītota un zinoša sabiedrība, koordinēti un mērķtiecīgi virzot zināšanu radīšanu, uzkrāšanu, izplatīšanu un lietošanu. Tādā kontekstā galvenā loma ir Latvijas izglītības sistēmai, attīstot

[1] Giddens, A. The Third Way. Cambridge: Polity Press, 1988. P. 78.

[2] Veiksmīgas sadarbības piemēri. Rokasgrāmata darbiniekiem un darba devējiem. ES *Phare* projekts "Divpusēja sociālā dialoga veicināšana: politikas dokuments un pilotprojektu ieviešana". Rīga, 2004.

radošas un mērķtiecīgas personības, nodrošinot zināšanas un prasmes visa mūža garumā. Izglītības kvalitātei jāatbilst mūsdienu sabiedrības un tautsaimniecības arvien augošajām prasībām. Valsts uzdevums ir nodrošināt ikvienam cilvēkam vispārējās izglītības, kā arī kvalitatīvas augstākās un profesionālās izglītības iespējas."[3]

Izglītības līmenis un profesionālā sagatavotība kļūst par vienu no svarīgākajiem noturīgas attīstības faktoriem. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*OECD*) veic regulāru dažādu izglītības līmeņu monitoringu, kura gaitā pēta vairākus parametrus, arī izglītības efektivitāti. Skolā gūto zināšanu un prasmju līmenis būtiski ietekmē augstskolu darba kvalitāti, tāpēc izglītības procesā ir nepieciešama sistemātiska pieeja. Šajā sakarā zinātnieku aprindās liela uzmanība tiek pievērsta E. Gunlaha, L. Vosmanna un I. Gmelina referātam "Skolas izglītības līmeņa efektivitātes kritumi *OECD* valstīs".[4]

Kaut arī skolas izglītības un pedagoģiskās darbības efektivitātes parametri lielā mērā ir nosacīti, zinātnieki tomēr secināja, ka tajās piecpadsmit *OECD* valstīs, par kurām ir nepieciešamā statistika, izglītības efektivitāte krītas. Izglītības izdevumi pašlaik pieaug gandrīz visās valstīs, taču tas nebūt negarantē arī efektivitāti. Īpaši tas izpaužas laikā, kad stipri attīstās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, jo rodas nepieciešamība pēc adekvātas mijiedarbības skolotājs–skolēns, docētājs–students. Tāpēc tiek piedāvāts palielināt izglītības efektivitāti, uzlabojot tās struktūru un veidojot sabiedrībā atbilstošu izglītības politiku.

Latvijas izglītības sistēmas struktūrsaturiskajiem parametriem ir vairāk jāatbilst pasaules attīstības galvenajām tendencēm:

1) sabiedriskās attīstības ātrākas pārmaiņas globālajā, reģionālajā, nacionālajā un vietējā līmenī – cilvēks jāsagatavo dzīvei apstākļos, kad sabiedrībā notiek straujas pārmaiņas;
2) pāreja uz postindustriālu, informatīvu sabiedrību, kad būtiski paplašinās starptautiskā mijiedarbība;
3) kapitāla un darbaspēka augsta mobilitāte, konkurētspējas izaugsme;
4) nekvalificēta un mazkvalificēta darbaspēka sfēras samazināšana;

---

[3] Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.–2013. www.nap.lv

[4] Gundlach, E., Wossmann, L., Gmelin, I. The Decline of Schooling Productivity in OECD Countries. *The Economic Journal*. 2001. Vol. 111: 135–147.

5) sabiedrības demokratizācija, izvēles iespēju palielināšana politiskās dzīves jomā;
6) saasinās daudzas globālas problēmas, kuras varētu atrisināt tikai starptautiskās mijiedarbības ietvaros.

Latvijas statistikas dati liecina, ka 5 procenti pamatskolas un 22,5 procenti vidusskolas absolventu nav turpinājuši mācības. Statistikas un socioloģisko pētījumu dati rāda, ka arī citas izglītības sistēmas neatbilst 21. gadsimta prasībām.

Tātad apskatāmo problēmu veido:

- **no vienas puses** – izglītības loma sabiedrībā, tās nozīmes pieaugums līdz ar zināšanu ekonomiku, zināšanu gadsimtu utt.;
- **no otras puses** – kvalitatīvi nefunkcionē izglītības sistēma.

Izglītībā iesaistītās sociālās grupas un institūti nefunkcionē kā vienota mijiedarbīga sistēma, kuras uzdevums ir veidot darba tirgum konkurētspējīgu darbinieku, bet sabiedrībai – aktīvu līdzpilsoni, tādēļ ne vecāki, ne bērni un jaunieši, ne mācībspēki, ne arī izglītības institūciju darbinieki nav apmierināti ar esošo stāvokli.

Sākotnēji visiem izglītības jomā iesaistītajiem subjektiem ir jāapzinās sava atbildība par izglītības turpmāko attīstību, efektivitāti (cena–kvalitāte) un pieejamību, kā arī tās nozīme sabiedrības attīstības procesos, tad izglītības jomās iesaistītās puses nonāks pie sociālā dialoga, kas paredz viedokļu apmaiņu. ***Sociālais dialogs*** *ir sociālās spriedzes mazināšanas instruments.* Nākamais izglītības jomas problēmu risināšanas posms ir forums. ***Forums*** *ir publiska diskusija, kur ar jautājumiem, priekšlikumiem un komentāriem piedalās visi procesa dalībnieki un rezultātā tiek izstrādātas kopējas sadarbības programmas, koncepcijas u.tml.* ***Sociālā partnerība*** *ir visu pušu konstruktīvā* ***mijiedarbība*** *(kopējo programmu, koncepciju, rīcības plānu īstenošana) kopīgo sociālo problēmu risināšanas gaitā, kas ir izdevīga katrai iesaistītajai pusei un sabiedrībai kopumā.*

Sociālais dialogs → **Forums** → **Sociālā partnerība**

Sociālās partnerības pamatā ir:

- brīvprātība;
- atziņa, ka partneru specifiskās intereses un motīvi ir leģitīmi;
- vēlme atmest vecos ieradumus, tradīcijas un darba veidus;
- kopīga problēmu apzināšana un risināšana;

- partneru pamatnosacījumu, iespēju un ierobežojumu respektēšana un pieņemšana;
- atteikšanās no iespējas mainīt partneri;
- vēlme pieņemt ietekmi, kas varētu radīt jaunu pieeju;
- pieņemt to, ka konflikti partnerībā zūd, bet tas neizslēdz kopēju rīcības programmu iespējas.

Pašlaik Latvijas sabiedrībā sociālo partneru mijiedarbība notiek galvenokārt sociālā dialoga posmā; tas nozīmē, ka norisinās tikai viedokļu apmaiņa un savu (konkrētās puses) problēmu konstatēšana. Tomēr svarīgākie posmi ir tieši forums un sociālā partnerība, kad notiek partneru savstarpējās atbildības apzināšanās, kopējo rīcības plānu, programmu un attīstības plānu izveide un īstenošana. Praksē ilgspējīgas sociālās partnerības piemēri ir ļoti reti, bieži vien var sastapt fragmentārus sociālā dialoga veidus vai arī īslaicīgus sociālos forumus. Tā, piemēram, dažus **tieši sociālā dialoga** mehānismus izmanto valsts un pašvaldību, kā arī nevalstisko organizāciju pārstāvji. Te var minēt gan Izglītības un zinātnes ministrijas izsludinātās diskusijas par likumdošanas un stratēģiskajiem dokumentiem izglītības jomā, gan atsevišķu pašvaldību aktivitātes (piemēram, Daugavpils pilsētas domes rīkotā Daugavpils pilsētas jaunatnes konference "Skolu jaunatnes līdzdalība pilsoniskā sabiedrībā" 2006. gada 27. janvārī), gan arī tādu nevalstisko organizāciju darbību kā Politika.lv un Neolain.lv (šo organizāciju mājaslapā plaši tiek diskutēts par izglītības problēmām starp dažādiem sociālajiem partneriem). Taču šīs aktivitātes tiek veiktas tikai izglītības sfēras problēmu konstatācijas līmenī, bet svarīgākais posms ir problēmu kopēja risināšana, lai katra iesaistītā puse varētu sasniegt savus mērķus, neraugoties uz atšķirīgiem un bieži vien pretrunīgiem viedokļiem, pieejamajiem resursiem u.tml. Savukārt sociālās partnerības sistēmas attīstība dod iespēju sasniegt tajā iesaistīto pušu interešu līdzsvaru uz sadarbības un kompromisa pamata un galu galā noved pie sociālā konsensa.

Analizējot sociālo partneru iesaistīšanos izglītības jomā, redzams, ka visās formās un līmeņos tā nav pietiekama. To varētu daļēji izskaidrot ar savstarpēju neinformētību un neieinteresētību, taču pamatā tā tomēr ir **neizpratne par sociālo partneru nozīmi, vietu un lomu izglītībā, neuzticība starp iespējamiem partneriem dažādu – politisko, sociālkulturālo, ekonomisko u.c. iemeslu dēļ (zems sociālā kapitāla līmenis).** Tas varētu būt izskaidrojams ar sociālo partneru un izglītības institūciju nepietiekamu sadarbību, jo tā ir

pilnīgi jauna sadarbības forma, kāda neeksistēja iepriekšējā sistēmā. Rezultātā nav stabilu sadarbības mehānismu, kas ietekmētu izglītības kvalitāti un piedāvājuma daudzveidību atbilstoši dinamiskajām sabiedrības vajadzībām.

Darba procesā, kurš saistīts ar izglītību un tās turpmāko attīstību, ir ieinteresēti visi sociālie partneri – gan darba devējs, gan darba ņēmējs, gan arī valsts, pašvaldību un augstskolu pārstāvji.

Sociālā partnerība un sociālais dialogs Latvijā sāka veidoties nesen. Tas attīstās kā viedokļu apmaiņa starp sociālajiem partneriem un valsti kā starpnieku. Ekonomiskās un sociālās pārmaiņas Latvijā pēc neatkarības atgūšanas bija saistītas ar svarīgām sociālām pārmaiņām, kuru īstenošanā ir iesaistīti izglītības jomas dalībnieki:

- izglītības piedāvātāji (iestāžu vadītāji, pasniedzēji, skolotāji, konsultanti);
- klienti – juridiskās un fiziskās personas;
- izglītības lietu pārvaldes amatpersonas (valsts, pašvaldību);
- subjekti, kuri saņem un vērtē izglītības rezultātu un kuri var spriest par izglītības atbilstību pieprasītajām kompetencēm darba vietās, pilsoniskai līdzdalībai, sociālās iekļautības un citām vajadzībām: darba devējiem, nevalstisko organizāciju līderiem, Valsts nodarbinātības aģentūras darbiniekiem, armijai, cietumu darbiniekiem; sociālajiem darbiniekiem; mediķiem u.tml.

Pētījuma mērķis: šis pētījums ir *exploratory research* – tas ir orientēts uz vērā ņemamu faktoru noteikšanu. Pētījuma "Izglītība zināšanu sabiedrības attīstībai Latvijā" galīgais mērķis ir noskaidrot sociālā dialoga resursus, novērtēt to trūkumus un pozitīvo nozīmi, kas ietekmē izglītības atbilstību sociālo partneru vajadzībām, un izstrādāt ieteikumus, kā efektīvāk veidot, attīstīt un izmantot sociālo dialogu valsts un vietējā līmenī (*izstrādāt ieteikumus izglītības politikas veidotājiem, uzsvaru liekot uz pastāvīga dialoga mehānismu un tā ieviešanu starp partneriem izglītības sistēmā).*

Pētījuma sākotnējie uzdevumi un fokusgrupu diskusijas vadlīnijas:

1) izglītība kā vērtība atsevišķu grupu skatījumā;
2) izglītības kvalitātes novērtējums;
3) izglītības ekonomikas pamatjautājumi;
4) sociālais dialogs un tā attīstība izglītības jomā.

Pētījuma metodes:

1. 2000.–2006. gadā veikto citu pētījumu analīze.
2. Sociālo partneru pētījumi:
   - diferencētas fokussgrupas (skolēni, skolotāji, vecāki);
   - integrētas fokusgrupas;
   - semināri reģionos (Latgalē, Zemgalē).
3. Sociālo partneru sadarbību raksturojošu dokumentu izpēte, īpašu uzmanību pievēršot valsts un pašvaldību pārvaldes radītajiem mehānismiem.
4. Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas dokumentu izpēte, kas atspoguļo sociālo partneru iesaisti izglītības pārvaldē un nozīmīgu lēmumu pieņemšanu izglītībā.
5. Atskaites un rakstu krājuma sagatavošana.

Pētījuma hipotēze:

Vājš sociālais dialogs (partnerattiecības) starp izglītības tirgus aģentiem un citām izglītības jomās iesaistītajām pusēm, kura iemesls ir nepietiekams sociālā kapitāla apjoms Latvijas sabiedrībā, t.i., neuzticēšanās starp izglītības nozarē iesaistītajām pusēm.

SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

T. Koķe, I. Muraškovska rakstā "Latvija ceļā uz zināšanu sabiedrību: izpratne un izaicinājumi" pievērš uzmanību trijām lietām. Tās ir: zināšanu sabiedrības raksturojums salīdzinājumā ar industriālo sabiedrību, zināšanu sabiedrībā nepieciešamo dzīvesprasmju definējums; mūžizglītības būtības un politikas formulējums.

Autores norāda, ka zināšanu sabiedrība no iepriekšējā sabiedrības attīstības posma atšķiras ar piecām pazīmēm – labklājības avots, dzīves organizācija, autoritāte, identitāte un brīvības, kas dod savu skatījumu, kā pastāvošā sabiedrība Latvijā atšķiras no zināšanu sabiedrības. Būtiskākie ir četri faktori – rezervēta attieksme pret pārmaiņām, nepieciešamība pēc norādījumiem, pasivitāte, kā arī finansiālo resursu trūkums, arī izglītībai.

Autores dod savu definējumu zināšanu sabiedrībai: **Zināšanu sabiedrība** ir cilvēku sociālo attiecību sistēma, kura nodrošina augstu inovāciju pakāpi un

kur katrs indivīds spēj panākt augstu līdzdalības pakāpi, pastāvīgi apgūstot, izmantojot un radot jaunas zināšanas.

Saistībā ar zināšanu sabiedrības analīzi autores aplūko arī dzīves prasmes zināšanu sabiedrībā, uzskaitot desmit nozīmīgākās, kurās ietilpst mācīšanās mūža garumā. Raksta noslēgumā iztirzāta mūžizglītības būtība un politikas apcere.

Zināšanu sabiedrības izaicinājums, autoru skatījumā, satur paradoksu: zināšanu sabiedrība Latvijā būs atkarīga no tā, kādi priekšnoteikumi izveidoti zināšanu sabiedrībai jau tagad. Divi galvenie faktori – augsta līdzdalības pakāpe un augsta inovāciju pakāpe ir vienlīdz nepieciešama mūžizglītības specifisko uzdevumu risināšanai, pievienotās vērtības radīšanai un ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai. Atbilde uz šo paradoksu ietverta tautas gudrībā – Darbs dara darītāju. Zināšanu sabiedrība var veidoties, paplašinot spēju varēt – gan sabiedrībai kopumā, gan katram cilvēkam un organizācijai elastīgi sadarbojoties.

Teorētiskās pieejas skaidrošanai daļēji pievērsies arī **V. Meņšikovs** rakstā "Izglītības paradigma un sociālais dialogs". Raksta otrajā daļā analizēts sociālais dialogs izglītības sistēmā, izmantojot kvalitatīva pētījuma metodi. Pirms fokusgrupu diskusijām reģionos (Latgalē un Zemgalē) pētījuma "Izglītība zināšanu sabiedrības attīstībai Latvijā" īstenotāji paši analizēja sociālā dialoga stiprās un vājās puses, vērtēja iespējas un draudus šajā jomā (sk. tabulu).

Eksperti konstatēja, ka mūsu izglītības sistēmā sociālais dialogs notiek, taču neregulāri. Ir atsevišķi pasākumi ar nosaukumu "forums", bet nav ne sistēmas, ne vienota centra, ne arī izstrādāta mehānisma. Galvenais drauds – nespēja rast kopīgu valodu, veidot kompromisu, nespēja saskatīt un veidot kopēju mērķi, jo šajā jomā dialoga dalībniekiem ir ļoti maza pieredze. Tomēr, lai izglītība varētu pāriet uz jaunu sabiedrības attīstības posmu un atbilstu jaunajai ekonomikai, kas balstīta uz zināšanām, tikai caur dialogu ir iespēja šo mērķi sasniegt.

Sociālā dialoga SVID analīze: ekspertu vērtējums

Stiprās puses	Vājās puses
1. Dialogs notiek, taču neregulāri.	1. Dialogam ir gadījuma raksturs un tas nenotiek regulāri.
2. Ir institucionālie aģenti (koordinatori), kas ir ieinteresēti.	2. Dialogs notiek, sarunājoties dažādās "valodās".
3. Informācija pieejama internetā.	3. Nav sistēmas un vienota foruma centra.
4. Pārmaiņu nepieciešamību apzinās gan tie, kas mācās, gan tie, kuri māca.	4. Grūtības orientēties internetā piedāvātajā informācijā.
5. Novērtēta dažādu pakāpju izglītības kvalitāte (gan vietējie, gan starptautiskie ziņojumi).	5. Ierobežota pieejamība interneta resursiem, nekvalitatīvas saziņas tehnoloģijas.
6. Pietiekami daudz plašsaziņas līdzekļu, kas veicinātu un uzturētu dialogu starp partnerinstitūcijām.	6. Dialogs pastāv tikai uz brīvprātības principa, nav vienojošu institūciju.
Iespējas	**Draudi**
1. Ar dialogu pietuvoties katras aģentu grupas mērķiem, t.i., celt izglītības kvalitāti un konkurētspēju.	1. Nespēja rast kopīgu valodu, veidot kompromisu.
2. Iespējas piesaistīt finanšu līdzekļus no dažādiem avotiem.	2. Nespēja saskatīt un veidot kopēju mērķi.
3. Izglītības komercializācija kā izglītības kvalitātes paaugstināšanas iespēja.	3. Nevēlēšanās ieguldīt dialogā resursus (laiku, finanses, cilvēkus).
4. Mūžizglītība kā dialoga kodols.	4. Izglītības komercializācija kā izglītības pieejamības traucēklis.
	5. Politikas neprognozējamā ietekme.
	6. Kopējās stratēģijas veidotāju rutīna, nespēja pašiem apgūt jaunākās atziņas.
	7. Informācijas trūkums var mazināt pušu ieinteresētību dialogā.

Otru nozīmīgu grupu veido L. Oses, K. Boldiševica un M. Upmanes, V. Boroņenko, L. Paņinas un O. Lavriņenko raksti, kas atspoguļo galveno izglītības sistēmā darbojošos sociālo grupu viedokļus (fokusgrupu diskusijās iegūtā informācija) par problēmām šai sistēmā: vecāku un skolas sadarbība, valodas diskurss skolotāju, skolēnu un vecāku saskarē, attieksme pret izglītības kvalitāti.

L. Ose rakstā "Skolotāju valoda: mācām to, kas esam" pievērš uzmanību izglītībā iesaistīto valodu diskursam. Analizēta gan skolotāju valoda, gan arī skolēnu vecāku un skolēnu izteikumi par skolotājiem – diskurss diskursa spogulī.

Pētījuma rezultātā, analizējot empīrisko materiālu, autore konstatē noteiktu diskursīvu stratēģiju lietojumu. Tie vērojami gan skolēnu izteikumos par skolotājiem, gan skolotāju profesionālajā pašvērtējumā. *Konstruējošas stratēģijas* raksturo visas iesaistītās grupas, diemžēl konstruēšana notiek citam pret citu – skolotāji pret ģimenēm un skolēniem, skolēni – pret skolotājiem. Vecāku tekstos deficīta izteikumi izskan par mācību priekšmetu standartiem, skolēnu pārslodzi, vājo materiālo bāzi skolās un pirmsskolās. Skolēni, kā jau minēts, sūdzas par skolotāju nervozitāti, psiholoģiskās pārslodzes radīto neiecietību. Reti, bet pārliecinoši kā līdzsvars valdošajam deficīta diskursam, izskanēja viedokļi, ka "skolotāja ir kā draugs, viņa mūs saprot". Mazākumtautību skolās vides priekšrocības konstruētas skolotāju pašvērtējumā, un tas ir viens no retajiem, gluži pozitīvajiem skolas vides raksturojumiem – diskursā skolotāja rada pozitīvu iespēju tēlu – skola kā modernas sabiedrības attiecību modelis.

K. Boldiševics un **M. Upmane** rakstā "Vecāku un skolas dialoga atziņas un perspektīvas" akcentē vecāku un skolas attiecības. Autori norāda, ka vecāki ir tā sabiedrības grupa, kuru izmaiņas izglītībā skar vistiešākajā veidā, jo viņi ir atbildīgi par sava bērna audzināšanu un sagatavošanu patstāvīgai dzīvei. Tomēr vecāku līdzdalība izglītības politikā skolas, pašvaldības un valsts līmenī ir ļoti zema.

Pagaidām sabiedrībā trūkst priekšstata par līdzdalību, kā arī nav pietiekami attīstītas prasmes darbam ar dažādu viedokļu izteicējiem. Vecāku, bērnu un skolas administrācijas starpā nevalda uzticība un sabiedrības gars, administrācijas pārsvarā neuztver vecākus kā sociālus partnerus un pret iejaukšanos skolas darbā izturas noraidoši.

Autori uzsver, lai vecāki varētu efektīvi piedalīties izglītības politikā savas skolas vai valsts līmenī, ir nepieciešams mainīt ne tikai ārējos apstākļus, bet jāmainās arī pašiem vecākiem. Vecāki nav pedagoģijas, psiholoģijas vai valsts

pārvaldes speciālisti. Pamatoties uz savu 20–30 gadu pieredzi, kas iegūta, pašiem mācoties skolā, kā norāda autori, nav produktīvi. Pašiem vecākiem ir nepieciešamas zināšanas par vispārējiem izglītības politikas jautājumiem. Nozīmīgs ir autoru secinājums, ka "vecākiem kā izglītības pasūtītājiem ir jāprot apspriest izglītības mērķus un vērtības, kā arī jāprot novērtēt sasniedzamus rezultātus". Tomēr jāmeklē vecāku un skolas sadarbības jaunas formas, jo daļa vecāku uzskata, ka neviena no iepriekšējām līdzdalības formām nav efektīva – vecāki savu viedokli var izteikt, bet rezultāta nebūs.

V. Boroņenko rakstā "Skolas paradokss: izglītības augstā vērtība un zemā motivācija mācīties" meklē atbildes uz paradoksālo situāciju, kad skolēni piešķir zināšanām lielu nozīmi cilvēka dzīvē, taču nav vai ir nepietiekami motivēti šīs zināšanas apgūt. Autore to formulē kā iespējamo galveno pretrunu procesā uz zināšanu sabiedrību. Tādēļ loģiski ir autores uzdotie jautājumi – kas uztur motivāciju mācīties, un kas izraisa tās mazināšanos; kad sākas motivācijas zudums (klase, vecums); kāpēc, tieši sākot ar septīto klasi, motivācija mācīties strauji samazinās un kas izraisa tās zudumu; vai tas ir mācību saturs un forma, skolotāja darba stils, sarežģīti ģimenes apstākļi vai pārejas vecuma fizioloģiskās izmaiņas utt.?

Rakstā atzīmēts, ka no Latvijā veiktajiem pētījumiem redzams – skolēnu motivācija mācībām ir diezgan zema: vairāk nekā 50 procentiem skolēnu motivācijas nav vai arī tā ir negatīva, mērķtiecīgi zināšanas apgūst tikai 10–30 procentu skolēnu. Pašlaik pastāv divas izpratnes par skolēnu motivācijas veicinošo spēku – tā ir ģimene un skolotājs. Tomēr zinātniskajā literatūrā pagaidām nav piedāvājuma, kā efektīvi šo problēmu risināt gan vienā, gan arī otrā variantā.

Autore pievērš uzmanību tam, ka Fokusgrupu diskusiju gaitā ir izskanējusi doma: "Izglītības ieguves zemā motivācija ir visas sabiedrības problēma un pagaidām nav domāts valstiskā līmenī, kā jaunieti ieinteresēt mācīties."

L. Paņina rakstā "Izglītības kvalitātes elementi izglītības sistēmā iesaistīto grupu vērtējumā" pievērš uzmanību izglītības kvalitātei un tās kāpināšanas iespējām, jo mūsdienās tieši izglītības kvalitāte kļūst par izglītības attīstības noteicošo faktoru. Rakstā atzīmēts, ka Eiropas Komisijas izstrādātajā skolas izglītības kvalitātes novērtēšanas modelī ietverti pavisam 16 indikatori, tātad plaša vērtējumu skala. Reāli Latvijā izveidojusies zināma pretruna. Izglītības sistēmas institūcijas prasa konkrētas teorētiskas programmas zināšanas, bet darba tirgus, augstskolas un sabiedrība – personas ar analītiskām spējām, ar

izpratni ne tikai par notikumiem, bet pat par to priekšnoteikumiem un sekām, indivīdu, kas ātri pielāgojas jaunajiem apstākļiem, ir mobils.

Ievērojot starptautisko pieredzi, var izdalīt trīs nozīmīgākos skolas izglītības kvalitāti ietekmējošus komponentus: izglītojamo (sākotnējais materiāls) kvalitāti, skolotāju un pasniedzēju kvalitāti un izglītības kā procesa kvalitāti.

Ņemot vērā pētījuma laikā gūtos respondentu atzinumus, autore uzskata, ka Latvijā ir trīs ar izglītības kvalitāti saistītas pamatproblēmas. Tās ir:

1) skolotāja profesijas prestiža zemais līmenis,

2) skolēnu motivācijas un kvalitatīvas audzināšanas trūkums,

3) sociālā dialoga trūkums starp izglītībā iesaistītajām pusēm.

Taču autore arī atzīmē, ka visi Fokusgrupas diskusijas (FGD) dalībnieki pārsvarā atzina skolotāja kvalitātes noteicošo lomu izglītības kopējā kvalitātē. Pēc skolēnu un vecāku atzinumiem, skolotāja spējas var mazināt izglītības procesa negatīvās izpausmes. Tomēr viss nav atkarīgs tikai no skolotāja, tāpēc jāmeklē kopīgi risinājumi un sadarbības ceļi, nevis jāpārliek atbildība citam uz citu. To savukārt var panākt tikai ar veiksmīgu sociālo dialogu.

O. Lavriņenko rakstā "Zināšanu sabiedrība: ģimenes pozīcijas" pievērsusies vienam, bet ļoti svarīgam jautājumam – kādām ir jābūt jauna cilvēka pamatprasmēm, ieejot pieaugušo dzīvē. Balstoties uz mainīgajām darba tirgū pieprasītajām prasmēm un iemaņām, autore mēģinājusi izveidot vidusskolas absolventa zināšanu, prasmju un iemaņu struktūru un devusi to vērtēt divpadsmit ekspertiem – vecākiem, kuriem ir augstākā izglītība, un diviem vai vairākiem skolas vecuma bērniem. Hierarhijas analīzē iegūtais rezultāts, pēc autores domām, liecina, ka vecāki vēl joprojām uz izglītību raugās no industriālās sabiedrības pozīcijām, par vissvarīgāko faktoru izvirzot zināšanu apjomu un salīdzinoši mazāku nozīmi piešķirot iemaņām un komunikatīvai kompetencei. Autore tomēr izsaka cerību, ka vecāku uzskati mainās par labu postindustriālajai sabiedrībai raksturīga absolventa modelim.

L. Jermolajeva rakstā "Augstākās izglītības paradigmas maiņas nepieciešamība zināšanu sabiedrības veidošanā" uzmanību pievērš augstākajai izglītībai. Autore atzīmē, ka zināšanu sabiedrībā ekonomiskās, sociālās, kulturālās, kā arī citas cilvēka aktivitātes kļūst atkarīgas no augsta zināšanu un informācijas līmeņa. Zināšanas kļūst par svarīgāko produktu un izejmateriālu. Arī Latvijas neatkarības gados būtiskas pārmaiņas notikušas Latvijas augstākajā

izglītībā un viens no svarīgākajiem procesiem, kas risinājies augstākās izglītības jomā, ir augstākās izglītības masveidīguma pieaugums.

Autore atzīmē, ka Latvijas augstākajā izglītībā ir ļoti liela kritiskā masa, pašreizējā situācijā tai izvirza pretrunīgas prasības, no kurām varētu izdalīt četras:

- nodrošināt augstākās izglītības masveidīgumu (visiem pieejamu augstāko izglītību), kā arī zinātnisko grādu un profesionālo kvalifikāciju kvalitāti;
- kontrolēt augstākās izglītības kvalitāti un nesamazināt augstākās izglītības iestāžu akadēmisko brīvību;
- saglabāt augstskolas autonomiju un vienlaikus nodrošināt valsts institūciju atbildību;
- savienot zinātnisko pētījumu ekselenci ar pasniegšanas ekselenci.

Pēc autores domām, strauji mainīgā un pretrunīgā situācija augstākajā izglītībā liecina, ka tajā nepieciešamas būtiskas pārmaiņas, ko varētu nosaukt par paradigmas maiņu. Līdzšinējā Latvijas augstākās izglītības pamatstruktūra ir **studiju programmas**. Autore piedāvā pāriet uz **studiju moduli**, ar ko saprotam vairāku studiju priekšmetu apvienojumu, kurš ietver gan teorētiskās un akadēmiskās zināšanas, gan to profesionālo lietojumu un kura rezultāts ir atbilstošas kompetences, ko iespējams izteikt kā noteiktu kvalifikāciju vai tās daļu. Atsevišķā modulī vieglāk izmainīt metodiku, izmantot tālmācības metodes.

Par galvenajiem studiju efektivitātes rādītājiem autore piedāvā:

- iegūto zināšanu operacionālismu (vai augstākajā izglītībā iegūtās zināšanas ir lietojamas); tas ir attiecības piedāvājums – augstāko izglītību ieguvušais–darba tirgus, pieprasījums–piedāvājums;
- iegūto zināšanu ilgtspēja (uz cik ilgu laiku orientētas iegūtās zināšanas, prasmes un iemaņas);
- optimāla studiju sistēma, kas, no vienas puses, ļauj cilvēkam iegūt noteiktas kompetences (kvalifikāciju), no otras puses, ir pietiekami elastīga, lai individuāli iegūtu papildu kompetences.

Grāmatas nobeigumā apspriežamā problēma no cita aspekta aplūkota J. Eglīša un E. Jermolajevas rakstā par izglītības finansiālajām problēmām, kas cieši saistītas ar izglītības kvalitātes nodrošināšanas un varbūt arī ar mācīšanās motivācijas paaugstināšanas iespējām.

J. Eglītis un **E. Jermolajeva** rakstā "Vispārējās izglītības finansējums Latvijā" norāda, ka Latvijas vispārējās izglītības sistēmā nepieciešami būtiski uzlabojumi. To parāda starptautiskie salīdzinošie pētījumi, arī zināšanu balstītas

ekonomikas izaicinājumi nosaka nepieciešamību modernizēt mācību bāzi un paaugstināt izglītības kvalitāti. Ilgtspējīgas attīstības prakse liek renovēt izglītības iestāžu infrastruktūru, darba tirgus tendences liek risināt pedagoģisko darbinieku algu paaugstināšanu. Tas prasa arvien pieaugošus finanšu resursus. Latvijā 2005./2006. mācību gadā valstī darbojās 1017 vispārizglītojošo skolu, to skaitā 383 vidusskolas. Autori uzsver, ka nebūs iespējams modernizēt visas 1017 vispārizglītojošās skolas, taču tādā gadījumā rodas jautājums par kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu visiem skolēniem.

Autori piedāvā trīs galvenos virzienus problēmas risināšanā. **Pirmais** ir izglītības finansēšanas mehānisma korekcija. Ņemot vērā sociālos faktorus, tiek piedāvāts pamatskolas posmā saglabāt pašreizējo normatīvu skolēnu skaitam klasē, bet vidusskolas posmā palielināt skolēnu minimālo skaitu līdz 22 skolēniem klasē neatkarīgi no skolas atrašanās vietas (šim kritērijam neatbilst aptuveni simt vidusskolu, no tām aptuveni 20 Rīgā). **Otrs** virziens ir skolu tīkla racionalizācija administratīvi teritoriālās reformas ietvaros. Pēc autoru skatījuma, tas vistiešāk skar vidusskolas. Tādēļ tiek analizēti iespējamie vidusskolu institucionālie modeļi un to ģeogrāfiskais izvietojums. Par optimālāko variantu izvirzās pāreja uz valsts ģimnāzijām (VĢ) vispārējā vidējā izglītībā (vidusskolas klases atdalot no pamatskolas, pieļaujama proģimnāzija; vispārējo vidējo izglītību iegūst tikai VĢ). **Trešais** virziens ir pamatskolas pedagogu visaptveroša specializācija. Tas nozīmē augstskolu studiju attiecīgo programmu pārkārtošanu, kā arī pārkvalificēt strādājošos pedagogus ar dažādu kursu moduļu palīdzību, veidojot, piemēram, svešvalodu, dabaszinību, sociālo zinību skolotāju profesionālo standartu, tādējādi leģitīmi atrisinot kvalitātes un skolotāju racionālākas darba likmes nodrošināšanas problēmas. Autoru skatījumā tas varētu būt risinājums mazajās lauku pamatskolās, daļējs – pilsētu pamatskolās.

Raksta nobeigumā autori uzsver, ka bez šiem pārkārtojumiem nav iespējams veidot tādu nākotni, kādu vēlamies.

Krājumā ievietotajos rakstos ir skarti daudzi jautājumi, ietvertas daudzas pieejas un skatījumi dialoga par izglītības sistēmas problēmām paplašināšanai.

SECINĀJUMI

Dinamiskās un daudzveidīgās pārmaiņas pasaulē, straujā zināšanu sabiedrības veidošanās liek cilvēkiem skaidri apzināties pasaules ainu, kuras pamatā jābūt fundamentālām zināšanām par sabiedrību, kā arī par paša cilvēka būtību. Tādējādi cilvēki ir spiesti kļūt par sociālo zināšanu subjektu, turklāt, jo daudzveidīgāka ir apkārtējā pasaule, jo cilvēkiem un sabiedrībai arvien vairāk nepieciešamas zināšanas, kas ļauj darboties kā sociālajam subjektam.

Mūsdienu zinātniskajā pasaules ainā sabiedrība kļūst par policentrētu, nelineāru, nevienmērīgi attīstošos polisubjektu sociālo sistēmu. Zinātniskās zināšanas, sabiedrības dažādas sociālās grupas, atsevišķas personības kultūra šādā situācijā kļūst par sociālo subjektu patiesu dzīves spēku, sociālās vadības pamatu. Priekšplānā tiek izvirzīti šādi jautājumi: kādai jābūt izglītībai zināšanu sabiedrībā; kas izglītībai ir jādod cilvēkam, lai tas varētu pilnvērtīgi darboties; kādam jābūt cilvēka atražošanas un attīstības mehānismam mūsdienu apstākļos? Iespējams, ka dziļākā un elastīgākā atbilde uz šo jautājumu slēpjas idejā **par jaunu izglītojošās darbības organizēšanas kultūru, kuras pamatā ir sociālais dialogs**. Sociālā dialoga demokrātiskā intence paredz tās dalībnieku loka paplašināšanos, katra jauna partnera vērtību akcentēšanu.

Izmantojot šo ideju zinātniskajā sabiedrībā, nav iespējams atrast tos, kuri būtu lieki, kuri spētu izolēties no izglītības problēmām, socializācijas procesiem. Zināšanu sabiedrības nostiprināšanās, kad aktuāla kļūst mūžizglītība, pašizglītošanās, liek meklēt un veidot mērķtiecīgu un sistemātisku pāreju no sociālā dialoga fragmentiem uz stiprām partnerattiecībām.

Latvijas sabiedrība, arī mūsu izglītības savienība, atrodas minēto uzdevumu risināšanas procesā. Sociālais dialogs – daudzlīmeņu, daudzaspektu, politonāls – katru dienu pievērš uzmanību, ietekmē mūsu izglītības savienības dalībnieku noskaņojumu. Skolotāja un skolēna attiecības, izglītības finansēšana un tās kvalitāte, bērni un viņu vecāki, izglītība un darba tirgus, augstskola un reģionālā attīstība, globālā pasaule un Latvijas iedzīvotāju konkurētspēja... Pielikt punktu sociālā dialoga tēmām un sižetiem nav iespējams.

Salīdzinoši nelielais pētnieku kolektīvs, sākot pētījuma "Izglītība zināšanu sabiedrības attīstībai Latvijā" īstenošanu, bija spiests sevi ierobežot. Galvenā uzmanība pievērsta izglītības savienībā notiekošajam sociālajam dialogam, analizētas tā stiprās un vājās puses, jaunās iespējas un saglabājušies draudi.

Īpaša vieta ierādīta ar izglītības kvalitāti un motivāciju saistītiem jautājumiem, izglītības finansējumam, dažādu izglītības līmeņu mijiedarbībai.

Pētījums pārsvarā bija kvalitatīvs, un tas pats par sevi jau kļuva par savdabīgu sociālā dialoga paplašināšanas un padziļināšanas mehānismu izglītības savienībā. Divu reģionu (Latgale un Zemgale) četrās pilsētās fokusgrupās piedalījās daudzi desmiti dalībnieku – skolotāji, skolēni un vecāki. Diskusijas turpinājās divās starptautiskajās konferencēs – "Izglītība sociālo pārmaiņu apstākļos" (Daugavpils Universitāte, 2006. gada 9.–11. oktobrī) un *"Uncertain Transformations: New Domestic and International Challenges"* (Latvijas Universitāte, Latvijas Valsts prezidentes dibinātā Stratēģiskās analīzes komisija, 2006. gada 9.–12. novembrī), kas tika atspoguļotas plašsaziņas līdzekļos.

Pētniekiem ir cerība, ka arī šis izdevums palīdzēs veidot un attīstīt sociālo dialogu, dos iespēju dziļāk izprast izglītības aktuālās problēmas, paātrinās pāreju no sociālā dialoga uz partnerattiecībām izglītības jomā.

DOKUMENTI

LATVIJAS ĀRPOLITIKAS PAMATNOSTĀDNES 2006.–2010. GADAM

Akceptētas Latvijas Republikas Ministru kabinetā 2006. gada 30. maijā

I. IEVADS

Latvijas valsts ārpolitikas pamatnostādnes iezīmē starptautisko redzējumu, ārpolitiskās intereses, plānotās darbības un gaidāmos rezultātus. Pamatnostādnes izstrādātas tuvāko piecu gadu periodam.

II. SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS

Ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai (turpmāk – ES) un Ziemeļatlantijas līguma organizācijai (turpmāk – *NATO*) ir sasniegti galvenie institucionālās piederības mērķi un valsts ir ieguvusi savas pastāvēšanas vēsturē vēl nebijušu valstisko drošību. Šādā statusā Latvija var attīstīties, zinot, ka klasiskie militārie apdraudējumi valstij ir tikuši ievērojami samazināti, kas dod lielākas iespējas un rīcības brīvību valsts attīstībā un ārpolitikas veidošanā. Tomēr arī *NATO* un ES turpina piemēroties situācijai, kas radās pēc lielākās paplašināšanas to vēsturē, kā arī aktuālo starptautisko izaicinājumu un draudu priekšā. Līdz ar to Latvijas ārpolitiskā situācija ir jāskata daudzdimensionāli, tās svarīgākos faktorus var grupēt globālajā, reģionālajā un nacionālajā līmenī.

Globālajā līmenī kopš Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas notikušas ievērojamas pārmaiņas. Pasaulē nostiprinās valstis ar milzīgu ekonomisko potenciālu un iespējām, kā arī izaicinājumiem, ko tās rada. Amerikas Savienotās Valstis (turpmāk – ASV) ir nostiprinājušas savas lielvaras pozīcijas pasaulē, un strauji aug Āzijas valstu politiski ekonomiskā ietekme. Pieaudzis demokrātisko vai vismaz demokrātiski orientēto valstu skaits. Notiek

nepieredzēti straujš jauno tehnoloģiju attīstības un ieviešanas process, kas ir mainījis cilvēku ikdienu un veicinājis globalizāciju. Tajā pašā laikā ir virkne faktoru, kas radījuši pasaulei jaunus izaicinājumus: starptautiskā terorisma aktivizēšanās, asimetriskie apdraudējumi, masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanās, sociālās nevienlīdzības palielināšanās, pieaugošā atkarība no enerģijas, tehnoloģiju un informācijas resursiem, kā arī ekoloģiskās krīzes.

Lai spētu stāvēt pretī jaunajiem izaicinājumiem, arvien lielāku nozīmi pasaulē iegūst globālās un reģionālās organizācijas, kurās valstis piedalās neatkarīgi no to lieluma un ietekmes. Darbība tajās Latvijai ir izdevīga, jo ļauj sniegt savu ieguldījumu konkrētu problēmu risināšanā un aizstāvēt savas nacionālas intereses pasaules politikā. Latvijai ir svarīgi, lai starptautiskās organizācijas pastāvētu, attīstītos un pielāgotos atbilstoši izmaiņām mūsdienu pasaulē. Tomēr ir jārēķinās, ka starptautiskās organizācijas dažkārt var pieņemt lēmumus, kas neatbilst Latvijas nacionālajām interesēm. Tādēļ svarīgi, lai Latvijas valsts jau iepriekš būtu veikusi nepieciešamos priekšdarbus un ieguvusi konkrētus un ietekmīgus sabiedrotos labvēlīgākam situācijas risinājumam arī ārpus formālā institucionālā ietvara.

1991. gadā Latvijai kļūstot par Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) dalībvalsti, Latvijas ārpolitika ieguva globālu dimensiju. Dalība Pasaules Tirdzniecības organizācijā (turpmāk – PTO) nodrošina labāku Latvijas tautsaimniecības funkcionēšanu, piedaloties globālajā tirdzniecībā. Dalība ES, *NATO* un citās Eiropas valstu sadarbības organizācijās (Eiropas Padomē, turpmāk – EP), Eiropas Drošības un sadarbības organizācijā (turpmāk – EDSO) ir sniegusi Latvijai jaunas iespējas īstenot savas nacionālās intereses. Aktīva dalība ANO, ES un *NATO* starptautiskajās misijās ir devusi Latvijas institūcijām nenovērtējamu pieredzi.

Latvija, pievienojoties tādām starptautiskām deklarācijām kā Tūkstošgades attīstības deklarācija, Kairas deklarācija, ir demonstrējusi apņēmību aktīvi iesaistīties globālu problēmu risināšanā – nabadzības novēršanā, demokrātijas stiprināšanā, slimību izplatības ierobežošanā, vides ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā, dzimumu līdztiesības un izglītības pieejamības veicināšanā pasaules mērogā.

Reģionālajā līmenī Latvija atrodas Baltijas jūras valstu reģionā. Mūsdienās šis reģions ir vienots: Baltijas jūras valstis ir vienotas vai nu *NATO*, vai ES vai citu organizāciju sastāvā politiskā, ekonomiskā un sabiedriskā līmenī. Reģiona

valstis vieno vēsture un kultūra. Lai risinātu reģionam būtiskās problēmas, Latvija gan divpusēji, gan līdzdarbojoties dažādās reģionālās sadarbības organizācijās (Baltijas jūras valstu padomē, Baltijas Ministru padomē u.c.) ir aktīvi veidojusi labas attiecības ar kaimiņvalstīm un sadarbojusies tādu jautājumu risināšanā kā enerģētikas drošība, vides piesārņošana, nelegālā migrācija, terorisma apkarošana.

Nacionālajā līmenī valsts attīstība ir ļāvusi iedzīvotājiem plašāk izmantot iespējas, kādas sniedz mūsdienu starptautiskā vide. Latvijas uzņēmēji ir sākuši darbību tādos pasaules reģionos, kuri vēl pirms dažiem gadiem Latvijas pārstāvjiem bija grūti pieejami. Latvijas iedzīvotājiem ir palielinājušās pārvietošanās, izglītības un darba iespējas visā pasaulē. Tajā pašā laikā Latvija turpina piesaistīt nozīmīgas ārvalstu investīcijas.

Minētie sasniegumi ir tādi, ar ko var lepoties un kam jādod Latvijas pilsoņiem droša apziņa par savu vietu pasaulē. Latvijas ārpolitikai ir jāspēj rast adekvātus risinājumus un instrumentus pieaugošo iespēju nodrošināšanai un aizstāvībai. Valstij arī ir jāizmanto starptautiski pieejamie resursi un instrumenti, lai veicinātu tālāku valsts drošības stiprināšanu, ekonomisko attīstību un cilvēku labklājības līmeņa celšanos. To spēsim paveikt kā vienota sabiedrība ar kopējām vērtībām, interesēm un resursiem savas starptautiskās ietekmes palielināšanai.

III. POLITIKAS PAMATPRINCIPI UN MĒRĶI

Arvien pieaugošajā pasaules globalizācijā un integrācijā katras valsts un sabiedrības attīstība un labklājība ir tieši atkarīga no to spējas efektīvi darboties starptautiskajā laukā. Pēdējā gadsimta notikumi ir pierādījuši demokrātijas, tiesiskuma, cilvēktiesību, valstiskās vienlīdzības, mierīgas līdzāspastāvēšanas un solidaritātes principu lielo lomu savstarpēji veiksmīgas sadarbības realizēšanā. Tāpēc, tāpat kā līdz šim, Latvijas ārpolitikā šie principi tiks konsekventi ievēroti.

1918. gadā dibinātās Latvijas valsts pastāvēšana šodien balstās uz valstiskās pēctecības principu. Latvijas neatkarības atgūšana 1991. gadā bija 1940. gadā pārtrauktā Latvijas valstiskuma atjaunošana, pārmantojot Latvijas Republikas 20.–40. gadu saistības un tiesības. Latvijas valsts tiesisko pamatu veido spēkā

esošā 1922. gadā pieņemtā Satversme. Tādēļ Latvijas ārpolitika ir vērsta arī uz okupācijas fakta un tā radīto seku starptautisku izskaidrošanu.

Pamatojoties uz šiem principiem, tiek izvirzīti sekojoši Latvijas ārpolitikas mērķi:

1. Valsts iedzīvotāju labklājības veicināšana.
2. Valstiskās un sabiedriskās drošības stiprināšana, kas ietver tiešu militāro draudu samazināšanu, starptautiskās noziedzības apkarošanu, ekoloģiskās katastrofas cēloņu mazināšanu.
3. Demokrātijas stiprināšana, globālās nabadzības un slimību izplatības novēršana.
4. Ekonomiskā potenciāla palielināšana, kas ietver investīciju piesaisti, Latvijas uzņēmēju konkurētspējas pieaugumu un to interešu aizstāvību ārvalstīs.
5. Nacionālās identitātes stiprināšana, kas ietver valsts tēla popularizēšanu un latviešu diasporas atbalstu ārvalstīs.

IV. RĪCĪBAS VIRZIENI

Lai efektīvi realizētu Latvijas ārpolitikas mērķus, nepieciešams paplašināt Latvijas divpusējās attiecības ar citām valstīm un maksimāli izmantot starptautisko institūciju un organizāciju iespējas veicināt Latvijas ietekmi pasaules politiskajos procesos, kas savukārt būtu viens no garantiem valsts nacionālo interešu aizstāvībai.

Vienlaikus Latvijai jāturpina pilnveidot un paplašināt diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību tīklu pasaulē. Lai nodrošinātu Pamatnostādnēs definēto ārpolitisko mērķu īstenošanu, Latvijai ir jāatver divas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības gadā.

Ārpolitisko mērķu sasniegšanai formulēti septiņi galvenie rīcības virzieni:

1. **Nacionālās drošības stiprināšana.**
2. **Ekonomisko interešu īstenošana.**
3. **Baltijas jūras reģiona konkurētspējas veicināšana (reģionālā politika).**
4. **Eiropas Savienības vienotības stiprināšana un konkurētspējas palielināšana.**
5. **Latvijas attiecību stiprināšana ar trešajām valstīm.**
6. **Latviešu diasporas stiprināšana un pilsoņu interešu aizstāvība ārvalstīs.**
7. **Latvijas tēla atpazīstamības veicināšana pasaulē.**

1. Nacionālās drošības stiprināšana

Nacionālās drošības ietvaros Latvijas stratēģiskais uzdevums ir sadarbībā ar sabiedrotajiem nodrošināt valstisko un sabiedrisko drošību. Mūsdienās drošība izprotama ne tikai kā militāra, bet arī sociāla un ekonomiska kategorija, drošība kā ceļš uz sabiedrības labklājības veicināšanu. Līdz ar to Latvijas uzdevums šajā jomā ietver gan tiešu militāro draudu mazināšanu, gan starptautiskās noziedzības (nelegālie finanšu darījumi, narkobizness, cilvēku tirdzniecība un preču kontrabanda u.c.) apkarošanu, gan ekoloģiskās katastrofas cēloņu mazināšanu.

Mūsdienu draudiem nav robežu. Tie ir mainīgi un negaidīti. Apdraudētājs parasti ir grūti identificējams. Latvija, būdama ANO, *NATO* un ES dalībvalsts, aktīvi piedalīsies šo organizāciju starptautiskās drošības stiprināšanas darbā. Šādā veidā Latvija ne tikai palīdzēs mazināt draudus, bet arī savlaicīgāk iegūs informāciju par potenciālajiem apdraudējumiem un tādējādi spēs adekvāti reaģēt.

Draudi Eiropas un Ziemeļamerikas demokrātijām ir gandrīz identiski. Tas atspoguļojas gan ES, gan *NATO*, gan arī atsevišķu valstu drošības politikas dokumentos. Taktiskie jautājumi par to, kā uz tiem reaģēt, ir atrisināmi un ir tikuši risināti diplomātiskā ceļā. *NATO* alianse ir šis vienojošais faktors, jo piedāvā tādu infrastruktūru un reaģēšanas mehānismu, kāds šodien nepastāv citu organizāciju ietvaros. Latvija atbalstīs Eiropas valstu un ES militāro spēju nostiprināšanu, par pamatu ņemot apsvērumu, ka Eiropas drošības un aizsardzības politika (turpmāk – EDAP) nav alternatīva *NATO*. EDAP lomai ir jāattīstās harmonijā ar transatlantiskajām attiecībām, izvairoties no dublēšanās un nodrošinot ciešu sadarbību starp ES un *NATO*.

Latvijas Nacionālie bruņotie spēki ir mērķtiecīgi attīstīti kopš neatkarības atgūšanas. Jau vairākus gadus tie ir bijuši iesaistīti dažādās starptautiskās operācijās – bijušās Dienvidslāvijas valstīs, Afganistānā un Irākā. Piedalīšanās šajās operācijās ir bijis Latvijas ieguldījums draudu novēršanā un miera uzturēšanā. Tas apliecina, ka Latvija ir sabiedrotais, uz ko var paļauties. Piedalīšanās šajās operācijās ir ievērojams ieguldījums Latvijas starptautiskās ietekmes palielināšanā. Latvijai jābūt gatavai arī turpmāk piedāvāt savu militāro palīdzību un civilos ekspertus, ja vien tas būs nepieciešams.

Lai ANO turpmāk spētu efektīvi rūpēties par globālo drošību un labklājību, tajā nepieciešamas reformas. Latvija iestāsies par tādām reformām, kas ļaus efektīvāk cīnīties ar mūsdienu drošības izaicinājumiem.

Viņas Majestāte Nīderlandes karaliene Beatrikse,
Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
un Valsts prezidentes dzīvesbiedrs Imants Freibergs
Viņas Majestātes Nīderlandes karalienes Beatrikses
valsts vizītes laikā Latvijā

Rīga, Latvija, 2006. gada 22. maijs

Viņa Svētība Maskavas un visas Krievzemes
Visusvētīgais patriarhs Aleksijs II
un Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
Viņa Svētības Maskavas un visas Krievzemes
Visusvētīgā patriarha Aleksija II vizītes laikā Latvijā

Rīga, Latvija, 2006. gada 27. maijs

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
ASV Kongresa kopīgajā sesijā

Vašingtona, ASV, 2006. gada 7. jūnijs

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
un Krievijas Federācijas pirmais prezidents Boriss Jeļcins
Triju Zvaigžņu ordeņa pasniegšanas ceremonijā

Rīga, Latvija, 2006. gada 22. augusts

Viņas Majestāte Lielbritānijas karaliene Elizabete II
un Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
Viņas Majestātes Lielbritānijas karalienes Elizabetes II
valsts vizītes laikā Latvijā

Rīga, Latvija, 2006. gada 18. oktobris

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga,
Stratēģiskās analīzes komisijas (SAK) priekšsēdētāja Žaneta Ozoliņa
un Vašingtonas Stratēģisko un starptautisko pētījumu centra (*CSIS*)
Zbigņeva Bržežinska programmas vadītājs, Eiropas programmas direktors
Saimons Serfatijs SAK un *CSIS* kopīgi rīkotājā ASV un Eiropas augsta līmeņa
pētnieku seminārā "*NATO* transformācija 21. gadsimtā"

Rīga, Latvija, 2006. gada 16. septembris

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, →
Stratēģiskās analīzes komisijas (SAK) priekšsēdētāja Žaneta Ozoliņa,
Latvijas Universitātes (LU) mācību prorektors Juris Krūmiņš un SAK loceklis
Tālis Tīsenkopfs SAK un LU Sociālo un politisko pētījumu institūta
rīkotajā ikgadējā starptautiskajā konferencē "Neskaidrās transformācijas:
izaicinājumi nacionālā un starptautiskā līmenī"

Rīga, Latvija, 2006. gada 10. novembris

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga – Baltijas valstu izvirzītā kandidāte no Austrumeiropas ANO ģenerālsekretāra amatam – uzstājas ANO Ģenerālās asamblejas 61. sesijā

Ņujorka, ASV, 2006. gada 19. septembris

Bijušais Čehijas prezidents Vāclavs Havels
un Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
Vāclava Havela dibinātajā "Forumā-2000"

Prāga, Čehija, 2006. gada 8. oktobris

Stratēģiskās analīzes komisijas, ASV Vācijas Māršala fonda
un Latvijas Transatlantiskās organizācijas līdztekus
NATO galotņu sanāksmei rīkotā starptautiskā Rīgas konference
„*NATO* transformācija jaunajā globalizācijas laikmetā"

Rīga, Latvija, 2006. gada 28. novembris

COMMISSION
OF STRATEGIC
ANALYSIS
LATO
LATVIJAS
TRANSATLANTISKĀ
ORGANIZĀCIJA

← ASV prezidents Džordžs Bušs
un Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
pirms ASV prezidenta Džordža Buša uzrunas Stratēģiskās analīzes komisijas,
ASV Vācijas Māršala fonda un Latvijas Transatlantiskās organizācijas līdztekus
NATO galotņu sanāksmei rīkotās starptautiskās Rīgas konferences
„*NATO* transformācija jaunajā globalizācijas laikmetā"
un Jauno līderu foruma dalībniekiem

Rīga, Latvija, 2006. gada 29. novembris

Gruzijas parlamenta spīkere Nino Burdžanadze
un Stratēģiskās analīzes komisijas (SAK) priekšsēdētāja Žaneta Ozoliņa
SAK, ASV Vācijas Māršala fonda un Latvijas Transatlantiskās organizācijas
līdztekus *NATO* galotņu sanāksmei rīkotajā starptautiskajā Rīgas konferencē
„*NATO* transformācija jaunajā globalizācijas laikmetā"

Rīga, Latvija, 2006. gada 27. novembris

Latvijas Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga
un *NATO* ģenerālsekretārs Jāps de Hops Shēfers
NATO Rīgas galotņu sanāksmē

Rīga, Latvija, 2006. gada 29. novembris

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam nacionālās drošības stiprināšanas jomā:

1. Attīstīt *NATO* militāro un politisko lomu drošības stiprināšanā pasaulē, attīstot *NATO* rīcībspēju un Ātrās reaģēšanas spēkus, veicināt *NATO* infrastruktūras klātbūtni Baltijas valstīs, tai skaitā Latvijā, kā arī sniegt atbalstu valstīm, kas vēlas izmantot *NATO* pieredzi savu aizsardzības reformu ieviešanai.
2. Stiprināt transatlantisko saiti un solidaritāti sabiedroto vidū, kas ir būtiska gan Eiropas, gan globālās drošības nodrošināšanai un saglabāšanai.
3. Veicināt EDAP attīstību, piedaloties Eiropas Aizsardzības aģentūras darbā, Eiropas Ātrās reaģēšanas kaujas grupu veidošanā un citos militārās un civilās sadarbības projektos, kas vērsti uz ES valstu militāro un civilo krīžu vadības spēju uzlabošanu un ir savietojami ar *NATO*; iestāties par tādu EDAP veidošanu, kas maksimāli ņem vērā visu dalībvalstu drošības un aizsardzības politikas intereses un kas ir atvērta attiecībā uz visu iesaistīto valstu spējām piedalīties dažādu projektu īstenošanā.
4. Palielināt ieguldījumu starptautiskajā drošībā, veidojot savu civilo un militāro ekspertu kontingentu, kas var efektīvi piedalīties starptautiskajās operācijās.
5. Pievērst pastiprinātu uzmanību cīņai ar terorismu un masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanai gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī, liekot uzsvaru uz kopīgu risku analīzes veikšanu un efektīvu stratēģisko preču kontroles importa un eksporta sistēmas darbību.
6. Stiprināt divpusējās attiecības ar valstīm, kas savas esošās vai potenciālās nozīmes ziņā sekmē globālo vai reģionālo drošību.

2. Ekonomisko interešu īstenošana

Globalizācijas apstākļos ārpolitika ieņem arvien svarīgāku lomu valsts konkurētspējas un labklājības veicināšanā. Latvijas ārpolitika valsts ekonomisko interešu realizēšanā balstās uz Saeimas un valdības apstiprinātajiem stratēģiskās attīstības dokumentiem un tajos noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem.

Starptautiski konkurētspējīga uzņēmējdarbības vide ir pamats valsts ekonomiskai attīstībai. Trīs virzieni, kuros ārpolitika var dot nozīmīgu ieguldījumu, ir vienotas Eiropas valūtas ieviešana Latvijā, konkurētspējīgas nodokļu

politikas atbalstīšana un ārējās tirdzniecības veicināšana. Iespējami drīza eiro ieviešana panākama ar koordinētu ekonomisko un politisko institūciju darbību. Zemi nodokļi ir Latvijas pēdējo gadu attīstības pamatā, kas nebūt nenozīmē zemākus kopējos nodokļu ienākumus. Tāpēc Latvijas interesēs ir saglabāt valstu tiesības noteikt savu nodokļu līmeni, kas neizslēdz nodokļu sistēmu vienādošanu Eiropā.

Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko stāvokli, lielākā daļa bāzes infrastruktūras ir cieši saistīta ar kaimiņvalstīm, līdz ar to ārpolitikai ir nozīmīga loma šī virziena attīstībā. Īpaši tas attiecas uz enerģētiku un transporta attīstību. Latvijas ārpolitikā jāvelta īpaša uzmanība enerģētikas jautājumu risināšanai Latvijā, Baltijas jūras telpā un Eiropā, pētot energoresursu piegāžu diversifikācijas iespējas, kā arī piedaloties projektos, kuri vērsti uz stabilu elektroenerģijas, naftas un gāzes piegādes nodrošināšanu Latvijai un ES. Sekmīga iekļaušanās ES transporta sistēmā, tajā skaitā Latvijas ostu un tranzīta attīstība ir viena no Latvijas tautsaimniecības prioritātēm, tādēļ Latvijas ārpolitikas būtisks uzdevums ir veicināt transporta un tranzīta nozares attīstību.

Jaunākajiem zinātniskajiem pētījumiem un to ieviešanai ir nozīmīga loma preču un pakalpojumu ar augstu pievienoto vērtību ražošanā. Zinātniskajā un akadēmiskajā jomā globalizācija ir daudz izteiktāka nekā citās sfērās. Līdz ar to Latvijai ir jācenšas piesaistīt pasaules intelektuālo potenciālu un veicināt visplašāko sadarbību izglītības jomā. Būtisks nosacījums šajā darbā ir šķēršļu samazināšana ar zināšanu pārnesi saistīto cilvēku pārvietošanās iespējām, kas ir viens no iemesliem, kāpēc pievienošanās Šengenas līgumam ir svarīga Latvijas ārpolitikas prioritāte.

Izvirzītos mērķus Latvija īstenos, izmantojot gan ES iekšējā tirgus potenciālu, gan ES ārējo ekonomisko attiecību iespējas, kā arī aktīvi veicinot divpusējo ekonomisko attiecību attīstību un pārstāvot Latvijas intereses starptautisko ekonomisko organizāciju ietvaros.

Latvija iestājas par tādu ES ārējo ekonomisko attiecību veidošanu, kas nostiprina ES kā aktīva globāla spēlētāja lomu pasaules ekonomiskajos procesos. Tas panākams, gan konsekventi realizējot ES un tās dalībvalstu intereses, gan veicinot citu pasaules valstu un reģionu integrāciju starptautiskajā ekonomikā, tādējādi nodrošinot to sabalansētu un ilgtspējīgu attīstību.

Latvija ir vitāli ieinteresēta ārvalstu investīciju piesaistē un eksporta veicināšanā, tādēļ viens no būtiskākajiem Latvijas ārpolitikas uzdevumiem ir

tālāka ārvalstu ieguldījumu piesaistīšana tautsaimniecības attīstībai, eksporta veicināšana un uzņēmēju interešu aizstāvība ārvalstīs, izmantojot Latvijas pārstāvniecību tīklu.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam, lai īstenotu savas ekonomiskās intereses:

1. Veicināt brīvu, vienlīdzīgu un godīgu starptautisko konkurenci.
2. Piesaistīt zināšanas un inovācijas Latvijas tautsaimniecībai.
3. Veicināt eksportu un piesaistīt ārvalstu investīcijas.
4. Meklēt enerģijas resursu piegādes diversifikācijas iespējas, apgūt alternatīvus enerģijas avotus un veicināt transporta infrastruktūras attīstību;
5. Veicināt Latvijas pievienošanos Eiropas valūtai.
6. Veicināt Latvijas uzņemšanu Šengenas līguma zonai.
7. Tālāk attīstīt diplomātisko pārstāvniecību tīklu un sadarboties ar Latvijas Investīciju un attīstības aģentūru ekonomisko jautājumu aktualizēšanā.

3. Reģionālā politika

Vēsturiski politiskā un ekonomiskā attīstība Baltijas jūras reģionā ir tieši ietekmējusi Latvijas attīstību.* Vienojošais faktors ir pati Baltijas jūra, kas gadsimtu garumā ir kalpojusi par reģiona identitāti veidojošu faktoru. Liela daļa ārvalstu investīciju Latvijai nāk tieši no šī reģiona.

Baltijas jūras reģions ir attīstījies kā ekonomiski visdinamiskākais Eiropā. Raksturīgs ir šī reģiona dažādu daudzpusējo valstisko un nevalstisko organizāciju blīvums, piemēram, Ziemeļu padome, Ziemeļu Ministru padome, Baltijas jūras valstu padome (turpmāk – BJVP), Baltijas Attīstības forums, Baltijas Asambleja, Baltijas Ministru padome (turpmāk – BMP). Par būtisku jāuzskata ES Ziemeļu dimensijas politika, kurai ir jāveicina izaugsme šajā reģionā. Reģionālās organizācijas veicina ciešāku sadarbību, pamatojoties uz savstarpēju uzticību un kopīgām vērtībām.

Latvija ir ieinteresēta, lai Baltijas jūras reģions turpinātu attīstīties par vienu no viskonkurētspējīgākajiem gan ES, gan globālā mērogā. Tādēļ svarīgi ir

* Baltijas jūras reģiona ģeopolitiskajā ietvarā tiek iekļautas Baltijas valstis (Igaunija, Latvija, Lietuva) Ziemeļvalstis (Dānija, Islande, Norvēģija, Somija, Zviedrija), Vācija, Polija un Krievija.

koncentrēties uz reģionam prioritārām sadarbības jomām, pilnveidojot līdzšinējo reģionālās sadarbības mehānismu izmantošanu.

Latvijas attiecības ar pārējām divām Baltijas valstīm ir raksturojamas kā daudzpusīgas un intensīvas gan politiskajā, gan praktiskajā līmenī. Ar Igauniju un Lietuvu mums ir līdzīga iestāšanās un dalības pieredze ES un *NATO*, kā arī līdzīgi uzskati par šo organizāciju tālāko attīstību. Vēl vairāk – Baltijas valstu sadarbībai ir arī vēsturiska un simboliska dimensija. Lai arī šīm valstīm dažreiz ir atšķirīga taktika, kā sasniegt to ārpolitiskos mērķus, tomēr šie mērķi daudz neatšķiras savā starpā, tāpēc tas ir pamats turpināt un padziļināt Latvijas attiecības ar mūsu tuvākajiem kaimiņiem. Lielu ieguldījumu Baltijas valstu ārpolitikas saskaņošanā un praktiskās sadarbības sekmēšanā sniedz kopīgi izveidotās sadarbības institūcijas – Baltijas Asambleja un BMP.

Svarīga loma reģionālās sadarbības stiprināšanā ir aktīvajam divpusējam un daudzpusējam dialogam ar Ziemeļvalstīm. Baltijas un Ziemeļvalstu aktīvā sadarbība un līdzdalība reģionālo programmu, projektu un iniciatīvu īstenošanā veicina Baltijas jūras reģiona ietekmes palielināšanos Eiropas un pasaules mērogā. Savukārt Latvijas un to Baltijas jūras reģiona valstu dialogs (Vācija, Polija), kas vienlaikus ir ES dalībvalstis, uzskatāms par nozīmīgu instrumentu ES kopīgo politiku veidošanas procesā.

Baltijas jūras reģionu un sadarbību tajā nevar skatīt atrauti no Krievijas. Reģionālās iniciatīvas jāuzskata arī par iespēju sadarbības veicināšanai ar Krieviju. Tāpat Latvija ir ieinteresēta paturēt ASV ilgtermiņa iesaisti reģionā.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam, lai īstenotu savas intereses Baltijas jūras reģionā:

1. Aktīvi iesaistīties Baltijas Asamblejas un BMP darbā, īpašu uzmanību pievēršot Latvijas prezidentūrām 2007. un 2010. gadā.
2. Identificēt jaunus sadarbības projektus ar Ziemeļu Ministru padomi, saskaņotus ar Latvijas ārpolitikas prioritātēm.
3. Atbalstīt ES Ziemeļu dimensijas politiku, piedaloties jaunā Ziemeļu dimensijas politiskā ietvardokumenta izstrādē un realizācijā.
4. Uzturēt reģiona formātu dienaskārtībā Latvijai būtiskos reģionālos jautājumus: infrastruktūras attīstība (enerģētika, transports), vides aizsardzība, drošība, uzņēmējdarbības veicināšana, pētniecība un attīstība.
5. Turpināt neformālas konsultācijas pēc *ad hoc* principa ar Baltijas un

Ziemeļvalstīm par aktuālajiem ES un ārpolitiskajiem jautājumiem, nepieciešamības gadījumos piesaistot arī citas valstis.

6. Veicināt Krievijas un ASV iesaisti dažādu projektu īstenošanā Baltijas jūras reģionā.

4. Eiropas Savienība

Šobrīd aktīvi notiek Latvijas integrācija ES, attiecības ar ES dalībvalstīm un institūcijām ieņem visievērojamāko vietu Latvijas ārpolitikā. Valsts ārpolitika ir nesaraujami saistīta ar tendencēm ES lēmējinstitūcijās, taču, piedaloties šo institūciju dienaskārtības veidošanā, Latvija spēj ietekmēt tādu ES lēmumu pieņemšanu, kuri ir vitāli svarīgi Latvijas nacionālajām interesēm.

Latvijas stratēģiskais mērķis, darbojoties ES ietvaros, ir ES vienotības stiprināšana gan iekšējos procesos, gan arī ārpolitikā, ES globālās konkurētspējas veicināšana, Latvijas ekonomiskās attīstības un sabiedrības labklājības līmeņa paaugstināšana iespējami īsākā laikā, kā arī kultūras vērtību saglabāšana un nostiprināšana. Latvijas labklājība un drošība ir vistiešākajā veidā saistīta ar kopējo ES drošību un labklājību. Ikvienā situācijā Latvijai ir jāatrod adekvāti līdzekļi, lai stiprinātu ES vienotību un darbotos tās kopējās interesēs. Tieši tāpēc Latvijas ietekmes palielināšanai ES ir nepieciešama rīcība, kas ļautu Latvijai aktīvi piedalīties diskusijās un lēmumu pieņemšanā par Eiropas Savienībai svarīgiem jautājumiem. Šāda pieeja nozīmē arī visu atbilstošo valsts institūciju pārstāvju savlaicīgu un kvalitatīvu piedalīšanos ES nozaru ministru vai citu amatpersonu sanāksmēs.

Latvijai ir svarīgi veicināt ES konstitucionālās bāzes sakārtošanu, kā arī paaugstināt ES lēmumu pieņemšanas un institūciju darbības efektivitāti.

Lai veicinātu ES konkurētspēju pasaulē, Latvijas interesēs ir pabeigt iekšējā tirgus izveidošanu brīvas darbaspēka kustības un pakalpojumu jomās un piedalīties visos lēmumos, kas skar ES stratēģisku izaugsmi. Īpaši svarīgas ir izglītības un pētniecības jomas, jo tās veicina ražošanas attīstību ar augstu pievienoto vērtību. Pakalpojumi veido 70% no Eiropas iekšzemes kopprodukta (IKP), un, ja šis tirgus nav efektīvs, tiek kavēta visas ES ekonomiskā izaugsme. Tādēļ svarīgi panākt vienošanos par kopīgiem pakalpojumu tirgus liberalizācijas principiem. Svarīga ir arī cieša ES valstu sadarbība enerģētikas, transporta un infrastruktūras jomās, lai tādējādi nodrošinātu resursu efektīvu izmantošanu.

Politiskajā dimensijā Latvijai ir svarīga tādu institucionālo veidojumu radīšana, kas novērstu ES sadrumstalotību un veicinātu dalībvalstu līdzvērtīgas iespējas piedalīties ideju ģenerēšanā, apspriešanā un lēmumu pieņemšanā. Šī procesa ietvaros jāveicina vienota ES ārpolitika drošības jautājumos, terorisma apkarošanā, cīņā pret nelegālo imigrāciju un organizēto noziedzību, dabas katastrofu seku novēršanā, nabadzības mazināšanā pasaulē. Šo jautājumu risināšanā jāstiprina sadarbība starp valstu tiesībsargājošajām iestādēm. ES ārējās robežas stiprināšanai būtiski ir nodrošināt solidaritāti dalībvalstu starpā. Latvijai ir svarīgi vistuvākajā laikā pievienoties Šengenas līguma dalībvalstīm.

ES kopējās ārējās un drošības politikas ietvaros ir jāuztur cieša un pragmatiska sadarbība ar ES stratēģiskajiem partneriem. Šajā kontekstā Latvijai īpaši svarīgi, lai nākotnes attiecības starp ES un Krieviju balstītos uz juridiski saistošu dokumentu.

Eiropas drošība un stabilitāte ir cieši saistīta ar ekonomisko un politisko stabilitāti tās kaimiņvalstīs, tāpēc Latvijai ir svarīgi turpināt Eiropas kaimiņu politikas attīstību un īstenošanu.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi ES ietvaros līdz 2010. gadam:

1. Nodrošināt aktīvu dialogu ar ES dalībvalstīm visos ES politiku jautājumos.
2. Aktīvi piedalīties ES nākotnes un līgumtiesiskās bāzes pilnveidošanā.
3. Sekmēt Latvijas pievienošanos Eiropas vienotai valūtai.
4. Veicināt Latvijas uzņemšanu Šengenas līguma zonā.
5. Veicināt darba tirgus mobilitāti un pakalpojumu tirgus liberalizāciju.
6. Iesaistīties iniciatīvas "Labāka likumdošana" pilnveidošanā.
7. Veicināt tāda ES budžeta izveidošanu, kas palielinātu ES ekonomikas konkurētspēju un nodrošinātu taisnīgu ES Kohēzijas līdzekļu sadali.
8. Attīstīt ES dalībvalstu sadarbību iekšlietās un tieslietās.
9. Turpināt Eiropas kaimiņu politikas attīstību un īstenošanu, izmantojot Latvijas un citu ES jauno dalībvalstu pieredzi pārejā uz demokrātiju un tirgus ekonomiku.
10. Atbalstīt turpmāko ES paplašināšanās procesu, ņemot vērā ES spēju uzņemt jaunas dalībvalstis un katras kandidātvalsts gatavību dalībai.

5. Attiecības ar trešajām valstīm

ASV ir Latvijas stratēģiskais partneris. Latvijai ar šo stratēģisko sabiedroto jāturpina padziļināt attiecības gan divpusēji, gan arī iesaistoties kopā ar ASV plašākās reģionālās aktivitātēs. Nozīmīgs jautājums ir kopīga risinājuma rašana vīzu režīma atcelšanai, lai veicinātu iedzīvotāju kontaktu tālāku attīstību un radītu bāzi plašākai ekonomiskajai sadarbībai. Svarīgi ir regulāri uzturēt dialogu par tradicionālajiem un jaunajiem drošības izaicinājumiem ar ASV, tajā skaitā enerģētikas drošība, cīņa ar terorismu un masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšana.

Krievija ir Latvijas kaimiņvalsts. Divpusējā līmenī Latvijas–Krievijas attiecības jāveido uz pragmatiskiem pamatiem un sadarbībai atvērtas, ar uzsvaru uz vitāli svarīgo un praktisko savstarpējo jautājumu risināšanu, kā arī Baltijas jūras reģiona lomas nostiprināšanu. Starpvalstu dialogā Latvija ir gatava turpināt apspriest arī principiālus politiskus jautājumus, kuriem līdz šim nav rasts risinājums.

Pēc iestāšanās ES Latvijai ir radušās papildu iespējas padziļināt attiecības ar reģioniem, kur līdz šim Latvijas resursi sadarbībai bija ierobežoti, kas savukārt veicina divpusējo un daudzpusējo attiecību nostiprināšanu. Latvijai ir jāturpina cieša sadarbība ar valstīm un reģioniem ar lielu vai pieaugošu globālu nozīmi. Tāpat aktīvi jāturpina darbs, panākot bezvīzu režīma ieviešanu Latvijas pilsoņiem trešajās valstīs.

Latvija ir ieinteresēta, lai ES kaimiņvalstīs un tuvējos reģionos veidotos ilgtermiņa stabilitāte, tiktu stiprināta demokrātija, notiktu tālāka ekonomiskā un sociālā attīstība, kā arī šo valstu politika būtu orientēta uz sadarbību ar Eiropas institūcijām. Īpašu uzmanību Latvija pievērsīs Austrumeiropas valstīm, ar kurām tā turpinās intensīvu politisko dialogu un sadarbību, nododot tām savu pēdējo gadu laikā uzkrāto reformu pieredzi. Pieredzes un palīdzības sniegšanā ir būtiski turpināt sadarbību ar privāto sektoru neatkarīgajiem ekspertiem un nevalstiskajām organizācijām.

ES ir pasaulē lielākais attīstības palīdzības donors, kā arī tai ir svarīga loma politikas veidošanā dažādās starptautiskajās organizācijās. Lai gan Latvijas ierobežotie resursi tai neļauj sniegt palīdzību tādā apjomā, kā to dara vecās ES dalībvalstis, tās pārejas procesā uzkrātā pieredze var būt noderīga valstīm, kas tikai šobrīd sākušas demokrātiskās reformas. Latvijai saistošas ir arī ES dalībvalstu apņemšanās pakāpeniski palielināt finansējumu attīstības sadarbībai.

Globālie riski (nabadzība, slimību izplatība, demokrātijas trūkums) atstāj tiešu ietekmi uz ES un tās dalībvalstīm. Latvijas interesēs ir aktīvi iesaistīties un sniegt savu ieguldījumu starptautiskajās aktivitātēs, kas vērstas uz šo globālo apdraudējumu novēršanu un starptautiskās stabilitātes nodrošināšanu, tajā skaitā atbalstot un veicinot trešo valstu ekonomisko, sociālo un politisko attīstību.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam attiecībās ar trešajām valstīm:

1. Uzturēt pastāvīgu stratēģiskās partnerības dialogu ar ASV.
2. Padziļināt divpusējās attiecības ar valstīm ar lielu vai pieaugošu globālu nozīmi.
3. Veicināt politisko dialogu un ekonomisko sadarbību ar Krieviju.
4. Aktīvi piedalīties Eiropas kaimiņu politikas izstrādāšanā un īstenošanā, iestājoties par tālāku ES atbalstu politiskajām un ekonomiskajām reformām ES austrumu kaimiņu valstīs.
5. Pakāpeniski palielināt finansējumu attīstības sadarbībai; izmantot Latvijas publiskajā un privātajā sektorā esošo ekspertīzi attīstības sadarbības jomā.

6. Latviešu diasporas stiprināšana un pilsoņu interešu aizstāvība ārvalstīs

Ievērojama daļa Latvijas pilsoņu un latviešu diasporas pārstāvju dzīvo citās valstīs un kontinentos. Viena no Latvijas ārpolitikas neatņemamām prioritātēm ir rūpes par šo tautas daļu, veicinot latviskās identitātes un saiknes ar Latviju saglabāšanu. Tas ir arī Latvijas tiešās interesēs, jo Latvijas demogrāfiskā situācija neliecina par iedzīvotāju skaita būtisku palielināšanos tuvākajā nākotnē, līdz ar to Latvijas valstij ir svarīgi nezaudēt savas tautas pārstāvjus ekonomisku, politisku un kultūras identitātes apsvērumu dēļ.

Nepārvērtējams ir ieguldījums, kuru latviešu vēsturiskās diasporas pārstāvji devuši Latvijas valstij, saglabājot nacionālo pašapziņu un identitāti, kā politiskam spēkam aizstāvot latviešu tautas tiesības uz valstiskumu pasaulē, aktīvi piedaloties Latvijas "tautas diplomātijā". Latviešu diasporas devums Latvijas ārpolitiskajām interesēm – Latvijas drošības stiprināšanā un labklājības veicināšanā – ir augstu vērtējams.

Ārlietu ministrija līdzdarbojas Latvijas valdības apstiprinātajā ilgtermiņa programmā "Latviešu diasporas atbalsta programma 2004.–2009. gadam" (turpmāk – Diasporas programma), kuras mērķis ir latviešu kopienu nacionālās identitātes saglabāšana, kultūras sakaru veicināšana ar Latviju gan organizāciju, gan fizisko personu līmenī. Pastiprināta uzmanība būtu jāvelta tā saucamajai jaunajai diasporai jeb jaunās emigrācijas paaudzei, atbalstot tās biedrību veidošanos.

Būtiska ir īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta, kas ir Diasporas programmas īstenošanas atbildīgā institūcija, un programmu īstenojošo ministriju un sabiedrisko organizāciju sadarbība ar Ārlietu ministriju un Latvijas diplomātiskajām un konsulārajām pārstāvniecībām ārvalstīs. Svarīgākie programmas uzdevumi ir latviešu diasporas biedrību apgāde ar mācību līdzekļiem, metodisko literatūru, svētdienas skolu tīkla nostiprināšana, nodrošināšana ar latviešu valodas un literatūras pasniedzējiem, iespējas latviešu diasporas jaunākās paaudzes pārstāvjiem studēt Latvijas augstskolās un atbalsta sniegšana personām, kuras vēlas repatriēties.

Viens no Latvijas valsts svarīgākajiem uzdevumiem ir Latvijas iedzīvotāju tiesību un interešu aizsardzība ārvalstīs. Palielinoties Latvijas iedzīvotāju ārējai ekonomiskajai aktivitātei, starptautisko kontaktu skaitam, attīstoties tūrismam, ir būtiski pieaudzis konsulārā dienesta darba apjoms. Vidēji ilgā laika posmā šī tendence saglabāsies.

Lai optimāli īstenotu minēto uzdevumu, Latvijas interesēs ir paplašināt konsulāro pārstāvniecību tīklu ārvalstīs, nodrošinot konsulāro dienestu ar augsti kvalificētu un zinošu personālu, kā arī atbilstošiem tehniskajiem līdzekļiem. Tas panākams, turpinot regulāru konsulāro amatpersonu apmācību un pārņemot citu ES dalībvalstu konsulāro dienestu pieredzi.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam latviešu diasporas stiprināšanā un pilsoņu interešu aizstāvībā ārvalstīs:

1. Turpināt īstenot Diasporas programmu, intensificējot kontaktus starp tautiešiem ārvalstīs gan organizāciju, gan arī fizisko personu līmenī.
2. Nodrošināt pieejamību informācijai par latviešu diasporu, popularizēt pasaulē latviešu kultūru, tradīcijas un mākslu kā Latvijas tēla būtiskas sastāvdaļas, nodrošināt starpinstitūciju sadarbību latviešu diasporas atbalstam.
3. Pilnveidot konsulārā dienesta darba organizāciju un resursus ārvalstīs dzīvojošo Latvijas pilsoņu un Latvijas valsts piederīgo tiesību aizsardzībai.

7. Valsts tēla un atpazīstamības stiprināšana

Nozīmīga Latvijas valsts tēla sastāvdaļa ir Latvijas politikas, ekonomikas, kultūras, zinātnes un sporta sasniegumu popularizēšana. Tādēļ turpmāk valsts stratēģiskās vadlīnijas pozitīvas starptautiskās atpazīstamības veicināšanā ir saistāmas ar daudzpusīgu un kompleksu Latvijas tēla popularizēšanu.

Viens no galvenajiem resursiem un efektīvākajiem instrumentiem, ar kura palīdzību tiek veidots pozitīvs valsts tēls, ir kultūra. Tas nosaka ārējās kultūrpolitikas nozīmīgo lomu integrētas valsts ārpolitikas veidošanā, kā arī nepieciešamību veidot vienotu un koordinētu ilgtermiņa politiku ciešā sadarbībā ar visām ieinteresētajām pusēm. Latvijai ir jāveido savs kultūras atašeju tīkls stratēģiski nozīmīgākajās sadarbības valstīs. Kultūras atašeju darbības nodrošināšanai nepieciešama koordinēta, pastāvīga un cieša sadarbība starp Ārlietu ministriju, Latvijas institūtu un Kultūras ministriju, piesaistot citus ieinteresētos sadarbības partnerus.

Valsts pozitīvas starptautiskās atpazīstamības veicināšana ir nepārtraukts un sistemātisks darbs, kurā ir iesaistīts gan katrs valsts iedzīvotājs, gan dažādu profilu iestādes un organizācijas, kas kopumā rada tā saukto tautas diplomātiju. Ir vispāratzīts, ka stabili pozitīvs valsts tēls sekmē ārvalstu investīciju pieplūdi, tai sekojošo sociāli ekonomiskās labklājības augšupeju un veicina ārvalstu tūristu pozitīvu interesi par valsti. Sadarbojoties ar valsts un pašvaldību iestādēm, uzņēmējiem, Ārlietu ministrija un Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības aktīvi turpinās veidot pozitīvu priekšstatu par Latviju ārvalstīs, tādējādi veicinot Latvijas starptautiskās ietekmes, kā arī ārvalstu investoru un tūristu intereses palielināšanos.

Būtiska Latvijas un Eiropas tēla sastāvdaļa ir objektīva 20. gadsimta vēstures izpēte. Latvija, skaidrojot pasaules sabiedrībai totalitāro režīmu darbības izraisītās sekas Latvijā, sadarbībā ar Eiropas partneriem strādās pie totalitāro režīmu izraisīto seku objektīvas izvērtēšanas un to negatīvo izpausmju novēršanas. Eiropas intereses prasa godīgu diskusiju par totalitārismu – tikai izvērtējot pagātni, var novērst tā atdzimšanu nākotnē. Latvija dalīsies pieredzē ar citām valstīm par savu pozitīvo pieredzi sabiedrības integrācijas jomā, kā arī turpinās skaidrot sabiedrības integrācijas sasniegumus starptautiskajās organizācijās.

Latvijas ārpolitiskie uzdevumi līdz 2010. gadam, lai stiprinātu valsts tēlu un atpazīstamību pasaulē:

1. Latvijas valsts pārvaldes iestādēm veikt Latvijas tēla veidošanas koordinācijas funkcijas, mērķtiecīgi sadarboties ar publiskā un privātā sektora partneriem, lai izstrādātu un īstenotu vienotu valsts tēla koncepciju un tās izpildes stratēģiju.
2. Latvijas institūtam nodrošināt informācijas apkopošanu par Latvijas sasniegumiem politikā, ekonomikā, kultūrā un sportā, lai kvalitatīvā un koordinētā veidā to izplatītu, izmantojot gan tradicionālos instrumentus (iespiedmateriāli, darbs ar ārvalstu žurnālistiem, Latvijas Republikas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārvalstīs), gan modernos informācijas nesējus un tīklus (virtuālā vide).
3. Nodrošināt Latvijas Republikas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību dalību mītnes zemes politiskajos, ekonomiskajos un kultūras starptautiska mēroga pasākumos, kas ir neatsverama iespēja veidot Latvijas kā mūsdienīgas, tradīcijām bagātas un uzticamas valsts tēlu.
4. Sadarboties ar citām valsts institūcijām, iesaistot tās ārējās kultūrpolitikas koncepcijas izstrādāšanā, un sekmēt ārējās kultūrpolitikas koncepcijas īstenošanas mehānisma izveidi.

V. IETEKMES UZ VALSTS BUDŽETU UN PAŠVALDĪBU BUDŽETIEM NOVĒRTĒJUMS

Jautājums par budžeta līdzekļu piešķiršanu Latvijas ārpolitikas pamatnostādņu īstenošanai ir skatāms Ministru kabinetā vienlaikus ar visu ministriju budžeta pieprasījumiem, sagatavojot un izskatot likumprojektu par valsts budžetu kārtējam gadam. 2007. gadā nepieciešamais finansējums tiks plānots, iesniedzot jaunās politikas iniciatīvas.

VI. TURPMĀKĀS RĪCĪBAS PLĀNOJUMS

Latvijas ārpolitikas pamatnostādnēs definēto mērķu īstenošanai Ārlietu ministrija izstrādās plānu, kurā tiks paredzēti precīzi un konkrēti instrumenti, nepieciešamie risinājumi un laiks.

VII. POLITIKAS REZULTĀTU NOVĒRTĒŠANAS SISTĒMA UN PĀRSKATU SNIEGŠANAS KĀRTĪBA

Ņemot vērā ārpolitikas daudzdimensiālo raksturu, tās ietekme ir ilglaicīga un bieži atspoguļojas netieši. Tāpēc ārpolitikas uzdevumu realizācijas gaita tiks novērtēta, izmantojot trīs veidu rezultatīvos rādītājus. (Rādītāju atbilstība ārpolitikas uzdevumiem dota pielikumā.) Pirmkārt, tie ir politikas rezultatīvie rādītāji, kas parāda politikas realizēšanas gaitā gūtos panākumus. Ņemot vērā ārpolitikas specifiku, šie rādītāji var tikt raksturoti dokumentu, notikumu un/vai paziņojumu formā. Otrkārt, ir uzdevumu izpildes rādītāji, kas tieši parāda sasniegumus viena vai otra uzdevuma veikšanā. Atšķirībā no politikas rādītājiem, šie rādītāji ir labāk kvantificējami, taču to ārpolitiskā ietekme nav tik tieša. Visbeidzot, ir netiešie rādītāji, kas parāda Latvijas valsts kopējo attīstību vai arī seko līdzi konkrētu procesu gaitai. Šie rādītāji labi ilustrē attīstības tendences, taču tie nav atkarīgi tikai no ārpolitikas realizācijas gaitas. Šāda rādītāju sistēma ļaus vispusīgi novērtēt ārpolitikas pamatnostādņu realizācijas gaitu un laikus izdarīt nepieciešamos uzlabojumus.

Ārlietu ministrija reizi divos gados veiks pamatnostādņu ieviešanas gaitas izvērtējumu un par to iesniegs informatīvo ziņojumu Ministru kabinetā.

Publicēts saīsināts[1]

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS "LATVIJAS DALĪBA EIROPAS SAVIENĪBĀ – PAMATPRINCIPI, MĒRĶIS, PRIORITĀTES UN DARBĪBA 2007.–2013."

Akceptēts Latvijas Republikas Ministru kabinetā 2006. gada 6. novembrī

Dokumenta izstrādes nepieciešamību noteica Latvijas iestāšanās ES 2004. gada 1. maijā, kad Latvijai īsā laikā vajadzēja aktīvi iesaistīties ES lēmumu sagatavošanas un pieņemšanas procesā. Latvijas mērķtiecīgo virzību uz ES noteica Ārpolitikas koncepcija 1995.–2000. gadam un "Stratēģija integrācijai ES". Gatavojoties dalībai ES, Latvijai bija skaidri zināmi veicamie darbi. Mērķis arī bija skaidrs – pilntiesīga dalība ES, līdzdalība Eiropas vienotajā tirgū, Eiropas Kopienu četru pamatbrīvību sniegto iespēju pilnvērtīga izmantošana. Sasniedzot vienu no Latvijas ārpolitikas stratēģiskiem mērķiem, aktuāls kļuva jautājums, kā Latvijai darboties ES ietvaros, kā pilnvērtīgi izmantot sniegtās jaunās iespējas, kurām jomām un jautājumiem pievērst lielāku uzmanību, kā efektīvi nodrošināt Latvijas interešu aizstāvību. Atbildi uz šiem jautājumiem bija paredzēts rast, izstrādājot vienotu dokumentu, kurā tiktu definētas Latvijas politikas prioritātes ES.

2004. gadā dokumenta sagatavošanu uzsāka Ministru prezidenta pārraudzībā esošais Eiropas lietu birojs (ELB). 2005. gadā Ārlietu ministrija pārņēma ELB funkcijas un līdz ar to arī atbildību par minētā dokumenta izstrādi.

Ziņojumā formulēti Latvijai veicamie uzdevumi Eiropas Savienības ietvaros, lai sekmētu nacionālā līmenī definēto prioritāšu īstenošanu. Dokumentā

---

[1] Publicēts saīsināts ar LR Ārlietu ministrijas atļauju. Informatīvā ziņojuma "Latvijas dalība Eiropas Savienībā – pamatprincipi, mērķis, prioritātes un darbība 2007.–2013" pilns teksts atrodams LR Ārlietu ministrijas interneta mājaslapā http://www.mfa.gov.lv/lv/eu/diskusija-par-ES/

sniegts skaidrojums par Latvijai pieejamiem un izmantojamiem ES instrumentiem attiecīgajā jomā. Tas sniedz pārskatu par kompetenču sadalījumu, t.i., izskaidro, kuri jautājumi galvenokārt risināmi nacionālā līmenī un kuri savukārt ES ietvaros. Izstrādātais dokuments paredzēts kā vadlīnijas visiem ar ES jautājumiem strādājošiem ekspertiem. Tas būs noderīgs informācijas avots arī katram Latvijas iedzīvotājam.

Informatīvajā ziņojumā ir sniegti vairāki jauni uzstādījumi, par kuriem sabiedrībā ir jāuztur pastāvīga diskusija, piemēram: vai Latvijai ir jāatbalsta brīva darbaspēka kustība, ņemot vērā pašreizējo iedzīvotāju izceļošanas negatīvo tendenci; vai ir lietderīgi saglabāt ES tiešo maksājumu kārtību lauksaimniekiem vai arī tomēr tuvākā nākotnē nepieciešams reformēt Kopējo lauksaimniecības politiku, kur galvenais akcents tiks likts uz atbalstu lauku attīstības pasākumiem; vai ir nepieciešama turpmāka ES paplašināšanās; vai vēlamies nodokļu harmonizāciju ES ietvaros u.c.

Ziņojuma sagatavošanas laikā (2005.–2006. g.) Ārlietu ministrija ir veikusi plašu konsultāciju procesu ar iedzīvotājiem, nevalstiskām organizācijām, sociāliem partneriem, nozaru ministrijām un ES jautājumu ekspertiem. 2005. gada vasarā/rudenī notika diskusijas un konsultācijas ar Latvijas reģionu un dažādu interešu grupu pārstāvjiem (fokusa grupas – Valmierā, Jēkabpilī, Talsos, Jelgavā, Gulbenē, Rīgā, Daugavpilī; apaļā galda diskusijas – Kuldīgā, Madonā, Cēsīs, Rēzeknē, Bauskā). 3359 Latvijas iedzīvotāji piedalījās ministrijas rīkotajā aptaujā "Latvija Eiropas Savienībā – mērķi, prioritātes un rīcība". Aptaujas rezultāti parādīja, ka 82% aptaujāto iedzīvotāju par vissvarīgāko Latvijas dalības ES mērķi atzina Latvijas valsts un tās iedzīvotāju labklājības celšanu. 51% no visiem aptaujas dalībniekiem minēja izglītības un zinātnes attīstības sekmēšanu kā Latvijas prioritāru darbības virzienu ES. Lai Latvija varētu pilnvērtīgi izmantot visas dalības ES sniegtās iespējas, aptaujas dalībnieki atzina par nepieciešamu pievērst lielāku uzmanību sabiedrības informēšanai par ES un ierēdņu, politiķu, NVO darbinieku profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu.

2006. gada martā/aprīlī tika īstenotas konsultācijas ar nozaru ministrijām. 2006. gada aprīļa vidū tika uzsākts ziņojuma sabiedriskās apspriešanas process, kura ietvaros ĀM kopīgi ar Eiropas Komisijas pārstāvniecību organizējusi vairākas reģionālās diskusijas – Rēzeknē (12.04.), Talsos (19.04.), Jelgavā (11.05.). Atsevišķa diskusija tika organizēta ar NVO un sociāliem partneriem

Rīgā (21.04.). 03.05. dokumenta projekts tika prezentēts Ekspertu konsultatīvai darba grupai. Sabiedriskās apspriešanas pasākumus noslēdza diskusija Valmierā (30.05.).

Informatīvais ziņojums "Latvijas dalība Eiropas Savienībā – pamatprincipi, mērķis, prioritātes un darbība 2007.–2013." sastāv no četrām daļām. Pirmajā dokumenta daļā tiek noteikti pamatprincipi Latvijas politikai ES, balstoties uz pašreizējās situācijas ES izvērtējumu, kā arī ņemot vērā ES nākotnes perspektīvu. Otrajā daļā tiek noteikts Latvijas dalības ES mērķis, bet trešajā daļā – definētas Latvijas nozaru prioritātes ES, kuras īstenojot tiek sekmēta mērķa sasniegšana. Pie katras prioritātes tiek norādītas galvenās darbības jomas, kā arī izmantojamie ES instrumenti attiecīgajā jomā izvirzīto uzdevumu sasniegšanai. Dokumentā definētais Latvijas mērķis un prioritātes ES ir saskaņots ar Nacionālā attīstības plāna 2007.–2013. projektā izvirzīto mērķi un prioritātēm. Savukārt dokumenta ceturtajā daļā tiek noteikti priekšnoteikumi sekmīgai Latvijas darbībai ES.

1. PAMATPRINCIPI LATVIJAS POLITIKAI ES

Latvijas politikas ES darbības principi izriet no mūsu politiskās sistēmas pamatvērtībām. Tās ir cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesības. Tā kā iepriekšminētās vērtības ir arī ES darbības pamatā, iestājoties ES, Latvija ir ieguvusi vislabvēlīgākos nosacījumus šo vērtību tālākai nostiprināšanai. Latvijas politika ES balstās uz aktīvu un savlaicīgu līdzdalību ES kopējo politiku veidošanā un likumdošanas procesā, lai nodrošinātu savu nacionālo interešu aizstāvēšanu. Latvija atbalsta subsidiaritātes principa ievērošanu. Latvijas interesēs ir ekonomiski un politiska stipra ES. ES ekonomiskās attīstības sekmēšanā būtiska nozīme ir Lisabonas stratēģijas īstenošanai. Lai panāktu straujāku un noturīgāku ekonomisko izaugsmi, izveidotu jaunas darbavietas un celtu produktivitāti, tuvākajā nākotnē ir svarīgi īstenot *Integrētajās pamatnostādnēs izaugsmei un nodarbinātībai 2005.–2008. gadam* norādītos pasākumus. Balstoties uz šīm pamatnostādnēm, Latvija ir apstiprinājusi *nacionālo Lisabonas programmu*, kurā uzsvērta nepieciešamība attīstīt uz zināšanām balstītu ekonomiku, veicināt investīcijas pētniecībā un cilvēkkapitālā. Latvija plāno pievienoties Ekonomikas un monetārajai savienībai (EMS), kas pavērs papildu iespējas piedalīties ES ekonomiskās attīstības un stabilitātes sekmēšanā.

Vienlaicīgi nepieciešams tālāk attīstīt ES politisko dimensiju, lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar vienotu ārējo un drošības politiku, terorisma, nelegālās imigrācijas un organizētās noziedzības apkarošanu, klimata pārmaiņu un nabadzības mazināšanu pasaulē. Darbojoties ES, Latvija stiprina ES politisko vienotību un solidaritāti, sekmē kompromisu panākšanu, piedāvā savu ekspertīzi jomās, kurās ir uzkrāta vērtīga pieredze, piemēram, attiecībās ar ES kaimiņvalstīm.

2. LATVIJAS MĒRĶIS ES

Latvijas mērķis ES ir veicināt Latvijas iedzīvotāju labklājību un paaugstināt dzīves kvalitāti. Diskusijas ar iedzīvotājiem un nevalstiskajām organizācijām dokumenta sagatavošanas laikā parādīja, ka Latvijas sabiedrība par vissvarīgāko Latvijas dalības ES mērķi atzīst iedzīvotāju labklājības celšanu.

Šī dokumenta izpratnē labklājība nozīmē cilvēka cienīgu dzīves līmeni – tādu, kurā cilvēks ne tikai pelna iztiku, bet arī aktīvi piedalās visos sabiedriskajos procesos (piemēram, politiskos, ekonomiskos, kultūras, reliģiskos), spēj kvalitatīvi nodrošināt nākamo paaudzi. Dzīves kvalitāte ietver sevī iedzīvotāju izglītības līmeņa celšanos, dzīves apstākļu, veselības stāvokļa un demogrāfiskās situācijas uzlabošanos, nacionālās identitātes nostiprināšanos, kultūras vērtību plašāku pieejamību, ekoloģiski tīrāku apkārtējo vidi, patērētāju tiesību aizsardzību.

3. LATVIJAS PRIORITĀTES ES

Lai sasniegtu augstu dzīves kvalitāti Latvijā, nepieciešams izmantot visas ES dotās iespējas. Ņemot vērā nacionālā līmenī definētās galvenās darbības jomas,[2] Latvijas politikas prioritātes ES ir šādas:

- cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana;
- uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana;
- infrastruktūras uzlabošana;
- lauksaimniecības un zivsaimniecības attīstība;
- drošības, tiesiskuma un demokrātijas nostiprināšana;

[2] Nacionālās attīstības plāns 2007.–2013. gadam.

- nacionālās identitātes stiprināšana un Latvijas kultūras vērtību saglabāšana un attīstīšana;
- ilgtspējīgas attīstības sekmēšana.

3.1. Cilvēkresursu attīstība un nodarbinātības veicināšana

Nepieciešams pilnvērtīgi izmantot esošos cilvēku resursus un veicināt to attīstību. Īpaši svarīgi darbības virzieni ir nodarbinātības veicināšana, darba apstākļu un darbaspēka produktivitātes uzlabošana, izglītības un tālākizglītības sistēmu attīstība atbilstoši mainīgajām darba tirgus prasībām, diskriminācijas un sociālās atstumtības mazināšana, zinātnes intelektuālā potenciāla vairošana. Būtiska ir Latvijas zinātnieku līdzdalība starptautiskos projektos, kā arī ES finansiālā atbalsta piesaistīšana Latvijas tautsaimniecībai. Vienlaikus ir jāveicina emigrējušā darbaspēka atgriešanās Latvijā, radot labvēlīgus apstākļus darbam Latvijā. Darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā, kas plaši tiek regulēta ES tiesību aktos, Latvijai svarīgākais ir nodrošināt darbinieku tiesību pietiekamu aizsardzību, vienlaikus saglabājot darba tirgum nepieciešamo elastību.

Ņemot vērā nelabvēlīgo demogrāfisko situāciju Latvijā un ES kopumā, Latvija atbalsta ciešāku ES dalībvalstu sadarbību un koordināciju demogrāfijas un ģimenes atbalsta jomās.

3.2. Uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšana

Ieguldījumi cilvēkresursos paši par sevi nenodrošinās Latvijas ekonomisko attīstību, ja vienlaicīgi netiks sekmēta uzņēmējdarbība un veidotas jaunas darba vietas. Uzņēmējdarbības potenciāla pilnvērtīgai izmantošanai ir jāturpina uzlabot uzņēmējdarbības vide un uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi, jāveicina Latvijas uzņēmēju konkurētspēja un jaunu uzņēmumu veidošanās. Tā kā dabas resursu pārstrāde un lēta darbaspēka izmantošana nespēs nodrošināt augstu ekonomiskās attīstības tempu, uzņēmējdarbība Latvijā ir jābalsta uz zināšanām un inovācijām, piesaistot tām gan ES finansējumu, gan izmantojot citu dalībvalstu pieredzi šajā jomā.

Savukārt tradicionālajās Latvijas tautsaimniecības nozarēs (kokapstrāde, metālapstrāde, mašīnbūve, tekstils, farmācija) jāattīsta ražošana ar augstāku

pievienoto vērtību, izmantojot jaunākās tehnoloģijas un izstrādājot zinātņietilpīgus produktus.

Latvija iestājas par intelektuālā īpašuma, tai skaitā autortiesību un blakustiesību aizsardzības pilnveidošanu kā inovāciju un radošo industriju veicinātāju. Ir jāsekmē jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde un jāveicina sabiedrības un uzņēmēju izpratne par intelektuālo īpašumu un tā aizsardzību.

Iekļaušanās ES iekšējā tirgū un ES ārējos tirgos ir papildu iespēja un stimuls Latvijas uzņēmējiem uzlabot un paplašināt savu darbību. Savukārt Latvijas un citu ES dalībvalstu patērētājiem konkurences palielināšana dod iespēju saņemt papildu ieguvumus (piemēram, preču un pakalpojumu daudzveidība, cenu samazināšanās u.c.). ES kopējā tirgus priekšrocību pilnvērtīgai izmantošanai ir svarīgi, lai tiktu novērsti pastāvošie šķēršļi četrām ES pamatbrīvībām un tiktu nodrošināta godīga konkurence. Ņemot vērā to, ka pakalpojumi veido 70% no ES kopprodukta, īpaši svarīgi ir panākt vienošanos par kopīgiem principiem iekšējā pakalpojumu tirgus liberalizācijai. Latvija ir ieinteresēta, lai ES ārējā tirdzniecībā (daudzpusējās tirdzniecības liberalizācijas ietvaros Pasaules tirdzniecības organizācijā un sadarbībā ar trešajām valstīm) tiktu īstenotas ES intereses tālākā tirgu atvēršanā un atvieglošanā, īpaši tālākā rūpniecības preču un pakalpojumu tirdzniecības atvieglošana, lai veicinātu ES konkurētspēju un Latvijas labklājības līmeņa celšanu.

3.3. Infrastruktūras pilnveidošana

Patlaban Latvijā ir augsta infrastruktūras nolietojuma pakāpe, daudzās jomās nepietiekama infrastruktūras kapacitāte, pakalpojumu pieejamība un kvalitāte. Mūsdienu pieaugošajām kvalitātes prasībām atbilstoša transporta, enerģētikas, vides, kultūras, izglītības un zinātnes, komunālā un sociālā infrastruktūra, kā arī pakalpojumi, kas saistīti ar šīs infrastruktūras izmantošanu, ir viens no būtiskākajiem priekšnosacījumiem, lai ilgtermiņā nodrošinātu valsts ekonomisko izaugsmi un konkurētspēju globālajā tirgū. Būtisku ekonomiskās izaugsmes un konkurētspējas kāpumu ir iespējams panākt, balstoties uz plašu informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) izmantošanu. IKT sniegtās iespējas efektīvi un inovatīvi jāizmanto izglītības, zinātnes, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālās aizsardzības, kultūras, tūrisma un citās jomās, lai atvieglotu pieeju darbam un zināšanām, publiskā un privātā sektora pakalpojumiem un informācijai.

3.4. Lauksaimniecība un lauku attīstība

Latvijas galvenais lauksaimniecības politikas uzdevums ir veicināt lauksaimniecības attīstību uz vienlīdzīgiem nosacījumiem starp dalībvalstīm. Vienlaikus kā prioritāti Latvija izvirza lauku attīstību un laukos dzīvojošu cilvēku labklājības līmeņa celšanos. Tas paredz Latvijas lauku rajonu dinamisku attīstību, tajā pašā laikā nodrošinot arī lauku vides un ainavas saglabāšanos. Latvijas lauku attīstība ir atkarīga no spējas panākt lauksaimniecības politikas reformu īstenošanu. Konkurētspējīgas un ilgtspējīgas lauksaimniecības un lauku politikas kontekstā ilgtermiņā ir nepieciešama ES Kopējās lauksaimniecības politikas reformas īstenošana, nodrošinot vienlīdzīgus atbalsta piešķiršanas nosacījumus un apjomus visās ES dalībvalstīs. Nenoliedzot tiešo maksājumu pozitīvo ietekmi uz Latvijas lauksaimniecības sektoru, nākotnē uzmanība jākoncentrē uz ražošanu ar lielāku pievienoto vērtību un lauku attīstību.

3.5. Drošības, tiesiskuma un demokrātijas nostiprināšana

Latvijas nacionālā drošība vislielākajā mērā ir saistīta ar starptautisko drošību. Tādēļ Latvijai kopā ar citām valstīm ir jāstājas pretim tādiem globālajiem izaicinājumiem kā terorisma izplatība, reģionālo konfliktu uzliesmojumi, masu iznīcināšanas ieroču izplatība un jāveicina drošības, tiesiskuma un demokrātijas telpas paplašināšanās ārpus Latvijas un ES robežām. Latvijas intereses var realizēt, gan aktīvi iesaistoties ES Kopējās ārējās un drošības politikas veidošanā, gan efektīvi izmantojot Eiropas Drošības un aizsardzības politikas, Eiropas kaimiņu politikas, ES paplašināšanās, ES Attīstības sadarbības politikas, kā arī Iekšlietu un tieslietu politiku instrumentus.

Lai palielinātu ES darbības efektivitāti, nodrošinātu subsidiaritātes un proporcionalitātes principu ievērošanu ES lēmumu pieņemšanas procesā, dalībvalstīm ir jāvienojas par reformām ES institucionālā mehānisma uzlabošanai, saglabājot visām ES valstīm vienlīdzīgas iespējas piedalīties lēmumu pieņemšanā. Latvija ir ratificējusi Līgumu par Konstitūciju Eiropai, tādējādi paužot nostāju, ka Līgums piedāvā atbilstošu tiesisko pamatu pilnvērtīgai ES funkcionēšanai nākotnē. Pašreizējās neskaidrības par Līguma par Konstitūciju Eiropai nākotni nedrīkst aizkavēt darbu pie ES praktiskās darbības uzlabošanas.

Latvija strādās pie ciešu un pragmatisku attiecību izveidošanas ar ES stratēģiskajiem partneriem – ASV, Krieviju, Japānu, Ķīnu, Indiju u.c. Latvijas

interesēs ir demokrātijas un stabilitātes veicināšana Austrumeiropā, Rietumbalkānu reģiona valstīs, Dienvidkaukāza, Centrālāzijas, Tuvo Austrumu valstīs. Latvija iestājas par tādas ES–Krievijas partnerības veidošanu, kas ņem vērā Latvijas intereses. Latvijai ir svarīgi, lai jaunais Krievijas un ES ietvardokuments, kas nomainīs līdzšinējo Partnerības un sadarbības līgumu, būtu visaptverošs un juridiski saistošs. Turpmākā Latvijas rīcība būs virzīta uz vienotas ES ārpolitikas veidošanu, kas palielinās Eiropas un tādējādi arī Latvijas lomu pasaulē.

Latvijas nacionālās drošības interesēs ir būtiski, lai Eiropas un transatlantiskās struktūras savstarpēji papildinātu viena otru. Strādājot pie Eiropas drošības un aizsardzības politikas (EDAP) veidošanas, Latvija ir ieinteresēta attīstīt ES militārās un civilās spējas, pilnveidot ES rīcībspēju konfliktu novēršanā. Pilnveidojot ES militārās spējas, Latvija sniedz savu ieguldījumu ES ātrās reaģēšanas kaujas grupās un piedalās Eiropas Aizsardzības aģentūras darbā.

Latvijas interesēs ir drošība, stabilitāte un demokrātija gan tās kaimiņvalstīs, gan pasaulē kopumā. Lai to sasniegtu, ņemot vērā Latvijas priekšlikumus, ES ir izstrādājusi Eiropas kaimiņu politiku. Latvijas gūtā pieredze pārejā uz demokrātiju un tirgus ekonomiku dos būtisku ieguldījumu Eiropas kaimiņu politikas mērķu īstenošanā. Šī mērķa sasniegšanai nepieciešams, lai ES piešķirtu pietiekamus resursus kaimiņvalstu reformu procesu veikšanai. Latvija ir ieinteresēta dalīties pieredzē ar jaunajām demokrātijām NVS reģionā.

Jaunu valstu uzņemšanai jānorit atbilstoši katras konkrētas kandidātvalsts gatavībai, kā arī pašas Eiropas Savienības gatavībai uzņemt jaunas valstis. Lai ES varētu uzņemt jaunas valstis, ir jāatrisina 3 būtiski jautājumi – institucionālā reforma, budžeta reforma un kopējo politiku reforma. Izpildoties šiem nosacījumiem, Latvija atbalstīs tālāko ES paplašināšanos, jo tās rezultātā Latvija iegūst lielāku drošību un jaunas iespējas ekonomiskās sadarbības jomā. ES perspektīva demokrātiski orientētām valstīm dod spēcīgu motivāciju politisko, ekonomisko un sociālo reformu veikšanai.

Kopš Latvija ir iestājusies ES, tā ir kļuvusi par donorvalsti. Latvijas interesēs ir kopā ar pārējām dalībvalstīm līdzdarboties ES attīstības politikas mērķu sasniegšanā un ilgtspējīgas attīstības veicināšanā. Galvenie attīstības politikas mērķi ir nabadzības mazināšana pasaulē, demokrātijas, pilsoniskās sabiedrības, cilvēktiesību un labas pārvaldības stiprināšana. Lai sekmētu šo mērķu sasniegšanu, galvenā uzmanība jāvelta vismazāk attīstītajām valstīm. Latvijas

prioritārie reģioni, kas pastāvīgi ir jāuztur ES dienaskārtībā, ir Eiropas Kaimiņu politikas valstis NVS reģionā.

Latvijas interesēs ir turpināt brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanu. ES *Hāgas programmas* un tās Rīcības plānā ir definēti mērķi, kas paredz tālāku sadarbību starp dalībvalstīm. Iekšlietu jomā Latvijai būtiska ir pievienošanās Šengenas līgumam. Kopā ar citām ES dalībvalstīm Latvija veidos vienotu ārējo robežu un migrācijas plūsmu vadības sistēmu. Tā balstīsies uz ciešu sadarbību ar ārpus ES esošajām valstīm, īpašu uzmanību pievēršot nelegālās migrācijas apkarošanai. Būtiski ir nodrošināt ātru nelegālo imigrantu atgriešanās iespēju, tādēļ Latvija ir ieinteresēta readmisijas līgumu noslēgšanā ar ES kaimiņvalstīm. Latvija dos savu ieguldījumu ES legālās migrācijas politikas izstrādē, nodrošinot, ka Latvijas intereses tiek pilnībā ievērotas.

Tieslietu jomā starp dalībvalstīm ir jāveicina cilvēku un tiesu iestāžu savstarpējā uzticēšanās, tādā veidā dodot iespēju savstarpēji starp valstīm atzīt pieņemtos lēmumus un spriedumus. Ņemot vērā personu brīvu pārvietošanos ES ietvaros, kas saistīta ar jaunu tiesisko attiecību rašanos vairākās dalībvalstīs vienlaikus, ir svarīgi veicināt personu civiltiesību īstenošanas efektivitātes palielināšanos pārrobežu lietās. Veidojot ES politiku tieslietu jomā, lielāks uzsvars būtu jāliek uz jaunpieņemto tiesisko regulējumu ieviešanas un īstenošanas efektivitātes uzlabošanu. Latvija uzskata, ka savstarpējās atzīšanas principam ir jābūt par pamatu turpmāko politisko iniciatīvu realizēšanā ES materiālo civiltiesību un materiālo krimināltiesību jomā. Tiesību aktu tuvināšana ir atbalstāma tajos gadījumos, kad tā kalpo savstarpējās atzīšanas principa ieviešanai, uzlabo esošo situāciju un ir samērojama ar labumu, ko iegūst indivīds šādas harmonizācijas rezultātā.

3.6. Nacionālās identitātes un kultūras vērtību stiprināšana

Latvijas kultūra ir valsts pastāvēšanas un attīstības stūrakmens un vienlaicīgi – nozīmīga ES kultūru daudzveidības sastāvdaļa. Latvijas interesēs ir veicināt nacionālā kultūras mantojuma un vēsturiskās atmiņas saglabāšanu, izpēti un pieejamību, stiprināt nacionālo identitāti, veidot un popularizēt vienotu valsts tēlu, kā arī attīstīt un stiprināt mūsdienīgu un konkurētspējīgu audiovizuālo nozari.

3.7. Ilgtspējīgas attīstības sekmēšana

Iedzīvotāju labklājību un dzīves kvalitāti uzlabos ne tikai ekonomiski sasniegumi, bet arī pietiekama sociālā aizsardzība un tīra apkārtējā vide. Tāpēc Latvijas interesēs ir politika, kas sabalansē ekonomiskos, sociālos un vides aizsardzības mērķus. Ilgtspējīgas attīstības veicināšanā Latvija koncentrēsies uz reģionālo atšķirību izlīdzināšanu, vides aizsardzību, sociālo aizsardzību un veselības aprūpi, kā arī patērētāju tiesību aizsardzību.

4. PRIEKŠNOTEIKUMI SEKMĪGAI LATVIJAS DARBĪBAI ES

Lai sekmīgi darbotos ES – veidotu politikas, izstrādātu pozīcijas un aizstāvētu Latvijas intereses ES, ir svarīgi nodrošināt vairākus būtiskus priekšnoteikumus.

Lai sabiedrības nostāja tiktu identificēta savlaicīgi, izstrādājot nacionālās pozīcijas un veidojot ES politikas, sociālie partneri un nevalstiskās organizācijas jāiesaista jau izstrādes procesa sākumposmā. Lai to īstenotu praksē, Latvijas iestādēm pozīciju, politiku un stratēģisku dokumentu sagatavošana jāīsteno efektīvi, demokrātiski un caurskatāmi. Lai sekmētu sabiedrības interesi iesaistīties Latvijas nostājas formulēšanā, jānodrošina sabiedrības informēšana par Latvijas īstenotajām aktivitātēm ES. Informācijai jābūt pieejamai, savlaicīgai, saprotamai, kvalitatīvai un sagatavotai atbilstoši konkrētu mērķauditoriju vajadzībām.

Lai sasniegtu Latvijas mērķi ES, Latvijai jāuztur aktīvs divpusējs dialogs ar ES dalībvalstīm, it īpaši ar Baltijas un Ziemeļvalstīm. Lai nodrošinātu regulāru politisko dialogu un sadarbību ar ES valstīm, Latvija izmantos visus pieejamos instrumentus – ekspertu konsultācijas un dažāda līmeņa vizītes, esošā vēstniecību tīkla iespējas, jaunu diplomātisko pārstāvniecību atvēršanu visās ES dalībvalstīs.

Lai aktīvi un rezultatīvi piedalītos ES politiku izstrādē un nacionālo interešu pārstāvēšanā, mūsu valsts ierēdņiem un pārvaldes darbiniekiem ir jābūt ļoti profesionāliem un augsti motivētiem. Tāpēc ministrijās un citās valsts institūcijās darbam ar ES jautājumiem jāveido mērķtiecīga personāla politika, kuras pamatā ir kompetentu nozaru speciālistu izvēle, metodiska apmācība un karjeras attīstības plānošana. Latvijas interesēs ir nosūtīt darbā uz laiku ES

institūcijās savus ekspertus. Šajā kontekstā ir jānodefinē Latvijai prioritārās jomas, kurās nacionālo ekspertu gūtā pieredze un zināšanas būtu īpaši vērtīgas. Vienlaicīgi ir jārada apstākļi, kas sekmētu nacionālo ekspertu atgriešanos darbā Latvijas valsts pārvaldē. Papildus ierēdniecības kapacitātes celšanai nacionālā līmenī ir jāveido sistēma, kas veicinātu Latvijas pilsoņu plašāku pārstāvību ES institūciju amatos, kuros personāla atlase notiek ar atklāto konkursu palīdzību.

Lai padarītu ES jautājumus saprotamākus iedzīvotājiem, Latvija aktīvi iesaistīsies "Labas pārvaldības" principu ieviešanā. Arī Latvijas tiesību aktu izstrādes procesā jānodrošina, lai tiesību akti būtu skaidri un vienkārši. Tas atvieglotu pieņemto tiesību aktu ieviešanu praksē. Izstrādājot Latvijas normatīvos aktus, tajos jāparedz visas priekšrocības, par ko ir panākta vienošanās ES.

Latvijas interesēs ir panākt, lai atbilstošs finansējuma apjoms tiek atvēlēts ES Kohēzijas politikai, no kuras Latvija saņem nozīmīgu atbalstu ekonomiskās un sociālās izaugsmes veicināšanai.

* * *

Ziņojumam nav paredzēts kļūt par "statistisku" dokumentu, jo tajā sniegtie uzstādījumi nepieciešamības gadījumā laika gaitā tiks precizēti. Ārlietu ministrija ir paredzējusi organizēt informatīvā ziņojuma īstenošanas izvērtēšanas pasākumus (diskusijas/konferences) reizi 1–2 gados, aicinot iesaistīties pilsoniskās sabiedrības pārstāvjus, sociālos partnerus, ekspertus, politiķus un valsts pārvaldes ierēdņus. Dokumenta izvērtēšanas pasākumi veidotu pamatu regulārām diskusijām sabiedrībā par Latvijas darbību ES, aktuāliem ES dienaskārtības jautājumiem, t.sk. ES nākotni.

RĪGAS SAMITA DEKLARĀCIJA

Izdevuši valstu un valdību vadītāji, kas piedalījās Ziemeļatlantijas padomes sanāksmē Rīgā 2006. gada 29. novembrī

1. Mēs, Ziemeļatlantijas alianses dalībvalstu valsts un valdības vadītāji, šodien Rīgā vēlreiz apliecinām savu apņēmību risināt 21. gadsima drošības izaicinājumus un aizstāvēt savus iedzīvotājus un kopējās vērtības, saglabājot stipru kolektīvo aizsardzību kā mūsu Alianses pamatmērķi. Mūsu 26 valstis vieno demokrātija, individuālā brīvība un tiesiskums, kā arī uzticība Apvienoto Nāciju Hartas mērķiem un principiem.
2. Alianses dalībvalstu drošības nedalāmības princips ir fundamentāls, un mūsu solidaritāte dod mums spēku kopīgi risināt jaunus uzdevumus. Mūsdienu mainīgajā drošības situācijā mēs sastopamies ar kompleksiem, dažkārt savstarpēji saistītiem draudiem – ar terorismu, kas iegūst arvien globālāku mērogu un nes arvien nāvējošākas sekas, ar masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanu un to piegādes līdzekļiem, kā arī ar uzdevumiem, ko rada sabrukušu vai sabrūkošu valstu nestabilitāte. Tādēļ par izšķirošu ir jāatzīst *NATO* būtiskā loma, nodrošinot svarīgu forumu, kurā Ziemeļamerikas un Eiropas sabiedrotie var konsultēties par drošības jautājumiem. Tas rāda, cik svarīga ir kopēja rīcība, vēršoties pret šādiem draudiem, ieskaitot ANO sankcionētās krīžu noregulējuma operācijas. Tas arī uzsver, cik svarīgi ir nepārtraukti pārveidot *NATO* spējas un sakarus attiecībā uz *NATO* operācijām un misijām, dot lielu ieguldījumu šo spēju palielināšanā un veidot ciešāku sadarbību ar partneriem, citām valstīm un organizācijām. Šodien mēs esam apstiprinājuši savas "Visaptverošās politiskās vadlīnijas", kas dod ietvaru un politisko virzienu *NATO* nepārtrauktajam pārveides procesam, nosakot turpmāko 10–15 gadu prioritātes attiecībā uz visiem Alianses spēju jautājumiem, plānošanas disciplīnām un izlūkošanas darbu.

3. No Afganistānas līdz Balkāniem un no Vidusjūras līdz Dārfūrai sešās sarežģītās misijās un operācijās, trīs dažādos ģeogrāfiskos reģionos mēs veicinām mieru un drošību un stāvam plecu pie pleca līdzās tiem, kas aizstāv mūsu kopējās Vašingtonas līgumā ietvertās demokrātijas un brīvības vērtības. Šajos centienos mēs cieši sadarbojamies ar saviem partneriem un citām valstīm. Mēs apliecinām cieņu Alianses, kā arī citu valstu vairāk nekā 50 tūkstoš pārstāvju profesionālismam un uzticībai; tas parādīts, pildot šos uzdevumus; izsakām visdziļāko līdzjūtību ievainoto un kritušo ģimenēm un viņu tuvajiem cilvēkiem.
4. Mēs atbalstām Afganistānas prezidenta Karzaji valdību un tautu, kas cenšas veidot stabilu, demokrātisku un plaukstošu sabiedrību, kurā nebūtu terorisma, narkotiku un baiļu, pašiem gādājot par savu drošību un par mieru ar kaimiņvalstīm. Pēdējo piecu gadu laikā afgāņi ir daudz sasnieguši. Ir radītas demokrātiski vēlētas institūcijas; valsts atjaunošanas un attīstības stratēģiju īstenojot, uzlabojas dzīve miljoniem ļaužu. Mums ir apņēmība sadarbībā ar citiem starptautiskajiem dalībniekiem ilgstoši atbalstīt Afganistānas varas iestādes.
5. Miera un stabilitātes veicināšana Afganistānā ir *NATO* galvenā prioritāte. Sadarbojoties ar Afganistānas Nacionālajiem drošības spēkiem un koordinējot darbību ar citiem starptautiskajiem dalībniekiem, mēs turpināsim atbalstīt Afganistānas varas iestādes savu pienākumu pildīšanā, lai nodrošinātu drošību, stabilitāti un atjaunošanas darbus visā Afganistānā, ko ar ANO mandātu īsteno *NATO* vadītie Starptautiskie drošības atbalsta spēki (*ISAF*), ievērojot starptautiskās tiesības un darot visu iespējamo, lai novērstu kaitējumu civiliedzīvotājiem. Mēs vēlreiz apliecinām mūsu Alianses stipro solidaritāti un solām nodrošināt *ISAF* spēkus, resursus un elastību, kas vajadzīga šīs misijas ilgtermiņa sekmju nodrošināšanai. Turklāt Afganistānas valdība un *NATO* strādā kopā, lai izveidotu demokrātiski kontrolētas aizsardzības institūcijas. Mēs šodien esam vienojušies palielināt savu atbalstu Afganistānas Nacionālās armijas apmācīšanai un turpmākai izveidei un esam nolēmuši palielināt mūsu valstu ieguldījumu Afganistānas Valsts policijas apmācībās. Mēs apsveicam partneru un citu valstu ilgstošo ieguldījumu *ISAF* misijā un aicinām visus starptautiskās sabiedrības dalībniekus dot ieguldījumu šajā būtiski svarīgajā pasākumā.
6. Afganistānā drošība nav iespējama bez attīstības, un attīstība nav iespējama bez drošības. Afgāņu tauta ir noteikusi savus drošības, pārvaldes un

attīstības mērķus Afganistānas vienošanās dokumentā (*Afghanistan Compact*), ko tā noslēdza ar starptautiskās sabiedrības pārstāvjiem šā gada sākumā. Provinču atjaunošanas brigādes arvien vairāk iegūst vadošo lomu *NATO* pasākumos ar militāro spēku atbalstu, kas rada drošību un stabilitāti, kāda vajadzīga civilo pasākumu rosināšanai. *NATO* valstis atbalstīs Afganistānas valdības Nacionālās attīstības stratēģiju un tās centienus veidot civilo kapacitāti un attīstīt savas institūcijas, ievērojot vietējos apsākļus. Mēs aicinām pārējās valstis un starptautiskās institūcijas, īpaši ANO un Pasaules Banku, rīkoties tāpat. *NATO* izpildīs savu lomu pilnā mērā, bet tā nevar uzņemties visu nastu. Mēs apsveicam donorvalstu, Eiropas Savienības (ES) un citu starptautisko organizāciju centienus palielināt savu atbalstu. Mēs arī apsveicam starptautiskās sabiedrības par jau veiktajiem pasākumiem, lai uzlabotu civilo un militāro darbību koordināciju, tostarp valstu galvaspilsētu un starptautisko organizāciju dialogu, un esam pārliecināti, ka šie pasākumi ir jāturpina. Mēs aicinām ANO uzņemties vadošu lomu šajā sakarā, lai atbalstītu Afganistānas valdību.

7. Mēs atbalstām Afganistānas valdības centienus demonstrēt izlēmīgu vadības stilu, tostarp darbu provinču līmenī, tiesiskuma nostiprināšanu valstī, korupcijas jautājumu risināšanu un stingrus pasākumus, kas vērsti pret nelegālo narkotiku apriti. Bez tam mēs atzīstam, ka ir jāsagrauj teroristu finansēšanas, apgādes un ekipēšanas tīkli, kas apdraud Afganistānas valdību un tautu. Mēs atzīstam, ka narkotikas un nemiernieki Afganistānā ir savstarpēji saistīti, un turpināsim *ISAF* mandāta ietvaros atbalstīt Afganistānas valdības pretnarkotiku pasākumus.
8. Mēs izsakām aicinājumu visām Afganistānas kaimiņvalstīm rīkoties stingri, atbalstot Afganistānas valdības pūles veidot stabilu un demokrātisku valsti ar drošām robežām. Mēs īpaši aicinām Afganistānu, Pakistānu un *NATO* cieši sadarboties, izmantojot arī Trīspusējo komisiju.
9. Spēcīga, ar ANO mandātu ieviesta Kosovas miera uzturēšanas spēku (*KFOR*) klātbūtne ir bijis izšķirīgs faktors Kosovā. Tas ir palīdzējis uzturēt drošību un veicināt politisko procesu. *NATO* joprojām būs gatava ātri reaģēt uz jebkādiem draudiem graut personu un vides drošību. Mēs izpildīsim savu lomu, ieviešot drošības noteikumus apdzīvotājās vietās un cieši sadarbosimies ar Kosovas iedzīvotājiem, ES un citiem starptautiskās sabiedrības pārstāvjiem, lai veicinātu stabilitāti un palīdzētu izveidot Kosovā demokrātiski

kontrolētu un etniski pārstāvētu drošības sistēmu, kuras likumība būtu atzīta visā Kosovā. Mēs uzskatām, ka ļoti svarīgi ir ieviest standartus, jo īpaši attiecībā uz minoritāšu un kopienu tiesību saglabāšanu un vēsturisko un reliģisko vietu aizsardzību, kā arī noziedzības un korupcijas apkarošanu. Mēs pilnā mērā atbalstām ANO īpašo sūtni Marti Ahtisāru viņa centienos šo procesu noslēgt, kā arī aicinām visas puses konstruktīvi sadarboties ar ANO īpašo sūtni, rīkoties šajā procesā elastīgi, ievērot starptautiski apstiprinātos standartus un piedalīties vietējo pilsonisko institūciju darbā. Rezultātā ir jārodas noregulējumam, kas uzlabo stabilitāti dienvidaustrumu Eiropā, palielina visa reģiona izredzes integrēties Eiroatlantiskajās institūcijās un ir pieņemams Kosovas tautai. Tāpat kā Afganistānā, sekmes Kosovā būs atkarīgas no saskaņotas rīcības. Šajā sakarā *NATO* darbība drošas vides radīšanai arī turpmāk tiks koordinēta ar ANO, ES un EDSO veiktajiem pārvaldes veidošanas un reformas atbalsta pasākumiem.

10. Afganistānā un Kosovā gūtā pieredze pierāda, ka starptautiskajai sabiedrībai mūsdienu uzdevumi jārisina ar visaptverošu pieeju, kas ietver plašu civilo un militāro instrumentu spektru, vienlaikus pilnā mērā respektējot visu iesaistīto dalībnieku mandātus un lēmumu pieņemšanas autonomiju, kā arī rada precedentus šādai pieejai. Šajā nolūkā, vienlaikus atzīstot, ka veidot spējas stingri civilām vajadzībām nav *NATO* uzdevums, mēs šodien esam uzdevuši padomes Pastāvīgajai sesijai izveidot pragmatiskus priekšlikumus ārlietu ministru sanāksmei 2007. gada aprīlī un aizsardzības ministru sanāksmei 2007. gada jūnijā, lai pilnveidotu *NATO* izstrādāto krīzes vadības instrumentu saskaņotu lietojumu, kā arī uzlabotu visu līmeņu praktisko sadarbību ar partneriem, ANO un citām svarīgām starptautiskajām organizācijām, nevalstiskajām organizācijām un vietējiem dalībniekiem esošo un nākamo operāciju plānošanā un izpildē, kur vien tas nepieciešams. Šādos priekšlikumos būtu jāņem vērā nupat gūtā mācība un jāapsver elastīgi varianti *NATO* militārās un politiskās plānošanas procedūras koriģēšanai, lai uzlabotu civilā un militārā aspekta saskari.

11. *NATO* partnerības, dialoga un sadarbības politika ir būtiski svarīga Alianses mērķu sasniegšanā un uzdevumu izpildē. Šāda politika ir veicinājusi stipru *NATO* saišu veidošanos ar valstīm, kas pieder Eiroatlantiskās partnerības padomei (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*), Vidusjūras dialogam (*Mediterranean Dialogue – MD*) un Stambulas Sadarbības iniciatīvai

(*Istanbul Cooperation Initiative – ICI*), kā arī ar kontaktvalstīm. *NATO* partnerattiecībām ir paliekoša vērtība, jo tās veicina stabilitāti un drošību visā Eiroatlantiskajā telpā un ārpus tās. *NATO* misijās un operācijās ir arī pierādījusies šādu attiecību politiskā un operatīvā vērtība – astoņpadsmit Aliansei nepievienojušās valstis piedalās ar saviem spēkiem, nodrošinot atbalstu mūsu operācijām un misijām, bet citas ir paudušas interesi par ciešāku sadarbību ar *NATO*.

12. Ievērojot tikko teikto, mēs uzdodam padomes Pastāvīgajai sesijai tālāk izstrādāt šo politiku, jo īpaši:
    - pilnā mērā attīstīt *NATO* pašreizējo sadarbības programmu politisko un praktisko potenciālu: *EAPC*/Partnerattiecības mieram (*Partnership for Peace – PfP*), *MD* un *ICI*, kā arī NATO attiecības ar kontaktvalstīm saskaņā ar *NATO* Stambulas samita lēmumiem;
    - palielināt darba attiecību nozīmi attiecībās ar valstīm ārpus *NATO*, tostarp ar ieinteresētajām kontaktvalstīm; jo īpaši stiprināt *NATO* spēju strādāt *NATO* operācijās un misijās kopā ar pašreizējiem un potenciālajiem pienesuma devējiem, kam ar mums ir kopējas intereses un vērtības;
    - palielināt *NATO* spēju sniegt praktiskus padomus un palīdzību ar aizsardzību un drošību saistītos reformu aspektos tajās valstīs un reģionos, kur *NATO* darbojas.
13. Mēs kopā tieksimies uz šiem mērķiem, pakļaujoties Ziemeļatlantijas Padomes (*North Atlantic Council – NAC*) lēmumiem:
    - *PfP* ietvaros mērķtiecīgāk konsultēties ar partneriem, orientēties uz prioritātēm, tostarp adaptējot *EAPC* procesu un pilnā mērā izmantojot dažādos *NATO* un partneru sadarbības veidus, kā to nosaka *EAPC* Pamata dokuments un par ko ir panākta vienošanās *NATO* Prāgas un Stambulas samitā;
    - nodrošinot Aliansei iespēju sasaukt iepriekš neplānotas sanāksmes, ja notikumi skar tās valstis, kuras dod savu politisko, militāro vai citu ieguldījumu vai atbalstu mūsu operācijām un misijām, kā arī tās, kuras ir potenciālas ieguldījuma devējas, ievērojot to interesi par konkrētiem rajoniem, kur *NATO* ir iesaistījusies. Tas tiks darīts, izmantojot elastīgus formātus, lai organizētu Alianses valstu konsultatīvu tikšanos ar vienu vai vairākiem ieinteresētiem partneriem

(*EAPC*, *MD* vai *ICI* dalībvalstu) un/vai ieinteresētajām kontaktvalstīm, pamatojoties uz neizslēgšanas, caurskatāmības un pašdiferenciācijas principiem;

- stiprinot *NATO* spēju efektīvi sadarboties ar atsevišķām valstīm, piedāvājot patlaban *EAPC* dalībvalstīm pieejamos partnerības instrumentus, apsvērt mūsu partneriem *MD* un *ICI* ietvaros, kā arī ieinteresētajām kontaktvalstīm, izvērtēt katru gadījumu atsevišķi.

14. Mēs turpināsim stingri sekot tam, kā visi partneri izpilda savas saistības attiecībā uz vērtībām un principiem, ko tie ir apņēmušies ievērot sakarā ar piederību *EAPC* un *PfP*. Mēs atgādinām, ka jebkurai partnervalstij ir tiesības pieprasīt konsultācijas ar Aliansi. Mēs apsveicam panākumus, ko ir guvušas Individuālās partnerības rīcības plāna valstis, un aicinām veikt turpmākus reformu pasākumus. Mēs izsakām atzinību par iniciatīvām sadarbības, drošības un stabilitātes stiprināšanai Melnās jūras reģionā, kā arī turpmāk atbalstīsim reģionālos pasākumus šā mērķa sasniegšanai.
15. Mēs apsveicam panākumus, kas gūti sakarā ar augstāka līmeņa un plašāka pamata ieviešanu Vidusjūras dialogā (*MD*), par ko tika panākta vienošanās Stambulas samitā, un paliekam tam uzticīgi arī šodien pieņemtajos lēmumos.
16. Mēs arī ar cerībām raugāmies uz jaunās pragmatiskās pieejas izmantošanu, ko esam patlaban pieņēmuši, lai uzlabotu mūsu attiecības ar *MD* un *ICI* valstīm, kā arī ar ieinteresētajām kontaktvalstīm.
17. Kopš *NATO* Stambulas samita mūsu profesionālā mācību pieredze ir attīstījusies tālāk, bet mūsu partnerattiecības ar valstīm plašākajā Tuvo Austrumu reģionā tagad ir nobriedušākas, ir pieaugusi to nozīme *NATO* operācijās un misijās. Šādā sakarā mēs esam jau uzsākuši *NATO* Mācību sadarbības iniciatīvu, kas paredz aizsardzības struktūru modernizēšanu un drošības spēku mācības. Alianse ir gatava, ievērojot kopības garu un ņemot vērā pieejamos resursus, dalīties savā profesionālajā mācību pieredzē ar mūsu *MD* un *ICI* partneriem no Tuvo Austrumu plašākā reģiona. Evolucionāri un pakāpeniski, pamatojoties uz esošajām struktūrām un programmām, mēs izveidosim arvien plašāku *NATO* mācību tīklu, kas kalpos gan mūsu partneriem, gan *NATO* dalībvalstīm. Sākuma posms ietvers šo partneru līdzdalības paplašināšanu attiecīgajās jau esošajās NATO mācību un izglītības programmās, partnerības pasākumos un Alianses valstu mācību

piedāvājumos atbilstoši Alianses un partneru vajadzībām, kā arī Tuvo Austrumu fakultātes atvēršanu *NATO* Aizsardzības koledžā. Otrajā posmā *NATO* varētu apsvērt atbalsta sniegšanu reģiona Drošības sadarbības centra izveidei, kas piederētu *MD* un *ICI* valstīm, būtu reģionāli finansēts un saņemtu *NATO* palīdzību. Lēmums par ieguldījumu šāda *NATO* atbalstīta centra izveidē pamatotos uz vispārējiem politiskiem apsvērumiem, nepieciešamo sagatavošanas darbu, ko veiktu Alianse kopā ar partneriem, un visos sākuma posma aspektos gūto pieredzi. Tiks apsvērtas dažādas finansēšanas iespējas, arī brīvprātīgie ziedojumi, piemēram, finanšu organizāciju līdzekļu piesaiste. Mēs ceram, ka, intensīvi konsultējoties ar mūsu partneriem, šī iniciatīva tiks laikus īstenota.

18. Visas Alianses valstis turpina dot savu ieguldījumu *NATO* misijā Irākā, kas notiek saskaņā ar ANO Drošības padomes 1546. rezolūciju, atbalstot Irākas drošības spēkus ar mācībām Irākā vai citās valstīs ar ekipējumu vai līdzekļu ieskaitīšanu finanšu organizācijās. Mūsu mācību misija pierāda mūsu atbalstu Irākas tautai un tās valdībai, kā arī atbalstu stabilitātei, demokrātijas izveidei, Irākas Republikas vienotībai un teritoriālajai integritātei saskaņā ar attiecīgajām ANO Drošības padomes rezolūcijām. Atbildot uz Irākas premjerministra lūgumu, mēs esam lūguši *NATO* militārās struktūras izveidot mācību iespēju papildu nišu Irākas drošības spēku atbalstam, kur nepieciešamas militāro ekspertu zināšanas, ievērojot mandātu, kas nosaka *NATO* mācību misiju Irākā. Tas pierāda mūsu nepārtraukto apņēmību palīdzēt Irākai izveidot efektīvus un stabilus multietniskos drošības spēkus.

19. Mūs dziļi satrauc ilgstošās sadursmes Dārfūrā, kā arī humanitārās situācijas pasliktināšanās, tādēļ aicinām visas puses ievērot karadarbības pārtraukšanu. Mūs satrauc konflikti, ko izraisa reliģiskās problēmas. Mēs apsveicam Adisabebas 2006. gada 16. novembra sanāksmes secinājumus par Āfrikas Savienības (ĀS)/ANO jaukto miera uzturēšanas misiju un aicinām Sudānas valdību šos secinājumus īstenot. *NATO* turpina sniegt atbalstu pašreizējai ĀS misijai un pēc konsultēšanās un vienošanās ar ĀS ir gatava šo atbalstu paplašināt. Alianse apņemas turpināt koordināciju ar visiem iesaistītajiem dalībniekiem, jo īpaši ĀS, ANO un ES, arī attiecībā uz iespējamu aviopārvadājumu un mācību atbalstu turpmākajai misijai.

20. Mēs stingri nosodām terorismu, lai kāda būtu tā motivācija un izpausmes, un to mēs apkarosim kopējiem spēkiem, cik vien ilgi būs nepieciešams,

ievērojot starptautiskās tiesības un ANO noteiktos principus. Alianse turpina nodrošināt būtiski svarīgu transatlantisko dimensiju, reaģējot uz terorismu. Operācija *Active Endeavour*, mūsu jūras operācija Vidusjūrā, joprojām dod svarīgu ieguldījumu cīņā pret terorismu, un mēs apsveicam partnervalstu atbalstu, kas ir vēl vairāk pastiprinājis šīs operācijas efektivitāti. Mēs paliekam uzticīgi dialogam un sadarbībai ar mūsu partneriem un citām starptautiskajām organizācijām, lai cīnītos pret terorismu, un vēlreiz apliecinām savu apņēmību aizsargāt savus iedzīvotājus, teritoriju, infrastruktūru un spēkus pret teroristu uzbrukumu sekām. Mēs atzinīgi novērtējam *NATO* Pretterorisma aizsardzības iniciatīvas, kas ietver pašu modernāko tehnoloģiju izveidi, lai stātos pretim teroristu draudiem, piemēram, lai aizsargātu Alianses spēkus Afganistānā pret pašdarinātiem spridzekļiem. Mēs aicinām Alianses dalībvalstis nepārtraukti veidot un pilnā mērā īstenot savas valsts spējas šajā svarīgajā jomā un stiprināt Alianses spēju apmainīties ar informāciju un izlūkdatiem par terorismu, īpaši *NATO* operāciju atbalstīšanas nolūkā.

21. Mēs izsakām atbalstu dažādu tautu un kultūru kopīgo vērtību, reformu un dialoga veicināšanai. Šajā sakarā mēs atzīstam ANO ģenerālsekretāra iniciatīvu "Kultūru alianse" un G8 iniciatīvu "Forums nākotnei".
22. Ir svarīgi nepārtraukti pārveidot aizsardzību, lai nodrošinātu Alianses spēju pilnā apjomā izpildīt savas misijas, ieskaitot kolektīvo aizsardzību un operācijas, reaģējot uz krīzes situācijām. Mūsu operācijas Afganistānā un Balkānos apliecina, ka *NATO* ir vajadzīgi moderni spēki ar lielām spējām – spēki, kas var ātri pārvietoties uz jebkuru vietu, kurā tie ir vajadzīgi saskaņā ar *NAC* lēmumu. Pamatojoties uz *NATO* Prāgas un Stambulas samita lēmumiem, ir jau daudz paveikts, lai vairotu Alianses spēkus un to lietderību. Mēs turpmāk stiprināsim mūsu spējas atbilstoši Vispārējās politiskajās vadlīnijās noteiktajam virzienam un prioritātēm.
23. Galvenais sasniegums ir *NATO* reaģēšanas spēku (*NATO Response Force – NRF*) izveidošana pilnā operatīvo spēju līmenī. Šiem spēkiem ir ļoti svarīga loma Alianses reaģēšanas spēju nodrošināšanā strauji izveidojušās krīzes situācijās. Tie arī darbojas kā pārveides un savietojamības katalizators un uzlabos mūsu bruņoto spēku vispārējo kvalitāti ne tikai *NATO* ietvaros, bet arī ES, ANO un nacionālām vajadzībām. Mēs atbalstām vienotās *NRF* koncepcijas optimizētu ieviešanu, izmantojot mehānismus,

kas uzlabo ilgtermiņa spēku veidošanu, kā arī pasākumus, kas paredz ilgtspējīgāku un caurskatāmāku pieeju, lai uzturētu šādu spēku spējas nākotnē.

24. Jāturpina mūsu spēku pielāgošana. Mēs esam apstiprinājuši iniciatīvu kopumu, kas palielinās mūsu spēku spējas rīkoties draudu situācijā un veicot uzdevumus.

Šādas iniciatīvas ir:

- uzlabot mūsu spējas veikt un atbalstīt daudznacionālās kopējās ekspedīciju operācijas tālu no pašu valsts teritorijas, ar nelielu attiecīgās valsts atbalstu vai bez tā, kā arī uzturēt šādas operācijas ilgāku laiku. Tam ir nepieciešami spēki, kas ir pilnā mērā izmantojami, stabili un savietojami, kā arī ir vajadzīgi līdzekļi šo spēku izmantošanai;
- saistības palielināt stratēģiskos aviopārvadājumus, kas ir obligāti spēku ātras izvietošanas gadījumos, lai novērstu konstatēto pastāvīgo deficītu. *NATO* dalībvalstu un partnervalstu daudznacionālās iniciatīvas ietver jau darbojošos Stratēģisko aviopārvadājumu pagaidu risinājumu, konsorcija nodomu savākt līdzekļus C-17 aviotransportam, kā arī piedāvājumus koordinēt A-400M stratēģisko aviopārvadājumu atbalsta struktūras. Valstu līmenī Alianses dalībvalstis ir iegādājušās vai plāno iegādāties lielu skaitu C-17 un A-400M lidaparātu. Kopš Prāgas samita ir notikuši arī ievērojami pasākumi jūras transporta pārvadājumu kolektīvā nodrošināšanā;
- speciāla operāciju spēku pārveides iniciatīva, kuras mērķis ir palielināt šo spēku kopējo apmācību un kopējās darbības spējas, šajā nolūkā uzlabojot arī ekipējuma iespējas;
- spējas nodrošināšana papildināt ar militāru atbalstu stabilizācijas operācijas un atjaunošanas darbus visās krīzes situācijas stadijās, kā tas ir prasīts un noteikts Vispārējās politiskajās vadlīnijās, mācoties no iepriekšējās pieredzes un no pašreizējām operācijām, tā iegūstot papildu vērtību no šāda militāra atbalsta;
- darbs pie *NATO* Tīkla radīto spēju (*Network Enabled Capability*) izveides, lai informācijas, datu un izlūkdatu apmaiņa Alianses operāciju laikā notiktu bez traucējumiem, droši un bez kavēšanās, uzlabojot mūsu pamatinformācijas sistēmu aizsardzību pret kibernētiskiem uzbrukumiem;

- izlūkdatu apkopošanas centra (*Intelligence Fusion Centre*) aktivizēšana, lai uzlabotu informācijas un izlūkošanas datu apmaiņu Alianses operāciju vajadzībām;
- Alianses Zemes novērošanas programmas nepārtraukta uzlabošana, lai panāktu reālas Alianses spēku atbalsta spējas;
- nepārtraukts darbs, lai izveidotu spējas pretoties ķīmiskiem, bioloģiskiem un radiācijas draudiem;
- izmaiņas Alianses attieksmē pret loģistiku, daļēji arī vairāk paļaujoties uz daudznacionāliem risinājumiem;
- pasākumi, kas nodrošina komandstruktūras ekonomiskumu, lietderīgu darbību un uzlabotu atdevi;
- pirmā svarīgākā līguma parakstīšana par *NATO* dažādu darbības zonu ballistisko raķešu aizsardzības sistēmas izveidi, kas ir svarīgs solis izmantoto *NATO* spēku aizsardzības uzlabošanā.

25. Prāgas samitā mēs ierosinājām veikt Pretraķešu aizsardzības iespēju pētījumu, reaģējot uz pieaugošiem raķešu šāviņu draudiem. Mēs izsakām gandarījumu, ka tas ir nesen pabeigts. Secinājums ir tāds, ka pretraķešu aizsardzība ir tehniski iespējama, ievērojot pētījumā norādītos ierobežojumus un pieņēmumus. Mēs noteicām uzdevumu turpināt darbu, noskaidrojot pretraķešu aizsardzības politisko un militāro nozīmi attiecībā uz Aliansi, ietverot jaunākos datus par raķešu šāviņu draudiem.
26. Mēs apņemamies turpināt individuāli un kolektīvi nodrošināt resursus, kas vajadzīgi Aliansei, lai tā varētu izpildīt mūsu noteiktos uzdevumus. Tādēļ mēs aicinām valstis, kuru aizsardzības budžets samazinās, apturēt šo samazinājumu un noteikt mērķi reālai aizsardzības izdevumu palielināšanai. Kā noteikts Vispārējās politiskajās vadlīnijās, spēju veidošana nebūs iespējama bez pietiekamu resursu piesaistes. Šie resursi ir jāizmanto lietderīgi un jānovirza uz Vispārējās politiskajās vadlīnijās minētajām prioritātēm.
27. Mēs apstiprinām centienus panākt *NATO* Štāba darbības un tā finansēšanas prakses lielāku lietderību un atdevi.
28. Ilgtermiņa stabilitātes nodrošināšanai Rietumu Balkānos joprojām ir vajadzīga Eiroatlantiskā integrācija, kas pamatojas uz solidaritāti un demokrātijas vērtībām. To var panākt, sadarbojoties reģiona mērogā, ar labām kaimiņu attiecībām un kopēju darbu, lai uz neatbildētajiem jautājumiem atrastu savstarpēji pieņemamus risinājumus.

29. *NATO* paplašināšanās process ir bijis vēsturiski veiksmīgs, jo ir uzlabojusies stabilitāte, miers un sadarbība Eiropā un vīzija par Eiropu, kas ir vienota, brīva un dzīvo mierā. Pildot savu solījumu – turēt atvērtas durvis vēl citu dalībvalstu uzņemšanai Aliansē nākotnē, mēs vēlreiz apliecinām, ka *NATO*, kā minēts Ziemeļatlantijas līguma 10. pantā, paliek atvērta jaunām dalībvalstīm no Eiropas. Rīcības plāns dalībai *NATO* (*Membership Action Plan – MAP*) ir izšķirošais posms valsts sagatavošanās procesā iespējamai iestājai *NATO* valstu saimē. Ir iespējams izskatīt jebkuru Eiropas demokrātiskas valsts *MAP* vai iestāšanos, ievērojot katrā posmā pieņemtos *NAC* lēmumus, kas pamatojas uz to, kā šī valsts atbilst Ziemeļatlantijas līguma mērķu izpildei. Mēs norādām, ka *NATO* dalībvalstu ārlietu ministriem šis process nepārtraukti jāizskata un par to jāziņo mums.
30. Mēs apsveicam Albānijas, Horvātijas un bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas* centienus sagatavoties dalībvalsts pienākumiem un saistībām. Mēs atzinīgi novērtējam šo valstu augošo ieguldījumu starptautiskajās miera uzturēšanas un drošības operācijās, kā arī to kopējās pūles veicināt reģionālo sadarbību. Nākamajā – 2008. gada samitā Alianse plāno izteikt iestāšanās uzaicinājumus tām valstīm, kuras atbilst *NATO* rezultatīvās darbības standartiem un spēj dot ieguldījumu Eiroatlantiskajā drošībā un stabilitātē.
31. Mēs apsveicam uzlaboto Parlamenta vēlēšanu norisi Albānijā 2005. gada jūlijā. Neatslābstošie centieni apkarot korupciju un organizēto noziedzību ir kritiski svarīgi. Mēs atbalstām ilgstošu progresu, īpaši tādos jautājumos kā reformas tiesiskuma un aizsardzības jomā.
32. Mēs apsveicam Horvātijas neierobežoto sadarbību ar bijušās Dienvidslāvijas Starptautisko kara noziegumu tribunālu (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – ICTY*) un šīs valsts ievērojamos panākumus, veicinot politikas, ekonomikas, tiesiskuma un aizsardzības reformas, kas ir jāturpina, kā arī aicinām veltīt vēl vairāk pūļu, lai nodrošinātu, ka tās centieni kļūt par *NATO* dalībvalsti gūst lielāku tautas atbalstu.
33. Mēs apsveicam bijušās Dienvidslāvijas Maķedonijas Republikas 2006. gada Parlamenta vēlēšanu veiksmīgo norisi un tās pārliecinošos centienus padziļināt politikas, ekonomikas, aizsardzības, tiesiskuma un tiesu reformas, kas ir jāturpina.

---

* Turcija atzīst Maķedonijas Republiku ar tās konstitucionālo nosaukumu.

34. Mēs esam stingri pārliecināti, ka Bosnija un Hercegovina, Melnkalne un Serbija var piedāvāt vērtīgu pienesumu reģionālajai stabilitātei un drošībai. Mēs paužam stingru atbalstu notiekošajiem reformu procesiem un vēlamies aicināt arī turpmāk veikt reģionā pozitīvus pasākumus tā ceļā uz Eiroatlantisko integrāciju.
35. *NATO* arī turpmāk veicinās sadarbību ar Bosniju un Hercegovinu un Serbiju aizsardzības reformas jautājumos un piedāvās konsultācijas un palīdzību, Melnkalnei veidojot savas aizsardzības spējas.
36. Ņemot vērā to, cik svarīga ir ilgtermiņa stabilitāte rietumu Balkānos un atzīstot Bosnijas un Hercegovinas, Melnkalnes un Serbijas līdz šim gūtos panākumus, mēs šodien esam uzaicinājuši šīs trīs valstis pievienoties Partnerattiecībām mieram un Eiroatlantiskās partnerības padomei. To darot, mēs vēlreiz apliecinām lielo nozīmi, kādu mēs piešķiram vērtībām un principiem, kas ietverti *EAPC* un *PfP* pamata dokumentos, un noteikti ceram, ka Serbija un Bosnija un Hercegovina pilnā mērā sadarbosies a *ICTY*. Mēs uzmanīgi vērosim katras attiecīgās valsts darbību šajā jautājumā.
37. Mēs vēlreiz apliecinām, ka Alianse ar Gruziju un Ukrainu turpinās Intensificētos dialogus, kuros ir ietverts viss politisko, militāro, finansiālo un drošības jautājumu diapazons saistībā ar abu valstu centieniem kļūt par dalībvalstīm, nemazinot Alianses vēlāk pieņemtā lēmuma nozīmi.
38. Mēs vēlreiz apliecinām, cik svarīgas ir *NATO*–Ukrainas Īpašās partnerattiecības, kam nākamgad aprit 10 gadu, un apsveicam mūsu Intensificētā dialoga ietvaros panākto progresu. Mēs atzinīgi novērtējam Ukrainas ievērojamos ieguldījumus mūsu kopējā drošībā, tostarp tās piedalīšanos *NATO* vadītās operācijās un reģionālās sadarbības veicināšanas pasākumos. Mēs aicinām, lai Ukraina turpina piedalīties reģionālās drošības veicināšanā. Mēs esam apņēmušies arī turpmāk praktiskā sadarbībā palīdzēt ieviest tālejošas reformas, īpaši tādās jomās kā valsts drošība, aizsardzība, aizsardzības rūpniecības sektora reforma un korupcijas apkarošana.
39. Mēs apsveicam Intensificētā dialoga sākšanu ar Gruziju, kā arī Gruzijas ieguldījumu starptautiskajās miera uzturēšanas un drošības operācijās. Mēs turpināsim aktīvu sadarbību ar Gruziju, atbalstot tās reformas. Mēs aicinām Gruziju turpināt sekmīgos reformu pasākumus politikas, ekonomikas un militārajā jomā, tostarp pastiprinot tiesu reformu, kā arī esošo konfliktu miermīlīgu risināšanu tās teritorijā. Mēs vēlreiz apliecinām, ka

šajā reģionā ļoti svarīga ir visu pušu konstruktīva iesaistīšanās, lai veicinātu reģionā mieru un stabilitāti.

40. *NATO*–Krievijas partnerattiecības joprojām ir stratēģisks elements, kas veicina drošību Eiroatlantiskajā telpā. Sagaidot 2007. gada maijā 10. gadadienu kopš *NATO*–Krievijas Pamatakta parakstīšanas un 5. gadadienu kopš *NATO*–Krievijas Padomes (*NATO Russia Council – NRC*) izveidošanas, mēs apsveicam progresu, kas panākts *NATO* un Krievijas politiskā dialoga intensificēšanā un praktiskā sadarbībā, kā arī uzskatām, ka 2002. gada maijā Romas Deklarācijā ietvertā sadarbības programma nav vēl sasniegusi pilnu potenciālu. Šā mērķa sasniegšanai vēl daudz ir darāmā, un mēs aicinām Krieviju kopā ar mums uzlabot savstarpējo sadarbību galvenajos drošības jautājumos, kas ietver arī cīņu pret terorismu. Mēs ceram, ka Krievija drīz ratificēs "Partnerattiecības mieram" vienošanos par spēku statusu, kas atvieglotu mūsu praktiskās sadarbības turpmāko intensifikāciju, it īpaši militāros kopprojektos. Mēs novērtējam Krievijas ieguldījumu operācijā *Active Endeavour* un mūsu praktisko sadarbību, vēršoties pret narkotiku tirdzniecību Afganistānā un Centrālajā Āzijā. Mēs esam gatavi stiprināt un padziļināt sadarbību *NRC* ietvaros, padarot padomes struktūras efektīvākas, un turpināt strādāt kopā kā vienlīdzīgiem partneriem tajās jomās, kas satrauc un interesē abas puses, jo tajās mūsu sadarbība var radīt papildu vērtību, kā to paredz Romas Deklarācija.

41. *NATO* un ES ir kopējas vērtības un stratēģiskās intereses. *NATO*–ES attiecības skar plaša spektra kopēju interešu jautājumus, kas saistīti ar drošību, aizsardzību un krīžu pārvarēšanu, arī cīņu pret terorismu, saskaņotu un savstarpēji papildinošu militāro spēju izveidošanu un civilo krīžu plānošanu. Mūsu veiksmīgā sadarbība Rietumu Balkānos, kas ietver arī pasākumus *Berlin Plus* saistībā ar ES operāciju *Althea*, veicina mieru un drošību. Mēs centīsimies panākt *NATO*–ES stratēģisko partnerattiecību uzlabojumus, par ko abas puses ir vienojušās, lai panāktu ciešāku sadarbību un lielāku lietderību, kā arī lai izvairītos no nevajadzīgas dublēšanas, ievērojot caurskatāmības principu un cienot katras puses autonomiju. Jo spēcīgāka būs ES, jo tā dos lielāku ieguldījumu mūsu kopējā drošībā.

42. Mēs vēlreiz apliecinām savu solījumu ievērot Līgumu par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (*CFE* līgums) kā Eiropas drošības stūrakmeni un panākt Adaptētā līguma drīzu stāšanos spēkā, kas ļautu jaunām

dalībvalstīm pievienoties *NATO*. 3. pārskata konferencē tika pasvītrots, cik svarīgu nozīmi mēs piešķiram *CFE* līgumam; un mēs apņemamies saglabāt savu konstruktīvo pieeju konvencionālā bruņojuma kontrolei. Izpildot pārējās Stambulā pieņemtās saistības attiecībā uz Gruzijas Republiku un Moldovas Republiku, tiks radīti apstākļi Alianses valstīm un citām šī līguma dalībvalstīm, lai tās virzītos uz *CFE* Adaptētā līguma ratifikāciju. Mēs apsveicam svarīgo Krievijas un Gruzijas 2006. gada 31. martā parakstīto vienošanos par Krievijas karaspēka izvešanu un kopš tā laika panākto progresu. Mēs ar nožēlu atzīmējam, ka jau ilgi nav panākts progress Krievijas militāro spēku izvešanā no Moldovas Republikas, un mēs aicinām Krieviju pēc iespējas drīzāk atsākt un pabeigt savu spēku izvešanu.

43. Mēs izsakām nožēlu par nerimstošajiem reģionālajiem konfliktiem Dienvidkaukāzā un Moldovas Republikā. Mūsu valstis atbalsta Armēnijas, Azerbaidžānas, Gruzijas un Moldovas Republikas teritoriālo integritāti, neatkarību un suverenitāti. Mēs atbalstām nemitīgās pūles panākt miermīlīgus risinājumus konfliktiem, kuros ir iesaistītas šīs valstis.

44. Mēs pilnā mērā atbalstām Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padomes stingro apgalvojumu, ka Korejas Demokrātiskās Tautas Republikas kodolizmēģinājums nepārprotami apdraud starptautisko mieru un drošību, kā arī Drošības padomes prasību, lai Irānas valdība apturētu visus ar urāna bagātināšanu un pārstrādi saistītos pasākumus, tostarp arī zinātniskos un izstrādes pasākumus, kas jāpārbauda Starptautiskajai atomenerģijas aģentūrai. Mēs ceram, ka abu valstu valdības pilnā mērā izpildīs Apvienoto Nāciju Drošības padomes attiecīgo rezolūciju prasības. Mēs paužam savu atbalstu šajā sakarā notiekošajiem diplomātiskajiem pasākumiem. Mēs vēlreiz apliecinām, ka Kodolieroču neizplatīšanas līgums joprojām ir ieroču neizplatīšanas un atbruņošanās stūrakmens, un aicinām visas šim līgumam pievienojušās valstis pilnā mērā šo līgumu ievērot. Mēs vēlreiz apliecinām, ka bruņojuma kontrolei un neizplatīšanai joprojām būs liela loma masu iznīcināšanas līdzekļu izplatīšanas un izmantošanas un to piegādes novēršanā. Pašreizējos ar bruņojuma izplatīšanu saistītos uzdevumos ir uzsvērts, ka ir svarīgi pastiprināt katras valsts pasākumus, izpildīt Apvienoto Nāciju Drošības padomes 1540. rezolūciju un ievērot spēkā esošos daudzpusējos neizplatīšanas un eksporta kontroles režīmus, kā arī vienošanās dokumentus par bruņojuma starptautisko kontroli un

atbruņošanos, tostarp Konvenciju par bioloģiskajiem un toksiskajiem ieročiem, Konvenciju par ķīmiskajiem ieročiem un Hāgas Ētikas kodeksu pret ballistisko raķešu izplatīšanu.

45. Kā uzsvērts *NATO* Stratēģiskajā koncepcijā, Alianses drošības intereses var ietekmēt arī vitāli svarīgu resursu plūsmas pārtraukums. Mēs atbalstām koordinētu starptautisku darbu, lai novērtētu riska faktorus, kas var skart enerģētikas infrastruktūru, un uzlabotu enerģētikas infrastruktūras drošību. Ievērojot to, mēs uzdodam padomes Pastāvīgajai sesijai konsultēties par vistiešākajiem riska faktoriem enerģētikas drošības jomā, lai definētu jomas, kurās *NATO* var uzlabot Alianses dalībvalstu drošības interešu nosargāšanu un pēc pieprasījuma palīdzēt valsts un starptautiski veiktajos darbos.

46. Mēs izsakām dziļu atzinību par laipno viesmīlību, ko mums dāvāja samita rīkotāja – Latvija. Latvija ar savu iestāšanos *NATO* ir stiprinājusi drošību visā Eiroatlantiskajā telpā un tuvinājusi mūs kopējam mērķim par nedalītu un brīvu Eiropu, ko vieno miers un kopējas vērtības, un Latvijā mēs esam vēlreiz apliecinājuši Ziemeļamerikas un Eiropas saiknes nepieciešamību un uzsvēruši savu solījumu turpināt mūsu Alianses pārveidi. Mūsu kopīgi pieņemtie lēmumi līdz ar uzdotajiem darbiem pierāda, ka Alianse pielāgojas 21. gadsimta drošības apstākļiem ar savām operācijām, pārveidotajām aizsardzības spējām un dziļāku sadarbību ar Eiroatlantiskās zonas valstīm, valstīm ārpus tās, kā arī ar nepārtrauktām iekšējām reformām. Šie pasākumi stiprinās gan mūsu misiju Afganistānā, gan Alianses spēju izpildīt turpmākos uzdevumus. Nākamreiz mēs tiksimies 2008. gada pavasarī, lai novērtētu panākumus, dotu turpmākos norādījumus par *NATO* pārveidi, kā arī par *NATO* paplašināšanās procesu.

DARBĪBAS PROGRAMMAS "CILVĒKRESURSI UN NODARBINĀTĪBA", "UZŅĒMĒJDARBĪBA UN INOVĀCIJAS" UN "INFRASTRUKTŪRA UN PAKALPOJUMI"

Apstiprinātas Latvijas Republikas Ministru kabinetā 2006. gada 3. oktobrī

1. RISINĀMĀ JAUTĀJUMA BŪTĪBA

Lai nodrošinātu struktūrfondu (turpmāk – SF) un Kohēzijas fonda (turpmāk – KF) kvalitatīvu apguvi, līdz 2007. gadam ir jāsagatavo visi nepieciešamie plānošanas dokumenti un normatīvie akti, kas nodrošinātu SF un KF apguves uzsākšanu.

Atbilstoši SF un KF vispārējās regulas projektam tiek piedāvāts plānošanu īstenot 3 līmeņos – Eiropas Savienības (turpmāk – ES) līmeņa stratēģija jeb Kopienas stratēģiskās pamatnostādnes, dalībvalstu stratēģija jeb Valsts stratēģiskais ietvardokuments un dalībvalstu darbības programmas (turpmāk – DP). Papildus tam Latvija paredz izveidot nacionāla līmeņa plānošanas dokumentu – Darbības programmu papildinājumu, kas hierarhiski būtu pakārtots DP un kas noteiktu tehniska līmeņa DP ieviešanas informāciju.

2006. gada 31. janvārī Ministru kabinetā ir apstiprināts Valsts stratēģiskā ietvardokumenta 2007.–2013. gada periodam projekts (turpmāk – VSID) konsultāciju sākšanai ar Eiropas Komisiju. Pēc Eiropas Komisijas komentāru saņemšanas VSID ir precizēts un apstiprināts 2006. gada 3. oktobra Ministru kabineta sēdē.

---

[1] Dokumentu kopsavilkumi publicēti ar LR Finanšu ministrijas atļauju. Darbības programmu pilni teksti un citi ar tiem saistītie dokumenti ir pieejami LR Finanšu ministrijas administrētajā ES struktūrfondu interneta mājaslapā http://www.esfondi.lv

VSID uzskaitīto problēmjautājumu risināšanai un VSID izklāstīto mērķu sasniegšanai SF un KF investīcijas Latvijā plānots vadīt ar trīs DP palīdzību:

- "Cilvēkresursi un nodarbinātība", Eiropas Sociālā fonda DP;
- "Uzņēmējdarbība un inovācijas", Eiropas Reģionālās attīstības fonda DP;
- "Infrastruktūra un pakalpojumi", Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda DP.

2. DARBĪBAS PROGRAMMA "CILVĒKRESURSI UN NODARBINĀTĪBA"

DP "Cilvēkresursi un nodarbinātība" aptver izglītības, zinātnes, nodarbinātības, sociālās iekļaušanas, administratīvās kapacitātes un sabiedrības veselības jomas.

Izglītības jomā galvenās problēmas ir:

- liels skolēnu īpatsvars ar zemu pamatprasmju līmeni un nepietiekams īpatsvars ar augstu kompetences līmeni,
- disproporcija starp vispārējās izglītības un profesionālās izglītības ceļa izvēli pēc pamatskolas,
- profesionālās izglītības saturs, pedagogu kompetence un programmu īstenošanas kvalitāte joprojām neatbilst darba tirgus prasībām,
- studējošo un sagatavoto speciālistu skaita lielas disproporcijas – vairāk nekā puse no studējošajiem studē sociālajās zinātnēs, nepietiekošs ir studējošo skaits dabaszinātnēs, inženierzinātnēs, tehnoloģijās, medicīnas un veselības aprūpes studijās,
- pedagogu un akadēmiskā personāla novecošanās un jaunu mācībspēku trūkums,
- vāji attīstīta neformālās izglītības sistēma, jo ir nepietiekams profesionāli orientēts mūžizglītības piedāvājums,
- nepietiekoša darba devēju līdzdalība cilvēkresursu attīstībā,
- nepietiekams tādu izglītības iestāžu īpatsvars, kur nodrošināta pieejamība izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, kā arī nepietiekama bērnu un jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem integrēšana kopējā izglītības plūsmā.

Nodarbinātības un bezdarba galvenās VSID uzskaitītās problēmas ietver:

- darba tirgū vērojamas reģionālās atšķirības,
- darbaspēka izglītības kvalitāte, prasmes un iemaņas neatbilst darba devēju prasībām,
- potenciālais darbaspēka trūkums saskaņā ar demogrāfiskajām prognozēm pēc 2010. gada, kas būs saistīts arī ar būtiskām izmaiņām darbaspēka vecuma struktūrā, strauji samazinoties jauniešu skaitam un pieaugot vecu cilvēku skaitam,
- ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars ir augstāks par vidējo ES rādītāju,
- vērojamas dzimumu diskriminācijas pazīmes darba tirgū,
- kvalificēta darbaspēka trūkums atsevišķās tautsaimniecības nozarēs (piem., būvniecībā) un darbaspēka aizplūšana gk. uz Rietumeiropu,
- zema iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte un pašnodarbināto iedzīvotāju skaits.

Sociālās iekļaušanas galvenās problēmas ir:

- jauniešiem un pirmspensijas vecuma cilvēkiem ir lielāks risks nekā citiem iedzīvotājiem kļūt par ilgstošiem bezdarbniekiem viņu nepietiekamo prasmju un darba tirgum neatbilstošās izglītības dēļ,
- sieviešu atgriešanos darba tirgū pēc bērna kopšanas atvaļinājuma apgrūtina kvalifikācijas un prasmju novecošanās pa bērna kopšanas atvaļinājuma laiku, kā arī darba devēju uzskati par sieviešu darba ražīguma krišanos un negatīvā attieksme pret iespēju strādāt nepilnu darba laiku,
- bijušo ieslodzīto nespēja integrēties darba tirgū un sabiedrībā kopumā,
- nav pietiekami attīstīta sociālā atbalsta un palīdzības sniegšanas sistēma personām, inficētām ar HIV/AIDS, kā arī viņu ģimenes locekļiem un tuviniekiem.

Veselības aprūpes jomā, kas ir būtisks darbaspēka kvalitātes jautājums, galvenās problēmas ir šādas:

- salīdzinājumā ar ES vidējiem rādītājiem Latvijā ir kritiska situācija ar saslimstības līmeni, analizējot dažādas slimības (tuberkuloze, AIDS, onkoloģiskās slimības u.c.) ar tendenci pēdējos 4 gados pieaugt,
- Latvijā pēdējo 4 gadu laikā ir dubultojies reģistrēto arodslimību skaits,
- Latvijā ir augstākais mirstības līmenis starp ES dalībvalstīm, īpaši asinsvadu un sirds slimību dēļ,

- zems iedzīvotāju veselības stāvokļa pašnovērtējums,
- faktiski gandrīz 32% nodarbināto ārstu ir pirmspensijas vai pensijas vecumā, kas tuvāko 10 gadu laikā pensionēsies, un tos pakāpeniski nomainīs ārsti vecuma grupā līdz 35 gadiem, kura ir skaitliski mazāka – tikai 11,5%.

Administratīvās kapacitātes jomā galvenās problēmas ir:

- nepietiekama politikas plānošanas sasaiste ar nacionālā līmeņa un ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentiem,
- ierobežota spēja teritoriju attīstības plānu izstrādei un ieviešanai,
- ierobežota publiskās pārvaldes institūciju aktivitāte kvalitātes sistēmu veidošanā, modernas politikas veidošanā un administrēšanas formu piemērošanā,
- neapmierinoša publisko pakalpojumu kvalitāte atsevišķās nozarēs, pakalpojumu vājā organizācija, zemā kvalitāte un efektivitātes trūkumi reģionālā un vietējā līmenī,
- zema personāla atlases un citu personālvadības funkciju izpildes kvalitāte, trūkst stratēģiskas pieejas, cilvēkresursu attīstības plānošanas, netiek izmantotas privātajā sektorā plaši lietotās mūsdienīgās personālvadības pieejas.

2.1. Piedāvātais risinājums

Eiropas Sociālā fonda DP "Cilvēkresursi un nodarbinātība" ir vērsta uz izglītības un zinātnes attīstību, nodarbinātības un sociālās iekļaušanās veicināšanu, vesela darbaspēka veidošanu un administratīvās kapacitātes stiprināšanu, līdz ar to risinot iepriekš minētās problēmas.

DP aptver tās prioritātes, kuru īstenošanā paredzēts piesaistīt Eiropas Sociālā fonda atbalstu. Tomēr stratēģijas īstenošana nav skatāma atrauti no kopējās valsts attīstības politikas un pasākumiem, kas tiks īstenoti pārējās divās SF un KF līdzfinansētajās DP, kā arī pasākumiem, kas tiks īstenoti neatkarīgi no fondu atbalsta (piemēram, no valsts, pašvaldību un citiem finanšu avotiem), vai pasākumiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar finansiālām investīcijām (izmaiņas nozaru politikās, normatīvajos aktos vai administrācijā). Minētie pasākumi tiek aplūkoti Nacionālajā attīstības plānā, Latvijas Nacionālajā Lisabonas programmā, Tautsaimniecības vienotajā stratēģijā un citos politikas plānošanas dokumentos.

DP "Cilvēkresursi un nodarbinātība" ir šādas prioritātes:

- 1. prioritāte "Izglītības kvalitātes uzlabošana un zinātnes attīstība";
- 2. prioritāte "Nodarbinātības veicināšana un sabiedrības veselības pasākumi";
- 3. prioritāte "Sociālās iekļaušanās veicināšana";
- 4. prioritāte "Administratīvās kapacitātes stiprināšana";
- 5. prioritāte "Tehniskā palīdzība".

DP iekļauta stratēģija, prioritāšu apraksti, tām pakārtoto pasākumu apraksti, finansējuma sadalījums pa prioritātēm un gadiem, ieviešanas apraksts. Pasākumu apraksti ietver pasākuma mērķi, pamatojumu, pasākuma mērķa grupas, sinerģiju, iepriekšējo atbalstu, aktivitāšu aprakstu. Īpaši tiek izdalīta pasākuma saskaņa ar horizontālajām prioritātēm – teritorijas līdzsvarotu attīstību, vienādām iespējām, makroekonomisko stabilitāti, ilgtspējīgu attīstību, Rīgas starptautisko konkurētspēju un informācijas sabiedrību. Tāpat tiek sniegta informācija par lielajiem projektiem un valsts atbalstu.

DP ir izstrādātas sadarbībā ar ES fondu vadībā iesaistītajām nozaru ministrijām un konsultējoties ar sociālajiem partneriem, reģionu pārstāvjiem un nevalstiskajām organizācijām. Sākot ar 2006. gada februāra sākumu, DP sagatavošanas process, izmantojot Finanšu ministrijas administrēto ES fondu interneta mājaslapu www.esfondi.lv, ir ticis padarīts iespējami caurskatāms, publicējot interneta mājaslapā gan nozaru ministriju priekšlikumus DP pasākumu aprakstiem, gan saņemtos komentārus par tiem un regulāri atjaunojot un papildinot informāciju. Tādējādi ikvienam interesentam ir bijusi iespēja iepazīties ar aktualitātēm un līdzdarboties DP sagatavošanas procesā, izsakot komentārus un priekšlikumus par DP pasākumiem. Paralēli MK 2002. gada 12. marta noteikumos nr. 111 "Ministru kabineta Kārtības rullis" noteiktajam saskaņošanas procesam tiek uzsākts arī pēdējais sabiedriskās apspriedes posms.

2.2. Politikas dokumenta īstenošanai nepieciešamais papildu finansējums un paredzētie finansēšanas avoti

DP "Cilvēkresursi un nodarbinātība" finansēšanas avots ir Eiropas Sociālais fonds. Atbilstoši SF un KF vispārējās regulas nosacījumiem ES maksimālais līdzfinansējums ir 85% no publiskā finansējuma. Tam līdzās nodrošināms valsts budžeta, kā arī privātais finansējums.

Finansējuma sadalījums 1. DP ietvaros eiro pa prioritātēm un finanšu avotiem ir šāds:

Prioritāte	Kopā	Publiskais finansējums – ESF	Publiskais finansējums – Latvijas publiskais finansējums	Privātais finansējums
1. prioritāte	300 406 718	255 345 710	45 061 008	–
2. prioritāte	157 648 387	134 193 860	23 681 270	9 773 257
3. prioritāte	26 808 982	22 787 635	4 021 347	–
4. prioritāte	31 070 589	26 410 000	4 660 589	–
5. prioritāte	21 506 726	18 280 717	3 226 009	–
Kopā	**537 441 402**	**457 017 922**	**80 650 223**	**9 773 257**

3. DARBĪBAS PROGRAMMA "UZŅĒMĒJDARBĪBA UN INOVĀCIJAS"

DP "Uzņēmējdarbība un inovācijas" aptver zinātnes un pētniecības inovāciju, kā arī uzņēmējdarbības atbalsta jomas.

Zinātnes un pētniecības potenciāla jomā galvenās problēmas ir nepietiekams zinātnē un pētniecībā nodarbināto skaits – zinātnieku skaita samazināšanās, nepietiekams doktorantu skaits, nepietiekams moderni aprīkotu laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu realizācijai, kā arī ierobežotas zināšanu komercializācijas iespējas un prasmes.

Uzņēmējdarbības veicināšanas un inovāciju jomā VSID identificētās galvenās problēmas ir:

- zema uzņēmējdarbības aktivitāte,
- nepietiekamas investīcijas inovācijās, pētniecības un attīstības, un pievienotās vērtības celšanā, nepietiekama tehnoloģiju pārnese un apgūšana,
- tirgus nenodrošina pietiekamu pieejamību finanšu resursiem un dažādiem finanšu instrumentiem,
- esošie valsts atbalsta risinājumi ir fragmentēti un nenodrošina kompleksu risinājumu konkurētspējas palielināšanai,
- vāja privātā – publiskā sektora sadarbība (privātās – publiskās partnerības veicināšanas nepieciešamība),

- kvalificēta, darba tirgus prasībām atbilstīga darbaspēka trūkums,
- nelīdzsvarota uzņēmējdarbības aktivitāte reģionos.
- lielākā daļa uzņēmumu strādā pamatā ES iekšējam tirgum (vai vismaz lielākā daļa no produkcijas), maz apgūst ārpus ES tirgus,
- Latvijas uzņēmumi nepietiekami investē ārvalstīs – nepietiekami izmanto globālās iespējas ražošanas optimizācijai.

3.1. Piedāvātais risinājums

Eiropas Reģionālās attīstības fonda DP "Uzņēmējdarbība un inovācijas" ir vērsta uz uzņēmējdarbības veicināšanu, inovāciju un zinātnes potenciāla attīstību.

DP aptver tās prioritātes, kuru īstenošanā paredzēts piesaistīt Eiropas Reģionālās attīstības fonda atbalstu. Tomēr stratēģijas īstenošana nav skatāma atrauti no valsts attīstības kopējās politikas un pasākumiem, kas tiks īstenoti pārējās divās SF un KF līdzfinansētajās DP, kā arī pasākumiem, kas tiks īstenoti neatkarīgi no fondu atbalsta (piemēram, no valsts, pašvaldību un citiem finanšu avotiem) vai pasākumiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar finansiālām investīcijām (izmaiņas nozaru politikās, normatīvajos aktos vai administrācijā). Minētie pasākumi tiek aplūkoti Nacionālajā attīstības plānā, Latvijas Nacionālajā Lisabonas programmā, Tautsaimniecības vienotajā stratēģijā un citos politikas plānošanas dokumentos.

DP "Uzņēmējdarbība un inovācijas" ir šādas prioritātes:

- 1. prioritāte "Pētniecība un inovācijas";
- 2. prioritāte "Uzņēmējdarbības veicināšana";
- 3. prioritāte "Tehniskā palīdzība".

DP iekļauta stratēģija, prioritāšu apraksti, tām pakārtoto pasākumu apraksti, finansējuma sadalījums pa prioritātēm un gadiem, ieviešanas apraksts. Pasākumu apraksti ietver pasākuma mērķi, pamatojumu, pasākuma mērķa grupas, sinerģiju, iepriekšējo atbalstu, aktivitāšu aprakstu. Īpaši tiek izdalīta pasākuma saskaņa ar horizontālajām prioritātēm – teritorijas līdzsvarotu attīstību, vienādām iespējām, makroekonomisko stabilitāti, ilgtspējīgu attīstību, Rīgas starptautisko konkurētspēju un informācijas sabiedrību. Tāpat tiek sniegta informācija par valsts atbalstu.

DP ir izstrādātas sadarbībā ar ES fondu vadībā iesaistītajām nozaru ministrijām un konsultējoties ar sociālajiem partneriem, reģionu pārstāvjiem un

nevalstiskajām organizācijām. Sākot ar 2006. gada februāra sākumu, DP sagatavošanas process, izmantojot Finanšu ministrijas administrēto ES fondu interneta mājaslapu www.esfondi.lv, ir ticis padarīts iespējami caurskatāms, publicējot interneta mājaslapā gan nozaru ministriju priekšlikumus DP pasākumu aprakstiem, gan saņemtos komentārus par tiem, kā arī regulāri atjaunojot un papildinot informāciju. Tādējādi ikvienam interesentam ir bijusi iespēja iepazīties ar aktualitātēm un līdzdarboties DP sagatavošanas procesā, izsakot komentārus un priekšlikumus par DP pasākumiem. Paralēli MK 2002. gada 12. marta noteikumos nr. 111 " Ministru kabineta Kārtības rullis" noteiktajam saskaņošanas procesam notika arī pēdējais sabiedriskās apspriedes posms.

3. 2. Politikas dokumenta īstenošanai nepieciešamais papildu finansējums un paredzētie finansēšanas avoti

DP "Uzņēmējdarbība un inovācijas" finansēšanas avots ir Eiropas Reģionālās attīstības fonds. Atbilstoši SF un KF vispārējās regulas projektam ES maksimālais līdzfinansējums ir 85% no publiskā finansējuma. Tam līdzās nodrošināms valsts budžeta, kā arī privātais finansējums.

Finansējuma sadalījums 2. DP ietvaros eiro pa prioritātēm un finanšu avotiem ir šāds:

Prioritāte	Kopā	Publiskais finansējums – ERAF	Publiskais finansējums – Latvijas publiskais finansējums	Privātais finansējums
1. prioritāte	732 576 655	447 282 000	78 932 118	206 362 537
2. prioritāte	432 633 204	270 910 000	47 807 648	113 915 556
3. prioritāte	30 045 824	25 538 950	4 506 874	–
Kopā	**1 195 255 683**	**743 730 950**	**131 246 640**	**320 278 093**

4. DARBĪBAS PROGRAMMA "INFRASTRUKTŪRA UN PAKALPOJUMI"

Saskaņā ar VSID esošās situācijas analīzi galvenās problēmas, kas saistītas ar IKT un interneta izmantošanu un e-pārvaldes pakalpojumu attīstību, ietver

vāji attīstītus publiskās pārvaldes e-pakalpojumus, zemu sabiedrības informētības līmeni par IKT iespējām, droša e-paraksta trūkumu, izveidoto informācijas sistēmu tehnoloģisko risinājumu nesavietojamību dažādos valsts reģionos un iestādēs, kā arī to, ka lielākajā daļā Latvijas teritorijas ir ierobežota pieeja internetam un visā teritorijā ir zema piekļuve platjoslas datu pārraidei.

VSID definētās problēmas sociālās un izglītības infrastruktūras jomā ir šādas:

- Nav pienācīgi aprīkotu dabaszinātņu kabinetu, mācību līdzekļu un aprīkojuma, ir novecojusi izglītības infrastruktūra, visos izglītības līmeņos netiek nodrošināta bērniem un jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem atbilstoša materiāli tehniskā bāze, nepietiekami attīstīta pirmsskolas vecuma bērnu aprūpes pakalpojumu infrastruktūra.
- Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi un infrastruktūra netiek nodrošināta pietiekamā apjomā, daudzveidībā, kvalitātē un pietiekami tuvu dzīvesvietai, invalīdu profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi un infrastruktūra netiek nodrošināta pietiekamā apjomā cilvēkiem ar saslimšanām, kas var izraisīt funkcionālos traucējumus un invaliditāti, netiek veikta individuālo vajadzību novērtēšana, jo trūkst tam nepieciešamo instrumentu un infrastruktūras.
- Neatbilstoša veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāte un pieejamība Latvijā, t.sk. neatbilstoša ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība, kā arī neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojums nav pieejams pienācīgā līmenī.

Transporta jomā galvenās VSID konstatētās problēmas ir šādas:

- Sliktā stāvoklī esošo autoceļu īpatsvars valsts autoceļu tīklā vidēji pieaudzis par 10% gadā.
- Elektrovilcienu aprīkojuma neatbilstība pasažieru, t.sk. personu ar dažādiem invaliditātes veidiem, komforta mūsdienu prasībām un ekspluatācijas rādītāju neatbilstība mūsdienu pilsētas un piepilsētas satiksmes prasībām.
- Liela daļa Latvijas ostu (lielo un mazo) hidrotehnisko būvju ir sliktā stāvoklī, ostu pievedceļu kapacitāte ir tuvu maksimālai robežai un, ņemot vērā prognozējamo kravu apjoma pieaugumu, to caurlaides spējas būs nepietiekamas.
- Turpinoties straujajam pasažieru skaita palielinājumam, lidostas "Rīga" esošās infrastruktūras kapacitāte var kļūt nepietiekama.

Vides jomas galvenās problēmas, kas būtu risināmas, ir zems centralizētās ūdensapgādes nodrošinājuma līmenis un kvalitāte, nepietiekama un neefektīva notekūdeņu attīrīšana un neattīrīto notekūdeņu noplūšana vidē, neapmierinošais kanalizācijas sistēmu tehniskais stāvoklis, nepilnīgi nodrošināta atkritumu apsaimniekošanas pakalpojuma pieejamība, lielais nelielo sadzīves atkritumu izgāztuvju skaits un to negatīvā ietekme uz apkārtējo vidi, pilnībā nav nodalītas sadzīves un bīstamo atkritumu plūsmas, nepietiekami attīstīta dalīto sadzīves atkritumu vākšana, nepietiekamas atkritumu utilizācijas un pārstrādes iespējas, kā arī ievērojams skaits vēsturiski piesārņoto teritoriju un ierobežotas to izmantošanas iespējas.

VSID ir uzskaitītas arī vairākas problēmas enerģētikas, kultūras un tūrisma jomās, savukārt teritorijas līdzsvarotu attīstību galvenās kavējošās problēmas ietver būtiskas un arvien pieaugošas sociāli ekonomiskās atšķirības starp galvaspilsētu Rīgu un pārējo Latvijas teritoriju, nepietiekamu attīstības centru struktūras attīstību, kur līdzās nacionālas nozīmes attīstības centriem nozīmīgu vietu ieņemtu reģionālās, novadu un vietējas nozīmes attīstības centri, veidojot policentrisku valsts attīstību, attīstības centru nespēja nodrošināt adekvātu pakalpojumu līmeni uzņēmējiem un iedzīvotājiem, kā arī to nepietiekamā pievilcība investoriem, kā arī zemā uzņēmējdarbības aktivitāte reģionos un vāji attīstīta infrastruktūra.

4.1. Piedāvātais risinājums

Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda DP "Infrastruktūra un pakalpojumi" ir vērsta uz transporta, vides, IKT, sociālās un izglītības infrastruktūras attīstību, enerģētikas, tūrisma, kultūrvides attīstību, mājokļu energoefektivitātes veicināšanu.

DP aptver tās prioritātes, kuru īstenošanā paredzēts piesaistīt Kohēzijas fonda un Eiropas Reģionālās attīstības fonda atbalstu. Tomēr stratēģijas īstenošana nav skatāma atrauti no valsts attīstības kopējās politikas un pasākumiem, kas tiks īstenoti pārējās divās SF līdzfinansētajās DP, kā arī pasākumiem, kas tiks īstenoti neatkarīgi no fondu atbalsta (piemēram, no valsts, pašvaldību un citiem finanšu avotiem), vai pasākumiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar finansiālām investīcijām (izmaiņas nozaru politikās, normatīvajos aktos vai administrācijā). Minētie pasākumi tiek aplūkoti Nacionālajā attīstības plānā, Latvijas

Nacionālajā Lisabonas programmā, Tautsaimniecības vienotajā stratēģijā un citos politikas plānošanas dokumentos.

DP "Infrastruktūra un pakalpojumi" ir šādas prioritātes:

- 1. prioritāte "Infrastruktūra cilvēku kapitāla nostiprināšanai";
- 2. prioritāte "Teritoriju pieejamības un sasniedzamības veicināšana";
- 3. prioritāte "Eiropas nozīmes transporta tīklu attīstība un ilgtspējīga transporta veicināšana";
- 4. prioritāte "Kvalitatīvas vides dzīvei un ekonomiskai aktivitātei nodrošināšana";
- 5. prioritāte "Vides infrastruktūras un videi draudzīgas enerģētikas veicināšana";
- 6. prioritāte "Tehniskā palīdzība ERAF ieviešanai";
- 7. prioritāte "Tehniskā palīdzība KF ieviešanai".

DP iekļauta stratēģija, prioritāšu apraksti, tām pakārtoto pasākumu apraksti, finansējuma sadalījums pa prioritātēm un gadiem, ieviešanas apraksts. Pasākumu apraksti ietver pasākuma mērķi, pamatojumu, pasākuma mērķa grupas, sinerģiju, iepriekšējo atbalstu, aktivitāšu aprakstu. Īpaši tiek izdalīta pasākuma saskaņa ar horizontālajām prioritātēm – teritorijas līdzsvarotu attīstību, vienādām iespējām, makroekonomisko stabilitāti, ilgtspējīgu attīstību, Rīgas starptautisko konkurētspēju un informācijas sabiedrību. Tāpat tiek sniegta informācija par lielajiem projektiem un valsts atbalstu.

DP ir izstrādātas sadarbībā ar ES fondu vadībā iesaistītajām nozaru ministrijām un konsultējoties ar sociālajiem partneriem, reģionu pārstāvjiem un nevalstiskajām organizācijām. Sākot ar 2006. gada februāra sākumu, DP sagatavošanas process, izmantojot Finanšu ministrijas administrēto ES fondu interneta mājaslapu www.esfondi.lv, ir ticis padarīts iespējami caurskatāms, publicējot interneta mājaslapā gan nozaru ministriju priekšlikumus DP pasākumu aprakstiem, gan saņemtos komentārus par tiem un regulāri atjaunojot un papildinot informāciju. Tādējādi ikvienam interesentam ir bijusi iespēja iepazīties ar aktualitātēm un līdzdarboties DP sagatavošanas procesā, izsakot komentārus un priekšlikumus par DP pasākumiem. Paralēli MK 2002. gada 12. marta noteikumos nr. 111 "Ministru kabineta Kārtības rullis" noteiktajam saskaņošanas procesam notika arī pēdējais sabiedriskās apspriedes posms.

4.2. Politikas dokumenta īstenošanai nepieciešamais papildu finansējums un paredzētie finansēšanas avoti

DP "Infrastruktūra un pakalpojumi" finansēšanas avoti ir Eiropas Reģionālās attīstības fonds un Kohēzijas fonds. Atbilstoši SF un KF vispārējās regulas projektam ES maksimālais līdzfinansējums ir 85% publiskā finansējuma. Tam līdzās nodrošināms valsts budžeta finansējums.

Finansējuma sadalījums 3. DP ietvaros eiro pa prioritātēm un finanšu avotiem ir šāds:

Prioritāte	Kopā	Publiskais finansējums – ERAF vai KF	Fonds	Publiskais finansējums – Latvijas publiskais finansējums	Privātais finansējums
1. prioritāte	603 239 078	512 753 216	ERAF	90 485 862	
2. prioritāte	601 739 331	511 478 431	ERAF	90 260 900	
3. prioritāte	872 235 294	741 400 000	KF	130 835 294	
4. prioritāte	421 658 160	358 409 436	ERAF	63 248 724	
5. prioritāte	713 411 765	606 400 000	KF	107 011 765	
6. prioritāte	67 776 524	57 610 045	ERAF	10 166 479	
7. prioritāte	14 352 942	12 200 000	KF	2 152 942	
Kopā	**3 294 413 094**	**2 800 251 128**		**494 161 966**	

Publicēts kopsavilkums[1]

LATVIJAS NACIONĀLAIS ATTĪSTĪBAS PLĀNS 2007.–2013. GADAM

Apstiprināts LR Ministru kabineta sēdē 2006. gada 4. jūlijā

NACIONĀLĀ ATTĪSTĪBAS PLĀNA MĒRĶIS UN NOZĪME

Nacionālais attīstības plāns (NAP) ir izstrādāts saskaņā ar LR Reģionālās attīstības likumu un ir vidēja termiņa plānošanas dokuments laika posmam no 2007. līdz 2013. gadam. Plāna mērķis ir sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas paaugstināšanu citu valstu vidū. Tas ir mūsu ieguldījums ES dalībvalstu kopējā stratēģijā un Lisabonas programmas īstenošanā.

LR Satversme nosaka, ka LR Saeima un valdība ir galvenie attīstības procesa vadītāji un tiem jāspēj veidot un īstenot tādu politiku, kas nodrošinātu valsts izaugsmi un iedzīvotāju labklājības celšanos. Valdībai ir svarīga loma visu attīstības procesa dalībnieku – publiskā, privātā, nevalstiskā sektora iesaistīšanā vienota valsts izaugsmes scenārija īstenošanā. Savukārt ikvienam cilvēkam jāuzņemas daļa līdzatbildības par savu izvēli, sava radošā potenciāla attīstību un aktīvu dzīves pozīciju.

NAP uzdevums ir koncentrēt sabiedrības uzmanību uz vienotu mērķi, nodrošinot darbību koordināciju un sabalansētību, finanšu līdzekļu mērķtiecīgu novirzīšanu valsts attīstības mērķu sasniegšanai un tam nepieciešamo priekšnosacījumu radīšanai. Tādēļ ļoti nozīmīga ir NAP nostādņu un izvirzīto priekšlikumu iestrāde citos plānošanas dokumentos, to savstarpējā sasaiste un finansējuma nodrošinājums.

---

[1] Dokumenta "Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.–2013. gadam" kopsavilkums publicēts ar LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas atļauju. Pilns teksts latviešu, angļu un krievu valodā atrodams interneta mājaslapā www.nap.lv

NAP stratēģiskais mērķis nav sasniedzams tuvākajos septiņos gados, bet būtiski ir pieņemt pareizu lēmumu jau tagad, lai nodrošinātu valsts koordinētu un mērķtiecīgu virzību uz labklājības un augstas dzīves kvalitātes nodrošinājumu nākotnē. Šajā plānā izklāstītā valsts attīstības stratēģija jāiepazīst un jāpieņem Latvijas cilvēkiem, jo tikai par rezultātu pārliecināti cilvēki būs spējīgi izprast un atbalstīt dažādos lēmumus, mērķtiecīgi darboties savas un savu bērnu labklājības labā, jutīsies noderīgi Latvijai un leposies ar to.

LATVIJAS IZAUGSMES MODELIS: "CILVĒKS PIRMAJĀ VIETĀ"

LR Saeima 2005. gada 26. oktobrī apstiprināja zinātnieku grupas izstrādāto konceptuālo dokumentu "Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā", kura pamatā ir uz cilvēku centrēta pieeja.

Cilvēka dzīves kvalitātes pieaugums tiek nosaukts par valsts izaugsmes mērķi. Mūsu galvenais resurss, lai sasniegtu attīstītajām valstīm raksturīgo visas sabiedrības un katra indivīda dzīves līmeni, ir iedzīvotāju zināšanas un gudrība, to prasmīga un mērķtiecīga izmantošana. Šādā izaugsmes modelī zināšanas virza darbaspēka kvalitāti, kapitāla izmantošanu un tehnoloģiju attīstību. Izglītota un zinoša sabiedrība kļūst par valsts iekšējās un ārējās drošības garantu. Zināšanu pārvaldība, koordinēta un virzīta to radīšana, uzkrāšana, izplatīšana un lietošana kā komplekss process kļūst par ekonomikas un sociālās dzīves pamatu, aptverot visu valsti un sabiedrību.

NACIONĀLĀ ATTĪSTĪBAS PLĀNA STRATĒĢIJA

Valstī veiktās reformas un integrācija starptautiskajās organizācijās (ES, *NATO* u.c.) kopumā ir pozitīvi ietekmējušas valsts attīstību, paverot iespējas turpināt uzsākto izaugsmi arī nākotnē. Latvija ir sasniegusi vienus no augstākajiem ekonomikas izaugsmes tempiem ES. Ir nozīmīgi, lai šī attīstība turpinātos un iedzīvotāju labklājības līmenis un dzīves kvalitāte strauji tuvotos attīstīto valstu līmenim.

Kādu attīstības ceļu izvēlēties, lai valsts ekonomika būtu konkurētspējīga? NAP izaicinājums ir tuvāko septiņu gadu laikā radīt priekšnoteikumus pārejai no šodien ekonomikā valdošā modeļa, kuru raksturo mazkvalificēta darbaspēka

izmantošana un produkcijas ar zemu pievienoto vērtību ražošana, uz inovatīvo (zināšanu) attīstības modeli.

Uz zināšanām balstītā ekonomikā **inovācija**[2] kļūst par vienu no galvenajiem konkurētspējas faktoriem. Inovatīva attīstība gan uzņēmumu, gan valsts līmenī ir apzināti plānots un organizēts, nepārtraukts process, ar mērķi palielināt darba ražīgumu un darba procesā izmantojamo resursu atdevi, samazināt ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas izmaksas. Pētniecība kļūst par ražošanas cikla būtisku sastāvdaļu. Produkcijas vērtībā ievērojami pieaug pētījumu, eksperimentu, mārketinga un citu nemateriālo elementu daļa.

Šo procesu var raksturot arī kā ekonomikas intelektualizāciju, ar to saprotot gan darbaspēka augstāku izglītības, zināšanu un praktisko iemaņu līmeni, gan mašīnu "intelektualizāciju", tām veicot arvien lielāku skaitu agrāk cilvēka pildītu funkciju.

Sekmīgai pārejai uz inovatīvu attīstību nepieciešams vairāk atbalstīt Latvijas uzņēmumu centienus modernizēt tehnoloģijas, pārnesot un absorbējot zināšanas no citām valstīm vai citiem vietējiem uzņēmumiem, sadarbojoties ar akadēmisko personālu un zinātniekiem. Jau tuvākajā laikā atbalstam inovācijai un vidējo un augsto tehnoloģiju ieviešanai jākļūst par galveno izaugsmes un pievienotās vērtības avotu arī tradicionālajās, nosacīti zemo tehnoloģiju nozarēs, par kādām var uzskatīt, piemēram, lauksaimniecību, pārtikas pārstrādes rūpniecību, transporta nozari, būvniecību, mežsaimniecību vai kokapstrādi. Nākotnes izaicinājums ir būt priekšā konkurentiem vismaz par vienu tehnoloģisko jauna produkta ciklu vai arī ar ekonomiski lētāku līdzvērtīgu tehnoloģisko produktu.

Šāda tehnoloģiskā izcilība prasa ne tikai augstu produktu inovatīvo līmeni, bet arī cilvēka inovatīvās domāšanas jeb inovatīvās kultūras augstu līmeni. Tas savukārt izvirza jaunas paaugstinātas prasības visai izglītības sistēmai, jo īpaši izglītībai mūža garumā.

NAP izvirzītais stratēģiskais mērķis un prioritātes ir:

"Izglītība un zināšanas tautsaimniecības izaugsmei un tehnoloģiskai izcilībai"

- **Izglītots un radošs cilvēks**

---

[2] *Inovācija* – process, kurā jaunas zinātniskās, tehniskās, sociālās, kultūras vai citas jomas idejas, izstrādnes un tehnoloģijas tiek īstenotas tirgū pieprasītā un konkurētspējīgā produktā vai pakalpojumā.

- **Uzņēmumu tehnoloģiskā izcilība un elastība**
- **Zinātnes un pētniecības attīstība**

Stratēģiskais mērķis un prioritātes izvēlētas apzinoties, ka pilnvērtīga atdeve no NAP darbības laikā veiktajiem ieguldījumiem izglītībā un pētniecībā būs gūstama pēc septiņu gadu perioda, bet tehnoloģiskās izcilības sasniegšana un uzturēšana ir nepārtraukti risināms uzdevums. Prioritāšu izvēli noteica nepieciešamība panākt lūzumu izglītībā, zinātnē un ražošanas struktūrā, lai veidotu stabilu materiālo un intelektuālo pamatu cilvēku dzīves kvalitātes pakāpeniskam pieaugumam Latvijā.

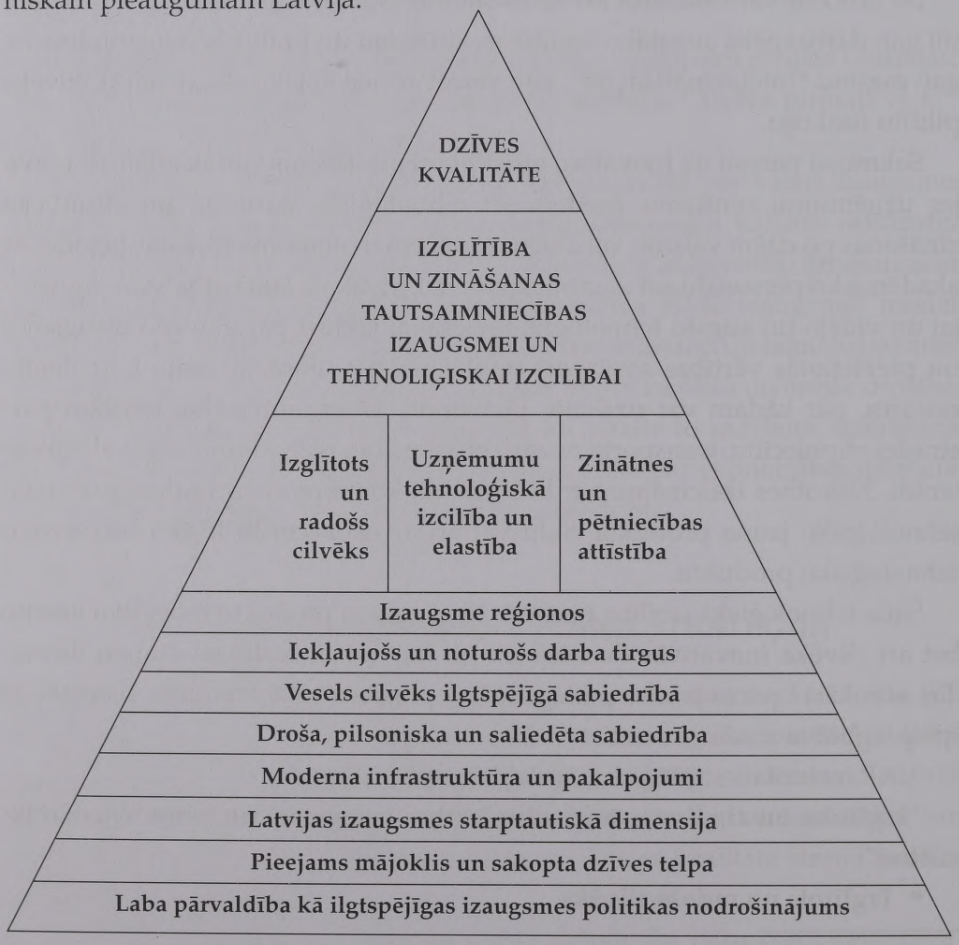

1. IZGLĪTOTS UN RADOŠS CILVĒKS

Lai turpinātos nepārtraukta un visos līmeņos sabalansēta valsts attīstība, jāveido izglītota un zinoša sabiedrība, koordinēti un mērķtiecīgi virzot zināšanu radīšanu, uzkrāšanu, izplatīšanu un lietošanu. Šādā kontekstā galvenā loma ir Latvijas izglītības sistēmai, attīstot radošas un mērķtiecīgas personības, nodrošinot zināšanas un prasmes visa mūža garumā. Izglītības kvalitātei jāatbilst mūsdienu sabiedrības un tautsaimniecības arvien augošajām prasībām. Valsts uzdevums ir nodrošināt ikvienam cilvēkam vispārējās pamata un vidējās izglītības, kvalitatīvas augstākās un profesionālās izglītības iespējas, kā arī piekļuvi pirmsskolas izglītībai visos Latvijas reģionos.

1.1. Kvalitatīva un pieejama pirmsskolas un pamatizglītība, obligāta vidējā un konkurētspējīga augstākā izglītība

Zināšanu sabiedrībā kvalitatīva pamata un vidējā – vispārējā vai profesionālā – izglītība ir minimālais starta kapitāls, bez kura nav iespējama cilvēka pilnvērtīga un veiksmīga iekļaušanās sadzīvē un darba tirgū. Augstākā izglītība veido zināšanu sabiedrības pamatu, tādēļ svarīgi nodrošināt kvalitatīvas augstākās izglītības iegūšanas iespējas visiem, kas to vēlas. Īpaša nozīme jāpievērš ievērojamai dabaszinību, medicīnas un inženierzinību studentu īpatsvara, kā arī augstākās kvalifikācijas speciālistu (maģistru un doktoru) skaita palielināšanai.

Izglītības kvalitāte un vēlme mācīties ir cieši saistīta ar izglītības vietu sabiedrības un katra indivīda apziņā, ar spēju pienācīgi novērtēt izglītības nozīmi. Noturīgu interesi par mācībām un sekmes veicina meistarīgs pedagogu darbs. Izglītības prestiža atjaunošana saistāma ar būtisku atalgojuma palielinājumu pedagogiem, mācīšanas metodikas pilnveidošanu un jaunu, motivētu speciālistu iekļaušanos izglītības sistēmā no pirmsskolas līdz augstskolai. Nozīmīgs kvalitatīvas izglītības aspekts ir arī plaša informācija par vidējo profesionālo un augstāko mācību iestāžu piedāvāto profesiju un izglītības programmu klāstu, indivīda spējām atbilstošas profesijas izvēle.

1.2. Darbaspēka sagatavošana atbilstoši darba tirgus pieprasījumam

Tautsaimniecībai attīstoties, mainās pieprasījums darba tirgū – uzņēmumi ievieš jaunas tehnoloģijas, samazina strādājošo skaitu. Rodas jauni uzņēmumi,

kuri piedāvā cita veida darbu. Spēja pielāgoties un pārkvalificēties nodrošina cilvēkam nodarbinātību darba dzīves garumā. Savukārt ierobežoto cilvēku resursu dēļ valsts ir ieinteresēta, lai darba tirgū iesaistītos iespējami vairāk darbspējīgo iedzīvotāju, un veicina profesionāli orientētas pieaugušo izglītības sistēmas piedāvājumu. Ierobežoto cilvēkresursu pieejamību var kompensēt ar pieaugošu izglītības pieejamību un kvalitāti visos līmeņos, ar augstu pārejas intensitāti no vidējās uz augstāko izglītības pakāpi, krasi samazinot mācības un studijas pārtraukušo īpatsvaru.

1.3. Mūžizglītība cilvēka radošā potenciāla un dzīves kvalitātes izaugsmei

Veidojot zināšanu sabiedrību, arī Latvijā nepieciešams atzīt un pieņemt mūžizglītību kā līdzekli, kas sekmē cilvēku uzņēmību, nodarbinātību un pielāgošanās spējas, aktīvu pilsonisku līdzdalību un sociālo iekļautību, personīgo pašpilnveidi visa mūža garumā. Māksla, folklora, tradīcijas, arhitektūras mantojums ir vērtības, kuru iepazīšana cilvēkiem palīdz veidot pozitīvu attieksmi pret dzīvi un vēlmi iekļauties sabiedrībā notiekošajos procesos.

Nevienmērīgā sociāli ekonomiskā attīstība rada atšķirīgas iespējas lauku un pilsētu, dažādu sociālo grupu iedzīvotājiem arī izglītības jomā. Paplašinot mūžizglītības pieejamību, jāizmanto izglītības un kultūras centru, sporta, medicīnas un sociālās aprūpes iestāžu, baznīcu, nevalstisko organizāciju un citu institūciju iesaisti formālās un neformālās izglītības programmu piedāvājumā, veidojot daudzveidīgu sadarbību starp izglītības piedāvātājiem un pieprasītājiem.

1.4. Izglītības infrastruktūras modernizācija

Visu izglītības pakāpju iestādēs, veidojot priekšnosacījumus kvalitatīvam izglītības procesam, vajadzīga izglītības iestāžu materiālās bāzes modernizācija un to tīkla optimizācija, nodrošinot visām iedzīvotāju grupām līdzvērtīgas izglītības iespējas pirmsskolas, pamatizglītības, vispārējās un vidējās profesionālajās mācību iestādēs, kā arī kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai nepieciešamo apmācības (mācību) līdzekļu atjaunināšanu. Ēku un inženierkomunikāciju tīklu, laboratoriju un institūtu iekārtu un aprīkojuma, zinātniskās aparatūras un citas pētniecībai nepieciešamās infrastruktūras atjaunošana ir aktuāla visās augstskolās. Savukārt profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūra un mācību

aprīkojums nedod iespēju izglītojamiem apgūt darba tirgus prasībām atbilstošas zināšanas un prasmes, īpaši inženierzinātņu, ražošanas un pārstrādes virzienos. Izglītības infrastruktūras modernizācija un attīstīšana ir cieši saistīta ar izmaksu efektivitātes palielināšanu izglītības sistēmā.

2. UZŅĒMUMU TEHNOLOĢISKĀ IZCILĪBA UN ELASTĪBA

Valsts ekonomikas pamats ir veiksmīgi attīstīta uzņēmējdarbība, kas balstīta uz brīva tirgus principiem. Pašreiz Latvijas uzņēmumu pamatmasu veido MVU, vairums no tiem darbojas nozarēs ar zemu pievienoto vērtību un augstu dabisko resursu ietilpību, izmantojot lētu darbaspēku, salīdzinoši darbietilpīgus ražošanas procesus un "zemās" tehnoloģijas. Tas atspoguļojas arī valsts investīciju un eksporta struktūrā. Lai nodrošinātu tautsaimniecības konkurētspēju pasaules tirgū, tai jābalstās uz tehnoloģiski izciliem lieliem, vidējiem un maziem uzņēmumiem, kuri spēj elastīgi atsaukties globāla vai vietēja rakstura izmaiņām ekonomikā. Tādēļ jāstimulē arvien jaunu un jaunu augstu pievienoto vērtību radošu uzņēmumu veidošanās, kā arī jāveicina pāreja uz augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu jau esošos uzņēmumos.

Vienlaikus ar efektīvu tehnoloģiju pārnesi no ārvalstīm ir jārada labvēlīgi priekšnosacījumi uz iekšējo intelektuālo resursu izmantošanu vērstai (endogēnai) inovatīvai attīstībai. Uzlabojama Latvijā radītā intelektuālā īpašuma (izgudrojumu, tehnoloģiju, produktu) izmantošana ekonomikā un atbalstāma tā radīšana Latvijas uzņēmumos, palielinot Latvijā izstrādāto patentu skaitu, it īpaši augsto tehnoloģiju jomā, attīstot zinātnes un tehnoloģiju komercializācijas infrastruktūru, veidojot ciešāku saikni starp pētniecības un zinātnes institūcijām, uzņēmumiem un šo institūciju saikni ar reālo tirgus situāciju.

Īpaša uzmanība jāpievērš ekonomiskam enerģētisko resursu un izejvielu patēriņam ražošanas uzņēmumos, "tīrākas ražošanas" principu un labāko pieejamo tehnoloģiju ieviešanai, lai samazinātu ražošanas procesu un ražoto produktu nelabvēlīgo ietekmi uz vidi un cilvēku veselību.

2.1. Lietišķās zinātnes rezultātu komercializācija, inovācija un tehnoloģiju pārnese

Lietišķie pētījumi un inovācija modernajās tehnoloģijās sekmē valsts tautsaimniecības attīstību, tāpēc atbalsts zinātnei un inovācijai kļūst par nozīmīgu

instrumentu Latvijas ekonomikas konkurētspējas uzlabošanai. Arī ikvienas komercsabiedrības konkurētspēja ir tieši atkarīga no tās spējas absorbēt jaunas zināšanas un ātri dot tirgum jaunus produktus un pakalpojumus. Ieguldot zinātnē resursus un līdzšinējās prasmes, rodas jaunas idejas, atklājumi, paņēmieni, publikācijas, patenti un jaunas apmācību metodes. Tomēr par jaunu produktu – pakalpojumu vai procesu un tehnoloģiju veidā – tie kļūst tikai sadarbībā ar ražošanu. Radīto zināšanu komercializācija ir nozīmīgs uzdevums, lai nodrošinātu zinātņietilpīgu ideju praktisko realizāciju un pārtapšanu produkcijā ar augstu pievienoto vērtību.

Valsts primārais uzdevums ir nodrošināt atbalstu pilnam jauna produkta radīšanas un izveides ciklam un veicināt uz tirgus attīstības pētījumiem balstītu zinātnes un inovācijas sistēmas attīstību. Tajā iekļaujas zinātne, tehnoloģijas un uzņēmumi un – vissvarīgāk – atbalsta vide jauno zināšanu un tehnoloģiju pārnesei uz tirgu, kā arī privāto uzņēmēju pasūtījumi pētnieciskajiem centriem. Valsts politikām (nodokļu, ekonomikas, valsts atbalsta, rūpniecības, izglītības u.tml.) jāveicina inovatīvā darbība, piemēram, ieviešot nodokļu atlaides un sniedzot citu atbalstu zinātniskajiem darbiem un uzņēmēju kapitālieguldījumiem jaunos produktos, atbalstot jaunu inovatīvu uzņēmumu dibināšanu, tas ir, jāveido tehnoloģiju pārneses atbalsta sistēma.

2.2. Zināšanu pielietošana uzņēmumu konkurētspējas palielināšanai

Uzņēmumu konkurētspēju nosaka to spēja pašā uzņēmumā ieviest zināšanu pārvaldību. Šajā jomā ievērojamas nepilnības pastāv vairumā, tajā skaitā arī tradicionālo, eksportspējīgo un savu vietu tautsaimniecībā pierādījušo nozaru uzņēmumos. Lielāks valsts atbalsts var būt nepieciešams tādos inovācijas vadības kritiskajos posmos kā jaunu biznesa un tehnoloģisko attīstības ideju un produktu izstrāde, iekšējo biznesa procesu pārstrukturēšana atbilstoši jauniem uzdevumiem, kvalitātes vadības sistēmu un standartu ieviešana, pārdošanas procesu un realizācijas tirgu pārkārtošana, plašāka ārējo lietpratības pakalpojumu izmantošana, darba dalīšana. Nepieciešams palielināt valsts atbalstu, izmantojot inovācijas atbalsta pasākumus zināšanu absorbcijas palielināšanai, eksporta spēju pieaugumam un ražošanas un biznesa procesu ātrākai pārstrukturēšanai un tehnoloģiju modernizēšanai.

2.3. Jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu radīšana

Jaunu konkurētspējīgu uzņēmumu veidošana ne tikai veicinās iekšējās konkurences pieaugumu un nozaru attīstību, bet arī stimulēs ātrāku zināšanu lietojumu uzņēmumos un dos būtisku ieguldījumu eksporta pieaugumā. Ir nepieciešams veidot labvēlīgu sabiedrības attieksmi pret uzņēmējiem un izpratni par uzņēmējdarbības lomu valsts attīstībā un veicināt cilvēku ekonomisko aktivitāti un jaunu uzņēmumu veidošanos ar dažādu motivācijas un atbalsta mehānismu palīdzību. Īpaši nozīmīgi ir sekmēt jaunu inovatīvu uzņēmumu attīstību Latvijas reģionos.

2.4. Radošo industriju attīstība

Lai efektīvi izmantotu Latvijas radošos un kultūrvides resursus, paaugstinātu pastāvošo radošo nozaru darba produktivitāti, paplašinātu un dažādotu radošu cilvēku ekonomiskās darbības formas, pārvēršot cilvēku radošo potenciālu ekonomiskos ieguvumos, Latvijas tautsaimniecībā kā viena no perspektīvām ir jāintegrē radošo industriju[3] nozare. Lai Latvijā šī nozare sasniegtu tikpat augstus izaugsmes tempus kā citās pasaules valstīs, jāpievērš uzmanība radošo industriju specifiskajām vajadzībām un jāattīsta to inovatīvais potenciāls, kā arī sistemātiski jāpaplašina pieredze radošo industriju jomā.

2.5. Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana

Zemes kā viena no galvenajiem dabas resursiem izmantošana kļuvusi ekstensīva, samazinājušies ražošanas apjomi, palielinājusies lauksaimniecības zemju dabiskā transformācija – aizaugšana, pārpurvošanās. Vienlaikus lauksaimniecībā izmantojamā zeme un mežs ir pamats vairākām Latvijai tradicionālām nozarēm (mežsaimniecība, kokapstrāde, zemkopība u.c.). Šajās nozarēs

[3] *Radošās industrijas* – industrijas, kuru izcelsme balstās indivīda radošajā darbībā, prasmēs un talantā un kurām, izveidojot un izmantojot intelektuālo īpašumu, ir potenciāls celt labklājību un radīt darba vietas. Tās aptver arhitektūru, reklāmu, mākslas un kultūras industrijas, dizainu (ieskaitot modi, grafisko dizainu un lietišķo mākslu), filmas, datorspēles un interaktīvās programmatūras, mūziku, jaunos medijus, izdevējdarbību, radio un televīziju u.c. Radošo industriju produktu ražošana ir sarežģīts process, kura ietvaros, sadarbojoties publiskajam, privātajam un nevalstiskajam sektoram, mijiedarbojas idejas radīšana, īstenošana un publiskošana.

darbojas pārsvarā nelieli uzņēmumi, kas dabas un enerģētikas resursus izmanto mazproduktīvi. Jāveicina inovatīva un augstākas pievienotās vērtības produktu ražošana arī šādos uzņēmumos, apgūstot jaunas tirgus nišas, kāpinot produktivitāti un palielinot strādājošo ienākumus.

Koksne ir ne tikai galvenā Latvijas eksportprece, bet arī nozīmīgs enerģijas ražošanas resurss līdzās citiem Latvijā pieejamiem alternatīviem enerģijas avotiem (biomasa, ģeotermālā enerģija, vēja un saules enerģija u.c.). Pastāv iespējas izmantot minerālūdeņus un naftas resursus, izstrādāt jaunus produktus, izmantojot kūdru un sapropeli, veicināt būvmateriālu ražošanu. Pazemes ūdeņu krājumi Latvijā nodrošina kvalitatīvu dzeramo ūdeni, savukārt virszemes ūdens resursu efektīva izmantošana var nodrošināt zivsaimniecības attīstību un cilvēku labklājības palielināšanos ne tikai piekrastes, bet arī iekšzemes rajonos.

Latvijas dabas un kultūrvēsturiskais mantojums dod iespēju straujāk attīstīt tūrismu un radīt jaunas darba vietas laukos, jo tūrisma resursi ir pieejami visā valsts teritorijā. Sabiedrības izprotoša attieksme var veicināt dabas resursu racionālu un ilgtspējīgu izmantošanu un atjaunošanu, kā arī samazināt slodzi uz dabu.

3. ZINĀTNES UN PĒTNIECĪBAS ATTĪSTĪBA

Inovācija ir process, kur uzņēmējdarbībā tiek realizēts fundamentālo un lietišķo zinātnisko pētījumu gaitā uzkrātais zināšanu potenciāls. Pēdējās desmitgades laikā ir radušies nopietni draudi zināšanu ekonomikas attīstībai Latvijā. Viena no nozīmīgākajām finansējuma nepietiekamības sekām ir zinātniskajā darbībā iesaistīto zinātnieku skaita samazināšanās. Netiek nodrošināts akadēmiskā un zinātniskā personāla atjaunošanās process, novecojas augstskolu mācībspēku un zinātnieku kopums.

Augstskolām un citām zinātnes un pētniecības institūcijām ir jābūt iespējami atvērtām. Aktīvi iekļaujoties Eiropas, īpaši tās Ziemeļu reģiona zinātnes un tehnoloģiju telpas pētnieciskajā un saimnieciskajā darbībā, akumulējot tur uzkrātās vērtības, ir viens no veidiem, kā Latvija var paātrināt sava zinātniskā potenciāla attīstību. Izmantojamas doktorantu un pētnieku apmaiņas iespējas, kopīgu projektu izstrādāšana, pētījumu rezultātu savstarpēja apmaiņa u.c. pasākumi.

3.1. Fundamentālās zinātnes izcilība

Augsta līmeņa fundamentālā zinātne ir pamats konkurētspējīgas lietišķās zinātnes un inovācijas procesa attīstībai. Nākotnē fundamentālās zinātnes galvenie attīstības centri būs universitātes, kas sagatavos jaunos doktorantus zinātnisko tradīciju garā, vienlaicīgi veicinot arī augstskolu sniegtās izglītības kvalitātes paaugstināšanos. Augstskolām doktorantu apmācībai nepieciešams iesaistīt arī visu ārpus augstskolām esošo intelektuālo un materiālo potenciālu. Nozīmīgi ir radīt priekšnosacījumus zinātniskiem pētījumiem nozarēs, kurās Latvijā ir atbilstošs industrijas potenciāls un attīstības perspektīvas.

3.2. Fundamentālās un lietišķās zinātnes un pētniecības potenciāla atjaunošana un attīstība

Zinātnes un pētniecības izcilības sasniegšanai ir nepieciešami atbilstoši cilvēkresursi. Zinātnieka atalgojumam ir jābūt atkarīgam no viņa darba rezultātiem. Visa zinātniskā personāla atalgojumam ir jābūt konkurētspējīgam ne tikai Latvijas, bet arī starptautiskajā darba tirgū. Ir jāīsteno dažādi pasākumi, kas motivētu jaunatni pievērsties zinātnei, tostarp jāsniedz atbalsts jauniem doktorantiem.

Lai nodrošinātu konkurētspējīgu jauno studentu un zinātnieku sagatavošanas līmeni, ir nepieciešams veidot valsts atbalsta programmas augstākā līmeņa profesionālo studiju nodrošināšanai valstij nozīmīgās specialitātēs ārvalstu labākajās universitātēs un viesprofesoru uzaicināšanai specializēto mācību kursu nolasīšanai Latvijas valsts augstākajās mācību iestādēs.

3.3. Zinātniskās infrastruktūras modernizācija zinātniskajās institūcijās

Nozīmīgs zinātniskās darbības attīstības priekšnoteikums ir mūsdienīgas zinātniskās infrastruktūras un mūsdienīga zinātniskā aprīkojuma nodrošinājums. Ir nepieciešamas investīcijas jaunās, modernās ēkās, kur iespējams veikt eksperimentālo pētniecību un nodrošināt pētījumu rezultātu komercializāciju. Modernu, ērtu un zinātniskam darbam atbilstošu telpu un iekārtu esamība veicinās jauniešu piesaistīšanu zinātnei un iespējas veidot kontaktus ar ārvalstu partneriem un tādējādi celt Latvijas zinātnes konkurētspēju. Investīcijas

zinātniskajām institūcijām nepieciešamajās ēkās u.c. infrastruktūrā sekmēs šo institūciju koncentrēšanos ap izcilības un kompetences centriem, tādējādi veicinot sinerģiju starp dažādām zinātnes institūcijām, universitātēm un privātā sektora pētniecības centriem, tā nodrošinot ne tikai efektīvāku infrastruktūras izmantošanu, bet arī paātrinātu Latvijas zināšanu potenciāla attīstību.

DROŠAS UN STABILAS ATTĪSTĪBAS PRIEKŠNOSACĪJUMI

■ **Laba pārvaldība kā ilgtspējīgas izaugsmes politikas nodrošinājums**

Ar labu pārvaldību saprotam valsts un pašvaldību institūciju darboties spēju un mūsdienīgu darba organizāciju, valsts un pašvaldību iestāžu pakalpojumu pieejamību un kvalitāti. Katrs cilvēks sagaida un ir tiesīgs saņemt pretimnākošu attieksmi un izsmeļošu informāciju jebkurā publiskās pārvaldes iestādē. Par labu pārvaldību liecina plaša komunikācija starp valsti, pašvaldībām un sabiedrību, nevalstisko organizāciju un sociālo partneru aktīva iesaistīšanās valsts, pašvaldību un sabiedrības jautājumu risināšanā. Tā ietver arī ilgtermiņa plānošanas esamību, īstermiņa uzdevumu risināšanu atbilstoši izvirzītajiem ilgtermiņa mērķiem, resursu aizsardzību, kontroli par īstermiņa un ilgtermiņa mērķu izpildi, attīstības procesa uzraudzību. Lai varētu nodrošināt attīstības procesa līdzsvarotu norisi visā valsts teritorijā, jābalstās uz rīcībspējīgām pašvaldībām un reģioniem.

Valsts ekonomiskā politika ir jāveido tā, lai īstermiņa izaugsmes mērķu sasniegšana neveicinātu disproporciju uzkrāšanos, kas varētu radīt šķēršļus ekonomikas sekmīgai attīstībai vidējā un ilgā laika periodā. Svarīgi ir efektīvi izmantot ekonomiskās integrācijas turpmākās iespējas, ko paver Latvijas iekļaušanās ES, un pastāvīgi veikt kvalitatīvu tautsaimniecības un teritoriju sociāli ekonomiskās attīstības tendenču analīzi, kā arī valsts atbalsta instrumentu efektivitātes izvērtēšanu.

Veiktās pašvaldību administratīvo teritoriju izpētes, pašvaldību apvienošanās projekti un pētījumi pamato lielāku (pēc iedzīvotāju skaita) pašvaldību veidošanas nepieciešamību. Mazas pašvaldības nespēj nodrošināt lēmējvaras un izpildvaras nodalīšanu, tajās ir salīdzinoši augsts pārvaldes izdevumu īpatsvars, bet pretstatā tam – zema administratīvā spēja. Nepietiekams pašvaldību pakalpojumu izpildes apjoms un nepietiekamā finanšu spēja nenodrošina attīstību.

Valsts pārvaldes reformas gaitā tiek pilnveidots rīcībpolitiku izstrādes un ieviešanas process, nodrošināts tiesiskā regulējuma caurspīdīgums un vienkāršotas administratīvās procedūras.

■ **Droša, pilsoniska un saliedēta sabiedrība**

Sabiedrības pilsoniskais briedums izpaužas kā augsta atbildības un pienākuma sajūta pret savu valsti un līdzcilvēkiem, indivīdiem aktīvi iesaistoties dažādos sabiedriskos procesos un atklāti izsakot savus uzskatus un idejas, kā iecietība pret citādi domājošiem un cieņa pret vairākuma pieņemtiem lēmumiem – arī tad, ja tie neatbilst indivīda uzskatiem. Viens no pilsoniskas sabiedrības attīstības aspektiem ir visu tautību spēja dažādu kultūru vidē saglabāt savu valodu. Valsts valodas funkcijas pilnvērtīgi spēj veikt tikai mērķtiecīgi attīstīta, kopta un bagātināta valoda.

Droša ir sabiedrība, kuras attīstība balstās uz ilgtspējības principu un kopīgām vērtībām, kuras locekļi ir pārliecināti par savu sociālo un fizisko drošību, jo paļaujas uz valstī pastāvošajām institūcijām.

Latvijas pilsoniskās sabiedrības pamats ir vienota kultūras telpa, kuru raksturo kultūras daudzveidība un vieno kopīgas vērtības. Vienotas kultūras telpas esamība aktivizē dažādu sociāli, etniski un reliģiski daudzveidīgu grupu veidošanos par saliedētu pilsonisku sabiedrību. Valsts kultūras kopainas veidošanā un nacionālās identitātes uzturēšanā un paušanā liela nozīme ir katras grupas nacionālajām kultūras vērtībām, kuru kodolu veido nacionālas nozīmes kultūras institūcijas un kultūrvēsturiskais mantojums. Valsts kultūras vērtības, ko raksturo izcilība un savdabība, kļuvušas par Latvijas tēla prezentācijas un tautas pašapziņas celšanas zīmolu.

■ **Latvijas izaugsmes starptautiskā dimensija**

Latvijas – mazas un atvērtas valsts attīstību nav iespējams aplūkot ārpus globālā konteksta. Tomēr globalizācija un dažādu starptautisko procesu pieaugošā mijiedarbība nav uztverama kā drauds Latvijas valstiskajai un identitātes suverenitātei. Tieši pretēji, šie procesi vērtējami kā Latvijas iespēja. Galvenie uzdevumi, lai starptautiskajā telpā veicinātu Latvijas attīstību un izaugsmi, ir efektīva valsts interešu pārstāvniecība ES ietvaros, Baltijas jūras reģiona ciešākas integrācijas veicināšana, sadarbība ar valstīm ārpus ES (īpaši ar austrumu kaimiņvalstīm), aktīva dalība kolektīvās drošības iniciatīvās, ekonomisko

interešu aizstāvēšana globālajā tirgū, Latvijas diasporas vienotības veicināšana un latviskās identitātes attīstīšana, kā arī pozitīva Latvijas tēla veidošana pasaulē.

■ **Izaugsme reģionos**

Reģionālās attīstības mērķis ir veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazinot nelabvēlīgās atšķirības starp tām. Līdztekus galvaspilsētai Rīgai, kuras attīstība ir būtiska valsts konkurētspējas nodrošināšanai starptautiskajā mērogā, mērķtiecīgi ir jāattīsta arī citi centri, līdz tie kļūst pietiekami spēcīgi, lai veicinātu reģionu izaugsmi. Ieguldījumu koncentrācija, sadarbības tīklu veidošana un atbalsts augsti kvalificētu cilvēkresursu piesaistei ļaus efektīvāk izmantot ierobežotos resursus, radot priekšnosacījumus reģionu un līdz ar to arī valsts konkurētspējas pieaugumam.

Rīga ir Latvijas galvaspilsēta un plaša reģiona centrs, kuras ietekme sniedzas pāri tās administratīvajām un valsts robežām. Rīgas reģiona kā Eiropas un Baltijas jūras reģiona mēroga darījumu, zinātnes un kultūras izcilības centra attīstības veicināšana ir nozīmīga Latvijas konkurētspējas stiprināšanai globālā mērogā. Savstarpēji saskaņota un līdzsvarota Rīgas un pārējo Latvijas reģionu attīstība var nodrošināt visaugstāko iespējamo dzīves kvalitāti, darba, izglītības, atpūtas un izklaides iespējas visiem cilvēkiem, kas Latvijā dzīvo, strādā, investē vai vienkārši to apmeklē.

Reģionu sadarbībai ar kaimiņiem valsts iekšienē un pāri tās robežām ir īpaša nozīme, lai samazinātu fizisko robežu ietekmi uz reģioniem, palīdzētu risināt specifiskas pierobežu teritoriju attīstības problēmas un pētītu attīstības potenciālu abās robežas pusēs, lai novērstu "tukšo" apvidu veidošanos, kā arī stiprinātu kopīgu atbildību iespējamu attīstības konfliktu savlaicīgā novēršanā un risināšanā.

■ **Moderna infrastruktūra un pakalpojumi**

Būtisku ekonomikas izaugsmes un konkurētspējas kāpumu ir iespējams panākt, balstoties uz plašu informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) izmantošanu publiskajā pārvaldē, uzņēmējdarbībā un mājsaimniecībās. IKT sniegtās iespējas efektīvi un inovatīvi jāizmanto izglītības, zinātnes, nodarbinātības, darba un ģimenes dzīves interešu saskaņošanas, veselības aprūpes,

sociālās aizsardzības, kultūras, tūrisma un citās jomās, lai atvieglotu pieeju darbam un zināšanām, publiskā un privātā sektora pakalpojumiem un informācijai.

Enerģijas pietiekamība ir valsts ekonomiskās izaugsmes, dzīves kvalitātes un valsts drošības jautājums. Latvijas energoapgādes drošumu var paaugstināt, veicinot vietējo enerģijas resursu izmantošanu, likvidējot Latvijas elektroenerģijas tirgus izolāciju, kā arī dažādojot primāro enerģijas resursu piegādes. Tādēļ īpaša uzmanība jāvelta enerģētikas attīstībai gan Latvijā, gan Baltijas jūras telpā un Eiropā, pakāpeniski jāpalielina pašnodrošinājums ar elektroenerģiju, kā arī primāro un atjaunojamo energoresursu izmantošana.

Mūsdienīga transporta sistēma ir viens no kvalitatīvas uzņēmējdarbības un dzīves vides pamatelementiem. Transporta sistēmas efektivitāte un sniegto pakalpojumu kvalitāte paaugstinās, savstarpēji integrējot dažādus transporta veidus un to piedāvāto pakalpojumu iespējas. Tas ļauj nodrošināt iedzīvotājiem un uzņēmējiem, kā arī valsts viesiem ērtu satiksmi un kvalitatīvus transporta pakalpojumus. Turklāt starptautiskas nozīmes transporta infrastruktūras pilnveidošana ir nozīmīga nacionālo tirgu integrācijai, īpaši paplašinātas ES kontekstā.

Sabiedrisko pakalpojumu kopums – ūdenssaimniecības, atkritumu apsaimniekošanas, siltumapgādes un citi līdzīga veida pakalpojumi un to infrastruktūra uzlabo dzīves vides kvalitāti, palielina saimnieciskās darbības aktivitāti, veicina efektīvu un ilgtspējīgu energoresursu izmantošanu.

Pilnvērtīgas dzīves vides neatņemama sastāvdaļa ir iespēja saņemt pakalpojumus, atbilstoši dažādu sabiedrības grupu vajadzībām un interesēm. Cilvēkiem vajadzīgi izglītības, veselības un sociālās aprūpes, atpūtas (kultūras) un izklaides (sporta) pakalpojumi, speciālistu konsultācijas, kontakti ar pārvaldes, drošības un tiesu iestādēm un sabiedriskajām organizācijām. Šie pakalpojumi, cik iespējams, jātuvina iedzīvotājiem, radot priekšnosacījumus to saņemšanai attīstības centros atbilstoši katra centra nozīmei, tajā pastāvošajam pieprasījumam un nodrošinājumam ar darboties spējīgu pakalpojumu infrastruktūru – ēkām, personālu, nepieciešamajiem pieslēgumiem sabiedrisko pakalpojumu tīkliem.

■ Vesels cilvēks ilgtspējīgā sabiedrībā

Katra cilvēka veselību ietekmē bioloģiskie, sociālie, ekonomiskie, vides, kā arī ar dzīvesveida paradumiem saistītie faktori. Tie ietekmē arī tik nozīmīgu

ilgtspējīgas sabiedrības attīstības rādītāju kā visas sabiedrības veselību. Lai radītu priekšnosacījumus labai veselībai mūža garumā, nepieciešams popularizēt un attīstīt preventīvos un profilaktiskos pasākumus, veidot tādu sabiedrisko domu, kurā veselīgs dzīvesveids ir vērtība, kā arī turpināt pilnveidot veselības aprūpes sistēmu. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība jāuzlabo, modernizējot infrastruktūru, tajā skaitā attīstot informācijas tehnoloģiju pielietošanu, ieviešot e-veselības pakalpojumus, kā arī nodrošinot veselības aprūpi ar atbilstošiem cilvēkresursiem.

Ņemot vērā iedzīvotāju skaita samazināšanos un sabiedrības novecošanos, lielu nozīmi iegūst sociālās drošības sistēmas ilgtermiņa stabilitāte. Iespēja saņemt sociālo palīdzību un sociālos pakalpojumus ir viens no rādītājiem, kas raksturo sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju dzīves kvalitāti un veicina viņu reintegrāciju sabiedrībā. Lai nodrošinātu pakalpojumu kvalitāti, paplašinātu to klāstu un pietuvinātu pakalpojumus personas dzīvesvietai, nepieciešams sakārtot un modernizēt sociālo pakalpojumu sistēmas infrastruktūru un nodrošināt pašvaldību institūcijām atbalstu alternatīvo aprūpes pakalpojumu attīstīšanai.

Ģimene ir sabiedrības struktūras pamatvienība, tajā aizsākas sabiedrības fiziskā atjaunināšanās un notiek morālo vērtību pārmantošana. Valsts politika demogrāfiskās situācijas uzlabošanai galvenokārt vērsta divos virzienos – bērnu tiesību aizsardzība/bērnu un ģimenes tiesības un valsts atbalsta sniegšana ģimenēm ar bērniem sociālās drošības sistēmas ietvaros. Atbalsts ģimenēm var izpausties arī kā tādas dzīves un darba vides veidošana, kas atvieglo vecākiem iesaistīšanos darbā, ļauj apvienot darbu ar rūpēm par ģimeni.

Nepietiekama ir sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu – bērnu un jauniešu ar nepabeigtu pamatizglītību, ar zemu motivāciju, no nelabvēlīgām ģimenēm, bāreņu, kā arī bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām integrācija izglītības sistēmā un darba tirgū.

■ Iekļaujošs un noturošs darba tirgus

Darbs ir viena no nozīmīgākajām cilvēka dzīves vērtībām: tas viņu ne tikai nodrošina ar iztikas līdzekļiem, bet veido arī pamatu radošai domāšanai, pašrealizācijai un sociāliem kontaktiem. Pilsētās un īpaši reģionos jārada labvēlīgi priekšnosacījumi darba vietu veidošanai iespējami tuvāk dzīvesvietām, jo tas mazina nelietderīgu migrāciju un sekmē reģionu attīstību. Jārada arī adekvāti

mehānismi, kas rosinātu darbspējīgos iedzīvotājus iekļauties darba tirgū, kā arī ārvalstīs dzīvojošo un strādājošo latviešu atgriešanos Latvijā.

Augsta bezdarba līmeņa galvenie cēloņi reģionos ir nepietiekami attīstīta uzņēmējdarbība, mazs pašnodarbināto skaits un vāji attīstīta infrastruktūra. Salīdzinoši augsts bezdarba līmenis ir starp iedzīvotājiem ar zemu izglītības un prasmju līmeni. Tam par iemeslu ir profesionālās kvalifikācijas trūkums, iegūto zināšanu un prasmju neatbilstība mūsdienu darba tirgus prasībām. Nepietiekama sabiedrības informētība par uzņēmējdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanas administratīvajām procedūrām neveicina jaunu darba vietu rašanos.

■ **Pieejams mājoklis un sakopta dzīves telpa**

Dzīves telpas jēdziens ietver sevī ne tikai indivīdam piederošo īpašumu vai viņa apdzīvoto mājokli, bet arī privāto un publisko telpu kopumu ap šo mājokli, tostarp arī dabas un kultūrvidi, kura ir neatņemama kvalitatīvas dzīves telpas sastāvdaļa. Vienlaikus sakoptas dzīves telpas esamība ir priekšnosacījums cilvēka veselības saglabāšanai un aktīvai dzīves darbībai.

Tirgus ekonomikas apstākļos mājokļu pieejamību kopumā nosaka vispārējais dzīves līmenis valstī, tāpēc valsts dalība mājokļu attīstībā no makroekonomiskā viedokļa ir jāvērtē kā būtisks ieguldījums tautas attīstībā. Ievērojot iedzīvotāju atšķirīgo maksātspēju, nepieciešams radīt priekšnosacījumus mājokļa piedāvājuma dažādošanai, t.sk. īres sektora, tostarp sociālā īres sektora attīstīšanai, iedzīvotāju līdzekļu kooperācijai būvniecībā, publiskās un privātās partnerības projektu veicināšanai, kā arī jaunas būvniecības attīstībai reģionos.

Iedzīvotāju vidējo ienākumu neatbilstība salīdzinoši augstiem maksājumiem par mājokli kavē esošā dzīvojamā fonda efektīvu uzturēšanu un atjaunināšanu. Vienlaikus tas rada priekšnosacījumus segregācijai, jo turīgākās mājsaimniecības izvēlas pārcelties uz dzīvi augstākas kvalitātes mājokļos.

Dzīvojamo apkaimju plānošanā un veidošanā liela nozīme ir teritorijas plānojumiem. Lemjot par esošo dzīvojamo apkaimju nākotni vai jaunu veidošanu pamatojoties uz teritorijas plānojuma priekšlikumiem, iespējams pārredzēt visas pašvaldības attīstību un racionālāk izvēlēties izdevīgāko attīstības variantu. Dzīvojamais fonds būtu veidojams, ņemot vērā ražošanas un pakalpojumu jomas uzņēmumu un iestāžu izvietojumu. Tas ļautu pašvaldībām samazināt izmaksas nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšanai un paaugstināt

iedzīvotājiem komfortu, nodrošinot ērtu pieeju sabiedriskajam transportam, pakalpojumu iestādēm u.c.

Kvalitatīva kultūrvide, ko veido saglabāts un pieejams kultūras mantojums un daudzveidīgas kultūras tradīcijas un radošās izpausmes, ir viens no ilgtspējīgas un līdzsvarotas teritoriālās attīstības nosacījumiem. Katram Latvijas iedzīvotājam ir tiesības uz kvalitatīvu dzīves vidi un pienākums rūpēties par tās ilgtspējas nodrošināšanu.

Daudzveidīga un kvalitatīva dabas vide ir vērtība, kas jārespektē, veicinot valsts attīstību kopumā. Lai saglabātu bioloģisko daudzveidību un nodrošinātu aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzības statusu, īpaši svarīgi ir sabalansēt iespējamās saimnieciskās darbības un teritoriju apsaimniekošanu ar dabas aizsardzības prasībām.

Pilsoniskas sabiedrības veidošanā izšķiroša nozīme ir sabiedrības informēšanai un plašākai iesaistīšanai vides jautājumu risināšanā, tādējādi palielinot sabiedrības izpratni par dabas vides vērtībām un izpratni par nepieciešamību nodrošināt kvalitatīvu dzīves telpu arī nākamajām paaudzēm.

NACIONĀLĀ ATTĪSTĪBAS PLĀNA ĪSTENOŠANA UN UZRAUDZĪBA

Nacionālais attīstības plāns – galvenais valsts vidēja termiņa plānošanas dokuments ir sabiedrības un politiķu vienošanās par valsts attīstības galvenajiem virzieniem un svarīgākajiem uzdevumiem, kas jāveic tuvākajos gados, lai tuvotos valsts attīstības ilgtermiņa mērķim – pakāpeniski 20–30 gadu laikā nodrošināt būtisku cilvēka dzīves kvalitātes pieaugumu.

Plāna īstenošanai būtiska ir sasaiste ar citiem plānošanas dokumentiem un valsts izaugsmi veicinošu pasākumu, programmu un aktivitāšu izstrādi, savstarpējo sabalansētību un ieviešanu. NAP ietverto nozaru un reģionālās attīstības prioritāšu īstenošana tiek finansēta no valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem, ārvalstu finanšu palīdzības līdzekļiem, piesaistot privāto finanšu kapitālu, kā arī ar Eiropas Savienības politiku instrumentu starpniecību.

Katrai iesaistītajai pusei, ar to saprotot tiklab valdību un valsts pārvaldes institūcijas, kā arī pašvaldības un reģionu padomes, nevalstiskās organizācijas, privāto sektoru, savas atbildības un iespēju robežās nepieciešams paredzēt konkrētus pasākumus NAP īstenošanai.

LR Ministru kabinets ir atbildīgs par NAP īstenošanu, nodrošinot politikas plānošanas dokumentu atbilstību NAP, saskaņojot darbības un nosakot atbildīgos.

Lai nodrošinātu attīstības prognozēšanas un pētījumu funkciju, tiek **veidota augsti profesionāla pētniecības bāze**, kur veiktie pētījumi nostiprina valsts un nozaru attīstības plānošanas kapacitāti, spēju analizēt un prognozēt attīstību teritoriju un nozaru griezumā, sniedz makroekonomisko analīzi. Pētniecības institūcijas darba rezultāti pilda "sabiedriskas preces" funkciju.

Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija koordinē un uzrauga NAP ieviešanu, nosprausto uzdevumu izpildes gaitu. Ministrija regulāri informē Ministru kabinetu par NAP īstenošanu, kā arī nodrošina plašu sabiedrības informēšanu un iesaisti NAP īstenošanas procesā.

Reģionu padomes un pašvaldības ir galvenais attīstības virzītājspēks pilsētās un laukos. Ar valsts un privātā sektora atbalstu tās veicina izaugsmi un uzņēmējdarbību, izglītības, mājokļu, sabiedrisko, transporta un citu pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, rosina savas teritorijas iedzīvotāju pilsonisko aktivitāti un dzīves kvalitātes uzlabošanos.

Sociālie partneri un nevalstiskās organizācijas ir nozīmīga pilsoniskas sabiedrības sastāvdaļa un virzītājspēks. Aktīva pozīcija un līdzatbildīga iesaistīšanās problēmu risināšanā, sociālā dialoga uzturēšana un dalība vietējās aktivitātēs ir tikai daži aspekti, kas raksturo šo partneru īpašo nozīmi NAP īstenošanā un plašākas sabiedrības iesaistīšanā.

Uzņēmēji un zinātnieki aicināti aktīvi atbalstīt valsts stratēģiskā mērķa sasniegšanai izvirzītos uzdevumus, meklēt radošus risinājumus ne tikai inovāciju, jaunu tehnoloģiju un konkurētspējīgu produktu ieviešanā, bet arī praktiskā sadarbībā ar visu līmeņu izglītības iestādēm un pašvaldībām.

Katrs cilvēks ar savu radošumu, atvērtību un pozitīvu attieksmi pret valsts nākotni var dot nozīmīgu ieguldījumu savas un savas ģimenes labklājības celšanā.

Lai sekotu valsts attīstības procesiem un Nacionālā attīstības plāna izvirzīto mērķu un risināmo uzdevumu īstenošanai, NAP uzraudzībai jābalstās uz kvalitatīvi un kvantitatīvi izmērāmiem un salīdzināmiem rādītājiem.

Publicēts kopsavilkums[1]

VIENOTĀ PATVĒRUMA UN MIGRĀCIJAS VADĪBAS SISTĒMAS ATTĪSTĪBAS PROGRAMMA 2006.–2009. GADAM

Akceptēta Latvijas Republikas Ministru kabinetā 2006. gada 31. janvārī

1. RISINĀMĀ JAUTĀJUMA BŪTĪBA

Migrācijas jautājumi Eiropas Savienībā ilgu laiku bija katras dalībvalsts kompetencē, un tikai Amsterdamas līgums radīja tiesisku pamatu, lai šo jautājumu risināšanu nodotu Eiropas Kopienas kompetencē, pieņemot lēmumu izveidot vienotu drošības, brīvības un tiesiskuma telpu.

1992. gada 9. jūnijā tika pieņemts likums "Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas Republikā". Saskaņā ar Amsterdamas līguma nosacījumiem līdz 2004. gada 1. maijam bija jāizstrādā un jāpieņem normatīvie akti, kas nosaka vienotus principus migrācijas politikas īstenošanai Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Pēdējo divu gadu laikā Saeima un Ministru kabinets migrācijas jomā ir pieņēmuši virkni jaunu normatīvo aktu. To izstrādes procesā liela uzmanība tika veltīta Latvijas starptautiskajām saistībām, arī Eiropas Savienības vienotās migrācijas politikas īstenošanai. 2002. gada 1. septembrī spēkā stājās Patvēruma likums un atbilstošie Ministru kabineta noteikumi, bet 2003. gada 1. maijā – Imigrācijas likums un tam pakārtotie normatīvie akti.

Vienotas patvēruma un migrācijas vadības sistēmas attīstības programmas mērķis ir nodrošināt Latvijas nacionālajām interesēm un Eiropas Savienības

---

Dokumenta kopsavilkums publicēts ar LR Iekšlietu ministrijas atļauju. Pilns "Vienotā patvēruma un migrācijas vadības sistēmas attīstības programma 2006.–2009. gadam" teksts ir pieejams LR Iekšlietu ministrijas interneta mājaslapā http://www.iem.gov.lv/iem/2nd/?cat=1140

vienotās migrācijas politikas prasībām atbilstošas migrācijas politikas īstenošanu un noteikt migrācijas procesu kontrolē iesaistīto institūciju stratēģiskās attīstības virzienus. Lai precīzāk definētu uzdevumus programmā noteiktā mērķa sasniegšanai, ir izvirzīti divi apakšmērķi:

1) paaugstināt migrācijas procesu kontrolē iesaistīto dienestu administratīvo spēju un pilnveidot to sadarbību;
2) izveidot vienotu un efektīvi funkcionējošu migrācijas procesu kontroles informācijas sistēmu.

Programma izstrādāta *PHARE* 2001. gada nacionālās programmas projekta "Patvēruma un migrācijas vadības sistēma" ietvaros atbilstoši Ministru kabineta 2002. gada 12. marta noteikumu nr. 111 "Ministru kabineta Kārtības rullis" prasībām.

Programmas izstrāde pamatojas uz diviem migrācijas jomā nozīmīgiem lēmumiem:

1) uz lēmumu par Latvijas Republikas iestāšanos Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā;
2) uz Eiropas Padomes lēmumu par iekšējo robežu kontroles atcelšanu (pievienošanās Šengenas līgumam) 2007.–2010. gadā.

Lai arī šobrīd Latvijā nešķiet aktuāla tā problemātika, kurai pievērš pastiprinātu uzmanība starptautiskā sabiedrība, runājot par migrācijas tendencēm un migrācijas dienestu uzdevumiem nākotnē, jāatceras, ka mūsdienu pasaulē neviena valsts vairs nevar pastāvēt noslēgti un izolēti no pārējās pasaules. Pieaugot migrācijas plūsmām uz Latviju vai to tranzītam, būtiski palielināsies policijas un Valsts robežsardzes loma šo procesu kontrolē. Programmā aplūkoti legālās migrācijas, nelegālās migrācijas, patvēruma, personu apliecinošu dokumentu un ārvalstnieku integrācijas īstermiņa un ilgtermiņa jautājumi, analizējot uzdevumus likumdošanas, institucionālajā un tehniskā nodrošinājuma jomā.

Programmā ietverts situācijas raksturojums, analīze, prognozes, noteikti plānotie rezultāti un uzdevumi rezultātu sasniegšanai laika plānojumā, paredzot to īstenošanai nepieciešamo finansējumu.

2. PIEDĀVĀTAIS RISINĀJUMS

2.1. Legālā un nelegālā migrācija

Viens no veidiem nelegālās migrācijas mazināšanai un apkarošanai ir precīzu un skaidru legālās migrācijas iespēju definēšana un nodrošināšana.

Īstermiņa migrācija (vīzas)

Lai nodrošinātu sekmīgu migrācijas procesu kontroli, preventīvie pasākumi jāveic jau diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās, pirms persona ir ieceļojusi valstī. Nepieciešams izvērtēt pārstāvniecību darbinieku resursus, pārstāvniecību izvietojumu dažādos reģionos, sadarbības iespējas ar citām valstīm, kā arī nodrošināt atbilstošu finansējumu. Šis darbs ietver gan jaunu pārstāvniecību izveidi, gan konsulāro amatpersonu intensīvu apmācību vīzu izsniegšanas jautājumos (arī uzsākot apmācību reģionos), gan pārstāvniecību telpu aprīkošanu atbilstoši Eiropas Savienības un Ziemeļatlantijas līguma organizācijas drošības standartiem.

Tuvākajā laikā jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu biometrijas datu (elektronisks sejas attēls un pirkstu nospiedumi) iekļaušanu vīzas ielīmē.

Ilgtermiņa migrācija (uzturēšanās atļaujas)

Lai izveidotu pārskatāmu un ērtu atļauju saņemšanas sistēmu Latvijas Republikā Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un viņu ģimenes locekļiem, veicami šādi uzdevumi:

a) darbinieku apmācība;

b) klientu apkalpošanas sistēmas maiņa;

c) pēc iespējas vienkāršotas administratīvās procedūras.

Kopš 2004. gada 1. maija Latvija ir uzsākusi vienota parauga uzturēšanās atļauju ielīmju izmantošanu atbilstoši prasībām, kādas izvirzītas Eiropas Savienības Padomes 2002. gada 13. jūnija Regulā (EK) nr. 1030/2002, kas nosaka vienotas prasības uzturēšanās atļauju ielīmēm. Tuvākajā laikā jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu biometrijas datu iekļaušanu uzturēšanās atļaujas ielīmē.

Nepieciešams izveidot stabili funkcionējošu sistēmu, kas nodrošinās pilnīgas un ticamas informācijas apmaiņu starp Eiropas Savienības dalībvalstīm par iedzīvotāju dzīvesvietas maiņu uz gadu vai uz laiku, kas ilgāks par gadu.

Nelegālā migrācija

Aizvien pieaugot dokumentu viltojumu kvalitātei, to atklāšanai nepieciešama regulāra darbinieku apmācība, nodrošinot viņus ar mūsdienu prasībām atbilstošiem tehniskajiem līdzekļiem ikvienā migrācijas procesu kontroles posmā.

Lai veicinātu nelegālo imigrantu brīvprātīgu atgriešanos izcelsmes valstīs, jāizstrādā kritēriji un atbilstoša sistēma, paredzot dažādas programmas, arī

finansiālo atbalstu šīm personām. Citi veicamie uzdevumi cīņā ar nelegālo migrāciju:

a) nelegālo imigrantu atpakaļuzņemšanas līgumu noslēgšana;

b) tādu kritēriju izvērtēšana un noteikšana, pēc kuriem ārzemnieki tiks iekļauti Šengenas "melnajā sarakstā".

2.2. Patvērums

Īpaša uzmanība jāpievērš darbinieku apmācībai, jāturpina aizsāktā Baltijas valstu tulku apzināšana. Nepieciešams izveidot sistēmu, kas ir efektīva apstākļos, kad strauji mainās patvēruma pieteikumu skaits. Patvēruma procedūras uzlabošanai veicamie uzdevumi:

a) darbinieku piesaistīšana;

b) elastīga finansēšanas modeļa izstrāde;

c) sekmīgas apmācības sistēmas izveide;

d) definētu kritēriju izstrāde palīdzības sniegšanai krīzes situācijās.

2.3. Informācijas sistēmas

Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, Valsts robežsardzes, Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta, Latvijas Republikas diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārvalstīs vajadzībām nepieciešams izveidot integrētu sistēmu, kas pamatojas uz moderniem triju līmeņu programmatūras arhitektūras principiem un WWW tehnoloģiju, kā arī apvienot Vienoto vīzu informācijas sistēmu un Iedzīvotāju reģistra informācijas sistēmu, veidojot personu reģistru.

3. NEPIECIEŠAMAIS PAPILDU FINANSĒJUMS UN PAREDZĒTAIS FINANSĒŠANAS AVOTS

Finansēšanas avots – likumā par valsts budžetu kārtējam gadam paredzētie finanšu līdzekļi.

Programmas pasākumi 2006. gadā tiks īstenoti piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros. Jautājums par papildu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu programmas īstenošanai 2007. gadā un turpmākajos gados tiks izskatīts kopā ar visu ministriju budžeta prioritāšu pieteikumiem, sagatavojot valsts budžeta projektu kārtējam gadam.

LATVIJA SKAITĻOS

Šai nodaļā izmantotie statistiskie dati raksturo Latvijas progresu nozīmīgos ekonomikas, sociālās sfēras un vides aizsardzības sektoros, kā arī dod ieskatu Latvijas progresīvajā virzībā, raksturo svarīgākos resursus augstu un ilglaicīgu izaugsmes tempu sasniegšanai un noturēšanai. Izaugsme atbalsojas ne tikai makroekonomiskajos datos – tie izpaužas arī katra cilvēka ikdienā.

Pēc šiem datiem var vērtēt Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitātes atsevišķu komponentu izmaiņas, jo visvērtīgākais resurss sabiedrībā ir cilvēks ar savām spējām un kompetenci. Pēdējo gadu statistiskā informācija rāda, ka Latvija ir valsts ar augstiem ekonomiskās izaugsmes tempiem, pozitīvām nodarbinātības un izglītības līmeņa tendencēm, darba samaksas paaugstināšanos, ārējās tirdzniecības aktivizēšanos un nozīmīgu investīciju pieaugumu.

IEDZĪVOTĀJI

1. tabula

Pastāvīgo iedzīvotāju galvenās vecuma grupas gada sākumā

Gads	Kopā	Iedzīvotāju skaits			Iedzīvotāju īpatsvars, procentos		
		līdz darbspējas vecumam	darbspējas vecumā	virs darbspējas vecuma	līdz darbspējas vecumam	darbspējas vecumā	virs darbspējas vecuma
1995	2 500 580	521 877	1 411 472	567 231	20,9	56,4	22,7
2000	2 381 715	428 082	1 402 249	551 384	18,0	58,9	23,1
2001	2 364 254	409 760	1 424 985	529 509	17,3	60,3	22,4
2002	2 345 768	390 478	1 425 116	530 174	16,6	60,8	22,6
2003	2 331 480	372 641	1 454 536	504 303	16,0	62,4	21,6
2004	2 319 203	356 505	1 457 858	504 840	15,4	62,8	21,8
2005	2 306 434	341 415	1 473 805	491 214	14,8	63,9	21,3
2006	2 294 590	328 547	1 477 108	488 935	14,3	64,4	21,3

2. tabula

Iedzīvotāju skaita izmaiņas Latvijā un to ietekmējošie faktori

Gads	Iedzīvotāju skaita izmaiņas			Procentos		
	kopā	dabiskais pieaugums	migrācijas saldo	kopā	dabiskais pieaugums	migrācijas saldo
1995	–31 049	–17 336	–13 713	–1,24	–0,69	–0,55
2000	–17 461	–11 957	–5504	–0,73	–0,50	–0,23
2001	–18 486	–13 327	–5159	–0,78	–0,56	–0,22
2002	–14 288	–12 454	–1834	–0,61	–0,53	–0,08
2003	–12 277	–11 431	–846	–0,53	–0,49	–0,04
2004	–12 769	–11 690	–1079	–0,55	–0,50	–0,05
2005	–11 844	–11 280	–564	–0,5	–0,50	0,0

1. diagramma

Iedzīvotāju vecums un dzimums 2000. un 2006. gada sākumā

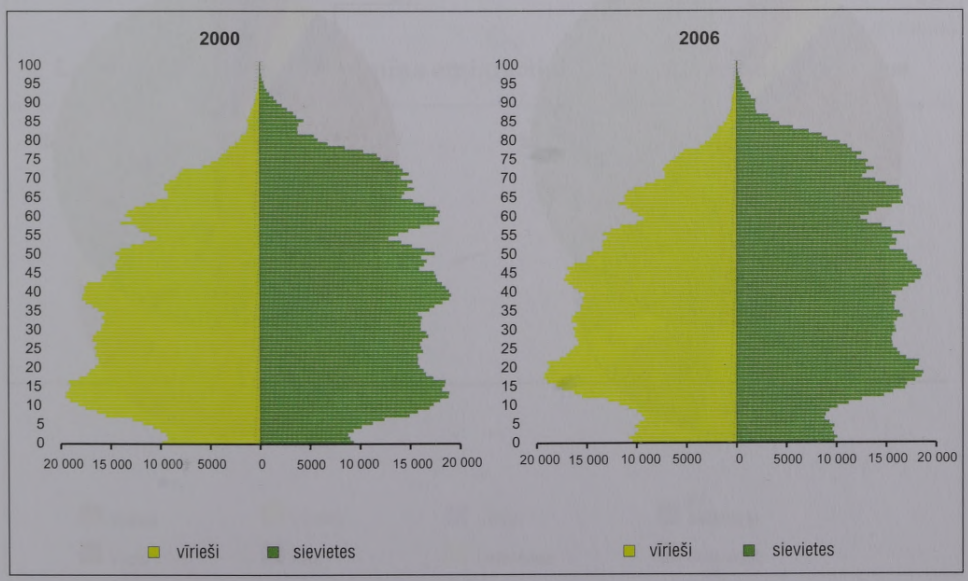

2. diagramma

Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs attiecīgā gada sākumā, procentos

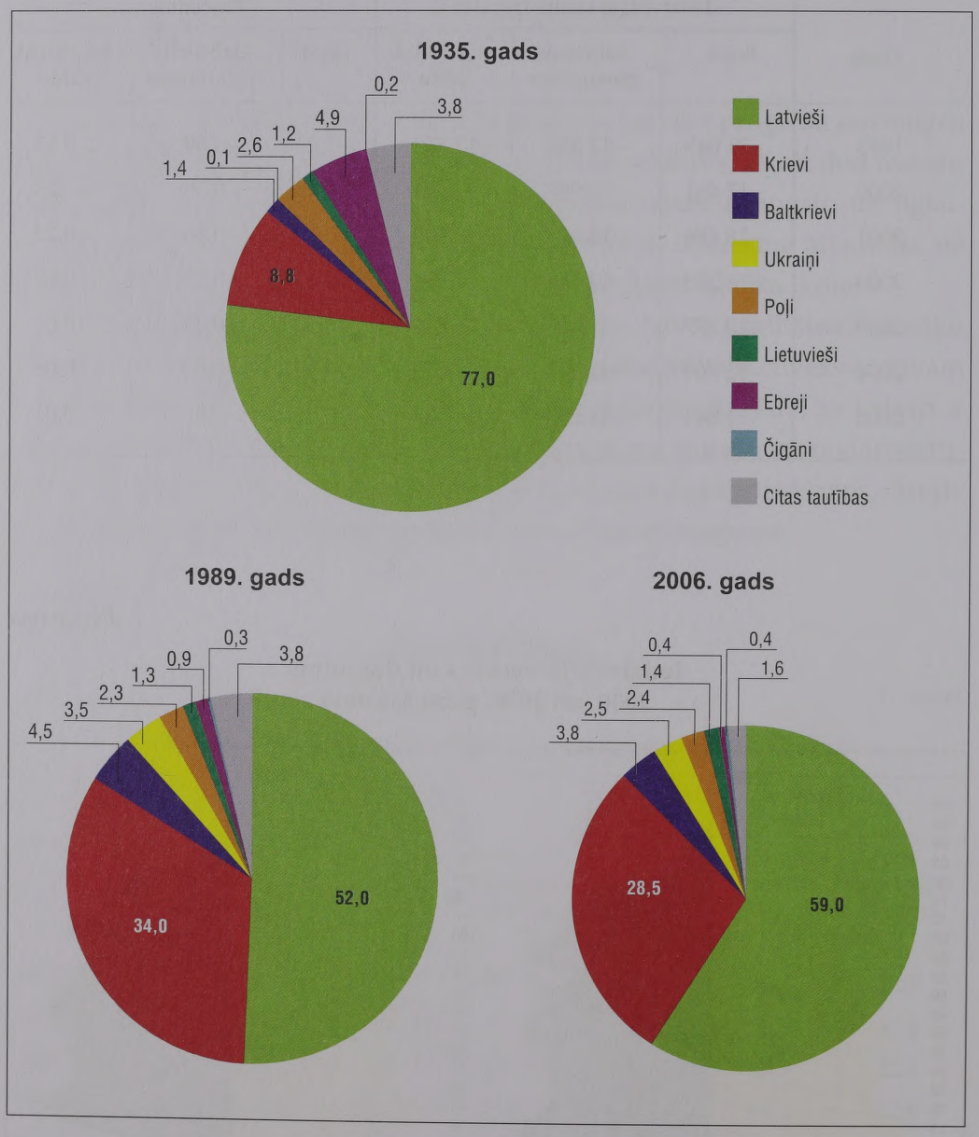

3. tabula

Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija

	1995	2000	2004	2005			
				kopā	tai skaitā		
					pilsētas	no tām Rīga	lauki
Imigrācija	42 065	36 616	62 156	56 323	32 355	11 364	23 968
no Lietuvas	67	59	246	264	213	139	51
no Igaunijas	76	35	87	134	124	101	10
no citām valstīm	2 656	1 533	1 332	1488	1263	783	225
pārvietošanās valsts robežās	39 266	34 989	60 491	54 437	30 755	10 341	23 682
Emigrācija	55 778	42 120	63 235	56 887	32 925	12 753	23 962
uz Lietuvu	317	142	152	104	93	80	11
uz Igauniju	54	51	75	73	68	50	5
uz citām valstīm	16 141	6 938	2 517	2273	2057	1249	216
pārvietošanās valsts robežās	39 266	34 989	60 491	54 437	30 707	11 374	23 730
Migrācijas saldo	–13 713	–5 504	–1 079	–564	–570	–1389	6
Lietuva	–250	–83	94	160	120	59	40
Igaunija	22	–16	12	61	56	51	5
citas valstis	–13 485	–5 405	–1 185	–785	–794	–466	9
pārvietošanās valsts robežās	×	×	×	×	48	–1033	–48

3. diagramma

Latvijas iedzīvotāju ilgtermiņa emigrācijas galvenie virzieni, procentos

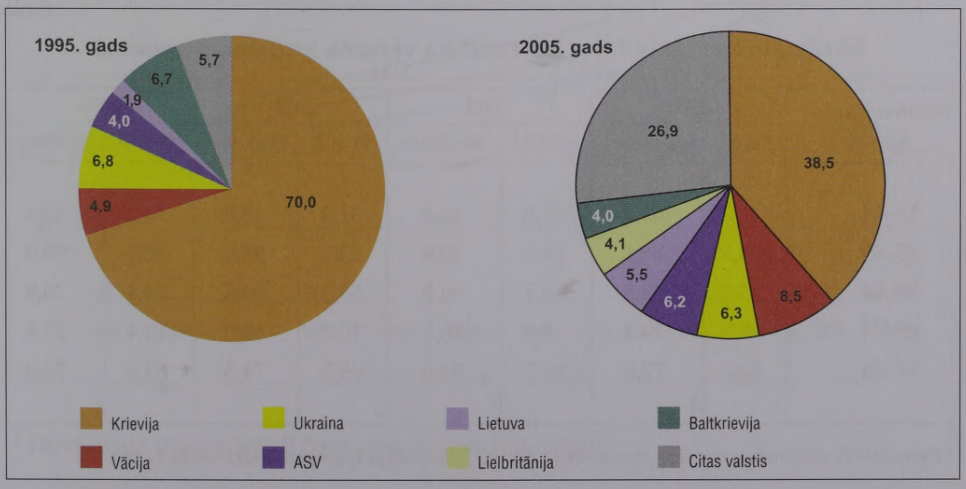

NODARBINĀTĪBA

4. diagramma

Ekonomiskās aktivitātes līmenis*, procentos

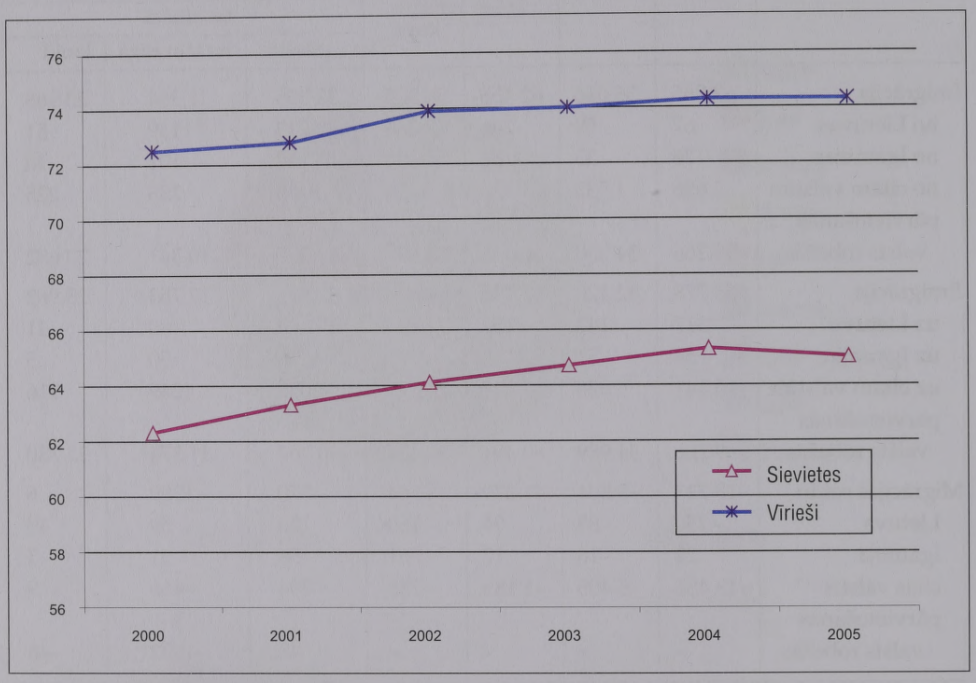

* 15–64 gadu vecumā.

4. tabula

Ekonomiskās aktivitātes līmenis* pa vecuma grupām, procentos

Vecuma grupa (gadi)	2000		2003		2004		2005	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
15–24	31,4	43,7	32,6	44,4	31,0	43,3	31,2	43,4
25–49	83,9	88,9	83,4	90,6	83,5	90,4	82,2	90,0
50–64	45,5	63,5	55,1	66,5	58,3	69,8	59,8	70,9
65–74	7,8	14,1	8,9	16,3	10,7	18,3	10,4	22,6
15–64	62,3	72,5	64,7	74,0	65,3	74,3	65,0	74,3

* *Ekonomiskās aktivitātes līmenis* – ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā.

5. tabula

Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā pēc dzimuma un vecuma grupām, procentos

Vecuma grupa (gadi)	2000		2003		2004		2005	
	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes	vīrieši	sievietes
15–24	24,0	21,5	20,4	17,1	21,4	16,0	14,3	12,0
25–49	13,1	15,0	9,6	9,6	9,0	9,8	7,8	7,8
50–64	10,2	13,6	9,3	10,3	10,1	9,9	7,9	11,0
15–64	13,6	15,6	10,7	10,8	10,5	10,7	8,5	9,1

5. diagramma

Strādājošo iedzīvotāju bruto darba samaksa vidēji mēnesī*, latos

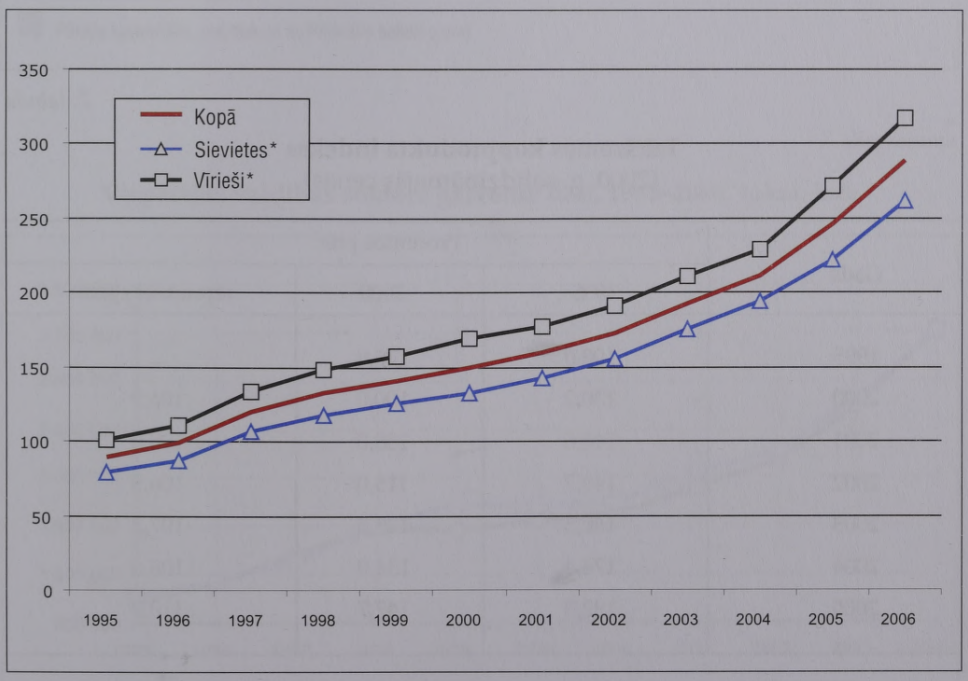

* Pārrēķināta proporcionāli īpatsvaram pirmajā ceturksnī.

EKONOMIKA

6. tabula

Iekšzemes kopprodukta apjoms

Gads	Pavisam, tūkst. latu		Uz vienu iedzīvotāju, latos	
	faktiskajās cenās	2000. g. salīdzināmajās cenās	faktiskajās cenās	2000. g. salīdzināmajās cenās
1995	2 615 074	3 649 611	1 052	1 469
2000	4 750 756	4 750 756	2 002	2 002
2001	5 219 904	5 132 883	2 217	2 180
2002	5 758 325	5 465 110	2 462	2 337
2003	6 392 778	5 858 376	2 749	2 519
2004	7 421 353	6 364 618	3 209	2 752
2005	8 937 330	7 016 928	3 885	3 050

7. tabula

Iekšzemes kopprodukta indekss
(2000. g. salīdzināmajās cenās)

Gads	Procentos pret		
	1995	2000	iepriekšējo gadu
1995	100,0	76,8	...
2000	130,2	100,0	106,9
2001	140,6	108,0	108,0
2002	149,7	115,0	106,5
2003	160,5	123,3	107,2
2004	174,4	134,0	108,6
2005	192,3	147,7	110,2

6. diagramma

Kopējā pievienotā vērtība pa darbības veidiem 2005. gadā
(faktiskajās cenās; procentos no kopapjoma)

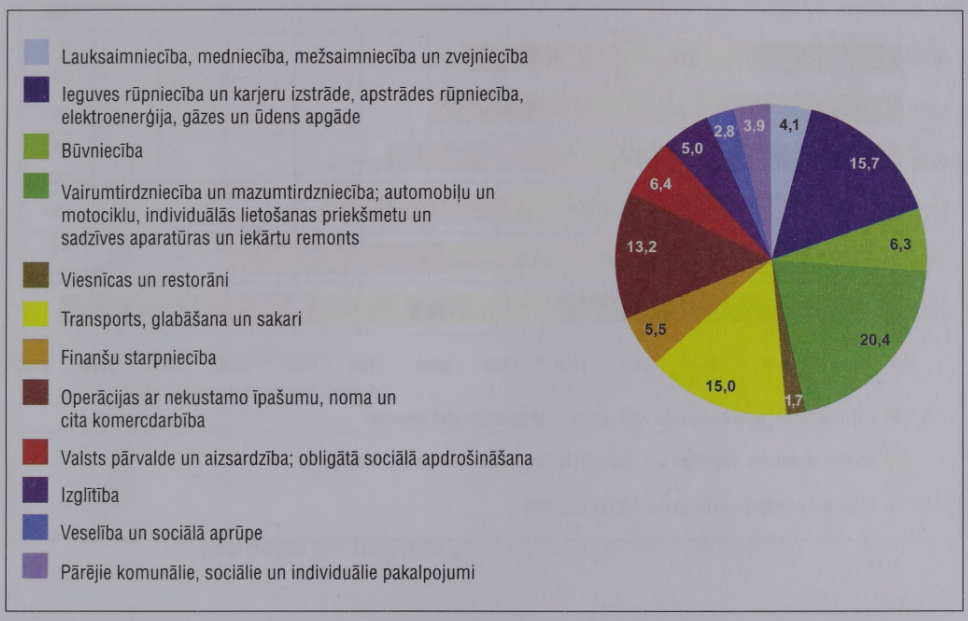

7. diagramma

Vispārējās valdības sektora galvenie dati, 1995–2005, tūkst. latu

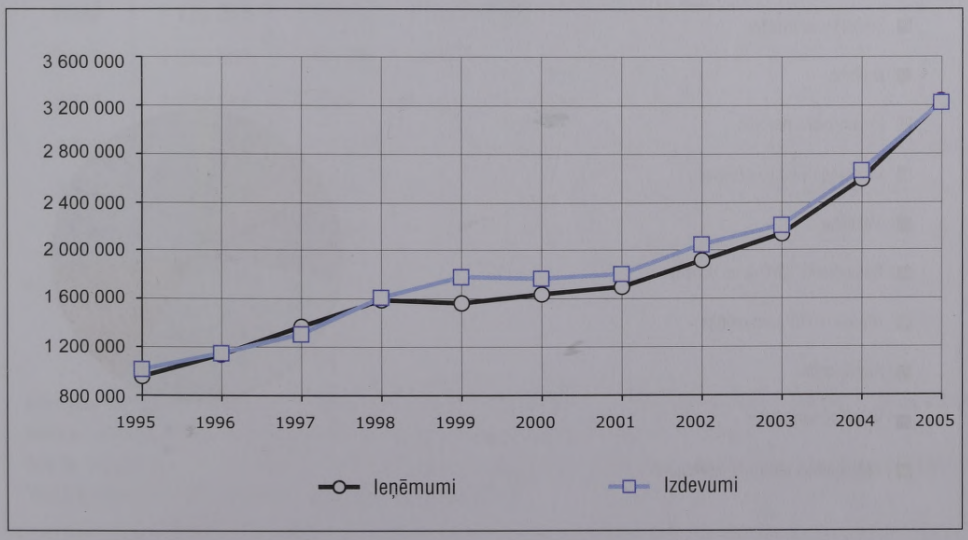

8. diagramma

Vispārējās valdības sektora nodokļu un sociālo iemaksu ieņēmumi, 2000–2005, milj. latu

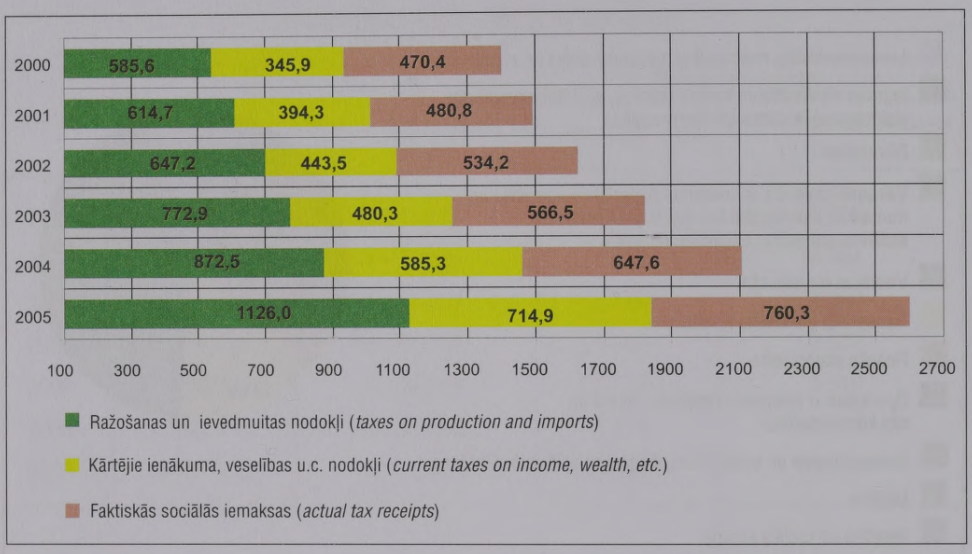

9. diagramma

Vispārējās valdības sektora izdevumi pēc valdības funkcijām, procentos

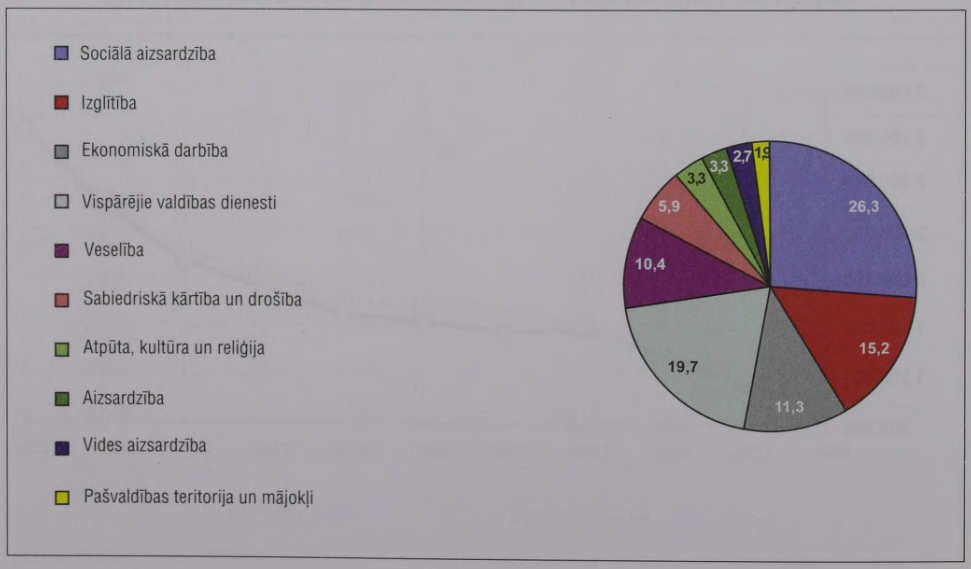

10. diagramma

Cenu indeksi, 1995–2005 (1995=100)

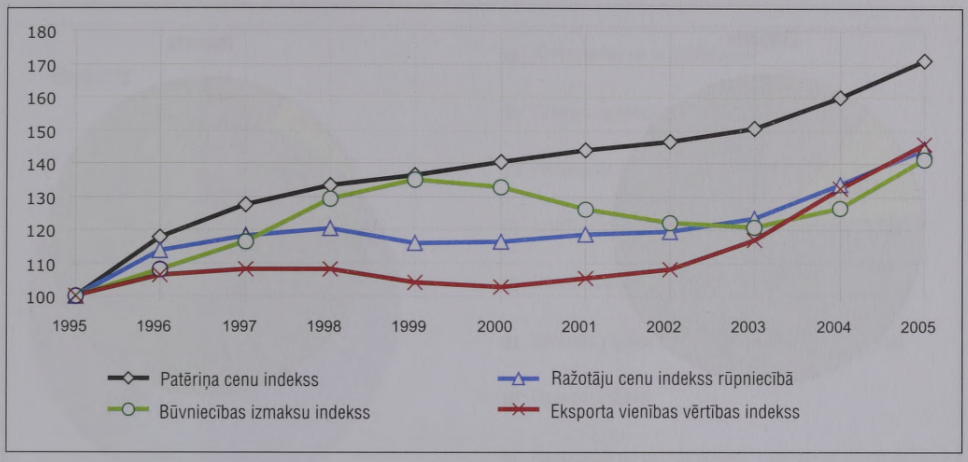

8. tabula

Eksports un imports pa valstu grupām, tūkst. latu

Gads	Eksports kopā	T. sk. uz		Gads	Imports kopā	T. sk. no	
		ES	NVS			ES	NVS
1995	688 413	303 212	263 561	1995	959 636	478 589	270 847
2000	1 131 315	730 956	98 255	2000	1 933 935	1 014 082	327 488
2001	1 256 402	769 287	129 964	2001	2 201 565	1 157 303	324 841
2002	1 408 816	850 873	140 630	2002	2 497 386	1 322 370	327 486
2003	1 650 630	102 083	162 393	2003	2 989 166	1 523 242	433 672
2004	2 150 027	1 660 801	242 799	2004	3 805 258	2 871 326	623 604
2005	2 888 234	2 205 436	353 723	2005	4 866 924	3 658 415	813 539

Eiropas Savienība (līdz 01.05.2004.): Austrija, Beļģija, Dānija, Francija, Grieķija, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Somija, Spānija, Vācija, Zviedrija.

NVS: Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Kazahstāna, Kirgizstāna, Krievija, Moldova, Tadžikistāna, Turkmenistāna, Ukraina, Uzbekistāna.

11. diagramma

Eksports un imports pa valstu grupām 2005. gadā, procentos

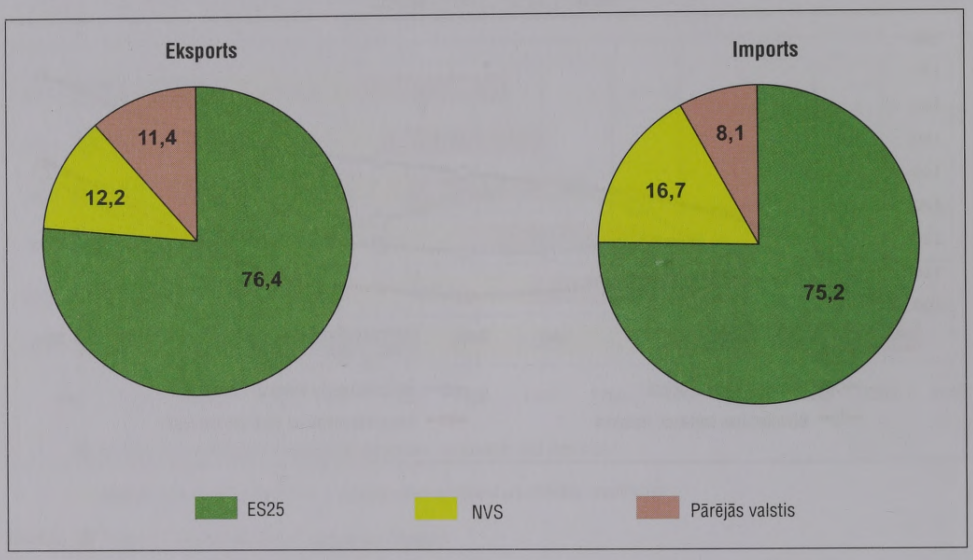

9. tabula

Ārvalstu investīcijas Latvijā

Gads	Uzkrātās ārvalstu investīcijas gada beigās		Gada laikā saņemtās ārvalstu tiešās investīcijas		
	pavisam, milj. latu	tiešās investīcijas, milj. latu	pavisam, milj. latu	uz vienu iedzīvotāju, latos	procentos pret iekšzemes kopproduktu
1995	1 037,5	330,5	94,1	37,9	3,6
2000	3 778,9	1277,4	250,5	105,6	5,3
2001	4 572,8	1485,3	82,6	35,1	1,6
2002	5 408,4	1634,3	156,6	67,0	2,8
2003	6 403,2	1772,8	174,0	74,8	2,7
2004	8 682,4	2330,7	344,3	148,9	4,6
2005	11 348,6	2961,1	409,0	177,8	4,6

12. diagramma

Svarīgāko preču grupu eksports un imports 2005. gadā, milj. latu

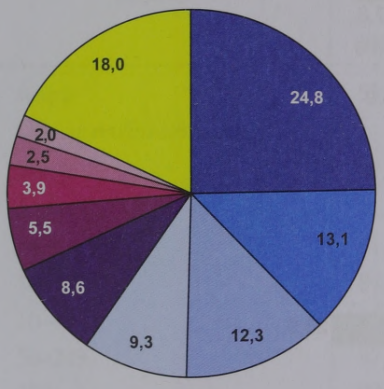

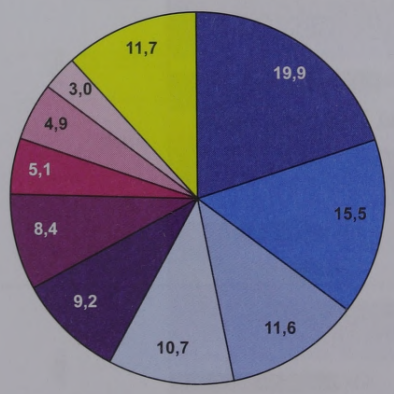

13. diagramma

Uzkrātās ārvalstu investīcijas pa darbības veidiem
(no Latvijā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitāla kopapjoma, %)

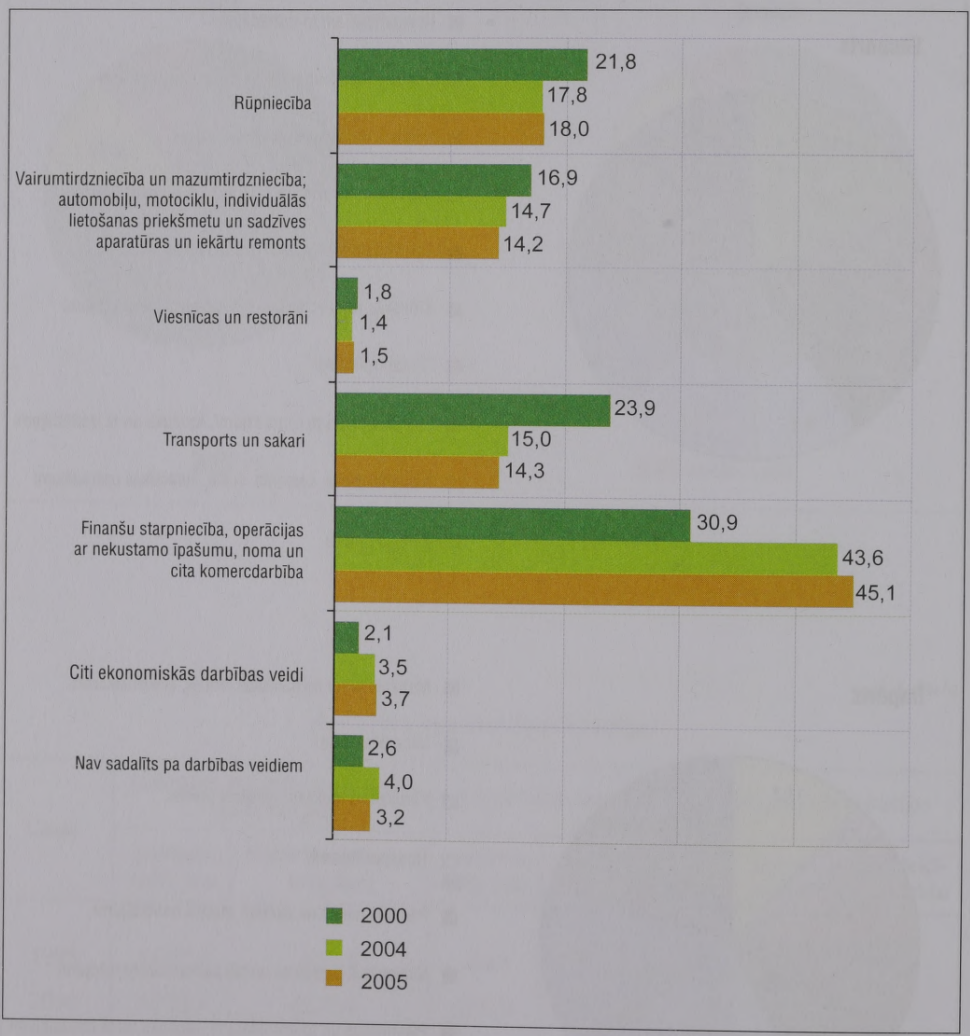

10. tabula

Uzņēmumi, kas lieto datorus un internetu
(gada sākumā, procentos no uzņēmumu attiecīgās grupas kopskaita)

Rādītāji	Uzņēmumi, kas lieto datorus		Uzņēmumi, kam ir interneta pieslēgums		Uzņēmumi, kam ir mājaslapa internetā	
	2005	2206	2005	2006	2005	2006
Kopā	**55,3**	**58,9**	**41,6**	**45,8**	**11,5**	**15,1**
t.sk. ar darbinieku skaitu:						
1–9	47,1	50,1	33,0	36,9	6,6	9,8
1–4	41,6	44,8	27,7	32,0		
5–9	61,1	63,4	46,6	49,4		
10+	84,1	89,7	71,8	77,1	28,6	33,2
10–49	81,1	87,7	67,2	72,9		
50–249	97,8	98,4	92,9	94,8		
250+	99,4	99,2	98,7	98,9		

14. diagramma

Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pieejamība dažāda tipa mājsaimniecībās, procentos

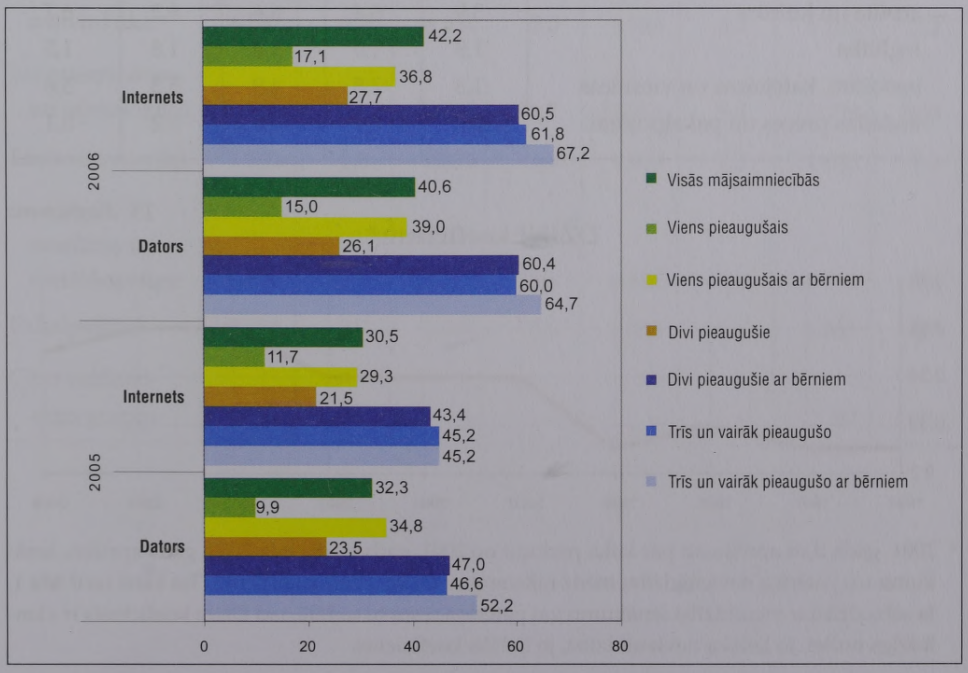

SOCIĀLĀ SFĒRA, IZGLĪTĪBA, VESELĪBA, ATPŪTA

11. tabula

Mājsaimniecību patēriņa izdevumi

	1996	2000	2003	2004	2005
Patēriņa izdevumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī, latos	47	64	100	114	128
to skaitā, procentos:					
pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	52,2	37,5	32,4	30,6	31,0
alkoholiskie dzērieni, tabaka	2,5	2,8	3,6	3,5	3,3
apģērbi un apavi	5,8	6,6	7,5	7,2	7,8
mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais	14,8	16,8	12,7	12,6	12,0
mājokļa iekārta, mājturības piederumi un mājas uzkopšana	2,6	4,9	5,4	5,1	5,5
veselība	3,9	4,2	3,6	3,9	3,9
transports	6,2	7,7	10,7	11,9	11,6
sakari	1,4	5,4	6,0	6,6	6,1
atpūta un kultūra	3,9	6,4	6,6	6,2	6,7
izglītība	1,9	1,0	1,6	1,8	1,5
restorāni, kafejnīcas un viesnīcas	1,8	2,5	4,9	5,3	5,6
dažādas preces un pakalpojumi	3,0	4,2	5,0	5,2	5,1

15. diagramma

DŽINI koeficients*

* 2001. gada dati aprēķināti par laika periodu no 2001. gada maija līdz 2002. gada aprīlim. Ienākumu vai patēriņa nevienlīdzību mēdz raksturot ar Džini (*Gini*) koeficientu. Tas variē no 0 līdz 1. Ja sabiedrībā ir vienlīdzība ienākumu vai patēriņa resursu sadalē, tad Džini koeficients ir vienlīdzīgs nullei. Jo lielāka nevienlīdzība, jo lielāks koeficients.

12. tabula

Studentu skaits un īpatsvars studiju nozarēs augstskolās un koledžās

	2000./2001. mācību gads		2003./2004. mācību gads		2004./2005. mācību gads		20054./2006. mācību gads	
	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)	studentu skaits	studentu īpatsvars (%)
Kopā	**101 270**	**100**	**127 656**	**100**	**130 706**	**100**	**131 125**	**100**
Tai skaitā:								
Skolotāju izglītība un izglītības zinātnes	18 480	18,2	18 603	14,6	17 739	13,6	16 007	12,2
Humanitārās zinātnes un māksla	6 867	6,8	9 129	7,2	8 664	6,6	9 238	7,0
Sociālās zinātnes, uzņēmējdarbība, tiesības	51 263	50,6	68 983	54,0	71 272	54,5	71 049	54,2
Dabaszinātnes, matemātika	6 592	6,5	6 354	5,0	6 853	5,2	6 792	5,2
Inženierzinātnes un tehnoloģijas	10 128	10,0	14 899	11,7	12 352	9,5	13 159	10,0
Lauksaimniecība	1 795	1,8	2 073	1,6	1 903	1,5	1 605	1,2
Veselība, veselības un sociālā aprūpe	3 091	3,1	4 329	3,4	6 188	4,7	6 793	5,2
Pakalpojumi	3 054	3,0	3 286	2,6	5 735	4,4	6 385	4,9
Citur neklasificētas grupas	–	–	–	–	–	–	97	0,1

13. tabula

Latvijas un ārzemju ceļotājus raksturojoši dati

Gads	Ceļotāju skaits, tūkst.	Kopējie izdevumi ārzemēs, milj. latu	Vidējais ceļojuma ilgums, diennaktis	Viena ceļotāja vidējie izdevumi diennaktī, latos
		Latvijas ceļotāji ārzemēs		
1996	1750	201,8	6,1	19
2000	2589	147,9	2,6	22
2001	2651	137,0	2,8	19
2002	2310	137,4	3,4	18
2003	2299	182,5	3,6	22
2004	2456	197,5	2,9	27
2005	2894	322,0	3,2	35
		Ārzemju ceļotāji Latvijā		
1996	1713	108,7	2,9	22
2000	1914	74,4	1,8	22
2001	2039	70,8	1,8	19
2002	2273	96,0	2,1	20
2003	2299	182,5	3,6	22
2003	2299	182,5	3,6	22
2004	3033	141,9	1,7	27
2005	3774	190,0	1,5	33

16. diagramma

Ārzemju ceļotāju skaits pēc ceļojuma motīva, tūkstošos

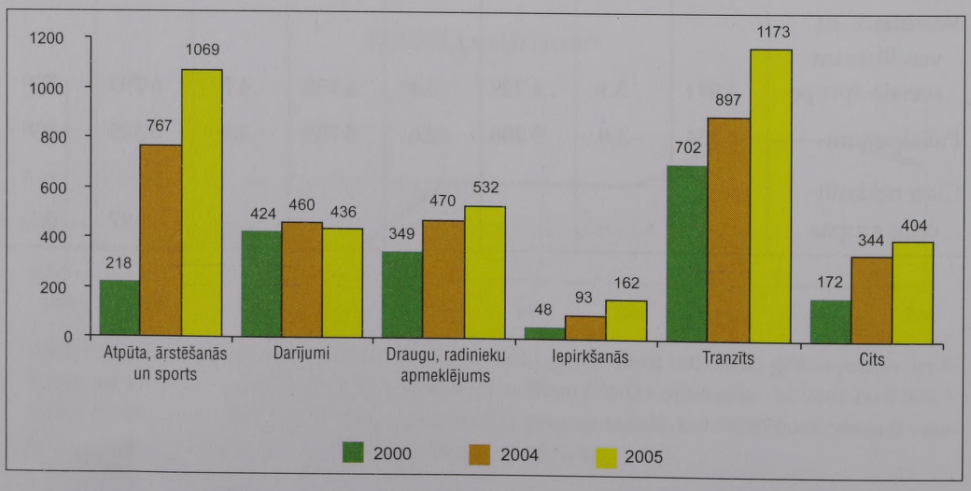

14. tabula

Latvijas ceļotāju skaita sadalījums pa valstīm*, tūkstošos

Valsts	2000	2003	2004	2005
Kopā	**2718,2**	**2522,2**	**2682,9**	**3208,1**
Lietuva	1178,0	693,7	929,9	966,3
Igaunija	553,6	602,1	634,6	633,5
Krievija	481,6	435,5	383,3	462,3
Baltkrievija	214,2	171,5	163,5	201,8
Polija	43,4	86,7	89,4	148,1
Vācija	44,7	121,1	86,9	146,6
Zviedrija	41,6	78,4	81,6	91,1
Austrija	11,5	30,6	29,8	55,4
Čehija	11,9	23,1	19,8	40,1
Ukraina	12,2	19,3	24,9	39,0
Beļģija	4,5	10,3	10,3	39,0
Itālija	8,2	30,6	21,2	38,7
Francija	7,4	35,4	17,8	38,3
Somija	20,7	25,9	28,8	34,3
Dānija	12,0	13,7	15,1	29,8
Amerikas Savienotās Valstis	14,7	13,2	17	26,2
Norvēģija	4,6	15,6	17	9,3
No kopējā skaita devās uz:				
ES25 valstīm	...	...	2019,8	2385,7
ES15 valstīm	167,2	386,4	327,7	...
NVS valstīm	710,7	629,5	574,4	707,7

* Ja ceļotājs apmeklējis vairākas valstis, viņš iekļauts katras valsts apmeklētāju skaitā.

17. diagramma

Reģistrētie vieglie automobiļi pēc izlaides gada
(2006. gada 1. janvārī, tūkst.)

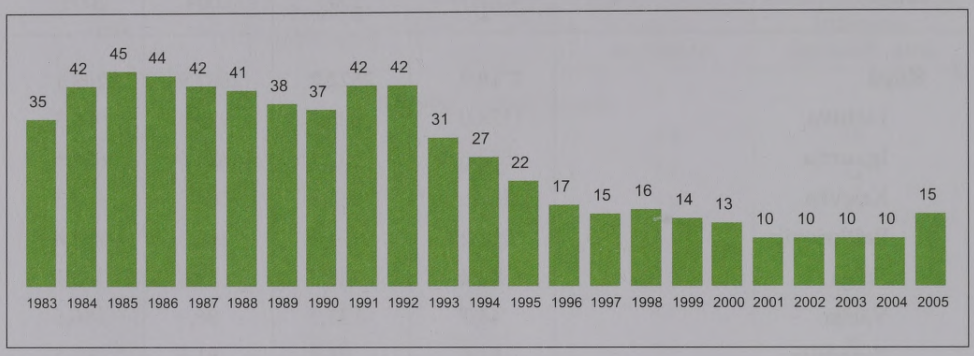

18. diagramma

Jauno – pirmoreiz reģistrēto transportlīdzekļu skaits*

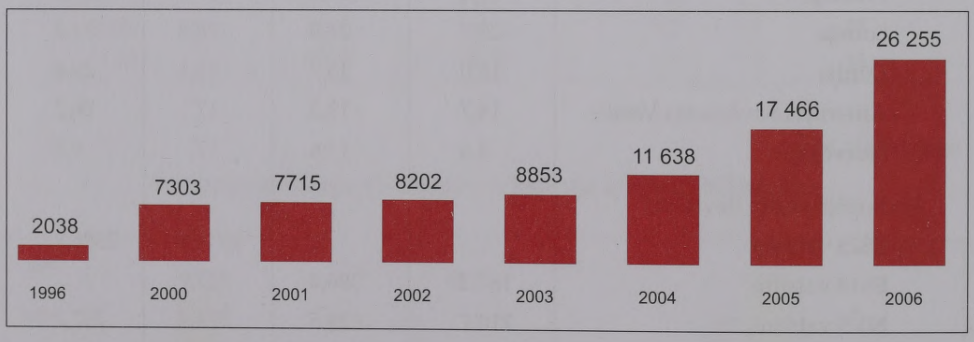

* Par jauniem transportlīdzekļiem tiek uzskatīti tie, kuri ražoti konkrētajā vai iepriekšējā gadā.

15. tabula

Vieglo automobiļu skaits iedzīvotāju personiskajā īpašumā
(gada beigās)

Gads	Vieglie automobiļi		
	kopā	uz 1000 iedzīvotājiem	iedzīvotāji uz vienu vieglo automobili
1990	271 513	102	10
1995	305 109	124	8
1999	472 431	198	5
2000	502 562	213	5
2001	526 279	224	4
2002	552 209	237	4
2003	573 395	247	4
2004	603 624	262	4
2005	660 047	288	3

VIDES AIZSARDZĪBA

19. diagramma

Normatīvi attīrīto notekūdeņu īpatsvars attīrāmo notekūdeņu kopapjomā, procentos

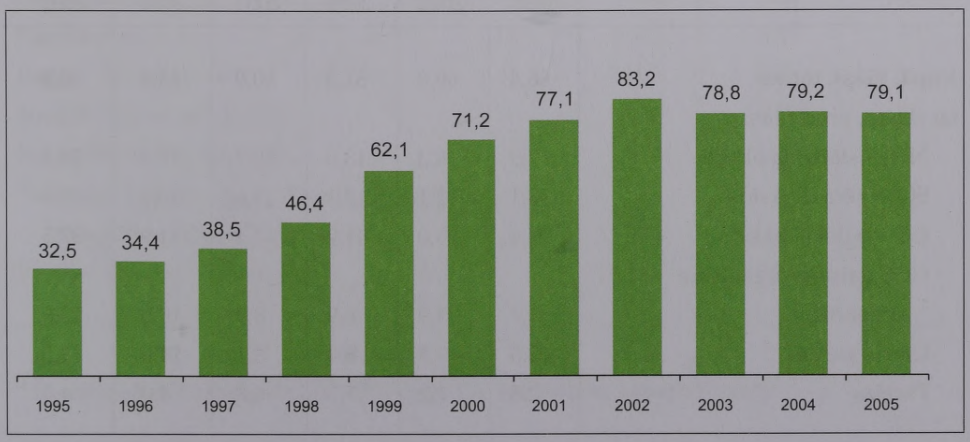

20. diagramma

Kaitīgo vielu izplūde atmosfērā no stacionāriem avotiem, 1990–2005, tūkst. tonnu

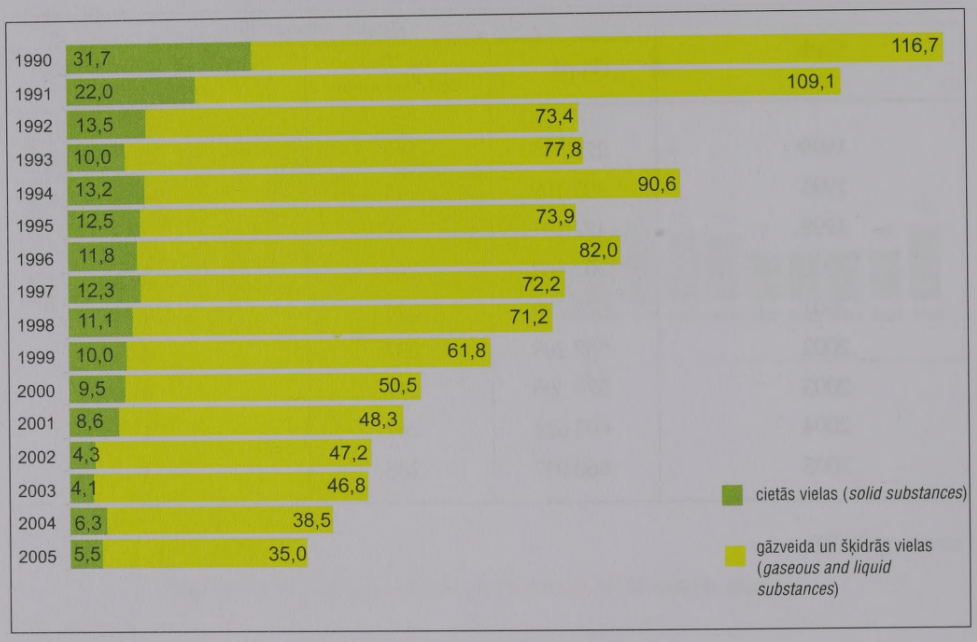

16. tabula

Kaitīgo vielu izplūde atmosfērā no stacionāriem avotiem sadalījumā pa piesārņojošām vielām

	1995	2000	2002	2003	2004	2005
Kopā, tūkst. tonnu	**86,4**	**60,0**	**51,5**	**50,9**	**44,8**	**40,5**
tai skaitā, procentos:						
NO_x – slāpekļa oksīdi	7,9	8,3	18,0	20,2	19,9	24,1
SO_2 – sēra dioksīds	38,1	12,1	15,1	11,6	10,1	7,9
CO – oglekļa oksīds	23,4	25,0	41,9	44,4	41,9	37,5
GOS gaistoši organiskie savienojumi	1,7	3,9	8,9	8,9	10,0	12,6
Cietās vielas	12,5	9,5	8,4	8,1	14,0	13,5
Pārējās	2,8	1,2	7,7	6,8	4,0	4,4

POLITISKĀ DZĪVE

17. tabula

Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanu rezultāti, 2006.09.10.

	Iegūtās balsis		Mandātu skaits
	skaits	%	
Kopā*	**907 460**	**100**	**100**
Tautas partija	177 481	19,56	23
Zaļo un Zemnieku savienība	151 595	16,71	18
Jaunais laiks	148 602	16,38	18
"Saskaņas Centrs"	130 887	14,42	17
Latvijas Pirmās partijas un partijas "Latvijas Ceļš" vēlēšanu apvienība	77 869	8,58	10
Apvienība "Tēvzemei un Brīvībai"/LNNK	62 989	6,94	8
Politisko organizāciju apvienība "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā"	54 684	6,03	6
Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija	31 728	3,50	–
Politiskā patriotiskā apvienība "Dzimtene"	18 860	2,08	–
Partija "Visu Latvijai!"	13 469	1,48	–
"Jaunie Demokrāti"	11 505	1,27	–
Politiskā organizācija "Pensionāru un senioru partija"	7 175	0,79	–
Māras zeme	4 400	0,48	–
Eiroskeptiķi	3 365	0,37	–
Partija "Mūsu zeme"	2 065	0,23	–
Sociālā Taisnīguma partija	1 575	0,17	–
Nacionālā Spēka Savienība	1 172	0,13	–
"Latviešu Latvija" nacionālpolitiska Latviešu Aizstāvības Organizācija	1 132	0,12	–
Partija "Tēvzemes savienība"	1 114	0,12	–

* Šīs ailes skaitļi noapaļošanas dēļ nesakrīt ar saskaitāmo kopējo summu.

Strategic Analysis Commission
under the Auspices of the President
of the Republic of Latvia

YEARBOOK OF POLITICS
LATVIA 2006

"Zinātne" Publishers
Riga 2007
In Latvian

Stratēģiskās analīzes komisija

POLITIKAS GADAGRĀMATA
LATVIJA 2006

Redaktore *Rita Kļaviņa*
Maketētāja *Gundega Kārkliņa*

Formāts 70×100/16. SIA Apgāds "Zinātne",
Akadēmijas laukums 1, Rīga, LV-1050.
Reģistrācijas nr. 40003576967.
Iespiesta un iesieta a/s "Preses nams",
Balasta dambis 3, Rīga, LV-1081.

3,95

Latvijai 2006. gads ir bijis karalisks.
Lai gan 2005. gada gadagrāmatā viena no prognozēm bija saistīta ar Latvijas lielāku interesi par iekšpolitiskiem jautājumiem un uzmanības samazināšanu starptautiskajiem notikumiem pēc iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO, tomēr, apkopojot svarīgākos pērnā gada notikumus, jāsecina, ka visvairāk varam būt gandarīti par Latvijas panākumiem pasaulē. Karaliskais 2006. gads ir piepildīts gan ar Eiropas monarhiju daudzo pārstāvju vizītēm Latvijā, gan patiešām augstākajiem starptautiskās atzinības apliecinājumiem – NATO valstu vadītāju tikšanos Rīgā, Latvijas Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas uzstāšanos ASV Kongresā.
Valsts aizsāktā «robežu paplašināšanas» politika ir tikusi turpināta pilnā apmērā, izvirzot arvien jaunus uzdevumus kā politiķiem, tā arī sabiedrībai.

ISBN 978-9984-767-96-3
9 789984 767963